

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

1.

„**F**inis finalis! Konec konca!“ je v prvonadstropni sobi Blagajeva gradu vzdihnil debeli čokati vitez Ahac Doljanski bolj sam zase, ko je pogledal z rjavimi, malo kalnimi očmi v izpraznjeno pisano majoliko. Nevoljno je pomajal veliko glavo, ki je skoro brez vratu tičala med orjaškima ramama, in se pomaknil na svoji klopi bliže k osemletni zlatolasi deklici, ki je z gosjim peresom počasi in skrbljivo pisala dolge črke na pergamen.

Možu je bilo okoli trideset let; izredna debelost pa ga je kazala mnogo starejšega. Dolgi črni lasje so mu viseli na tilnik in rame, le nad čelom so bili pristriženi. Ob vsakem pokretu so mu mahali od obeh strani v napeta široka lica. Pod nekoliko preveč obokanim čelom so mu silile temne obrvi poševno navzgor, pod zafrknjenim debelim nosom pa so mu štrleli nenavadno močni brki kakor dvoje sulic vodoravno na desno in levo. Brado si je delil v dva repka. Ohlapni rokavni razpori so kazali rdečkasto spodnjo obleko. Ob pasu, na jekleni verižici, mu je viselo benečansko bodalo z dvema rubinoma na fino izdelanem srebrnem ročaju. Zeleni baret z dolgim pavjim peresom je bil dejal na mizo.

„Dosti bodi za danes, Alijana!“ je dejal marljivo piščočemu dekletcu in se okrenil k mladi gospe, ki je sedela njemu nasproti in vezla zlate niti v svileno denarnico. „Vidiš, ljuba sestra, ura je potekla.“

Iztegnil je kratke, žilave roke in obrnil uro v okusno izrezljanem okviru, da se je nanovo začel vsipavati pesek iz gorenje polovice v spodnjo.

Grofinja Mila Blagajeva je za trenutek pogledala brata in zopet tiho nadaljevala svoje delo. Sanjave modre oči so se primilile človeku o prvem pogledu. Na njenem izredno lepem obrazu se je izražal plemenit, resen ponos, zaeno pa krotka ljubeznivost. Čista slovanska kri se je pretakala po njenih žilah; njen oče je bil Slovenec, njena mati pa Hrvatica.

1*

Pogostoma se je ozirala po svoji edinici. Mala Alijana je bila svoji materi jako podobna zlasti v očeh in njih okolici, na krasno oblikanem čelu in ob sencih. Bujni rumeni lasje so malone pokrivali nežna pleča in se svetili v jutranji svetlobi kakor zlati vali. Mati in hči sta bili oblečeni v moder baršun. Grofinji Mili se je na zlatem prstanu leve roke živo iskril krasen diamant. Komtesi Alijani pa je visela okoli vratu zlata verižica z ličnim majhnim križem; vanj je bil nasredi vdelan osmerooglat smaragd.

„Prosim, ujček, le še eno vrsto!“ se je oglasila Alijana.

Vitez Ahac je milostivo uslišal prošnjo svoje nečakinje.

„Le pridno piši! Potem morava ponavljati zemljepis in računanje. Lej, kmalu bi bila pozabila! Za nagrado ti povem potlej lepo zgodbico!“

„Zgodbico?“ je vzkliknila Alijana. Veseli nasmeh prijetnega pričakovanja, nasmeh še napol nezavedne, srečno sanjajoče mladosti ji je igral na ozkih rdečih ustnah.

„Ta presneta soparica!“ je tožil vitez Ahac in leno pogledal po stenah, koder so bili naslikani prizori iz svetega pisma in viteških bojnih iger. „Leto 1462. bodo morali prištevati najbolj vročim! Ta vročina! Saj se je komaj začel junij! Kaj bo šele v pasjih dneh!“

„Majolika, majolika!“ se je nasmehnila grofica Blagajeva trpečemu bratu. „V tej sobi je vendar dosti hladno? Zakaj pa piješ toliko? Vedno si žejen!“

„Res je, ljuba sestra: moja žeja je neumrjoča!“ je zazelhal vitez Ahac in prestavil svoje noge pod mizo, da so zažvenketale ostroge. „Nulla dies sine maiolica! To se pravi po domače: Bog ne daj, da bi ga kdaj pozabil lukati!“

„Zakaj pa prebijem jaz brez vina?“

„To je tudi meni huda uganka!“ ji je odvrnil brat Ahac in se malomarno igral z verižico svojega bodala. „Čudne ste hčere Evine: Prav dobro veste vse, da ste slabotne — in vendar se nočete krepčati! Počatkoma se je res treba malo siliti, potem pa se polagoma pokaže zdrava, stanovitna žeja. Težak je vsak začetek; izprva je treba mnogo resne, krepke volje. Brez krepke volje ni nič, ljuba moja! Kar se tiče mene — je bila moja volja zmerom trdna, kakor . . . recimo . . . kakor zidovje blagajskega gradu, tam kjer je najdebelejše.“

„Ahac!“

„Čakaj no malo!“ ji je naglo segel v besedo. „Pomisli tudi, da živimo v nevarnih časih. Kakor kažejo planeti, pride Turek —“

„Oh, to prerokuješ že deset let, pa ga le ni, hvala Bogu!“

„Ljuba Mila, zdaj pride vsak čas,“ je odločno poudarjal vitez Ahac. „Kar čudno se mi zdi, da ga ni bilo že lani. Treba se je pripravljati. Treba se je krepčati. Jaz se vestno pripravljam in krepčam vsak dan. Krepke volje imam dovolj za dvoje in troje drugih, ali vina je žalibog premalo, vina!“

Grofinja se je ozlovoljena obrnila k polu odprtemu oblokane-
nemu oknu in gledala vunkaj v sijajno junijsko jutro. Daleč naokoli
so se v svečanoresni tihoti širili gozdi, tukaj mračni, tam zlato-
zeleni; le malo prostora je ostajalo njivam in lesenim bajtam
skromne vasice. Na obzorju je temnelo hrvaško hribovje in se
polagoma gubilo v komaj vidno belo odimljeno modrino. V jarkem
solncu je bleščal izza rakitovja ovinek srebrnopene Kolpe. Visoko
nad reko je plul velik jastreb z mirno razprostrtimi krili, ki so
le poredkoma zamahnila in se zasvetila v solnčnih žarkih; počasi
se je obračal v širokih krogih, zavil proti jugu čez vodo in odplul,
vedno manjši in manjši, proti gorovju. Na cesti se je dvigala
meglica belosivega prahu; krepak možak je gnal težko otovorjenega
konja proti Metliki. V bližnjem vinogradu so kosi vneto hvalili
lepo vreme in v mrakotnem smrečju je kukala kukavica. Včasih je
zasapljala od Kolpe sapica in donašala krepke čiste dišave lesovja,
nežno blagovonje vrtnic in jazminovega cvetja v sobo. Prijetno
hladno je bilo tukaj za debelimi zidovi nad grajskim vrtom.

„Sem že napisala,“ je rekla Alijana in dvignila glavico.

Ujec Ahac je vzel rokopis mlade učenjakinje in ga pregledoval
z važnim obrazom.

„Valde bene! Jako dobro!“ je hvalil svojo učenko. „Si že
pridna. Če ostaneš zmerom taka, te nauči tvoj ujec tudi latinski,
italijanski in francoski.“

Alijana je lahno zardela in povесila oči.

„Rajša bi poslušala lepe basni in bajke,“ si je mislila, igraje
se z gosjim peresom.

„Zdaj pa preidiva k zemljepisu. Povej nam, koliko je delov
zemlje?“

„Delov zemlje je troje.“

„Kako jim je ime?“

„Ime jim je Evropa, Azija in Afrika.“

„Optime, jako dobro! Zdaj mi pa lepo šteje do deset, kakor
sem te bil naučil včeraj! Pusti pero!“

Dekletce je odložilo pero in odgovarjalo popolnoma resno:

„Ena, dve, tri —
 pridno ga pij!
 Štiri, pet —
 polna je klet.

Šest, sedem, osem, devet, deset —
 Bog naju živi še par sto let!“

„Kaj pa je to?“ se je zavzela grofinja in grajalno motrila viteza Ahaca. „Pomeniva se pozneje, sama!“

Brat pa se je delal, kakor da je ni bil slišal, in velel mali nečakinji: „Imenitno si se odrezala, Alijanica! Jako si nadarjena, čisto kakor tvoj ujec Ahac. Le škoda, ker nisi fant, da bi mu bila bolj podobna!“

„Ujček, prosim, zdaj mi pa povej zgodbo, kakor si obljubil! Pa dolgo, prosim, prav dolgo!“

„Tako. Poslušaj, kako sta se prepirala petelin pa zajec in kako so se vojskovale živali!“

Alijana je uprla radovedne oči v ujca Ahaca, on pa se je gromko odkašljaj in jel pripovedovati:

„Na dvorišču moško hodi močan in ponosen petelin okoli svojih kokoši. Ker je lepo vreme, je petelin židane volje. Zamahne s perutnicami in zapoje na glas: „Mi smo mi! Kikiriki!“

Izza plota pa čemerikavo pogleda poljski zajec. Ni mu prav, da se tako postavlja naduti kokot. Nejevoljno pomiga z dolgimi ušesi, pomoli glavo skozi vrzel med količi ter začne grdo oponašati petelinje petje.

To pa hudo užali petelina, zlasti zato, ker se vse kure spogledujejo nad nesramnim zabavljačem. Mož nagle jeze neutegoma poleti na ograjo in zakokota ves razjarjen: „Zakaj se mi spakuješ, šalobarda prismojena?“

Zajec ga zaničljivo premeri od grebena do krempljev in mu odgovori porogljivo: „Zato, možiček, ker si tako visok pa ošaben! Kaj bi se neki tako presneto šopiril v svojih petelinčkovih hlačah! Koliko te pa je pravzaprav? Saj nimaš niti vseh udov, pokveka, ki hodiš le po dveh! Ti si samo reven rob hudobnega človeka — jaz sem pa svoj gospod! Mi zajci, mi smo svoboden narod, hvala Bogu! Mi smo mi! Ti vedno čepiš doma, jaz pa sem videl in izkusil že nekaj sveta in ga bom še, ako Bog da in sreča junaška! Da te le sram ni, sram! Ves ljubi božji dan goniš venomer eno, leta in leta venomer eno brez konca in kraja. Ali si v svojih kurjih možgančkih res ne moreš izmisliti kaj novega in lepega? Kdor ima

količkaj zdravega okusa, vsak je že sit tvojega kričavega pustega ponavljanja. Prejkone pa meniš celo, da si tak umetnik kakor slavec? Zakaj sam vase si zaljubljen in domišljav kakor vsak šušmar in mojster-skaza. Kaj bi bil zatorej tako strašno prevzeten, ti ubogi kljun! Obžalujem tebe in vso žlahto pa tudi vse one, ki te morajo poslušati!“

Zasramovani petelin se ves trese od same togote tako, da izprva niti ne more odpreti kljuna. Toliko, da ne pade s plotu. Pisano gleda zajca in naposled krikne na vso sapo: „Da bi te kokla brcnila! Kaj klobasaš! Menda se ti meša? Mene naj bo sram, mene? Sram bi me bilo pač, ako bi imel tako zanikaren repek kakor ti! Kajpada ne moreš prav ceniti mojega petja, ker imaš kosmata ušesa! Tepec! Butec! Bedak!“

„Počasi, očka!“ mu odvrne jezični zajec porogljivo. „Mar je to vsa tvoja modrost? Kakor slišimo, znaš le psovati. Jako, jako si smešen v svoji jezici! Zmeraj nosiš gole kremplje in ne veš, kaj so rokavice in olika! Res, prav smiliš se mi. Obžalovati te moram iz vsega srca!“

Te posmehljive besede še huje razkačijo petelina. Grozno se zadere nad izzivačem: „Čakaj me no, čakaj, dolgouhec blebetavi! Bomo precej videli, če si za kaj!“

In že se zakadī v zabavljača, ga kavsa z močnim kljunom in bije s perutmi, da leti dlaka na vse strani. Slaba prede rahločutnemu zajcu. Ne brani se dolgo; okljuvan, obunkan in obupan jo popiha po poljanah.

Zmagovalec ga preganja še daleč in ga zbadā: „Strahopetec! Bog daj, da bi te požrla lisica! Stoj, počakaj! Kam se ti tako mudi? Bojazljivec si ti pa ves tvoj potepuški rod in tudi vsa svojat, ki hodi po štirih! Le mi ptiči veljamo nekaj, mi, ki ne lazimo po prahu, kakor vi pritlikavci, ampak letamo tudi po čistem zraku! Mi smo mi! Kikiriki!“

Za silo obvezan prišanta zajec ves pobit domov. Takoj povabi vse svoje štirinožne sorodnike, prijatelje in znance ter jim zatoži napihnjene petelina. Dolgo zborujejo in se posvetujejo, kaj bi. Naposled sklenejo soglasno, da v kratkem napovedo perutnini vojsko zaradi žaljenja časti. Nemudoma pošljejo poslance prosit presvetlega kralja Medveda, naj jim blagovoli vojvodovati zoper sovražno perjad.

Medved jim zagodrnja na postelji: „Ne morem. Prehlajen sem. Nadleguje me hud nahod. Noč in dan mi kuhajo kamilice. Srečno pot!“

Poslanci se priklonijo in odhite k velesijajnemu princu Žebcu. On jim leno zarezgeta: „Ne maram. Truden sem. Ne ljubi se mi. Bog vas obvari!“

Pridejo k imenitnemu baronu Biku. Baron Bik jih pogleda prav debelo in zarjove: „Častilakomnost je velik greh. Bog daj norcem pamet! Ste že opravili — le poberite se!“

„Bik je pa res hudo zarobljen in neumen tudi, najsi bo trikrat baron!“ pravijo poparjeni poslanci in jo mahnejo k slavnemu vitezu Volku. Pridejo, potrkajo. Odpre jim gospa Volkulja. Povedo ji, kaj bi radi. Gospa Volkulja jim zatuli: „Mojega moža ni doma. Bogve, kdaj se vrne domov, klativitez. Povabljen je na koline, na klobase! Adijo, gospoda!“

Že se boje poslanci, da ne bo nič. V tem sitnem trenutku pa se oglasi navihani gospod Lisjak in jim svetuje: „Pojdimo še k veleblagorodnemu in velečastitemu baronu Oslu! Že njegovi pre-slavni pradedci so bili vsi v najvišjih službah. Naš baron Osel je zdaj največji osel, kolikor tudi je na širnem svetu velikanskih oslov. Rigati zna tako izvirno in bistrournno, da ga razumejo najbolj pretkani učenjaki komaj za silo. Veleučten je, moder in boder ko koder! Naš baron Osel je galanten in jako preudaren baron, ki se ne prenagli nikoli. Njegovo oslovsko potrpežljivost in dostojanstveno počasnost občuduje in hvali ves omikani svet. Baron Osel ne zine nikdar nič smešnega — navdušuje se le za resne oslarije. Ta Salomon v oslovski koži je vzvišen vzor in veličasten zgled vsem starim oslom pa tudi vsem mladim osletom. Njega volimo, njega!“

„Saj res!“ kimajo poslanci in se požurijo k odličnemu dostojanstveniku ter mu ponudijo vojskovodstvo.

Baron Osel jih sprejme prav prijazno, se popraska z levo zadnjo nogo zamišljeno za ušesi pa zariga: „I-a! I-a! Veseli me, da ... i-a, i-a ... da zaupate moji bistrournnosti in zdravi oslovski pameti! Že od mladih nog hodim po vseh štirih na poti čednosti in kreposti. Devet let, devet mesecev pa devet dni sem bil na dvoru prvi oslovski svetnik, predsednik vojnemu svetu, sploh glavna podpora prestola, ponos in nada domovine, biser in dika države. Ob vsaki večji oslariji sem igral prvo vlogo! Prav povsodi v mili naši očetnjavi vidite bogate ... i-a ... sadove in plodove mojega koristnega riganja, i-a! Čestitam vam iz vsega srca, da ste si izbrali mene za vojskovodjo. Izlepa si ne bi bili mogli izvoliti boljšega strokovnjaka. O — kakšna sreča: izbrali ste si pravega osla! I-a!“

Tako se hvali baron Osel in se kuje sam sebe v zvezde, se povečuje in se šteje za prvega osla, zakaj to je stara navada in tudi stara oslovska pravica vseh pravih oslov.

Nato jih vpraša: „Koliko mi pa plačate?“

Odgovore mu: „Ako ne zmagamo, ne dobiš ničesar. Ako pa zmagamo, ti damo lepo krono in krasen zmagalski venec od samega osata!“

„I-a, velja!“ pokima vojskovodja.

Še tisti dan napovedo perutnini vojsko s pismom, koder stoji rdeče na belem: Bahavi kljunonosci! Ne moremo vam povedati, kako nazarensko zaničujemo vas, zanikarno drhal. Vkratkem boste tepeni kakor slama. Pridite danes teden zjutraj na Veliko livado pri Zlati gori, ako imate kaj korajže, uboge pokveke! V imenu vseh užaljenih štirinožcev vam to poroča baron Osel, veliki general.

Hrabri ptiči si izbero velemožnega barona Pava za glavnega maršala. Nato pa precej odgovore sovražniku, da se pridejo bojevat na Veliko livado in da se ne boje nobene kosmate krevlje.

Na obeh straneh se jamejo marljivo pripravljati na odločilno bitev. Zviti Lisjak pa naglo nakupi za armado živeža prav dober kup, ga prodaja generalu Oslu po najvišji ceni in goljufa, kar se da.

Določeni dan zbere general Osel svojo vojsko na vse zgodaj na Veliki livadi. Med njegovimi vojaki je največ zajcev. Najmočnejši med njimi nosijo krvavordeče prapore. Večjim oddelkom ukazujejo skoraj sami stari osli in mulci, ki so bolj ali manj v rodu vrhovnemu poveljniku. Manjšim krdelom zapovedujejo večinoma zarobljeni mesarski psi, tuintam pa tudi debeli glupooki mopsi ali starokopitni kozli, sivi veterani. Ovni, mački, zajci, ježi in drugi nosijo v potu svojega obraza kamenje in gramoz v bisagah, jazbeci in polhi pa malhe, polne ovsu in prosa.

Da ne bi zavili ptiči po varni veliki cesti proti bojišču, morajo polhi in jazbeci po nasvetu premetenega Lisjaka sipati zrnje za vabo po manjši stranski cesti, ki drži v ozko dolino, omejeno od navpičnega skalovja. Potem se skrijejo k drugim vojščakom nad strminami. Ondukaj nagromadijo na obeh straneh kamenja in prodovine za napad in zagrado izhod iz doline z mrežami.

Kmalu priprhutajo generalovi ogleduhi netopirji in javijo: „Sovražnik se bliža. Vodi ga nadmaršal Pav. Ošabno vzdiga noge in od same nečimurnosti ne ve, kam bi pogledal. Okoli vratu ima srebrno veržico z zlatim ključkom. Ta ključek odpre skalnata vrata Zlate gore, koder hrani sovražnik neizmerno bogate zaklade. Za

Pavom korakajo v dolgi dolgi vrsti petelini, jerebi, prepeliči, racmani, purani, gosaki. Gorje nam! Toliko jih je kakor listja in trave!“

Strah prevzame Oslovo vojsko; nekateri kozli že brbljajo kozje molitvice. Komaj, komaj jih zopet ohrabri Lisjak.

Medpotoma zapazijo požrešni ptiči zrna, hite zobati in zablodijo v past. Ko so vsi v dolini, jim zagradi sovražnik tudi vhod. In tedaj zariga general Osel po nasvetu lokavega Lisjaka: „Ujeti ste! Udajte se! Odložite orožje in zastave! Nadmaršal Pav pa nam daj svoj ključ za vrata Zlate gore! Ako ne, vas pa vse ubijemo in zasujemo s kamenjem. I-a!“

Obupani ptiči izpolnijo vse pogoje in se poizgube skozi zopet odprti vhod ponižno domov.

Zmagovalci pa hite k Zlati gori, odpro zakladnico in si nabšejo vse malhe in bisage s cekini in dragulji. Najlepše si vzame Lisjak. Vsi ukajo in vriskajo veselo: „Vivat generalissimus! Živio general Osel!“ In izroče mu zlato krono, bogato okrašeno z biseri in diamanti ter mu poklonijo venec od samega osata. Ves ginjen ga poje srečni general vpricho vse armade.

Ako uboga navihanega svetovalca, utegne zmagati vsak vojskovodja, in najsi je največji osel.“

Alijana se skoraj ves čas ni ganila in je poslušala prav pozorno, da ji ne bi ušla nobena besedica. Ujec je znal pripovedovati izborno. Zdaj je govoril na glas, zdaj je šepetal skrivnostno; zdaj mu je hitela govorica gladko in naglo kakor razposajen potok, zdaj zopet tekla važno počasi, kakor mogočna reka. Vsa zamaknjena je zrla nečakinja s svojimi radovednimi modrimi očmi v ujca. Mnogokrat so se ji veselo zaokrožila nežna usteca in pokazala bele zobke, ki so blesteli kakor biseri izza rdečega baršuna. Zlasti se je smejala vitezu Ahacu, kadar je oponašal živalske glasove. Pa tudi grofinjo Milo je večkrat prevladal smeh, dasi je bila huda na brata. Skušala je sicer, da bi gledala prav resno na vezenje ali skozi okno, toda marsikrat je morala skrivati nepremagljivi smeh za svojim svilenim robcem.

„No, ali je bila lepa?“ je vprašal vitez Ahac malo nečakinjo.

„Lepa. Lepo prosim, povej no še eno!“

„Kaj še! Ali ni bila ta dovolj dolga? Zdaj bodi konec konca, finis finalis!“

Grofinja je pozvonila s srebrnim zvoncem.

Iz sosednje sobe je prihitel dvanajstleten paže v modro-beli kamižoli in ozkih hlačah, prepanan z rdečim jermenom. Dolgi temni

kodri so mu padali na rame. Po mehkem okroglem licu je bil bolj podoben deklici nego dečku. Toda hoja in kretnje, poredne oči in ozki kolki so bili prav fantovski. Stopil je pred grofinjo in molče upognil koleno.

„Otokar, pokliči Jerico!“ mu je velela mlada gospa.

Paže se je priklonil in odhitel. Vkratkem je vstopila Alijanina varuhinja Jerica, velebujno mlado dekle z jako rdečim zalim obrazom.

„Alijana, pojdi zdaj z Jerico, da ti umije prstke, umazane od črnila!“ je rekla grofinja in z materino nežnočutnostjo pogledala mlado komteso.

„Aha, moja preljuba sestra bi bila rada sama z mano, da bi me laglje oštela!“ je ugibal vitez Ahac in z negotovim pogledom motril stare slike na zidu in temnordečo harfo, okrašeno z zlatimi arabeskami in naslonjeno pri drugem oknu ob visoki omari. „Trebajo bo zmotiti in odvrniti od njenih misli.“

„Ljuba Mila,“ je dejal medeno, „danes je imeniten dan: danes začnem pisati kroniko!“

„Ah — to obetaš ne vem že koliko let, pa ni nikdar nič.“

„Zdaj pa bo nekaj, danes. Vse je pripravljeno. Danes, prvega junija leta 1462. po Gospodovem rojstvu začne pisati vitez Ahac — o, servus humillimus, najponižnejši sluga, dragi svak!“

Vstopil je bil grof Majnard Blagaj. Dolgi vranji lasje so mu obrobljali temnopolti krepkovoljni obraz, ki so ga oživljale nemirne ostre oči. V pogledu in postavi sta se kazala ponos in premoč moža, ki je vaje ukazovanja. Okoli vratu mu je visela zlata verižica s srebrno piščalko, ki se je svetila na rjavobaršunasti, spredaj odpeti suknji. Ob strani mu je nihalo široko kratko bodalo z zlatim, umetno izrezljanim ročajem. Na kljunastih čevljih so se vrtele srebrne ostroge z velikimi konicami na kolescih.

„Kje je Alijana?“ je vprašal soprogo, ko je bil prijazno odzdravil svaku.

„Vrne se takoj z Jerico,“ je odgovorila grofinja.

Vtem se je debeli vitez Ahac počasi skobacal izza mize. Njegove kratke noge so bile krive in ta raznožnost se je še bolj poznala v ozkih hlačah. Gorenji život mu je bil neprimerno jačji. Grofu Majnardu je segal vitez Ahac komaj do vratu. Z veselim nasmehom je podal svojemu svaku roko, poklonil se pa ni skoraj nič, ker ga je oviral prebujni trebuh.

„Dragi moj, devetega junija bo god mojega očeta Felicijana,“ mu je dejal grof.

„Saj res! Živio grof Felicijan Blagaj!“

„Povabiti hočemo nekaj gostov.“

„Bene. Živeli gosti!“

„Nekaterim sem pisal že sam. Druge povabi pa ti v mojem imenu, ljubi Ahac!“

„Z največjim veseljem.“

Prišel je paže Otokar in javil, da je obed že pripravljen.

„Po kosilu, dragi Ahac, se pomeniva dalje.“

Paže je odprl vrata.

Ko sta bila vitez in paže sama, je zaprl Ahac duri in zgrabil dečka za lase, da mu ni mogel uiti.

„Otokar, ako mi še kdaj vode naliješ v malvazijo, ti primažem tako, da boš razločno videl več nego devetsto devetindevetdeset kometov! Ali nimaš nobene vesti, da se drzneš tako grdo kvariti žlahtno vino, ti spak? Kaznujem te gotovo, ako se ne poboljšaš! Vrhutega te pa še zatožim tvojemu stricu, baronu Erazmu Gradnikarju. Apage sine gloria — izgubi se brez slave!“

Engelbert Gangl:

Sonata o življenju.

1.

Miruj od hrepenenja mi, srce!
Kdo sanja naj, ko sije velik čas?
Kot sokol švigne drzno nad polje,
leдена misel, spni se nad moj jaz!

Kar giblje v duši tihih se želja —
pospite! Kaj nam hoče zdihovalje!
Dekletu pristoji potok solzá,
možem pero, beseda, vojevanje!

Od vzhoda do zahoda luč proseva,
mogočno klic grmí ukazujoč:
Kar, bratje, druží vas, boli, preveva,
izlij se v voljo, da rodi se moč!

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

2.

Obednica je bila poleg orožarnice največja soba v gradu. Precej visoke stene so krasile pisane preproge z vtkanimi podobami in tri jako velike slike: Apolon z muzami, Jezus v templju in prizor iz viteške bojne igre. Nad obema vratoma sta se lesketala svilen in zlatovezen grb grofov Ursini-Blagajevih z medvedom in levom ter bisernobelo-modro-rdeči grb kranjskih stanov: višnjev orel z vojvodskim klobukom. V dolgi vrsti so viseli otemneli, skoraj očrneli portreti pradedov, grofov in grofinj, v čudnih oblekah in frizurah. Tukaj osuplo, naivno, tam osorno, preteče, so gledale oči iz davno minulih stoletij v novo, tujo dobo. Raz bogato pozlačeni strop je viselo petero bronastih lestencev. Ob stenah so stale široke mize in klopi, na levi pri vratih pa težka kredenca s krožniki, posodami in obedno pripravo. V gorenjem koncu je bila pogrnjena posebna obiteljska miza. Beli prt, ob ogalih in med njimi večkrat naguban, je segal malone do tal.

Med obedom je govoril vitez Ahac Doljanski početkoma le malo. Držal se je tako modro, kakor da premišljuje najbolj zavozlano vprašanje viharnega petnajstega stoletja.

Stoloval je na dolenjem koncu mize, nasproti starega grofa Felicijana Blagaja, ki je sedel na gorenjem kraju med sinom Majnardom in sneho Milo. Skoraj sedemdesetletni gospod z izredno močnimi belimi obrvmi je bil še zmerom čil in krepak. Lahno zardela lica so obrobljali kodrasti sivi lasje; svetla srebrnobela brada mu je deloma pokrivala široke prsi. Njegovo obličje ni kazalo več nekdanje stroge, svoje volje velmoža, ni kazalo več odločne moči rojenega gospodarja; pozna leta so mu oblažila odporne poteze in milile oči. Na čelu ob levem sencu je rdela dolga brazgotina zaceljene rane. Dolga črnobaršunasta suknja z visečimi širokimi rokavi mu je bila opasana z rdečim svilnatim pasom, ki je na njem bleščala lična zlata zapon. Ob njega nogah je prežal hrt Jupiter na ostanke.

Poleg grofinje Mile je obedovala mala komtesa Alijana. V levi roki je nežno pestovala lepo napravljeno novo punčko s trpežno leseno glavico in včasi preko mize spoštljivo pogledala molčljivega

5*

starega duhovnika grajskega. Juraj pop Draganović, doma iz sosednje Hrvaške je bil skromen droban možek, dobrih deset let mlajši od grofa Felicijana Blagaja.

Vitez Ahac je sosedoval obema drugaricama grofinje Mile. Njemu na desni se je šopirila dolgovratna baronesa Virida Oberburgova. Srečno je bila čakala že petdeset predpustov. Že so ji siveli lasje; že so se pokazovale tukaj in tamkaj izdajalske gube in gubice; že so ji izpadli nekateri zobje — toda žoltopolta suhljata samka se je štela še vedno med nadobudne mladenke: še vedno je pričakovala viteza-odrešenika. Njen ozebli nos je bil izvorno dolg in na spodnjem kraju izvorno rdeč, kakor bi ga bilo sram, da je tak silen korenjak. Ponosno so se dvigale velebuje prsi proti vratu; ali ustvaril jih ni bil ljubi Bog, marveč umetniška roka baronese Viride Oberburgove. Sama si je sešila dve debeli žogi od beneške svile in si ji previdno pripela pod obleko, da ne bi bila katera morebiti že opoldne kje drugod kakor zjutraj. V laseh, pobarvanih z orehovim oljem, se je svetil zlat šapelj. Pred ušesi jih je spletala na vsaki strani v dvoje pokoncu štrlečih klobasic, zadaj pa v kito.

Gospodu vitezu na levi se je bila usidrala dvajsetletna velika pa debela gospodična Genovefa plemenita Mačerolova. Njej ni bilo treba nobenih upodablajočih umetnosti. Vsi njeni monumentalni čari so bili popolnoma pristni. Srečna brezmiselnost, blažena maloumnost se je smehljala z njenega okroglega obraza. Nobena zdravju zoprna duhovitost, nobeno škodljivo premišljevanje ni kalilo miru te nepokvarjene, skoraj animalske naravi. Dočim je priletna baronesa Virida oprezno tiščala ustne skupaj, so bila Genovefina usta malone ves dan lahkomišelnost odprta in kazala zlasti gorenje zobe, bele, velike, močne. Njena glava je bila pravitako ljubka, nedolžna in prazna, kakor bele zvončice v njenih rjavih laseh.

Za grofom Felicijanom je dremal drugi paže Udalrik, debele Genovefe debeli nečak. Bledolični fant je bil zmerom zaspan in zaraditega užival odlični priimek Polh. Za širokim vitezom Ahacem pa je stal poredni paže Otokar. Bistro je gledal naokoli, donašal in nalival, nalašč potrkaval s krožniki ter čakal ugodne prilike, da bi ponagajal vitezu Ahacu ali pa vsaj zaspanetu Polhu.

Po vsej sobi je močno dišalo po muškatovih orehih, žrebicah, po rožmarinu, majeronu, cimetu in drugih jakih dišavah.

„Jajčja juha je bila izborna,“ je izpregovoril vitez Ahac in se takoj obrnil h gospodični Genovefi. „Hm — žlahtna gospodična Mačerolova, dovolite dobrotljivo svojemu vdanemu častilcu in za-

maknjenemu sužnju, da vas vpraša z veselim spoštovanjem: kako ste kaj spančkali, dušica draga?“

„Oh, kdaj sem že vstala, gospod vitez! Bila sem že ob šestih v grajski kapeli pri maši.“

„Jaz tudi!“ se je naglo pohvalila baronesa Virida, dasi se vitez Ahac ni menil skoraj nič zanjo.

„Že ob šestih?“ se je začudil bujni Genovefi. „Kdo bi si mislil, da ste tako pridni in pobožni, dušica srebrna! Jaz sem spal davi do devetih. Sanjalo se mi je pa nekaj res čudnega in lepega!“

„Kaj pa, gospod vitez?“ je radovedno vprašala srebrna Genovefa.

„Zdelo se mi je, da sva se srečala in izprehajala midva na grajskem vrtu,“ se je lagal vitez Ahac dokaj gladko. „Držala sva se prav modro in se pogovarjala čisto pametno, zdajci pa —“

„Pazimo, zdaj pride nekaj strašnega!“ je ušlo baronesi Viridi Oberburgovi. „Ah . . .“

„Naenkrat pa popade plemenita gospodična Mačerolova svojega jako vernega in jako zamaknjenega sužnja tam pod lepim brestom za roko!“ je nadaljeval vitez Ahac tiše. „In privije ga k sebi, kolikor tudi se je brani on, reva neumna —“

„Ah, bežite no kam!“ je šepetala Genovefa in si pokrila obraz, z rokama pa radozvalo gledala skozi prste.

„In žlahtna gospodična pritisne vitezmu plamteč poljub na usta, potem pa še enega, pa še enega, pa še —“

„Nehajte no, lepo vas prosim!“ je dejala sramežljiva Genovefa. „Kako se vam more sanjati kaj tako . . . kako bi le rekla? — kaj tako prismojenega!“

„Ne morem pomagati. Tako je bilo, pa nič drugače ne, dušica zlata! Jezi me še zdaj, da sem se vas branil. Kar sram me je, da sem se obnašal tako zarobljeno. Kadar se mi bo sanjalo spet kaj takega, vam ne bom delal nobenih sitnosti, dušica božja! Poljubim vas na vaše ustne, tako lepo rdeče kakor redkvica pa tako prijetno dehteče ko jagode.“

„Kaj pa se menita vidva tam doli?“ je vprašal grof Felicijan.

„O redkvici pa o jagodah,“ je odgovoril vitez Ahac, namežiknil plemeniti gospodični Mačerolovi in se okrepčal iz majolike.

„Gospod vitez Doljanski pripoveduje svoje davišnje sanje,“ ga je zatožila zavidljiva baronesa Virida.

„Povejte jih še meni, pa na glas, prosim!“ je velel stari grof. „Zanimajo me sanje.“

„Z največjim veseljem, gospod grof!“ je odvrnil vitez Ahac radostno.

„Nikarte!“ ga je prosila gospodična Genovefa, dočim se je natihem veselila nevoščljiva baronesa Virida.

„Sanjalo se mi je, da so Turki oblegali naš grad!“ se je jel lagati vitez Ahac glasneje. „Sam sultan Mohamed Drugi je bil zvedel o čudoviti lepoti naše baronese Viride Oberburgove in se zaljubil vanjo kar oddaleč. Po vsej sili jo je hotel za ženo. Po poslancih ji je obetal vse najboljše in ji ponujal devetero velblodov, težko otovorjenih z zlatnino, biserjem in dragulji. Vse zastonj: baronesa ga ni marala in se ni prikazala izza nobenega ogala. Zato so nas oblegali Turki. Bilo jih je vse polno, turban do turbana, kakor bi jih nasejal. Predla nam je prebito slaba. Jedli smo že hrastovo skorjo. Naposled nam je pošlo tudi vino, vino! Sem pa šel k svojeglavni baronesi in zastokal: Usmilite se nas in uslišite zaljubljenega koprnuha! Saj je vzela Mara, sestra celjske grofinje Katarine tudi Turka, sultana Murada Drugega. — Te besede so omečile našo lepotico. Pa bodi v imenu božjem, je rekla, hitela k oknu in prijazno pomigala sultanu. Komaj pa so jo Turki zagledali, že so obrnili konje in tako dirjali proti Kolpi nazaj, da so se kovale iskre in jim užgale hlače. V reki so sicer pogasili tlečo obleko, vendar so bili vsi hudo osmojeni. Najbolj pa se je opekel sultan sam. Sila močna je bila poljska princesinja Cimburga, pozneje druga soproga Ernesta Železnega, očeta našega cesarja Friderika; trla je orehe med prsti ter zabijala žeblice v zid brez kladiva, kar z golo roko. Ali mnogo jačja je naša baronesa Virida, ki je zapodila s samim migljajem vso turško vojsko v beg. Vivat Viridis!“

Vsi so se smejali, le baronesa se je po sili držala modro, skrivala zobe in povešala oči na svoje takoimenovane prsi.

Pažeta sta prinesla na mizo kuretine in srnine, pečene na ražnju. Vitez Ahac je vstal, predstavil veliki stekleni in srebrni solnjak in vzel dvorogljate vilice pa oster razrezalnik. Spretno in naglo je razrezal pečenko v primerne kose.

„Alijanica, kaj si pa delala dopoldne?“ je vprašal grof Felicijan svojo vnukinjo.

„Danes sem pisala prvokrat na pergamen,“ je odgovorilo dete tiho. „Rajši pišem z zlatim pisalom na voščeno tablico.“

„Ali je bila pridna?“ se je okrenil grof Majnard k vitezu Ahacu.

„Prav pridna. Pisala sva imenitno črko o, ki je tako lepo okrogla kakor sod.“

„Kaj si bil pa prej tako tiho, ljubi svak?“ je vprašal grof Majnard. „Kaj si pa premišljeval?“

„Vojska bo!“ se je odrezal vitez Ahac modro in važno. „Vojska bo, pa še na dve strani! Ali se ni pokazala letos repatica? Dunajčanje se puntajo proti cesarju. Njegov rodni brat Albreht iznova rije in ruje proti njemu. Mi se bomo lasali med sabo, Turki pa porabijo ugodno priliko in obiščejo spet naše kraje.“

„Bog nas varuj vojske in vseh hudih časov!“ je vzdihnil duhovnik.

„Jaz pa mislim, da Turka ne bo tako kmalu k nam,“ je dejal grof Majnard. „Bilo bi dvakrat žalostno, ako bi pridivjal letos, ko kaže letina tako lepo.“

„Tako dobre letine pa menda ne bo izlepa več, kakor pred tridesetimi leti,“ je pripomnil grof Felicijan. „Takrat, leta 1432. sem bil v Ljubljani. Spominjam se še prav dobro, da je bil mernik pšenice po šest, sedem soldov, mernik rži pa po vinarju. Jajec je bilo dvanajst za en sold. Tovor najboljšega vipavskega vina, kar ga je mogel nositi konj, je veljal trideset grošev. To bi bilo kaj za vas, vitez Ahac!“

„Škoda, takrat sem menda komaj dobro izhodil,“ je žalostno zagodel vitez Doljanski. „Pa reci kdo, kar hoče: v starih časih je bilo vse boljše. Aha, notranji glas mi veleva, da bi še eno majoliko! Otokar!“

Po pečenki in pastetah so segli drugi po sadju. Vitez Ahac pa se je previdno ogibal ovočja, da si ne bi pokvaril žeje; pač pa si je privoščil francoskega sira.

„Kdaj pa so bili Turki poslednjikrat na Kranjskem, gospod grof?“ je vprašal vitez Ahac. „Videl sem jih pač v Benetkah, tukaj pa še ne. Dolgo jih že ni bilo pri nas.“

„Dolgo, dolgo, hvala Bogu!“ je kimal grof Felicijan. „Prvikrat so pridrevili v naše kraje leta 1408. Takrat sem dovršil komaj petnajsto leto.“

„Rojeni ste potemtakem 1393. leta,“ je izračunal vitez Ahac in spoštljivo pogledal starčka. „Kako pa je bilo takrat, ko so se pokazali prvi neverniki?“

„O tem ni mnogo pripovedovati,“ je dejal grof Felicijan. „Takrat niso imeli Turki nobenega vladarja. Po smrti „Bliska“ Bajesida so se njega starejši sinovi dolgo prepirali za prestol. Begi, poveljniki posameznim četam, niso imeli v onih letih razpora in zmešnjave ne dela ne plače. Zato se ropali po sosednjih deželah. Ali kdo bi si bil mislil, da prihrujejo k nam iz take daljave skozi Bosno, skozi Hrvaško! Bilo je jeseni, meseca oktobra, na svetega Dionizija dan. Naenkrat so bili Turki tukaj! Kakor vihar! Kakor vihar! Napadli so

Metliko in Črnomelj, divjali, palili, plenili po okolici. Posekali so mnogo ljudi, druge so ujeli in prodali v sužnost, menda na Grško ali v Malo Azijo in severno Afriko. Ali hudo so jo izkupili, ko so pridivjali drugič k nam.“

„Hvala Bogu!“ je vzkliknil vitez Ahac.

„Temu bo zdaj že več nego trideset let,“ je nadaljeval stari grof. „Nad osemtisoč teh divjakov je prihrulo skozi Hrvaško. Prebrodili so Kolpo. Kakor napade tolpa krvoločnih volkov prestrašeno čedo ovac, tako so navalili kroti jezdec nemudoma na zbegane Metličane. V hiše, v strehe so streljali goreče puščice, ovite z žveplenimi nitmi in ozlicami. Leseno, slabo utrjeno mestece je kmalu gorelo na vseh koncih in krajih. Nepripravljeni meščanje se niso mogli dolgo braniti. Že so bili Turki v mestu. Plenili so in ropali, poklali Metličane in kmete iz okolice, moške in ženske, staro in mlado, vse, vse. Daleč naokoli so slišali skriti deželani jok in krik obupanih žrtev. Turki so pograbili vse, kar so mogli dobiti v naglici, odgnali živino, kar je ni zgorelo. Paleč in moreč so se bližali Novemu mestu. Ulrik Šenk Ostroviški, naš tedanji deželni glavar, je takoj sklical kranjske in tudi koroške plemenitaše. Sklenili smo, da neutegoma planemo na sovražnika. V malo dneh smo zbrali širitisoč mož jež in peš: koroških kirasirjev, kranjskih lahkih konjenikov, lokostrelcev in topničarjev. V treh dneh smo zagledali Turka pred obleganim Novim mestom. Bojeval sem se proti Benečanom, Ogrom, Husitom, proti celjskim grofom, toda ne prej ne slej nisem videl tako divjega, nečloveškega sovražnika kakor ta dan. Vnel se je grozovit boj. Jaz sem jahal takoj v prvi vrsti. Nikdar ne pozabim trenutka, ko je deželni glavar Ostroviški zagrabil in dvignil našo rdečo zastavo s križanim Kristusom in belo-modro-rdečim kranjskim orlom na drugi strani ter zaklical: „V imenu svetega križa — za mano, junaki!“ Tresla se je zemlja in bobnela od konjskih kopit. Kakor besni in blazni se zakade Turki proti nam in kriče: „Udri krsta! Alah il Alah!“ Na holmu grme naši topovi. V Novem mestu zvone vsi zvonovi. Posekamo prvo sovražno krdelo. Ali že trčimo ob drugo, mnogo večjo četo. V divjem bojnem metežu zagledam pred sabo velikega, grozovito tulečega Turka. Na njegovi sulici je nabodena krvava glava mladega dekleta z vihrajočimi dolgimi lasmi. Dvignem meč. Zdajci se mi spotakne konj ob turški tarči, pade na kolena. Kriva sablja mi zablisne pred očmi. Zaskeli me na čelu tukajle. Vse se zavrti okoli mene. Ugrezam se v neizmerno temo... Zavedel sem se šele po bitki, v našem šatoru.

Povedali so mi tovariši, da so sijajno premagali Turke. Mnogo so pomagali topovi. Naši so pobili in posekali nad štiritisoč peklenških sovražnikov. Rešili so Novo mesto, vse ujete rojake, ves plen, iznova so zvonili novomeški zvonovi — jaz pa sem se jokal od samega veselja, ako tudi me je zelo pekla moja huda rana.“

Staremu grofu so žarele oči; razigrala se mu je duša ob takih spominih. Poslušalci so molčali. Spodaj na dvorišču je kričal pav.

„Kaznovali ste jih prav občutno, da mirujejo že tako dolgo!“ je povzel vitez Ahac.

„Bog daj, da jih ne bi bilo nikdar več v naše kraje!“ je dejal duhovnik tiho. „To bi bila strašna pokora za naše grehe.“

„Mamica, bojim se!“ je zašepetala komtesa Alijana in se plaho pritisnila h grofinji. Otroku je šlo na jok.

„Le pomiri se, Alijanica!“ ji je prigovarjala mlada mati. „Nič se ne boj, saj si pri meni!“

„Ponoči . . . Turki!“ je zaihtela hčerka in spustila punčko na tla. Jok ji je zapiral glas.

„Saj jih ne bo,“ jo je tolažila grofinja in jo božala po obledelih licih. „Čakaj, zapojem ti pesem o golobici. Udalrik, harfo!“

Zaspanega tovariša pa je prehitel paže Otokar. Pobral je Alijani punčko in že je smuknil iz obednice. Debeli Udalrik je le nerodno stopal za njim in mu delal napotje v drugi sobi, dokler ga ni podregal in odrinil Otokar z lepo izrezljano labodjo glavo na prednjem koncu glasbila.

Grofinja je odmaknila svoj stol od mize, vzela harfo iz rok uslužnega Otokarja in jela rahlo prebirati strune. Blažilno, pomirjevalno so pluli sanjavi zamolkli zvoki po dvorani. Igralka je dvignila glavo nekoliko više in zapela preprosto narodno pesem:

Pridi, golobica zala!
Dete mi boš varovala,
dete zlato, dete malo,
da bo mirno, sladko spalo.

Priletela ptica zala,
moje dete je zibala.
Dete zlato, dete malo
sanje rajske je sanjalo.

Izborno se je ujemal zvonki jasni glas pevke s tožno zamolklimi akordi. Grofinja Mila je bila kakor izpremenjena v drugo, više bitje. Iz njenih krasnih modrih oči je sijala vsa milina materine

ljubezni. Blažen, komaj viden nasmeh je ozarjal njen obraz s čudovito lepoto. Skoraj začudeno jo je gledala Alijana, nepremično, ne da bi trenila z očmi. Tudi vsi drugi so nemo motrili pevko in molčali še potem, ko je umolknila ona in zamirajoči akordi milotožnih strun.

Mala komtesa pa je naslonila glavico na materino roko in vzkliknila iskreno: „Ah, mamica, da bi te mogla zmeraj, zmeraj tako poslušati!“

Grofinja se je sklonila k hčerki in jo poljubila na nežna usta. Vsi so pohvalili zdaj njeno petje, celo brat Ahac. Nato je vstal duhovnik in odmolil. Alijana je poljubila očetu in staremu očetu roko. Grof Felicijan se je vzdignil in za njim so odšli tudi vsi drugi iz obednice.

3.

Počasi jo je mahal vitez Ahac v drugo nadstropje. Votlo so odmevali njegovi težki koraki na kamenitih ploščah po dolgem obokanem hodniku in po stopnicah. Konec mostovža je odprl zadnja vrata, stopil v svojo spalnico in zagnal baret na klop.

Ondukaj je bilo vse navlečeno. Vitez Doljanski si ni rad dal spravljati. Na hrastovi mizi so ležale bukve z okovanimi ogali in zapenci, pisalno orodje, čelada s čapljino perjanico, zodiak, podobe ozvezdja, pisan horoskop s skrivnostnimi čačkami in druga astrološka navlaka. V kotu ob omari je stala na šestih nogah ogromna, jako visoko postлана postelja z nebom in zagrijali med lesenimi stebri. Ob zidu sta visela na debelih železnih kljukah vitezov meč s prestrežnim klinom in njegov ščit z zlatokljunim krokarjem, ki je držal sabljo v krempljih, nad klopjo pa lovski rog, debela sokolarska rokavica in posebno široka čutara. Na edinem stolu pri postelji je stal bronast svečnik v obliki pokončnega leva z odprtim žrelom, na pruki pa kositrna skleda in velik vrč vode, toda le za umivanje.

Iz spalnice je šel vitez Ahac v sosednjo okroglo sobo ogalnega stolpa, v svojo delavnico. Tudi tukaj je bilo vse narobe. Ob prašni peči je ležalo oglje, žveplo, kovinasti kosi, meh, klešče, cinaste žlice, ponve, tehtnica, talilniki in druga alhimistična šara. Kraj peči je počival samostrel na raztrganih mrežah za ptičji lov, tul s puščicami, boben in nerodna zarjavela puška z viličicami na kljuki.

Vitez Ahac je stopil k lesenemu zaboju pod oknom, odmaknil preluknjani pokrov in izvlekel mladega poljskega zajca za ušesa iz njegove ječe.

„Kako pa že kaj, Hanibal?“ je prijazno nagovoril dolgouhca. „Dolgčas ti je samemu, kajpada? Zato se hočeva zdaj malo pozabavati! Prišla je ura tvojega vsakdanjega pouka. Le priden bodi in ubogaj me, prijatelj, pa te bodo letali gledat radovedneži vesoljnega sveta!“

Nesel je zajca k bobnu in pobobnal z njegovima sprednjima nogama.

„Tako. No, zdaj pa sam! Lepo bobnaj, Hanibal, da te bo vesel tvoj dobri učitelj!“

Ali Hanibal je zamahnil z nogama le po zraku.

„No, prijatelj? Kaj me gledaš tako debelo in neumno, ko si vendar pameten in nadarjen zajec! Mene že ne boš goljufal, ti hinavec potuhnjeni! Bobnaj! Ali se res že tri tedne zastonj mučim s tabo, da mi ne bi ostal tako preprost divjak, kakor so tvoji tovariši? Se ti ne ljubi! Lenoba! Grdoba! Katilina! Kar čisto nobene gorečnosti, nobene častilakomnosti ne kaže ta svojeglavec nemarni! Plenus venter non studet libenter — sit trebuh rad pase lenobo, pravi že Ciceron, če ne pa kdo drug. Le čakaj, Hanibal! Za pokoro ne dobiš danes nobene deteljice, nobenega petersiljčka. Kar sram te bodi, bestia infernalis, zverina peklena! Alo, nazaj v karcer!“

Spustil je zajca v zaboj; sedaj je slišal korake na mostovžu. Prišel je grof Majnard Blagaj. Vitez mu je ponudil edini stol in prestavil svečnik na mizo.

„Hvala, ljubi Ahac, ne bom sedel, saj opravi v kratkem. Prihajam zaradi vabil. Naveličal sem se že pisati. Prosim te zatorej, bodi tako prijazen in povabi še barona Gradnikarja, Gregorijanca in Jankoviča pa viteza Anžeta Mačerola, Otona in Andreja Semeniča in Kozjakove. Piši jim kratko, da bomo devetega junija vezovali mojega očeta. Tudi lovili bomo, in to s sokoli. Podpiši kar mene! Stoj, pozabil sem ti imenovati viteza Frauensteinerja, našega najbližjega soseda. Povabi tudi njega in sestro. Vsega skupaj bo treba zdaj še sedem pisem.“

„Erazma Frauensteinerja?“ se je začudil vitez Ahac.

„Zakaj ne?“ je vprašal grof mirno.

„Ne vem — v njegovem obrazu je nekaj, kar mi ne ugaja. Pa rdeče lase ima in rdečo brado.“

„Zastran tega utegne biti vseeno poštenjak.“

„Ali njegov obraz! In njegov glas! Vitez Erazem Frauensteiner je hud hinavec. Verjemi mi, dobro polovico tvojih jelenov pohrusta on! Ali ga nismo zalotili lansko jesen kar dvakrat zaporedoma?“

„Bilo je ob meji, ljubi Ahac.“

„Pravijo, da hodi s svojimi hlapci na Hrvaško prežat v zasedo in da je oropal in pokopal že marsikaterega potujočega trgovca v hrvaških šumah ali v Kolpi. Njegov brat na Gorenjskem je pač poštenjak, naš vitez Erazem Frauensteiner pa je Satanas generis masculini. Prav tak je, kakor hudič, ki ga je naslikal moj prijatelj Andrea Mantegna, slavni slikar v Benetkah.“

„Morda te je žalil, da govoriš tako zoper njega?“ je vprašal grof Majnard jako resno.

„Ne, mene ni žalil nikdar,“ je zagotovil vitez Ahac in pokašljaj nekoliko v zadregi. „Oprosti, ljubi svak, moram ti povedati, kar mi je na jeziku. In — Erazmova sestra Salda, ona je šele prava ptica! Satanas generis feminini! Slišal sem, da zna kuhati posebno tečen — strup!“

„Mačkam,“ se je nasmehnil grof debelemu vitezmu.

„Morebiti tudi mačkam, lisicam, volkovom. Nevarna ali vsaj sumna kuharica je na vsak način.“

„Le kar povabi obadva!“ se je iznova nasmehljaj grof Majnard in odločno zamahnil z roko. „Človek ne sme verjeti vsem govoricam, ki jih trosijo zlobni opravljivci o svojih nasprotnikih. Kolikokrat si bil že sam na Frauensteinerjevem gradu, pa se ti ni zgodilo nič hudega!“

Grof Majnard je še enkrat narekoval svaku imena povabljenecv in odšel.

Vitez Ahac je sedel za mizo, vzdignil pokrov velikega roženega črnilnika, zamišljeno pomočil gosje pero in jel pisati:

Dragi prijatelj! Prosim Te, počasti me devetega tega meseca gotovo s Svojim obiskom. Sokolarili bomo in obhajali god mojega očeta Felicijana. Tukaj smo, hvala Bogu, vsi zdravi, posebno pa moj preljubi svak, vitez Ahac, ki je zmerom židane volje. Drobil Vam bo take, da Vam popokajo oklepi in pasi! Z veselim pozdravom

Tvoj prijatelj

Majnard grof Ursini Blagaj.

Troje podobnih pisem je spisal vitez Ahac, potem je odložil pero.

„Tri bom pa jutri in naslove tudi,“ je premišljaj. „Saj se ne mudi tako. Sosea Frauensteinerja pojdem pa sam vabit. Dedec ima včasih prav pitnega vipavca v svoji kleti! Morebiti ga opravljajo res le po nedolžnem — toda meni se nikakor ne zdi vreden prijetne časti, da bi pil našo malvazijo . . . Zdaj pa — zdaj začnimo pisati kroniko! Vitez Ahac, prišel je veliki trenutek! Treba bo novega peresa. Muza, pomagaj!“

Urezal in preklal si je z nožem drugo pero, se naslonil na stolu in trpeče pogledal proti stropu, koder je pajek vrebalo na muhe. Vneti kronist si je gladil nagubano čelo in preudarjal v potu svojega napetega, širokega obraza, kako bi začel. Kako bi začel! Po kratkem, toda sila mučnem trpljenju je nastavljal pero, naredil nekaj umetnih zavojkov in zank ter moško zapisal:

In nomine Domini. Amen.

„Kar nič se mi ne ljubi!“ se je jezil sam nase. „Prevroče je. In pero je slabo urezano. Pa kaj! Zdaj mi ne more očitati nihče več, da nisem začel pisati oljubljene kronike. Toliko zadostuj za danes! Ne smem se preveč zaleteti takoj početkoma, da ne omagam prekmalu!“

Po hodniku so se bližali lahni koraki.

„Ojej, Mila prihaja!“ si je dejal in ni nič kaj veselo pogledal proti vratom. „Karala me bo. Da le ne bi besedičila predolgo. Pamenen kristjan ljubi kratko pridigo pa dolgo klobaso.“

Vstopila je sestra Mila in tiho sedla na klop.

„Kako imetno se mi godi!“ je vzkliknil vitez Ahac, odložil pero in se obrnil na stolu k njej. „Obiskujejo me sami grofi in grofinje. S čim pa ti more ustreči tvoj vdani brat, ljuba sestra?“

„Moram ti reči, da s tvojim poučevanjem nisem posebno zadovoljna,“ je začela nejevoljno. „Kako si naučil Alijano šteti! Ta način je neprimeren in neroden — da ne rečem kaj drugega.“

„Tako-o-o?“ se je začudil vitez Ahac in si gladil oba repka svoje brade. „To je moja metoda! Čisto nova metoda, ljuba moja!“

„Ostani rajši pri stari!“ je velela grofinja pikro. „Oprosti! Ako bom slišala še kaj enakega, izberem Alijani drugega učitelja!“

„Kaj, kaj, kaj?“ je strmel vitez Ahac in se nemirno premikal na stokajočem stolu. „Ali ti nisem nemara dosti izobražen, jaz, ki sem poučen in physicis et mathematicis, jaz, alhimist in astrolog, ki poznam vse zvezde in njih vpliv na človeka in še marsikaj drugega! Pomisli vendar, prijateljica, koliko sem študiral! V šenklaški šoli ljubljanski sem odlično dovršil trivium: gramatiko, retoriko in dialektiko — pa tudi quadrivium: glasbo, aritmetiko, geometrijo in astronomijo. Na dunajskem vseučilišču sem poslušal mimo drugih doktorja in profesorja kanonskega prava, gospoda Bernarda iz mesta Kranja, magistra Andreja iz Ljubljane in še dva magistra iz Kranja, gospoda Konrada in Gregorija. Kaj? V Italiji pa sem poslušal učenjake Poggija, Donata, Acciajuola in peripatetika Argiropula, na padovanski univerzi pa zlasti slavnega pravoslovca Frančeska Aretina. A? Kaj? Izpita res nisem naredil nobenega. Tega

mi ni bilo treba, ker sem naposled vedel in znal več nego vsi magistri, doktorji in profesorji skupaj. Pomisli tudi, draga prijateljica in sestra, kaj bo potem, ko se mi posreči, da najdem magisterium in začnem delati ž njim zlato! Potlej ne bom štel cekinov, ampak meril jih bom z merniki in vagani! Kaj praviš?"

„Pravim, da se mi zdiš zdaj hudo podoben bahatemu baronu v pravljici, ki si jo pripovedoval dopoldne,“ mu je odgovorila jedko.

„Zdaj so začele celo ženske duhoviti!“ je godrnjal vitez Ahac. „Zdaj bo pa kmalu konec sveta — finis finalis!“

„Opozoriti te moram še na nekaj drugega!“ je nadaljevala grofinja malo tiše. „Prosim te, nehaj toliko piti! Lepo te prosim, Ahac, poboljšaj se!“

„Zdaj še ne, ljuba sestra! Zdaj je prevroče.“

„Pusti šalo!“ je dejala žalostno. „Saj si moraš vendar misliti, kako hudo mi je zaradi moža. Vedno se bojim, da mi bo očital, kakšen lahkoživček je moj brat.“

„Oho!“ je ugovarjal vitez Ahac pogumno. „Grof Majnard se tudi preveč ne brani kapljice božje. Seveda je treba nepristransko pripomniti, da njegova žejica pač ni vredna resne primere z mojo žejo, ki je neminljiva — aere perennius!“

„Ah, da si tak!“ je vzkliknila jezno. „Saj ti iz vsega srca privoščim vina, kolikor ti ga je res treba. Ali ti piješ preko mere!“

„Vidiš, ti ne razumeš tega!“ se je zagovarjal brat. „Zato ti ne smem zameriti neprijaznih očitkov. Vino je zdravilo duši in telesu. V vinu pozabiš vse gorje tega sveta. Poštena mera malvazije ali pa tudi ciprca je najslajša tolažba nesrečnega srca. Po žlahtni kaplji je sirota - človek vesel, hraber, duhovit. Čuj, Mila! Ako bi imel hčerko, bi jo imenoval Majoliko. Majolika plemenita Doljanska — ali ni to ime krasno in blagoglasno? Doni tako mehko, tako prijetno, kakor bi te božal baršun po ušesih. Oj — Fiametta! Fiametta! Moja prva, moja edina ljubezen! Ti najlepša vseh lepih Benečank! Tako vroče ni ljubil ne Dante svoje Beatrice, ne Petrarka svoje Lavre, kakor je ljubil Achatius eques de Carniola svojo čarobno Fiametto. Kako srečen sem bil, ko sem poljubljal tebe, svojega angela! Kakšen junak sem bil tedaj! Kako je bilo takrat vse drugače, vse lepše na svetu! Poezija mladosti, prva ljubezen! Kako naglo si minila . . . kako naglo! Izginila si . . . brez sledu . . . kakor zarja na jutranjih oblakih.“

Umolknil je in nagnil glavo. Sočutno ga je gledala grofinja. Jel se ji je smiliti in jako ji je bilo žal, da je bila prej nekoliko osorna.

„Fuit Ilium, fuimus Troes — to se pravi po naše: svoje dni smo bili ptiči, zdaj pa je vse naše glorijske končane!“ je nadaljeval vitez Ahac in zopet dvignil glavo. „Oj, nepozabna ljubica moja! Kolikokrat sem splezal po pleteni lestvici k njej na balkon. Najine poljube in objeme so videle samo nebeške zvezdice in mila luna, nekoč pa žalibog tudi Fiamettin oče Carlo Santarosa, bogat patricij in senator republike svetega Marka. Ta gospod me ni mogel živenga videti, ker sem bil ultramontanus, tujec. Smatral je vsakega prekogorca za bedaka, celo mene. Tem rajši pa me je imela moja zlata Fiametta! Odurni dedec mi je prepovedal plezati na balkon. Poslej sem popeval v gondoli pod oknom svoje ljubice vsako noč, ako je bilo le količkaj lepo vreme. Stari Carlo pa se je jezil, da ne more spati. Čudak ni ljubil ganljivega petja. Večkrat je metal name fige in pomaranče, ki niso bile čisto sveže. Lepega večera sem le spet splezal proti balkonu. Ali ondukaj sem zagledal pošastno Fiamettino teto Dulcibello. Ta petdesetletna deklica mi je naznanila, da je moja Fiametta že omožena doli v Kalabriji. Povera mia Fiametta! Kakor od strele zadet, sem padel v laguno. Brrr! Še danes se čudim, da nisem nič obolel, ko sem popil toliko zaničarne vode!“

„Premisli moje besede, ljubi brat!“ je dejala grofinja resno in vstala. „Upam, da se spametuješ in poboljšaš! Zlasti pa te prosim, da ne boš več popival po tujih gradovih in tam klepetal vsakojakih neumnosti. Obnašaj se tako, da bom mogla biti ponosna na brata! Vedi se tako, da bi te bili veseli najini rajni starši! Pomagaj ti Bog, ljubi brat!“

Grofinja je odšla. Vitez Ahac je debelo gledal na vrata, ki so se zaprla za njo. Potem pa je skočil pokoncu in udaril z nogo ob tla.

„Presneto me je dajala danes!“ je mrmral. „Kaj? Da ne bi smel hoditi, kamor bi hotel? Da ne bi smel piti in govoriti, kar in kolikor bi se mi ljubilo? Da bi bil pokoren ženski, ko niti nisem oženjen? O-o! To bi bilo pa preveč narobe! Ako bo naša Mila prodajala take sitnosti, jo bom moral slabo opisati v kroniki! Zdaj pa nalašč takoj obiščem viteza Erazma Frauensteinerja in njegovo zlobnooko sestro. Sanjarila je nekdanj, da bo ona grofinja Blagajeva, pa se je morala umaknit naši Mili. Zdaj je po tako dolgem času zopet vabljen v blagajski grad. Ali bo gledala Salda, ko ji naznanim to nepričakovano novico!“

Popravek. Na 10. strani v 2. vrstji beri: fazani, ne pa: purani.

R. M.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

4.

Jezno je udaril grajani vitez Ahac nanovo z nogo ob tla, in to močnejše nego prvi pot, zakaj vedel je, da je sestra Mila že daleč. Zažvenketalo je vrteče se kolesce velike ostroge in od desak se je dvignila prašna meglica. In kakor ta meglica, tako je p olegla in izginila tudi vitezova jezica. Takoj je bil zopet dobre volje.

Veselo žvižgaje je prijel za težki bridki meč na debeli železni kljuki, pomajal z glavo, pustil orožje in se obrnil k mizi. Shranil je zvezek svoje dragocene kronike v miznico in vzel iz nje usnjato torbico. To denarnico, obenem nožnico za širok, malo kriv nož, si je pripel za pas. Potem je snel debelo sokolarsko rokavico z žeblija, vzel svoj zeleni baret s klopi in ga pogladil z desnim rokavom. Naposled je popravil pavje pero, se pokrnil in šel iz sobe. Njegovi težki koraki so zamolklo odjekovali po praznem dolgem mostovžu.

Malo pred stopnicami prvega nadstropja pa je srečal velebujno gospodično Genovefo plemenito Mačerolovo.

„Ah, žlahtna moja prijateljica!“ se je obveselil vitez Ahac močne in velike device. „Kam pa tekate tako naglo, kam?“

„H gospe grofinji na vrt,“ se mu je nasmehnila tako obširno, da je mogel videti malone vse njene korenjaške zdrave zobe.

„No, no, saj se vam ne mudi tako hudo!“ je dejal in ji s svojim širokim životom zastavil pot.

„Pustite me, gospod vitez!“ je prosila pretirano ganljivo in ga pogledala od strani. „Gospa grofinja . . .“

„Čakajte no malo,“ jo je ustavljal mirno in prijazno. „Rad bi vas nekaj vprašal.“

„Prosim! Izvolite! Urno!“ je hitela in se mu umikala proti steburu. Izmuznila bi se mu bila prav lahko, toda zadržavala jo je njena neukrotna radovednost.

Zdajci pa se je pokazala izza ogala na vrhu stopnic poredna glava navihanega pažeta Otokarja in se hkratu zopet umaknila za steno.

„Oj — to bo pa nekaj!“ si je obetal deček radostno in oprezno kukal samo z levim očesom na onadva . . .

„Ah, dušica sladka!“ je vzdihnil vitez Ahac in sukal usnjato sokolarsko rokavico na jermenu. „Ali me imate še tako radi, kakor včeraj?“

„Jaz — vas?“ se je zavzela in ga gledala nepremično.

„Koga pa?“ se je muzal on samozavestno. „Ali nisem jaz edini vitez in fant na tem dolgočasnem gradu?“

„Kaj pa vendar mislite!“ ga je zavrnila navidez ozlovoljena.

„Nič hudega!“ ji je odvrnil in dejal tiše: „Zakaj se me pa tako bojite, čarobna in dražestna gospodična Genovefa?“

„Saj se vas ne! Gospod vitez, . . .“

„Pa se mi le umikate!“ je milo tožil vitez Ahac. „To me ne veseli. To ni prav . . . Izvolite pomisliti: časi so resni. Koristno je zvesto prijateljstvo vsak dan. Zvestih prijateljev nima človek nikoli dosti. Ali mi izvolite verjeti, da sem vam iskren prijatelj?“

„Verjamem — ali gospod . . .“

„Verjamete. Dobro ste se odrezali. Veseli me.“

Prijel jo je nežno, vendar tudi krepko za obli podlaket in nadaljeval sladko: „Prijatelja pa se je treba pokazati, kadarkoli utegnemo. Izvolite poslušati, plemenita gospodična Genovefa! Ako bi vas hotel ugrabiti sladkosneden zmaj ali krvoločni Turek, bi vas jaz branil in varoval s svojim mečem in sulico. Zdaj pa vam žalibog ne morem pokazati svojega pristrčnega prijateljstva drugači, kakor da vam naredim majhno veselje, nedolžno veselje. Nobene nepotrebne priče ni blizu. Prilika je ugodna — ne vidi naju nihče kakor par neumnih muh — in jaz ne povem nikomur nič — —“

„Aha!“ si je dejal paže za zidom.

Težka sokolarska rokavica je padla vitez Ahacu iz roke in se zavalila na stopnice. Paže Otokar jo je pobral s tihim, nepisnim veseljem.

„Ah, kako ste sitni, gospod vitez!“ se je branila gospodična Genovefa, pa ne preveč. „Pustite me no že!“

„Včasih mora biti človek malo siten, če ne pa ne doseže ničesar v življenju!“

„O ti presneti vitez!“ si je mislil paže. „Kakšne se iznebi včasih!“

„Zatožim vas gospodu grofu Majnardu in gospodu Juraju!“ je pretila gospodična Mačerolova tiho.

„Ne verjamem,“ je dejal vitez Ahac, jo objel z desnico okoli pasu, z levico pa okoli vratu in jo poljubil prav prijateljsko in prav navdušeno na bohotna usta. Branila se je svojega vdanega prijatelja,

toda le toliko, kolikor se ji je zdelo zaradi dostojnosti neobhodno potrebno.

„Prvi poljub je smetana ljubezni!“ je zagotavljal vitez Ahac modro. „Toda požrtvovalno prijateljstvo ceni tudi drugi in tretji poljub in tako dalje.“

„Pustite me, gospod vitez, če ne pa zavpijem!“

„Kaj takega vam moram pa odločno odsvetovati,“ ji je prigovarjal iskreno. „Kaj bi ukala in vriskala! V prijetni stiski uživajva svojo srečo hvaležno in ponižno na tihem!“

Skritemu pažetu je med tem duša prekipevala od samega veselja, da bo mogel malo ponagajati teti tovariša Udalrika in njenemu dvorilcu. Vsaka mišica mu je trepetala od gomezeče razposajenosti. Siloma se je umiril in pritisnil zobe na spodnjo ustnico. Njegov zali, skoraj dekliški obraz je kazal sedaj stroge, odločne poteze. Opiraje se z levico na stopnico, je tiho, tiho dvignil rokavico nad glavo. Živo so se mu zabliskale oči.

„O — da bi ju le dobro zadel!“ si je želel goreče in pomeril kar najpozorneje.

Že je iznova približal vitez Ahac svoj široki obraz okroglemu licu gospodične Mačerolove. Ali čemerikava usoda mu nikakor ni privoščila drugega poljuba, dasi je nameraval pohlevno uživati svojo srečo lepo na tihem: preden se je dotaknil prijazni gospod vitez vabljivih ustnen razkošne prijateljice, je priletela debela sokolarska rokavica po zraku — in počilo je kakor prava klofuta.

Ko bi trenil, sta skočila narazen in osuplo gledala drug drugega. Prijateljica se je držala za desno lice, prijatelj pa si je gladil levo. Izprva je domneval, da ga je udarila močna roka krepostne Genovefe, potem pa je zagledal rokavico, ki se je valila proti zidu.

„Kaj pa je bilo to?“ se je nanovo začudil vitez Ahac in debelo pogledal gospodično. „Neviden sovražnik nama je zagrenil in pokvaril vso skromno zabavo! Kdo je mar ta zarobljeni zoprnik?“

„O — že vem, že vem!“ je vzkliknila gospodična Genovefa. „To nama je storila zavistna baronesa Virida pa nobeden drug ne! Poglejte, pogledajte po stopnicah! Le hitro!“

Pogledala sta obadva, toda nikjer ni bilo žive duše.

„Jo je že popihala!“ je rekla gospodična Genovefa bridko. „Prepozno sva šla gledat za njo.“

„Lejte, lejte, kdo bi si mislil, da je ta stara punca tako poskočna!“ se je čudil vitez Ahac. „In kdo bi verjel, da zna tako izborno meriti!“

„Kaj bo pa zdaj?“ je tožila jezna in žalostna Genovefa. „Vidite, v kakšno zadrego ste me pahnili? Ah, ah! Baronesa Virida raztrobi to . . . to novico po vsem gradu in Bog ve, kaj vse natrobenta gospe grofinji!“

„Izvolite se pomiriti, žlahtna prijateljica!“ jo je tolažil samozavestno. „Baronesa Virida bo molčala kakor grajska grobnica. Takoj uredim stvar tako, da se vam ne bo bati nobene zadrege. Nemudoma jo pojdem iskat. Bodite brez skrbi! Jako me veseli, da vam morem biti na uslugo, akotudi le malo. Bog daj, da se kmalu spet vidiva zdrava in vesela!“

Priklonil se je odhajajoči in obenem pobral rokavico, da se mu ne bi bilo treba pripogibati in mučiti dvakrat. Kri mu je zalila tolsti obraz, vzdihnil je renče in jel sapo loviti po tej naporni telovadbi.

„Oj — Fiametta, moja prva, moja edina in potemtakem tudi moja zadnja ljubica!“ je sopihal tiho in stopal počasi po stopnicah. „Zopet sem poljubil drugo dekle! Lepo te prosim, nikar mi ne zameri tega prehudo: mižal sem in mislil, da poljubljam — tebe!“

Komaj je bil v pritličju, je že zagledal in pisano pogledal dolgovrato suho baroneso Virido Oberburgovo.

Pa tudi pretkani paže Otokar ni bil daleč. Ko je slišal, da prihaja vitez Doljanski po stopnicah, je smuknil na dvorišče, počenil za zidano ograjo hodnikovo in se pritihotapil bliže za steber, da bi laglje vlek na ušesa.

„Ah, gospod vitez . . .“ je vzdihnila baronesa in proseče upirala oči vanj. Preverjena je bila, da se vitez Doljanski še vedno huduje nanjo, ker bi bila kmalu izdala grofu Felicijanu pri obedu prvi del Ahačevih davišnjih sanj.

Obstal je in zavrtel rjave oči od leve na desno proti dvorišču in od desne na levo proti steni..

„Jezite se name,“ je povzela jako zbegana baronesa.

„Saj se lahko,“ je zagodrnjal on in hotel mimo.

„Prosim vas, oprostite mi, ako sem vas užalila,“ je dejala skesano.

„Mh-hm!“ je grohal srdito in si mislil: „Prav je uganila Genovefa, da je vrgla rokavico Virida! Grešnica priznava sama. No, tem bolje!“

„Prav žal mi je gospod vitez!“

„Kaj takega!“ je golčal nejevoljno in mahal z rokavico pred sabo. „Nekateri ljudje — hm — tudi nekatera gospoda pozabijo včas,

kaj so rokavice, kaj je olika. Ali kdo bi bil pričakoval kaj takega od vas! In kdo bi si bil mislil, da ste tako — otročji!“

„Aha,“ je sklepal paže hitro in veselo sam pri sebi, „vitez misli, da je zagnala rokavico Virida! Nekaj pa je naonegavila tudi ona narobe; mar je meni kaj. Da bi se le kmalu nehala pogovarjati, če ne pride naposled ubogi Otokar le še v škripce! — Oh, da se ne smem smejati na glas!“

„Saj ne bom nikdar več,“ je obetala baronesa vitezu kakor otrok. „Prosim vas, ne zamerite mi!“

„Bodi vam za zdaj!“ je odgovoril gospod Ahac milostljivo. „Ker vidim, da se kesate resnično, vam odpuščam s pravim krščanskim usmiljenjem. Pregovoriti hočem tudi plemenito gospodično Mačero-lovo, da ne bo kuhala jeze. Tako bodi končana ta zoprna stvar! Prosim vas, ne omenjajte je nikdar nikomur z nobeno besedico; gospodična Genovefa in jaz bova molčala kakor grob.“

„Jaz tudi, jaz tudi!“ je obetala baronesa in se lepo zahvalila blagosrčnemu vitezu.

Pažetu za stebrom pa se je zdelo vse to tako izredno šalobar-dasto, da je skrnil svoj obraz v široki rokav ter hrkal in pojemal od težko pritajenega smehu. Glava, vrat in život so mu zatrepetavali sunkoma, hitro zaporedoma; naposled pa je čutil, da se ne bo mogel premagovati dolgo več: stekel je, vedno priklonjen, za zidom previdno do konec hodnika, sedel na tla, se držal za boke in se jel grohotati na glas.

Vitez Ahac je pogledal čez ograjo in se začudil tretji pot.

Baronesa Virida je takoj hitela k Otokarju, vitez pa se je podvival za njo. Pažetov smeh je polagoma zamiral in se kmalu izpremenil v tiho ječanje.

„O — hahaha — ne morem več — ojej — ne morem več!“ je tožil s solznimi očmi.

„Kaj pa ti je?“ ga je vprašala baronesa Virida sočutno in se sklonila čez ograjo.

„Oh, vse me že boli!“ je javkal paže in se zopet zasmel slabotno. „Komaj že diham. Haha —“

„Zmešalo se je revežu!“ ga je pomilovala baronesa. „Preveč se je najedel paštet!“

„Zmernost je prav lepa čednost — kdor ni zmeren, ne učaka sivih let,“ je pritrjeval vitez Ahac modro in ugovarjal odločno: „Od paštet pa se ni zmešalo še nikomur, velecenjena baronesa Oberburgova! Zgodovina nam ne poroča nobene take primere.“

„O — hohohohoho!“ se je oglasil Otokar nanovo.

„Le pogledjte ga, kako mu žari obraz!“ je pripomnila baronesa plaho.

„To prihaja od vročine,“ je razlagal vitez učeno. „Treba mu bo puščati!“

„A — tega pa ne!“ je viknil Otokar, skočil pokoncu in zbežal. Oba sta gledala za njim.

„Ta spak naju je imel pošteno za norca s svojimi bolečinami,“ se je jezil vitez Ahac.

„Meni se zdi tudi tako,“ je pritegnila baronesa.

„Dandanes nima mladina nobenega pravega spoštovanja do starejših,“ se je gneval on. „Saj sem bil jaz včasih tudi mlad in razposajen, ali nikdar nisem uganjal takih kakor ta Otokar. Prav ima naš stari grof, ki pravi, da je bilo v starih časih vse boljše.“

Priklonila sta se nemo. Baronesa Virida je vzdihnila in odšumela na vrt.

Vitez Ahac pa je stopil v kuhinjo in si vzel izmed ostankov kos mesa za svojega sokola. V veži je ležal močni klapouhi pes Tiger, zvit v kolač. Ko je začutil prihodnika, je vstal, se iztegnil, mu šel na proti, mahal z repom, zvijal život in se sukal okoli debelega gospoda. Vitez ga je malce pogladil po glavi, potem pa ga je zapodil nazaj in zavil na veliko grajsko dvorišče.

Mnogobrojna jata golobov se je dvignila od tal in se ponesla z rahlim zvenenjem perotnic na streho nasprotnega poslopja. Na prisojni strani je mogolal zrak od vročine ob močno utrjenih zidovih in ob stebrih hodnikov, koder jih ni pokrivala zelena vinska trta. Pod solnčno uro je pestrela slika svetega Martina; glava njegovega belca je bila sicer mnogo bolj podobna jelenji ali ovčji, toda rimski kavalerist je moško in trdo sedel na svojem čudnem konju in podajal svoj modri plašč nagemu beraču, prezebajočemu sredi snega. V senci, ob srednji hiši in ob vodnjaku so počivale in se kopale kokoši v pesku in prahu. Pri vhodu na vrt je vodila pavica svoje mlade, dočim je pav, ničemurni gizdalin, bahato vozil svojo lesketavo pisano kočijo po solncu. Zraven hleva sta zehala dva hlapca ter leno snažila jermene in stremene. Nekaj vojščakov je sede ali leže smrčalo med strelnimi linami pri velikih topovih.

Vitez Ahac jo je primahal na konec dvorišča do pesjaka in sokolnjaka. Za leseno ograjo so lajali, cvilili, renčali in se podili lovski psi. Majhni čemerikavi hlapec Bajukov Miko, imenovan „pasji stric“, jim je bil pravkar prinesel kosila.

„Mrhe grde!“ je kričal venomer. „Čakajte, čakajte, dam vam jih s palico! Pusti ga, kuzla! Semkaj, Belas! O ti drhal požrešna!“

Vitez Doljanski si je nataknil debelo sokolarsko rokavico na levo roko in stopil v sokolnjak. Tukaj, v visoki leseni utici, so sedeli priklenjeni na lesenih drogovih lepi sokoli, ukročeni in izučeni za lov na čaplje, jerebice, zajce in drugo divjačino. Vsi so dvignili glave.

„Odisej!“ je poklical vitez Ahac svojega najljubšega sokola.

Odisej je takoj spoznal svojega gospoda in poizkušal zleteti proti njemu. Vitez Ahac mu je dal mesa. Tedaj je zašumelo po vsem sokolnjaku; vsi sokoli so nemirno krilili in zamahovali s perotnicami, da je sapa odnašala izpadlo perje in prah v zrak. Ko je Odisej pogoltnil svoj kos, mu je njegov gospod odpel verižico. Precej je skočil krasni ptič na orokavičeno pest, se dobrikal, priklanjal glavo, grgotal krotko in se dal božati in z rokavičnim jermenom mirno privezati za nogo.

Vitez Ahac se ga kar ni mogel nagledati. Toda on ni bil edini plemenitaš, ki je bil kar zaljubljen v svojega sokola. Aristokratje so jih jemali s sabo, kamorkoli so se napotili. Sokoli so jih spremljali na vojsko in v cerkev. Celo škofje in prelati so jih imeli pri velikih mašah poleg sebe.

Nekoliko hitreje je korakal debeli vitez proti konjušnici in se obrnil k starejšemu hlapcu v usnjati kamižoli in ozkih irhastih hlačah.

„Marko! Osedlaj Žoltka in Šarca! Mojega oprode danes ni doma; zato me spremiš ti! Boš videl, da bo prav, ako boš jahal z mano.“

Matkovičev Marko je bil precej velik in primerno plečat mož z opaljenim trdim obrazom in bistrimi očmi. Lica so mu bile razjedle osepnice. Obradoval se je, ko je slišal, da ga namerava vitez za nekaj časa rešiti dolgočasne puščobe na grajskem dvorišču.

„Kam pa odrineva, milostivi gospod?“ je vprašal naglo.

„Molči pa stori, kar sem ti ukazal!“ je velel vitez Ahac in se okrenil k mlajšemu: „Jure, Jure Bahorjev! Kaj prodajaš zijala Pomagaj Marku!“

Slugi sta se požurila. Marko si je opasal široko kratko sabljo in si pripel samostrel ob boku. Zadel si je na ramo tul in zavezal njegove jermene na prsih. Kmalu potem sta hlapca privedla konja iz konjušnice na dvorišče.

Rumenkasti Žoltko ni bil posebno lep, pač pa jako močan, tako da bi mogel nositi težkega Ahaca tudi v železnem oklepu z orožjem

vred. Zato ga je vitez Ahac visoko cenil in ga hvalil, da je Žoltko pravi potomec najboljši izmed petero slavnih kobil kralja Salomona! Tudi belo-rjavo marogasti Šarec je bil jak, težak konj; niti on nikakor ni bil ustvarjen za parado, marveč za boj.

Marko je ustavil oba konja, Jure pa je držal gospodu vitezmu nerodni veliki stremen. Debeli Ahac je vtaknil levo nogo v stremen in nekaj trenutkov okorno skakotal na desni nogi ter miril sokola, ki se je s svojimi ostrimi kremplji krepko držal rokavice. Zdajci pa se je dvignil v globoko sedlo laglje, nego bi kdo pričakoval od tako težkega jahača. Pomajal se je konj pod pezo in zardeli vitez je sopel vsled napora malo hitreje. Jure mu je podal široke uzde. Konj je potresel svojo rumenobelo grivo.

Tačas je prišla na dvorišče varuhinja Jerica z malo komteso, ki je z nežno skrbljivostjo pestovala svojo preljubo punčko.

„Ujček, kam pa jahaš?“ ga je vprašala z zvonkim otroškim glasom.

„Malo naokoli, mlada mati!“ se ji je namuzal ujec.

„Rajši ostani doma, da te ne ujamejo hudi Turki!“ ga je svarila s plašnimi očmi. „Pojdi rajši z mano na vrt k mami!“

„Marajo Turki zame!“ ji je odvrnil vitez Ahac veselo. „Nisem tako lep. In kje so še Turki! Zdaj še doma štruklje kuhajo! Le pridkana bodi! Varuj te Bog!“

In počegetal je svojega konja z ostrogami. Toda Žoltko je bil pameten in preudaren kopitar. Ljubil je zmernost in zložno življenje ter sovražil nepotrebno poskočnost in razuzdano vihravost. Lepo počasi, skoraj svečano je nesel svojega gospoda odtod in s svojim dolgim repom odganjal muhe, ki so ga bile zvesto spremile iz konjušnice.

Pri velikih grajskih vratih se je pokazal vratar Mate Hudak, majhen širok možak z debelimi čeljustmi in kratkim krivim nosom. Ob levem boku so mu viseli ključi, spredaj pa mu je nihal nekoliko zaviti rog na dolgem jermenu. Svoje orožje, svoj vratarski buzdovan, ovit z usnjem in obit z žebli, je naslonil Mate na obokani zid in hitel odpirat. Ječe so se otvorila močna železna vrata. Ropotaje in škripaje se je spustil vzdizni most na zarjavelih verigah čez grajski jarek. Par žab je skočilo z elegantnim skokom pred jezdecema z brega v mlake in luže med bičevje napol suhega jarka. In most je odropotal za njima zopet kvišku.

Vitez Ahac je sedel na konju tako udobno in lagotno kakor na klopi in se pogovarjal s svojim sokolom.

Pot je vodila malone vedno skozi gozd; bila je jako slaba, ujedena, mestoma podobna jarku. Na osojnih straneh sta se pogrezala konja včasih donad kolen v blatne mlake, drugod pa sta se udirala v globok pesek. Praznično tiho je mirovala hosta in jasa... Molčalo je v drevju, v grmovju, v praproti in travi, molčal je gozd kakor začaran.

Naenkrat pa je jel Markov konj nemirno striči z ušesi in širiti nozdrvi. Izza velike temnosive skale, tupatam obrastle z zelenim mahom, se je zasvetilo dvoje strastnožarnih oči v razoranem rjavem obrazu.

Hkratu sta se ustavljala oba konja in vohala po zraku. Markov Šarec je srdito grizel žvale in se poizkušal popeti na zadnjih nogah. Sokol Odisej je razburjen mahal s krili.

„Kaj pa je?“ je vprašal vitez Ahac, nekoliko nemiren. „Marko!“

„Ciganka!“

„Kaj?“

„Ciganka! Ciganka!“ je šepetal Marko...

„Pojdi, pojdi, ciganka!“ se je upiral vitez Ahac. „Jaz nisem videl nobene žive duše, ničesar ne! Morda je bila lisica ali druga žival. Menda se ti blede?“

„Jaz pa sem jo videl prav dobro, četudi le za trenutek!“ je trdil Marko z vso odločnostjo. „Bila je stara ciganka! Rdeče in rumeno pisano ruto je imela na umazani sajasti glavi in razkuštrani črni lasje so ji viseli po prsih. Kaj je ne bi bil videl! Hej — kako so se ji bliskale hinavske oči! In ko bi trenil, je izginila v goščavi!“

„Je bila sama?“

„Sama.“

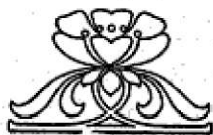
„Potepenka tatinska!“ je kričal vitez Doljanski v gozd. „Česa pa iščeš v gozdih grofa Blagaja?“

Vse je ostalo tiho in pokojno...

„Hej — kje je že zdaj, čarovnica črna, stara!“ je dejal Marko in zaničljivo nakremžil usta.

„Slabo znamenje!“ je šinilo zdajci vitezu Ahacu po glavi. Jezil se je ob tej neprijetni misli.

Konja sta se pomirila. Hitreje sta jahala jezdeca skozi tajinstveno mirno hosto.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

5.

„**A**ko spet zagledaš vražjo ciganko, sproži samostrel nanjo!“ je velel vitez Ahac po kratkem molku in pogledal nazaj.

„Gospod — pomagalo ne bi prav nič!“ se je tiho protivil hlapec Marko, ki je jezdil za vitezom. „Morebiti le narobe! Verjemite mi, milostivi gospod: ta črna grdoba je — čarovnica, vdana hudiču z dušo in s telesom! Delati mora zgago in škodo, kakor ji ukazuje hudič. S samim hudim pogledom more uničiti reveža, ki se ji je zameril. Pa — saj veste vse to sami bolje nego jaz.“

„Strahopetec!“ se je jezil vitez Ahac. „Ali se res bojiš stare babe? Pa zdaj? Podnevi?“

„Milostivi gospod — saj vendar poznate Matkovičevega Marka?“ je ugovarjal sluga nekoliko glasneje in užaljen nagubal kozavo čelo. „Ne bojim se niti nobene zverine niti nobenega človeškega sovražnika, ne podnevi, ne ponoči — s tako hudobo pa vendar ne bi imel rad posla. Naenkrat je tu kakor sapa, naenkrat izgine kakor sapa. Namaže se s čarovniškim mazilom in jaše na metli ali na grabljah. In kakor bi pihnil, je že onkraj Gorjancev! Lejte, gospod, na ročaju sablje mi je vdelan „kamen življenja“, kamen, ki vleče strup in vnetico iz ran. Pa Bog ve, če mi ga ni že razčarala pošastna babura s pogledom ali kletvico. Pravijo, da še celo volkodlak —“

„Le streljaj, le, kadar vidiš potepuljo!“ ga je izpodbujal vitez Ahac. „Saj naju je dvoje! Pa tudi ni treba, da bi jo zadel. Toliko da jo prestrašiš, halapuzdro zanikarno!“

Marko se je popraskal za ušesi po ustriženi glavi in umoval sam zase: „Pa streljaj ti, hrabrost gosposka! Jaz že ne bom dražil prijateljice satanove!“

Polagoma je ponehaval vročina. Po lozi so se oglašali kosi, kukavice, drozgi in drugi gozdni umetniki; žolna je bobnala v žlamboru, žužki v zlatih oklepih so brneli nad grmovjem in debeli črnorumeni čmrlji so basirali diskretno in spodobno. Veselo so rajale ob tej ubrani godbi muhe in mušice. Jarko solnce je sulo

zlato na lansko listje, na skale in mah. Tikoma ob poti so rdele in rumenele zrele in napol zrele jagode. Skozi les je potegnil hladilen veter; mrtev hrošč, majnikov sin, je padel v pisan in vonjav grob med raznobarvne cvetlice in zeli. Poredna sapica je odnašala regratu srebrnobeke klobučke in zibala visoko travo, da se je usipal s kima-jočih suhih prašnikov droben prah. Poigrala se je tudi s pavjim peresom na baretu viteza Ahaca, preden je odšumela globlje v goščavo.

Pot je zavila iz hoste med pašnike. Bister studenec je hitel nad gladkimi kremeni proti Kolpi. Izza leskovega grma je plašno in radovedno lukal pastirec, nadzornik pohlevno neumnih ovac. Leno se je guncal vitez Ahac na svojem konju in gledal Odiseja, ki se je igral z jermenom.

Za pašniki se je dvigal holmovit svet. Zdajci — nenadoma — se je na strmem brdu pokazal med temnim smrečjem in jelovjem majhen mračen grad, pravo zavetje vitezu volčje pravice.

Mrtvo in pusto je bilo vse tukaj naokoli kakor bivališče ukletih duhov. Med skalami in kameni temotne divjave ni raslo skoraj nič drugega nego trnje in dračje. Zlasti se je šopirila gosta robida in skrivala bodljivo trnje pod nedolžnobelimi cveti... Nobenega jarka, nobenega mostu ni bilo pred gradom. Varovala sta ga dva debela stolpa na zapadu, drugod pa trdne zidine in jako strmi, prevesni obronki. Tukaj se je zgradil vitez Erazem Frauensteiner, tukaj se je skrival na samotni višavi kakor roparski orel v svojem težko dostopnem gnezdu.

Počasneje sta stopala konja navkreber. Zatrobil ni noben rog — vse je bilo tiho v gradu.

„Ali so vsi pomrli — ali kaj?“ se je začudil Marko in trikrat udaril z ročnikom svojega kratkega meča ob železni glavič pred sabo na sedlu.

Za zidinami je zalajal pes. V lini nad vrati se je pokazala zaspana debela glava,

„Kdo pa sta?“ je godrnjal nejevoljen glas. „A — tako, gospod vitez Doljanski! — Tiho, mrha pasja! — Bog vam daj srečo, milostivi gospod!“

„So vaš gospod doma, Ive?“ je vprašal vitez Ahac.

„Doma, doma! Takoj vama grem odpirat.“

Kmalu nato je zaškripal ključ in zaropotal zapah. Močni hlapec je otvoril težka železna vrata in zapodil umazanega lajavega psa. Skozi vlažen dolg oblok sta jahala jezdeca v grad.

Ozko peterokotno dvorišče je bilo docela zanemarjeno. Klak se je bil že marsikje odluščil od zidovja; gola, okrušena opeka in kamenje je sililo todintam na dan. Slama, smeti, odpadki so ležali na tleh. Med kamenitimi ploščami je poganjala trava, plešec in drug plevel. Žalostno, kakor bolan jetnik, je povešalo onemoglo bezgovo drevesce v zidnem kotu svoja bleda, krožnikom podobna razcvetja... Gologlav in bos hlapec, Ivov tovariš, je slonel lenobno pri vratih odprtega hleva, jedel čebulo kakor jabolko in neumno gledal prihodnika. Pred njim so iztikale race po mlaki in zbujale pozornost sokola Odiseja. Nekje je grulila grlica enakomerno, neusmiljeno pesem morilne dolgočasnosti . . .

„Pa je res kaj čedno in prijazno tukaj,“ si je mislil vitez Ahac, ko je bil srečno zlezal raz gugavega konja na trdno mater zemljo. „Pometajo menda le o Veliki noči. Kurice ni niti ene več, prejkone je že vse pohrustal vitez Erazem, kurji britof. Ako možicelj nima dobrega vina, jo kaj kmalu spet popiham odtod.“

Poteptal je Žoltka po vratu in ga prepustil Marku.

„Aha, naš slavni vitez so se izvolili pokazati,“ je dejal poluglasno in se okrenil na levo. Po hodniku je s kratkimi koraki hitel suh rdečelas možak srednje postave v zeleno in rumeno progasti obleki na dvorišče, pozdravljat gosta in starega znanca.

Vitez Erazem Frauensteiner je bil nekoliko starejši od Ahaca. Trde, nepremične poteze njegovega upalega lisičjega obraza so bile kakor oledenele ali okamenele. Sivkaste sovje oči med mežavimi veki so mu begale nezaupno, prežeče naokoli in čudno nasprotovale potuhnjeni ponižnosti in krotkosti njegovega vedenja. V teh napol zakritih očeh se je tajila neusmiljena sirovost in zvita zloba. Na levem licu ga je kazila velika rdeča brazgotina grdo zaceljene rane. Izredno debela spodnja ustnica mu je silila preko gorenje proti predolgemu, malodane karikaturalnemu nosu. Kakor razkuštrani lasje, tako so bili tudi dolgi brki in jako redka kozja brada zoprno, impertinentno rdeči.

„Dobro došel, dragi prijatelj Doljanski!“ je medeno pozdravljaj gosta in ga hotel poljubiti.

„Oho — kaj takega pa že ne!“ je odklanjal vitez Ahac. „Poljubljala se pa ne bova midva, preden se ne dogodi čudež, da se izpremeniš v mlado pa zalo devico. Moškim zadostuje, da se rokujejo za pozdrav, pa je ceremonije konec!“

Krepko mu je stisnil desnico.

Vitez Frauensteiner pa se je namrdal kislo in rekel sladko: „Jako me veseli, da me nisi čisto pozabil in da si me počastil spet enkrat na mojem revnem gradu. Prosim te, izvoli se potruditi gori v sobo!“

„Imaš kaj vina?“ ga je previdno vprašal vitez Ahac, ne da bi se ganil z mesta. „Ako imaš le kakšno kislico — kar povej! Vajen sem kaj boljšega.“

„Postrežem ti z izbornim ciprcem!“ je obetal vitez Frauensteiner. Govorečemu so vidno igrale mišice pod prezgodaj nabrano kožo starikavega obraza. „Lepo rumeno je moje vino kakor suho zlato, prijetno trpko je, jako ognjevito in vonjavo ko žlahtni mandlji.“

„Bog ve, kje si ga uplenil ali prigoljufal — pa kaj meni mar,“ si je mislil vitez Ahac in dejal na glas: „Dobro — sicer bi se obrnil takoj domov! Pa bodi v božjem imenu! Vljudno sprejemam tvojo ponižno ponudbo in se ti prijazno zahvaljujem za spodobni sprejem.“

„Bare!“ je zaklical vitez Frauensteiner v pritlično kuhinjo in mignil dekli.

Moško je stopal vitez Ahac po stopnicah in po leseni deski, vloženi med kamenitimi ploščami ozkega hodnika, vitez Erazem pa za njim.

V prvi, skoraj prazni sobici je privezal sokola pri oknu na mrežo, vrgel baret in rokavico na klop, snel ostrogi in ji sunil v kot.

„Ali se hočeš kopati, ljubi moj Doljanski?“

„Hvala. Kaj bi gubil čas!“

Šla sta v obednico. Ta soba je bila nekoliko večja in imela troje ozkih gotskih oken skoraj pod stropom. Ob vsakem oknu je stala v prostorni dolbini nizka miza. Zid so zaljšale pisane slike: gonja velikanskega jelena, ples in žoganje mlade gospode. Barve so bile ponekod že hudo obledele. V stene so bile vdelane široke klopi s podnožnicami. Od stropa so viseli trije preprosti železni lestenci s trnki za sveče. Pri gorenji mizi je stal velik, omari podoban naslanjač, obilo izrezljan, pokrit z odejo in blazinico. To je bil častni sedež. Vitez Frauensteiner ga je takoj ponudil svojemu gostu in sedel poleg njega na klop.

Bare, koščena postarna služkinja, se je tiho priklonila, pogrnila mizo z belim prtom in postavila nanjo slaninskih kolačev in velikih prest, omočenih z oljem.

„Zdaj imaš steklena okna,“ je opazil vitez Ahac. „Ko sem bil poslednjikrat tukaj, so bila samo platnena. Dobro se ti godi, stari lisjak, kajne?“

„Tako, tako,“ je odgovoril vitez Frauensteiner in umikal pogled.

„Kaj pa počenjaš? Spiš, ješ in piješ . . .“

„Pridno lovim, zdaj ptiče, zdaj srnjake, zdaj ribe, zdaj rake. Imenitni sulci so v Kolpi. Kaj pa uganjaš ti, dragi Ahac?“

„Jaz pa premišlujem, čemu ima črka i piko. In čimdalje tem bolj upravičena se mi zdi sodba, da je ni prav nič treba, tiste pike!“

Bare je prinesla vode in umetno vezeno oteračo, da si je gost umil roke. Potem je postavila velik bakren vrč vina v hladilno vedrico. Mlajša, plaha dekla Kate pa je dejala pred oba gospoda kositrne krožnike in lične kupice od javorovih dožic, zvezanih z obročki. Vitez Ahac si je vzel presto in s tihim zaničevanjem gledal majhne lesene kozarce.

„Bare, daj tudi hlapcu gospoda viteza jesti in piti!“ je ukazal grajski gospod in jel natakati. „In povej gospodični Saldi, da je prijezdil gospod vitez Doljanski!“

Ta trenotek pa je že vstopila Salda plemenita Frauensteinerjeva. Ogleno črni, lahno kodravi lasje s temnomodrim bleskom so ji obrobljali ponosno čelo; zadaj so bili spleteni v močno dolgo kito. Na smelo dvignjeni glavi se je svetil rdečesvilen šapelj z zlatimi motvozi. Izza gostih dolgih trepalnic so žarele velike črne oči, krasne, omamljive, demonske. Lep bi bil njen blede, duhoviti obraz, da ga niso kazile ošabne, porogljive ustne in prekrepki obradek. Obličje, vrat, roke so belele ko hermelin. Dolgo temnordeče krilo od finega angleškega sukna z jako širokimi rokavi je bilo nad bujnimi prsmi globoko izrezano in kazalo rožnatobelo spodnjo opravo. Usnjati pas so krasili biseri in srebrne arabeske; skoraj tikoma pod prsmi ga je zapenjala široka zlata zapon. Levi podlaket je oklepala zavojita srebrna zapestnica s kačjima glavama.

„Dobro došel naš mili gost, ki nam bo preganjal vsakdanjo puščobo!“ je ogovorila viteza Ahaca še pri vratih. Tako se je pregrešila precej začetkoma proti pravilu gosposkega vedenja. Počakati bi bila morala, da jo prvi pozdravi moški, in odzdraviti bi morala le z lahnim naklonom glave. Tudi je govorila prehitro in preglasno. Salda plemenita Frauensteinerjeva se je kaj malo brigala za malenkostne predpise plemenitaških običajev.

Vitez Ahac je nehal hrustati presto, vstal, z medvedjo milovidnostjo uklonil koleno pred gospodično in sprožil slovesno:

„Veličastna kraljica mojega hrepenenja! Vesela Velika noč mojega srca! Konec moje žalosti pa začetek moje židane volje —

vaš prijetno očarani sluga se vam klanja z dušo in s telesom. Ali ne govorim lepo in prijazno?"

„Res, jako laskavo,“ je odvrnila malomarno in dostavila posmehljivo: „Erazem, gospod vitez Doljanski ni vaje takih majhnih posod! Kaj pa misliš?“

Vzela je iz odprte zidne dolbinice bokasto majoliko, jo nalila, srknila nekoliko sama iz nje in jo ponudila gostu. Kar zasvetil se je obraz vitezmu od veselja, da je dobil „pošteno posodo namestu zoprno majhne orehove lupine“.

„Žlahtna prijateljica, tako pa že, tako!“ je kliknil hvaležno. „Bog vas poživi, dokler se vam ljubi!“

Pil je in pohvalil vino. Salda je sedla poleg njega na klop in prekrizala noge. Očitno se je obnašala nalašč tako prosto, da bi pokazala, kako ničev se ji zdi vitez Ahac. On pa se ni prav nič žalostil zaradi tega.

„Veseli me, da se vedete tako — neprisiljeno in da ne uganjate nobene hinavščine, kakor druge naše ženske,“ jo je hvalil. „Veseli me, da se ne pokoravate leseni „temperanciji“ in da se ne brigate za neumno sodbo prismojenega sveta. Pa mi res ugajate. Celo lase bi si dal ostriči za vas!“

„Vaša požrtvovalnost bi bila skoraj prevelika,“ se mu je nasmehnila hladno.

„O — zakaj? Na čast grofinji Gvidi Rodeški si je dalo več nego sto vitezov ostriči svoje betice in kdove, kakšna žalostna maskara je bila ona v primeri z vami!“

„Kako pa sicer kaj junakujete, cenjeni vitez?“ se mu je ognila. „Že dolgo vas ni bilo k nam.“

„Hvala Bogu, godi se mi izborno — kaj bi tajil!“ je odgovoril s skromnim nasmehom. „Kar v procesijah silijo dekleta za mano, stara in mlada, posebno pa stara. Le moja sestra Mila mi včasih greni življenje. Očita mi na primer, da sem hud lenuh. Jaz se branim: Vsi pravi, veliki modrijani so imenitni lenuhi. Ona pa nato: Potemtakem bi bil ti največji modrijan! Jaz pa zopet tako: Moja ponižnost odklanja vsako prvenstvo. — Ali mi pa Mila oponaša, da preveč pijem in da imam rdeč nos. Vraga! Rdeča je barva sramežljivosti in se kaj lepo podaja nedolžni duši. Do dvajsetega leta nisem maral vina. Koliko zamudi človek v mladostni nevednosti in lahkomišelnosti!“

„Dajva ga!“ je opomnil vitez Frauensteiner. Trknila sta in pila.

„Tako bi se poslovil od Blagajevih, ako ne bi bil tako mehkega srca!“ je nadaljeval vitez Ahac. „Oba grofa me imata tako rada, da tega niti ne moreta povedati. Zato rajša molčita. Alijana bi se jokala, vsi bi jokali, če bi jih zapustil. Dobro srce mi veleva, da jih moram obvarovati hude žalosti. Srečna sestra, ki ima takega brata! Zakaj vendar prodaja same sitnosti?“

„Ženske imajo svoje muhe,“ je dejal vitez Erazem.

„Imajo jih, imajo! Pa vse ne. Moja Fiametta na priliko ni imela nobenih muh. Toda — zdaj vama moram povedati, čemu sem prišel. Čez dober teden, na svetega Felicijana dan praznujemo god starega grofa. Gostov bo mnogo. Grof Majnard vabi tudi vaju.“

Nemo sta se priklonila brat in sestra. Živahen izraz presenečenja je preletel odurni mrtvi obraz viteza Frauensteinerja.

Saldi pa je burno zatrepetalo srce. Kri ji je udarila v glavo, da jo je zbolelo nad senci. Nehotoma je povescila oči. Zavrtelo se je pred njo; da ne bi omahnila, se je naslonila na mizo. Vse to pa je trajalo samo trenotek; siloma je obvladala svoj nemir. Nihče ni opazil njene razburjenosti, nihče ni slutil, kakšen vihar se je bil zbudil v njeni duši, zakaj prav ta hip sta pogledala Erazem in Ahac proti škripajočim vratom.

Zadišalo je po masti in močnih kuhinjskih dišavah. Plaha mlajša dekla Kate je prinašala poprnico, solnjak, orehov in belega kruha, politega z mastjo. Bare pa se je ponosno bližala z veliko skledo; v njej so bili ovčji možgani in želodec, nadevan s sekljanimi jajci, petršiljem in žafranom.

Veselo in hvaležno je pozdravil vitez Ahac te okusne darove. Ni se dal dolgo prositi, nikar celo siliti, marveč je takoj začel malicati z iskro vnemo in veliko resnobo. Medtem pa vendar ni pozabil zabavati Frauensteinerjevih dveh.

„Le pridita oba, imeli se bomo izvrstno!“ ju je vabil. „Prosim vas, velecenjena gospodična, pridite prav gotovo tudi vi! Preveč se odtezate svetu, preveč se zapirate med domačimi zidovi! Nekatera krasotica rada sanjari samotno kakor nežna čista cvetlica, toda — vsaka stvar trajaj svoj čas, pravi Salomon jako pametno. Res je — dolgo vas ni bilo na našem gradu; bili ste na Dunaju, kajne? Toda pri nas se ni izpremenilo prav nič, noben kamen ne leži zdaj drugači kakor prej. In tudi mi smo ostali taki, kakor pred leti: prijatelji!“

„Kaj vse načenča ta debeli tepec ob vinu,“ je šlo Saldi po glavi. „Ali pa govori le ironično?“ — Potem pa je pogledala gosta

čisto mirno in rekla na glas: „Na Blagajevem gradu sem se zabavala zmerom prav dobro!“

„Verjamem, verjamem!“ se je muzal vitez Ahac.

Salda ga je pozorno motrila nekaj trenutkov.

„Menda vendar ne ve — vsega, kar se je dogodilo med grofom Majnardom in mano!“ jo je zaskrbelo... „Ne, ne, to ni mogoče...“

„Kaj pa mlada gospa grofinja?“ je vprašal vitez Frauensteiner, ki je medtem pojedel vse, kar mu je bil pustil jedični vitez Doljanski.

„Moja sestra Mila?“ je dejal gost počasi, dočim se je naslonila lahko drgetajoča Salda na klopi nazaj in pazila, da ji ne bi ušla nobena besedica. „Naša Mila, ha! ta ima pa nebesa že na zemlji! Grof Majnard je še vedno ves zaljubljen vanjo. Kakor dvojad golobčkov, tako živita Mila in Majnard. Največja sreča in veselje pa jima je njiju dete, mala komtesa Alijana! Takega otroka izlepa ni nikjer. Alijana bo lepotica prve vrste! In prebrisana je — oh, kako je prebrisana! Čisto se je vrgla po svojem ujcu Ahacu. Čudno! Že zdaj se zna na dilici kamenčkati tako dobro, da okamenčka včasi celo mene!“

6.

Salda je vstala. Čutila je, da ne bo mogla več prikrivati svoje razburjenosti.

„Lepega sokola imate zunaj, gospod vitez!“ je dejala prijazno.

„Moram mu dati kaj dobrega. Oprostite — vrnem se kmalu!“

„Kakor izvolite, ljuba prijateljica!“ je pokimal vitez Ahac odhajajoči, izpraznil majoliko in se obrnil k Erazmu. „Kaj pa zdaj midva? Ali hočeš kockati?“

Odpel si je usnjato torbico in iztresel iz nje srebrnike in zlate. Vitez Frauensteiner je takoj prinesel visoko kupo in dve mali slonokosteni kocki s črnimi pikami. Odgrnil je prt. Položila sta vsak svoj srebrnik na sredo mize. Začel je vitez Doljanski. Pokril je kupo z dlanjo, potresel in vrgel kocki.

„Pet in tri!“ je štel zadovoljno gorenje pike. „Ni slabo. Osem pik!“

Vitez Frauenteinerju je padlo le sedem pik; izgubil je srebrnik.

Izprva je dobival skoraj vedno vitez Ahac. Od samega veselja je pil prav pridno. Pozneje pa se mu je izneverila sreča. Zdaj je še več pil od same žalosti. Vedno večji je bil kupček soigralca in in vedno huje je vnela Ahaca strast do igre. Stavil je zmerom

večje vsote . . . Vkratkem je zaigral ves svoj denar. Vitez Frauensteiner je poklical deklo, da bi prinesla še vina.

„Ad fundum — do dna!“ je velel vitez Ahac že precej glasno in zopet izpraznil majoliko. „Pij tudi ti, Erazem! Kaj me gledaš kakor žaba zvonik! Le zvrni ga! Obral si me. Prokleta nesreča! Pa veš kaj?“

Snel je svoje bodalo z jeklene verižice in ga vrgel na mizo.

„Poglej, Frauensteiner! Kaj meniš, koliko sem dal zanje?“

Vitez Erazem je počakal, da je odšla dekla, ki je donesla vina in pospravila vse nepotrebno z mize. Napolnil je Ahacu majoliko in cenil: „Cekin?“

„Kje bi neki dobil tako orožje tako poceni!“ je zarenčal vitez Doljanski. „Ročnik je srebrn! In ta dva kamena sta prava rubina! Ceni pošteno, duša skopa!“

„No, recimo . . . dva cekina.“

„Dva cekina!“ je kriknil vinjeni vitez Ahac. „Dva! Moje bodalo je vredno več nego vse, kar sem zakockal danes tukaj. Narediva tako! Ako pade tebi več pik, bodi bodalo tvoje in potem je konec igre in amen. Ako pa se pokaže več pik meni, mi moraš vrniti ves moj izgubitek. Velja ali ne velja?“

„Dobro,“ je privolil vitez Frauensteiner hladnokrvno. „Ako torej spet izgubiš, nehava kockati. Toda prosim te, da ne boš siten, ako ti sreča ne bo mila.“

„Nič ne bom siten,“ je obetal vitez Ahac in dvignil polno majoliko. „Vedno sem dobre volje. Pijva!“

Izpil je do polovice in hlastno vrgel kocki v kupo. Izpod nagubančenega čela je gledal z izbuljenimi očmi zdaj bodalo, zdaj denar. Rdeči obraz mu je žarel od preobilo zaužitega ciprca in od igralske strasti . . . Močno je potresal kocki, zvončkljajoči v kozarcu. Glava mu je kimala in lasje so mu mahali v napeta lica.

„Alo!“ je vzkliknil zdajci in spustil slonokostena kobra na mizo. „Pet pa šest!“ se je oveselil in se oddahnil globoko. „Enajst pik, enajst! Upam, da dobim svoje ljube denarce nazaj! Zdaj je pa treba piti. Ex! Pereat in camera obscura!“

Vstal je in se naslonil s komolcem na mizo ter upiral glavo v roke. Zdaj se je ogrel nekoliko tudi vitez Frauensteiner.

Ko sta padli kocki, sta se sklonila oba bliže. Toliko da se nista butnila z glavama. Erazem je prevrnil svoj polni kozarec.

„Šest pa šest!“ je kričal vitez Ahac in ves razjarjen udaril s pestjo po mizi. —

Nekaj trenutkov ni bilo slišati nič drugega nego curljanje in kapanje vina . . .

„To je več kakor pujsja sreča!“ se je togotil nesrečni kockar. Pogladil je lepo bodalo kakor v slovo; težko se je ločil od njega.

Vitez Frauensteiner je čudno namrdal usta in se smehljal . . .

„Na, tu ga imaš, da boš sit!“ je vpil vitez Ahac in sunil bodalo preko mize. „Kockajva za moje sedlo! Enkrat moram dobiti vendar tudi jaz! Dajva! Za sedlo!“

„Oprosti mi, dragi prijatelj!“ se je upiral vitez Frauensteiner hladno in porinil dobljeno bodalo v kot k oknu. „Pogodila sva se, da ne igrava več, ako izgubiš zopet. Pijva rajša! Pereat kamra —“

„Kaj boš govoril latinski ti, ki ne znaš!“ mu je zabavljajal vitez Ahac, jezen, da tovariš ne mara več izkušati sreče. „Latinski govoriti se spodobi tukaj le meni, ki sem se kaj učil, ljubi moj! Študiral sem v Italiji, najbolj omikani deželi. Dolgo sem bil v Benetkah, ki so prvo mesto Evrope. Najljubši prijatelj mi je bil Hrvat Janko plemeniti Česmički. Komaj šestnajstletnega mladeniča so občudovali vsi naobraženi Italijani. Zdaj je škof v Pečuhu, živi pa menda na dvoru ogrskega kralja Matijaža v Budimu. Janko me je predstavil slavnemu Kozimu de' Medici in Eneju Silviju de' Piccolomini! Ali me poslušáš ali spiš, Frauensteiner? Poslušaj pa ne zehaj in ne rigaj venomer! Oni Enej Silvij je zdaj naš — papež Pij Drugi. Ko je govoril z mano, je bil kardinal. Izpraševal me je mnogo o moji domovini. Zakaj papež pozna naše kraje. Svoj čas je tajnikoval našemu cesarju in bil z njegovim velikim spremstvom tudi v Ljubljani. Vidiš, Erazme, s kakšno gospodo sem občeval v Italiji?“

„To si mi pravil že kdove kolikokrat,“ je odvrnil vitez Frauensteiner malomarno in iznova zazehal kakor zaspan maček.

„Resnico smemo povedati tudi dvakrat, trikrat in štokrat!“ se je togotil vitez Ahac. „Kaj bi se zaletaval vame! Rajši poslušaj! Latinščino pa pusti pri miru, ko se nisi učil nikdar nič! Tvoja grda buča je trda in neumna kakor gabrova grča. Ergo taceas, asine! — Zato molči, osel!“

Vitezu Frauensteinerju so se zabliskale mežave oči — pa le za trenotek; krčevito je stisnil svoje pesti — toda le pod mizo. Vendar ni hotel ostati nasprotniku nobene dolžan.

„Učenost krati možatost,“ je začel izzivati tudi on. „Učenost razjunači moža, ga omehkuži in pobabi! Pravemu vitezu pristojajo sulice in meči, ne pa učeni križikraži! Jaz ne maram biti farizej in pismouk in prepuščam prazno učenost prav rad farjem in babam!“

„Kaj klobasaš!“ je zaropotal učeni vitez, ki ga je zlasti jezilo Erazmovo porogljivo smehljanje. „Ako bi te hotel poslušati, bi mi natrobil toliko na ušesa, da bi me bolela glava cel teden. Prej bi naučil zajca plesati, nego tebe pametno govoriti! Na katerem turnirju si pa še premagal koga? Koliko te pa je? Prav je rekla moja sestra Mila, da čepiš na konju kakor opica na slonu. Suh si in slab, da kmalu ne bo nobene sence od tebe. Ti pa baronesa Virida, vidva bi bila lep par! Kakšnega potujočega trgovca nemara še zvrneš raz konja — saj pravijo, da se vojskuješ na samotnih cestah. Sveti Miklavž te obvaruj vrvi in vislic!“

Kakor bičan je planil vitez Frauensteiner pokoncu in zagrabil bodalo.

„No, le počasi!“ ga je krotil vitez Ahac in ga krepko potisnil s samo desnico zopet na klop kakor lesenega možiceljna. „Kar po malem boš dihal, ako se spravim nad tvoje zanikarne kosti! Le miruj in obnašaj se spodobno! Vidim, da premalo občuješ v olikani družbi. Ošaben in napihnen si kakor sam Lucifer, zato te nihče ne mara. Moral bi se večkrat shajati z mano, da bi se privadil lepšemu vedenju!“

„Pusti me, Ahac, saj sem se samo šalil,“ se je izgovarjal vitez Frauensteiner hinavsko. „Oprosti mi! Zdaj pojdem pa gledat, kaj dela Salda tako dolgo.“

Ponudil je gostu orehov, mu dolil vina in odšel. Sestro je srečal na hodniku. Takoj ji je zatožil gosta.

„Doljanski je pijan,“ ji je šepetal. „Pet majolik tako močnega vina je popil v tako kratkem času. Vendar ga prenaša še precej dobro — niti ne jeclja; jaz bi bil že zdavnaj pod mizo. Zaigral je vse, kar je imel, in zdaj mi zabavlja. Razžalil me je . . . najrajši bi poklical hlapce, da bi ga vrgli preko zidu!“

„Ah — kaj ta Ahac!“ je odvrnila Salda zaničljivo. „Ne brigaj se za njegove malovažne neumnosti! Bodi prijazen ž njim, da mi ne pokvariš mojega načrta, mojega naklepa!“

Tako preziranje, tako sovraštvo, taka jeza je plamtela iz njenih oči, da je vprašal ves osupel: „Kakšnega naklepa?“

Ozlovoljena je obrnila obraz od njega; nato pa se je sklonila k manjšemu bratu in mu šepetala v uho:

„Maščevala se bova nad imenitnejšimi sovražniki in obenem udariva tudi Doljanskega. Pozneje, ko odide, ti povem kaj več. Ne meni se zdaj za izzivanja tega ubogega pijančka! Potrpi še nekoliko! Pojdiva k njemu!“

Vitez Ahac je zobal orehova jedrca, gledal topo predse in zahrakal zdajpzdaj: „Hm-hm! Hm-hm!“

„Gospod vitez, dala sem vašemu sokolu mlado vrano, ki jo je ujel hlapec davi v hosti,“ ga je ogovorila Salda jako prijazno, pobrisala polito mizo in sedla zopet poleg njega na klop.

„Zato vam bo vedno hvaležen vaš ginjeni sluga Ahac.“

Solnce je viselo že prav nizko nad zapadnimi holmi. Poševna senca je krila večji del mize. Ozka lisa se je svetila na belem prtju in kakor gorela ob levi strani rdeče opravljene Salde. V bližini Ahačevi je močno dišalo po vinu in po úsnju sedla in vajet.

„Ves čas sem hrepenel po vas, gnezdo lepote!“ se je takoj zopet oglasil vitez Ahac. „Pridno sem pil na vaše zdravje, deteljica mojega srca! Saj morda veste, kako poje vaš slavni pesnik Walther von der Vogelweide: Krepak požirek omladi moža —

dô huob er ûf unde tranc
ein hundert slundigen trunc,
er sprach: daz machet mich junc.

Pravi vitez mora znati izborno jahati, streljati, boriti se, loviti, šahati, zlagati pesmice in — piti! Tudi piti mora znati, če ne mu ne pomaga vse drugo nič! Tale vaš brat Erazem, ta plemenita jetika, ne zna pošteno piti, zato je pa tako klavrn vitez. Bolje mi ugajate vi, med moje duše, dolina naslade! Prava paša ste mojim očem. Vaše ustne rde ko rosne rožice popek, gore ko rubin sredi hermelina. Oči se vam svetijo kakor dve zvezdi za temnim steklom in sijejo zamaknjenemu vitezcu Ahacu naravnost v centrum srca! Zakaj se še niste omožili, harfa radosti? Žlahtna gospodična Frauensteinerjeva, izlepa vam ne bi mogel izbrati boljšega moža — kakor samega sebe!“

Salda ga je gledala mirno in ponosno. Njen brat je tiho sedel na svoji klopi in dušil svojo togoto.

„Vaša učenost,“ se je rogala gospodična dvorilcu, „zasnubite me takrat, kadar bo tekla Kolpa v Jadransko morje in kadar bodo rasle buče na hrastih!“

„Revica, potemtakem bi me čakali prejkone zastonj. To bi bilo prežalostno. O jej, jej, jej!“

„Jaz pa ne odneham od svojih pogojev,“ je dejala napol zbadljivo napol šaljivo.

„Hud jezik ima stara punčara in dolg, da bi segal preko Gorjancev,“ je preudarjal vitez Ahac sam pri sebi. „Le čakaj! Zabelim

ti jih nekaj takih, kakršnih še nisi slišala nikoli. Malo se moram napiti, da bom bolj hud!“

„Bog vas živi, ogledalo mojega srca!“ je kliknil na glas, dvignil majoliko in je dolgo ni odstavil od ust. „Zdi se mi, da ne znate prav cenite takega bisera, kakor sem jaz. Dandanes se može dekleta že s trinajstimi leti. Vi pa ste starejša od naše Mile, precej ste že v letih z menoj vred: zato bi vam privoščil, da vas kmalu odvede ženin iz tega napol podrtega kurnika na prijaznejši grad. Jaz pa vas ne bom snubil nikdar, akotudi dobro vem, da bi bil takrat najlepši dan vašega življenja. Poglejte barve moje obleke! Rdeča in modra — kaj pomenita? Gorečo ljubezen pa večno zvestobo! Moja ljubica Fiametta bo vekomaj edina kraljevala v mojem srcu, akotudi sem usmiljen prijatelj vseh deklet!“

„Pravil si mi že večkrat, da je vzela tvoja Fiametta drugega,“ je opomnil vitez Frauensteiner.

„Nič ne de,“ se mu je zaletel vitez Ahac v besedo. „Fiametta Santarosa je res vzela drugega — po sili. Ljubila je pa le mene, mene ljubi še zdaj in mene bo ljubila do hladnega groba — jaz pa njo! Rajši jo imam nego vse beneške umetnine in zaklade, rajši, nego vse beneške palače, knjižnice in gostilnice. Zvestoba je zvestoba, klobasa pa klobasa. Ali ni res tako, Erazme, ti plemenita pokora? Nikarte zatorej ne pričakujte, da bi se kdaj ponujal jaz vam, velecenjena gospodična Salda, ščit zadovoljnosti in trdnjava blaženosti! Toda vašo lilijasto ročico pa le smem poljubiti za slovo. Zakaj treba bo domov, lomí me že dremota.“

Vstal je, prijel njeno mehko fino roko in jo galantno potegnil proti ustom. Salda je mislila, da ji jo res poljubi. Viteza Ahaca pa je tačas obšla vesela nagajivost razposajenega mladega pažeta: samo pihnil je na njene nežne prste.

Jezni bliski so švignili iz njenih oči — ali že se je smejala vitezuh Ahacu: „Skromen angel je bila tiista vaša Fiametta, ako je bila zadovoljna, da ste jo poljubljali samo od daleč!“

Tudi vitez Frauensteiner se je zlorado hahljal zbadanemu gostu.

„Počakajte malo, žlahtna prijateljica!“ je viknil razdraženi Ahac. „Pesnik Dante da Majano, prijatelj velikega Danteja Alighierija, se je strastno zaljubil v lepo in duhovito Nino, prvo pesnico italijansko — ne da bi je bil kdaj videl. Poslal ji je doli v Sicilijo sonet in jo prosil ljubezni. Nina ga je uslišala — od daleč! Prav srečno sta se ljubila — od daleč. Midva s Fiametto pa se nisva ljubila samo par distance. Kadar sva se poljubovala v okrilju njene stare tete

Dolcibelle, takrat so slišali sosedje najine poljube v vseh bližnjih uličicah, oziroma kanalih! Tako je bilo pa nič drugači. — Zdaj pa pojdem. Prosim, ukaži Marku, naj osedla!“

„Kakor izvoliš,“ je rekel Erazem, odšel in se vrnil takoj zopet.

Senca se je medtem počasi širila in popila svetle lise na mizi in ob oknu. Sonce je zašlo. Pili so še šentjanževca po starem običaju. Nato sta brat in sestra spremila svojega gosta v prvo sobo. Bare mu je pripela ostroge, Salda pa mu je podala baret in sokolarsko rokavico, razpraskano od ostrih krempljev Odisejevih.

„Zahvaljujem vaju za prijazno pogostitev,“ je dejal vitez Ahac in pobožal svojega sokola, ki mu je bil precej zletel na rokavico. „Ne zamerita mi, ako sem vama bleknil kaj takega, kar vama ni bilo po godu. Povedati moram, kar mislim, drugači sem kar bolan! Da se zdravi in veseli vidimo na Blagajevem gradu!“

Salda je skrivaj dregnila brata, naj zine tudi on katero.

„Jako žal mi je, da že odhajaš, preljubi Ahac,“ se je lagal vitez Frauensteiner. „Hvaležen sem ti, da si naju počastil in naju zabaval tako lepo. Prosim te, povej Blagajevi gospodi, da se najlepše zahvaljujeva za vabilo in sporoči najine poklone in pristrčne pozdrave! Na svidenje!“

Težko je korakal vitez Ahac po hodniku. Erazem ga je spremljal na dvorišče. Hlapec Ive je prinesel klopico, da je stopil debeli vitez nanjo in se odtod skobacal na konja.

„Nerodno je na svetu,“ je sopihal. „Tako težko zlezem na konja, in kadar sem gori, pa izlepa ne morem doli. Komaj bi bilo, da bi imel človek svoj trebuh zadaj namestu spredaj. Bog vas obvari vse skupaj!“

Erazem je spremil gosta do grajskih vrat, se medeno poslovil še enkrat in hitel k Saldi v malo obednico.

„Kakšen je tvoj naklep?“ jo je vprašal hlastno.

„Pravzaprav bi uganil to lahko sam!“ je odgovorila nejevoljno. „Ali ne veš, da sovražim Blagajeve, kakor le more sovražiti smrtno užaljena ženska? Ali si že pozabil, kako je pogazil in zlorabil grof Majnard mojo brezumno ljubezen do njega? In — ali ni poudarjal Ahac, da je hčerka Alijana vsa njiju sreča in veselje? No, ali se ti še nič ne sanja, kaj nameravam? Ali si res tako počasne pameti?“

Demonske oči so se ji zabliskavale v tajnovitem žaru, kakor trepetavi svit, kadar igrajo viharne zarnice daljne nevihte nad gorami. Vsa je trepetala in burno so se ji dvigale prsi. Brat je ostrmel in vprašujoče gledal njen strastno pretvarjeni obraz.

„Izginiti mora hči grofa Blagaja!“ je zasikala tiho.

Erazem je stopil korak nazaj. Tiho je bilo v zatohli sobi . . .

„Salda, ti dreviš v pogubo!“ je šepetal. „Sestra, ali si — blazna?“

Salda se je divje zasmejala.

„Ne morem živeti, ne da bi se osvetila Blagajevima. Odlášala sem — nekaj me je zadržavalo tako dolgo. Zdaj pa se mi ponuja ugodna prilika. To vabilo mi prihaja kakor nalašč. Razrušiti hočem Majnardu in Mili nebesa, haha! Hočem se maščevati, akotudi poginem! Hočem! Hočem! Saj — žive me ne dobe v roke!“

Segla je v nedrije in pokazala bratu drobno steklenico z brezbarvno tekočino.

„Salda, nikar! Strup —“

„Nič se ne boj, ljubi bratec!“ mu je prestrigla besedo in krenila proti vratom. „To je le za skrajno silo . . . Premisliti hočem vse, vsako malenkost. Opreznejša bom kakor satan. Haha, posrečiti se mi mora, mora — tako ali tako! Zdaj pa želim biti sama!“

A. Debeljak:

Ob jezeru.

Parc de Montsouris.

Solnce pomladnje se kuja za sivim oblakom,
pod njim iz železa se lita gladina razteza.
Kraj brega predrla površje je bela pečina;
a ko se približaš ji s tihim korakom, to speč je labud,
ki vrat-belouško upognil je prožno v perut;
ročaj kaolinaste vaze na plošči jekleni.

Oblak se razpoči in solnce na jezero trosi
cekine rumene, da pljuskanje zdrami labuda,
ki reže gladino — oj demant po šipi stekleni!
Uprežen v dve svilnati brazdi ponosno se nosi
brez truda k otoku, ki drema med neboma dvema
v sredini globokih voda ko v jajčji lupini,
izkrca kraj črede se bratov bolj snežnih od krede:
dejal bi, da zima ni mogla zbežati z otoka.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

7.

Razburjena Salda je hodila na malem grajskem vrtu po ozkih potih med zanemarjenimi gredicami. Med belocvetočim graham, salato in drugo zelenjavo so križema rasle žolte in rdeče koprive, perunike, vrtnice. Po tleh so ležale male zelene hruške in jabolka. Češnje so bile malone že dozorele in hudo oključane. Razuzdani vrabci so se gostili kar po domače z okusnim sadom; navdušeno so čivkali v jako zmešanem zboru, si zabavljali in se pretepali po bezgu in slivah. Zid je prepregala bujnolistna vinska trta; tuintam je kazala nežna plezalka z lilastimi stebelci svoje drobne bledosinje cvete. Zalo pisan metulj, iskren prijatelj cvetnega mošta in medu, je taval in se zaletaval sladko truden v blaženi omotici nad gredami in kar ni mogel najti svojega stanovanja.

Bilo je še jako svetlo, dasi je že zatonilo solnce. Salda je zavila po ozkih stopnicah na leseni hodnik ob strelnih linah in gledala po brdoviti okolici. Na obledem zapadnem nebu so kakor ladje počivali podolgasti sivotni oblaki, okroginokrog okovani z jasnim srebrom. Severno od njih so že rumeneli sijajni manjši čolni. Priletela je siva jata divjih golobov, se zaobrnila kakor na ukaz in izginila v šumi. Zrak je bil jako prozoren in bolj zvokovoden nego podnevi. Salda je natanko slišala tihi tanki smeh Barin in debelo mrmranje godrnjavega hlapca. Na dvorišču je nekdo cepil drva. Po pušči pred gradom, po divjem rebrju je gnal pastir bravino in govedino, žvižgal in zbadal prepočasne živali z ostjo na koncu dolge palice. Ječe so se odprla grajska vrata in spustila čedo na dvorišče.

Salda se je naslonila na nadzidek. Samotni vrhovi temnih zapadnih holmov so se ostro odražali od belkastega večernega neba. Za zelenimi in rjavimi njivami so se širile mračne hoste in se gubile v omegleli daljavi. In tam — napol zakrito za temno lozo — je zagledala medlosivo zidovje in visoke jagnede Blagajevega gradu . . .

Njene fine obrvi so se dvignile in komaj vidno so se ji odprle ustne. Sedla je na klop in venomer zrla proti onemu gradu. Misli so ji uhajale v dobo prve mladosti . . .

Pod onimi jagnedi, na velikem grajskem vrtu so se igrali, še otroci, predrzni in gospodljivi Majnard, poredni Erazem in ona, včasih pa tudi krotka Milica in nagajivi Ahacek in druga deca sosednjih gradov. Igrali so se s pisanicami, z orehi, lesenimi obarvanimi ptički in kovinskimi kužki, kroglicami in vrtalkami; španali so se in se šli konje in slepe miši, viteze in meščane. Meščani so bili vsekdar tepeni, kajpa. Majnard in Salda sta jih preganjala neusmiljeno. Jemala sta ujetim žalostnim žrtvam vse orehe, jabolka ali hruške in jih veselo zobala sama, sovražnike pa sta zapirala v ječo — v kurnik. Kmalu pa je dečke in dekleta ločila nepriljubljena doba učenosti. Salda je prišla v samostansko šolo, kjer so učile „dominae cathedrales“ zlasti katekizem, molitvice, psalter, cerkvene pesmi in fina ročna dela. V kratkem je bila Salda strah in pokora vseh redovnic. Oponašala je učiteljice, rabutala najzlahtnejše ovočje in vabila prijateljice na pojedino. V strahu ni bila nikomur; za vsako kazen se je „maščevala“ o prvi ugodni priliki . . . Neukrotna amazonka je v nemala součenke za bojevite igre med vitezi in meščani in jih učila jahati starega samostanskega osla. Čestokrat je bila dobra polovica tovarišic opraskana, ali vsaj obunkana, zlasana in razkuštrana; druga polovica pa je oropana in „ujeta“ koprnela pod streho, v kleti, v drvarnici. Bogaboječe nune so vile prebele roke spričo nepopoljšljivosti poludivjega dekleta, ki je uganjalo pohujšanje tako na debelo. Soglasno so jo imenovale „garjevo ovca“. Spodile bi jo bile že zdavnaj, da ni njen oče Krištof Frauensteiner, vitez in vdovec, dobro plačeval zanjo in poklanjal samostanu lepih daril. Ali naposled se je utrgala tudi ta debela nit potrpežljivosti, ko je Salda — za osveto — zaklenila opatico v njeni sobi in zagнала ključ v vodnjak. Zdaj pa je morala „garjeva ovca“ zapustiti zavod. Za slovo je pobila svojim najhujšim sovražnicam okna. Ko je izginil „hudobni duh“ iz samostana, so redovnice kar pojemale od veselja.

Vitez Krištof je bil ves zaljubljen v svojo hčerko. Dovoljeval ji je vse, izpolnil ji je vsako željo in željico. Salda ni poznala nobenih moralnih spon, nobene meje. Delala je, kar se ji je ljubilo. Še prostejša je bila po smrti premehkega očeta. Najrajša je sama jahala po okolici, po gozdih, streljala ptice in zverjad ali pa sedela na bregu Kolpe, ribarila ali gledala v vodo; včasih je legla pod vrbami v čoln in po cele ure motrila potujoče menjave oblake. Rada se je pogovarjala z brhkimi kmečkimi dekleti in jim dajala modre svete, kako naj imajo zaljubljene fante za norca. Smejala se je

prijateljicam, ki so govorile o ljubezni. Moški so se ji zdeli vsi nerodni, prismojeni in smešni. Njena ponosna vitka postava, izvirno vedenje, zanimivi pikantni obraz in čudovito žarne oči so ji pridobile marsikaterega občudovalca in častilca, toda vsakega je kmalu odgnal njen zlobni jeziček. Norčevala se je iz viteških metuljev in jim dajala skeleče, včasih zelo primerne priimke. Med vsemi mladimi plemenitaši ji je imponiral edinole grof Majnard Blagaj, morebiti prav zato, ker se je najmanj sukal okoli nje. Bil je zmeraj enako resen pa vljuden in se vedel tako, da je moral ugajati, komur je hotel.

Živo se je spominjala nepričakovanega prvega sestanka z njim. Bilo je tihega aprilovega popoldne. Ob gozdnem robu blizu domačega gradu je nabirala vonjavih vijolic med nizko smaragdno travo. Drevje je bilo še golo; na vrbah so se svetile srebrne mačice, na leskah zlati abranki. Ponekod je opregala grmovje tanka mrežica jasnozelenih, rjavkasto nahukanih listkov. Zdaj so zakrili solnce redki oblaki, da so se omračale barve v žalostnih sencah, zdaj so zopet prodirali jarki žarki, da je vse sijalo v veselih bojah. V golo-vejnih vrhovih so peli topli mladi vetrovi svečano pesem pomladanjo . . . Zbujajoči se divotni svet je opajal Saldi dušo z nežno milino. Čutila se je tako brezskrbno, tako srečno, čutila je prekipavajočo silo prožne mladosti . . .

Tedajci je prijezdil grof Majnard. Ko jo je zagledal, je takoj razjahal konja. Čutila je, da je zardela. To jo je jezilo. Pogledala ga je pisano, neprijazno. On pa se ji je nasmehnil mirno in jo imenoval krasno gozdno vilo. Privezal je konja za vejo in ji pomagal trgati vijolic. Ona pa, kakor da ga ni! Povedal ji je, da je zablodil v lozi, in vprašal za pot. Ob slovesu ji je čisto od blizu pogledal v oči in ji poljubil bele prste. Vprašal jo je, ali bo jutri zopet tukaj — odgovorila mu ni nič.

Dolgo je čutila njegov poljub na roki; gorelo je tam s tajinstvenim ognjem. Odsihdob je nehotoma venomer mislila in sanjerala o njem. Visoko vzrasli mladi grof, tako mirnophonosen in zaeno tako prijazen, se ji je zdel kakor princ v lepi bajki. Žal ji je bilo, da je bila prodajala puščobo. Vendar je sklenila, da ne pojde izlepa več tja, kjer sta se srečala. Drugo jutro je rosil pohleven dežek, popoldne pa je bilo solnčno in jasno. Salda je jezdila nekaj časa proti Kolpi, ali neugnana čarobna sila jo je vabila in vlekla na oni kraj ob robu gozda. Krenila je tja — mladi grof Blagaj je že čakal. Stopil je bliže, da bi ji pomagal s konja. Tiho je polznila raz sedlo, on pa jo je ujel v naročje. Nehote se je oklenila njegovega vratu,

da ne bi padla. Zatrepetalo je v njej. Grof Majnard jo je privil k sebi in že je čutila vroč poljub na ustnih. Pestoval jo je kakor dete in ji poljubljal čelo, zardela lica, solzne trepalnice. Drhtala je, jecala tiho . . . In premagana od čuvstev mu je jela vračati poljube.

Poslej sta se shajala večkrat v zelenem gozdu, včasih tudi na Frauensteinerjevem ali na Blagajevem gradu. Saldi se je zdelo, kakor bi bila izgubila svojo voljo. Ves dan je mislila le na ljubčka. Spominjala se je njegovih besed in kretenj, njegovih poljubov in objemov. Ti spomini so ji krajšali vse ure podnevi in ji oslajali tudi nočne sanje. Izgubljena se ji je zdela vsaka minuta, ki je ni preživela v njegovi družbi. Čutila se je docela izpremenjeno, čutila je, da je vzknila v njeni duši prej neznaná dobrotljivost, usmiljenost in ljubezen do vseh ljudi, do vesoljnega stvarstva . . . Skoraj sram je je bilo njene prejšnje zlobnosti, katero je takorekoč negovala kakor prirojen poseben talent. Včasih grofa ni bilo na domenjeni kraj. Tedaj jo je trla neizrečena žalost; čutila se je skrajno nesrečno in zapuščeno, ihtela je vsa obupana in v duši se ji je porajala ljubosumnost, jeza in — maščevalnost. Kadar pa sta se zopet našla, se je topila v blaženstvu. Odevala ga je z mehko mrežo svojih razpuščenih dolgih las in kakor živ ogenj so goreli njeni poljubi. Osvajala jo je brezmejna, brezumna strast. Njena silna divja narav je večkrat malone oplašila Majnarda. Salda ni podvomila nikoli, da bo njegova soproga, nikdar ji ni prišlo na um, da utegne biti drugači. Igrava domišljija ji je kazala bodočnost v najkrasnejših barvah. Čutila se je rojeno za vrtoglavo visočino in sanjarila, da bodo nje sinovi in potomci, potomci grofinje Salde Blagajeve, tako slavni in mogočni kakor grofi habsburški in celjski.

Polagoma pa je jel prihajati grof Majnard redkeje in redkeje. Prestrašena je opazila, da nekako usmiljeno, milostno prenaša njeno vročo ljubezen. In prekmalu je napočil dan, ki je razdejal vse njene zlate gradove, uničil vse njene častilakomne in ljubavne nade ter ji ugonobil nežna blaga čuvstva.

V vinogradih Blagajevih je bila vesela trgatev. Tudi Frauensteinerjeva dvojica je bila povabljená k branju. Vitez Erazem je nekoliko zaostal za Saldo, da je sama prijezdila dopod vinorodno gorico. Tožne misli so ji tesnile srce: grofa Majnarda ni bila videla že dva tedna. Zastonj je ugibala o vzroku njegove mlačnosti. Danes se mu je hotela ob prvi ugodni priliki bridko pritožiti, da jo zanemarja tako hladnosrčno. Povedati mu je nameravala tudi, da ji je pisala omožena sestra Irmengarta in da jo vabi k sebi na Dunaj.

Vsa zamišljena je oddala Blagajevemu hlapcu svojega konja in krenila po uhojeni stezici v jesensko pisani vinograd. Više gori po trsju so peli in se smejali fantje in dekleta, marljivi trgači in berači, na vrhu pri zidanici pa so ob kipečem moštu že kričali in se grohotali nekateri zadovoljni pijančki. Salda se je čutila trudno; počasi je stopala med visokimi sivimi koli in širokolistnimi brajdami. Na desni, blizu rahlo žuborečega studenca, je stala poleg bujnega kopinja gosto obrasla hladnica. Kar se je zganila Salda; iz senčnice je iznenada zaslišala razburjeni glas grofa Majnarda in Mile plemenite Doljanske. Tiho se je skrila za kopinovo grmovje in poslušala trepetaje. Vsaka njegova beseda ji je žgala srce kakor razbeljeno železo.

„Nočete mi verjeti, da vas ljubim, gospodična Doljanska? Vas ljubim, samo vas!“

„Tako zagotavljate menda tudi gospodični plemeniti Frauensteinerjevi. Slišala sem, da ji dvorite jako goreče.“

„Bilo je... bilo je le za kratek čas — tako za šalo. Igrala sva se obadva. Ljubil je nisem nikdar. Salda se mi zdi včasih celo zoprna. Vas pa ljubim resnično nad vse! En sam poljub, obožavana Mila!“

Salda je vsa zadrhtala in pritisnila roke na srce. Usta so se ji odprla, toda noben glas ji ni hotel iz stiskajočega se grla. Sopla je težko in globoko ji je klonila glava kakor po smrtnem udaru. Naglo je stopila Mila iz hladnice. Mladi grof je hitel za njo... Saldi se je vse zasukalo pred motnimi očmi. Kakor iz daljave je slišala radostno vrvenje zgoraj po vinogradu. Zgrudila se je na kolena, zakrila obraz z obema rokama in ihtela bolešno. Bilo ji je jasno, da je ta prizor odločil njeno usodo. Plaho je šumelo umirajoče in mrtvo listje v jesenskem pišu. Zdajci je dvignila glavo. Izprva je hotela skočiti za nezvestim ljubimcem ali hkrati je opustila to misel. Pri studencu si je umila solzne oči. Potem se je visoko vzravnala, vzdignila roko in prisegla, da se osveti grofu Majnardu — kadar bo najbolj srečen. Ko je dospel brat Erazem, sta šla gori h gospodi pri zidanici. Z nobeno besedo, z nobeno kretnjo ni izdala, kakšna silna bol in jeza ji razorava mučeno srce. Niti slutiti ni smel nihče, kakšno sovraštvo in kakšna osvetoželjnost kipi v njeni duši. Šele doma je razodela bratu, kaj se je dogodilo med njo in mladim Blagajem in kaj namerava ona; Erazem ji je moral priseči, da bo molčal o vsem.

Neutolažna žalost, sram, kes, zavist, skeleča ljubosumnost, ponižano samoljubje, strastna togota, to neprestano duševno trpljenje

ji je slabilo tudi telesne moči. Želela si je proč iz tega kraja, koder jo je vse spominjalo poteptane sreče. Odzvala se je vabilu svoje sestre Irmengarte in odpotovala k njej na Dunaj. V njeni nesreči jo je tolažila edinole misel, da se utegne goditi Mili kdaj tudi tako kakor njej! Toda varala se je. Od brata Erazma je prejela pismo, posejano kakor z ježevimi bodicami. Iz teh čudovito krevljastih čačk je zvedela, da je Majnard vzela Milo; zdaj je prisegla Salda, da se bo maščevala tudi nad mlado grofinjo Blagajevo . . . Kmalu potem je na Dunaju prišel na svet mali Majnard, bolehav otrok; živel je komaj tri mesece. Ob boleznih svojega deteta se je seznanila Salda s starim židovskim zdravnikom, ki je vedno varil in precejal otrove. Posrečilo se ji je, da je dobila od njega za drag denar steklenico najhujšega strupa, ki je brez dokaznih znakov umoril žrtev ali hitro ali počasi, kakor je bila zaužila ali več ali manj smrtonosnih kapljic. Od onega skopega Žida je kupila tudi takoimenovan benečanski prstan, ki je imel neznatno fino ost in otlino za strup.

Taki spomini so se zbudili Saldi, ko je sedela na obzidnem hodniku in gledala proti Blagajevemu gradu. V obzidanem vrtu je bilo še toplo, iz gozda pa so veli hladni toki. Bledi oblaki so rumeneli, se počasi ozarjali in rdeli na jasni sinjini. Rujno zanebje je tlelo in se užigalo kakor nad žerjavico. Na travnikih so godli čirički, po mračnem vzduhu so švigali netopirji; v hosti so vpili mladi orli.

Kate je prišla javljat, da je večerja pripravljena. Salda ji je mignila, da se ji ne ljubi.

Polagoma so bledele krotke večerne luči in barve. Med grmovje in drevje so legale široke sence. Močnejše je dehtel bezeg v večernem hladu. Iz hoste se je razlegal žalostni smeh žolne in otožno je pozvanjalo tam za gričevjem. Že je lilo nočno črnilo na zemljo in oblake. Salda je pogledala kvišku in zazrla na zahodnem nebu ozki srebrni srp prvega krajca, ki se je svetil kakor dvignjena ostrasablja. Vstala je in šla v svojo izbo.

Pritekla je Kate s smolnato trsko, prižgala svečo na bronastem svečniku, se nerodno priklonila gospodični, ji želela „lahko noč“ in odšla.

Slabotni svit je trepetal po pisanih stenskih preprogah na prenosnih stojalih in se boril s sencami na stropu. Največ prostora v sobici je zavzemala velika in široka pernica; odgrnjene zavese so kazale dvoje blazin s čopi na ogalih in fino svilnato odejo. Ob zglavju je stal težak stol s pretirano visokim naslanjalom in bla-

zinico. Tla pred posteljo je pokrivala risja koža. Na mizici je bil med vezilnimi proji razpet kos platnenega prta z začetimi okraski; blizu njega je ležal na nemško prevedeni roman „Pontus und Sidonia“, lična pahljača in okroglo ogledalce med dvema belima lesenima goloboma. V kotu je slonelo stojalo s preslico in srebrnim vretenom. Pod precej visokim, odprtim oknom je bilo troje hrastovih stopnic. Skozi odprtino je dovajala hladilna sapa vlažno vonjavo sosednjih gozdov in livad. Zunaj v grmičju je pel slavček svoje milosladke pesmi; žalibog so se oglašale tudi napihnjene žabe v svoji blatni palači za gradom in regljale z brezobzirno zarobljenostjo zmerom eno brez konca in kraja.

Salda je vzela pahalico in si ž njo hladila razgreti obraz. Počasi je hodila po izbi gorindol in mračne misli so ji rojile po glavi.

„Majnard me vabi na svoj grad: pozabil je in misli — da sem pozabila tudi jaz! Pozabil me je, kakor otrok igračo; pokončal je igračo in jo zagnal v kot. Majnard, Majnard, kaj si mi storil! Kako me razburja že samo tvoje ime! Kadar se srečata najini duši v nočnotajnih sanjah — ah, samo v sanjah! — kako oživi tedaj moja ljubezen do tebe lepa, mlada, neoskrunjena, veličastna! Kako se oklepam — ob sivem dnevi — zlate lepote onih begotnih sanj, ginljivih varavih čarov . . . Kako si prizadevam po takem blaženem snu ves dan, da bi si obnovila one čudovito krasne prikaze v izvirni prelepoti! In ne morem. Ali te ljubim še vedno, Majnard? Ne, ne! Sovražim te. Moj užaljeni ponos, moj črt je velikan proti pritlikavki ljubezni. Haha, morda je želela pa le — Mila, da me je povabil? Da, Mila ni mirovala, dokler se ni vdal in poslal celo pijanega viteza. Mila mi hoče pokazati svoja „nebesa“ in se mi iztiha rogati, češ: Kaj pa ti, Salda, stara lilija? — Poznam zvito kačo, haha! Imenitno soprogo si je izbral grof Majnard. Frauensteinerji so bili že zdavnaj vitezi, ko so bili Doljanski še konjski hlapci! Ob Milini strani ostane Majnard večni selski plemič, večji kmet med manjšimi kmeti. Jaz bi ga bila spravila k zibeli mastnih in častnih služb, na dunajski dvor, ali pa tudi v Ljubljano, da bi bil vsaj vicedom ali deželni glavar. Mila ga je degradirala samo za sužnja vsakdanje zakonske ljubezni. Pretkana hinavka se mu je znala odrekati in ga priklenila s svojo vrlo dobro preudarjeno udržljivostjo, s svojo afektirano hojo, s svojim priučenim smehom; s svojo paradno pohlevnostjo in paradno nedolžnostjo ga je priklenila bolje, nego odkritosrčna. Salda, ki ni umela tako krotiti in pritajevati svojih čuvstev!“

Razjarjena je stisnila dragoceno pahljačo, da jo je zlomila in raztrgala. Vrgla jo je v kot in stopila na stopnice k oknu. Globoko je dihala vase sveže vale nočnega vetra. Lasje so se ji razpletli in jo pokrivali kakor gavranja krila. Na nebu so migljale zvezde; mladi mesec se je bil že skrtil za holmovjem. Kar je Saldina prestrašena skočila od zidu: mimo okna je pošastno tiho švignila velika senca.

„Buhuhu“, je trepetal glas sove.

Sveča se je ocejala. Plamenček se je vil na razne strani. Njegov nemirni svit je ojasnil zdaj klop, zdaj vrata, zdaj stenske preproge, ki so se majale v ponočni sapi in rahlo udarjale ob zid. Pisana vešča se je zadevala brneč ob okno, ob svečnik, ob Saldino roko in pustila tam fin sivkast prah. Strastno je krožila ob luči in se naposled zaletela naravnost v plamen. Zasmilil se je Saldini lepi metulj, hotela ga je rešiti. Ali že so se vnela nežna krila v palečem plamenu; sveča je zasvetila močnejše, dvignil se je lahen dim. Opekla in ožgana je padla drobna živalca mrtva na mizo.

„Ali se zgodi tudi meni, tako?“ je šinilo Saldini po glavi in njen dih je vel preko luči, ki je oživiljala beloto njenega obraza in vratu.

Počasno si je jela spletati kito in premišljevala svojo nakano.

„Kaj za to, če poginem tudi jaz... Izgubila sem vse, izgubiti nimam ničesar več. To življenje, slabejše nego v samostanu? In ako se mi posreči — kakšna žalost na Blagajevem gradu, kakšno veselje v mojem srcu! Ako bi jima zastrupila dete, bi trajala njiju tuga prekratko za moje dolgoletne muke. Ugrabiti jima moram hčerko. Nič ne bosta vedela, kje je, kaj trpi, ali sploh še živi, ali ne: ta morilna negotovost naj jima počasi razjeda srce. Njiju trajna žalost bo meni trajno veselje, zaščenenje in tolažba!“

Odložila je šapelj, usnjati pas, zapono in vrhnjo obleko. Mehke gube so se ovijale njenih prožnih udov. Veka so ji bila težka; jela jo je boleti glava. Trudna se je slekla, upihnila luč in zategnila posteljna zagrinjala. Navzlic utrujenosti dolgo ni mogla zaspati.

Zdajci se je živahno dvignila v postelji. Kakor blisk hipoma razsveti temen prepad, tako se je zasvetila Saldini misel, ki je pregnala vse druge osnutke in vse dvome.

„Erazem je preneroden; hlapcem ne morem zaupati. Davi pa sem videla ob Kolpi na hrvaškem bregu cigane... Izlepa ne bi mogla najti spretnejših pomagačev. Bog daj, da ne bi odpotovali prekmalu. Takoj jutri pojdem v ciganski tabor!“

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

8.

Ze se je svitalo, že so se razločno kazale barve na pisanih oponah in že je odzvonilo danove, ko je zaspala Salda plemenita Frauensteinerjeva vsa izmučena. Prebudila jo je dekla Kate, ki je ropotala v sosednji sobi in pripravljala vse potrebno za kopel.

Skozi odprto okno je sinjelo vedro nebo; v spalnici je bilo skoraj hladno. Salda je vzdihnila, si mela oči in dvignila glavo. Na tleh je zagledala zlomljeno pahljačo. Takoj se je domislila svojih maščevalnih nakan in kri ji je udarila v glavo. Njen obraz, še pravkar mrtev in uganljiv kakor obraz zagonetne sfinge, je oživel mahoma.

„K ciganom! K ciganom!“ je kliknila nekam radostno in se veselila svoje podjetnosti in svoje tajne namere, ki se ji je zdela izborna. In minila jo je vsa utrujenost.

Skočila je iz uležane postelje, ogrnila plašč in hitela v kopalnico. Kate je čepela ob banji in z majhnim mehom netila žerjavico v bakreni žerjavnici pod visečim kotlom. Ponižno je pozdravila gospodično, nalila gorke vode in cimetovega olja v banjo, nasula vanjo rumenega žvepla, rjavkaste mire, vonjavih vrtnic in zdravilnega cvetja.

„Kakšno je jutro?“ je vprašala Salda prijazno, ko jo je Kate ognjetla in otirala dodobra.

„O, tako lepo je danes zunaj!“ je odvrnila dekla, ki se je kar čudila, da ne prodaja sicer tako nemilostiva gospodična danes nobenih sitnosti.

„Le naglo me počesi in obleci, Kate!“

Kate je podala gospodični ogledalce in hitela, kar je mogla.

„Ni treba tako natanko!“ jo je priganjala Salda, sede na leseni pruki. „Le hitro, hitro!“

Nestrpno je čakala, da je Kate dogotovila svoje opravilo. Dasi je bila spala Salda le malo, se je čutila po kopeli popolnoma osveženo in okrepcano.

„Reci hlapcu, naj mi osedla Tulipana!“ je velela dekletu.

Kate je odhitela, Salda pa se je vrnila v svojo sobo, se oblekla in se požurila v obednico.

Vitez Erazem Frauensteiner je že sedel za pogrnjeno mizo; na njej se je kadila mlečna juha, pomešana z medom in neizogibnim zafranom.

„No, sestrica, kaj pa tvoj načrt?“ jo je vprašal brat Erazem. Bil je tako dobre volje, da je bil samega sebe vesel.

„Je že gotov,“ mu je odgovorila Salda hladno in mirno pila mleko.

„Pa le ne verjamem, da bo kaj!“ je dejal Frauensteiner malone porogljivo. „Odlášala si toliko let in kovala, kovala, kovala naklepe. Zdaj menda zopet ne bo nič. Pa saj je tudi bolje tako, mala moja!“

„Ne govori tako neumno! Moj brat bi bil lahko malo pametnejši — moj brat.“

„Pustiva Blagajeve lepo pri miru pa naj se obesi pes in še mačka! Ljuba moja — toliko let —“

„Bedak!“ je vzkipela Salda in ga pisano pogledala s svojimi strastnimi črnimi očmi. „Toliko let? Kaj: toliko let! Že kovanje osvetnih naklepov je izreden užitek. Toda ti ne razumeš kaj takega in škoda je vsake besede.“

„Salda! Ne bodi no tako presneto huda! Saj ti vendar nisem rekel nič takega.“

„Osemleten otrok je staršem dražji nego enoleten. Ne? Ali me razumeš? Zdaj je pravi čas, zdaj, zdaj! Mila in Majnard se topita v sreči, zato bosta tem bridkeje čutila nesrečo. Vobče pa se ne zanimaj preveč za mojo stvar, Erazem! Saj te ne potrebujem. Ti si za kaj takega premajhen, prezarobljen. Prav je sodil vitez Ahac, da nisi posebno bistra glavica.“

Glas ji je bil hripav in zapovedovalen. Ošinila je brata s tako jeznim pogledom, da je rajši molčal.

Po zajtrku je šla Salda v svojo izbo. Iz omarice je vzela malone polno denarnico in si jo pripela za pas; ob nedrijih pa je skrila ostro bodalce poleg strupne stekleničice. V denarnico je dejala gobo, kresilnik in kresalo, se ogrnila s plaščem in odnesla pod njim dvoje bakelj.

Na dvorišču je segala rana senca od izhodnega zidu do hodnika. Na strehi nizkega hleva se je vrtel in klanjal zaljubljen golob okoli golobice. Debeloglavi sluga Ive je že izprevajal osedlanega temnosivega Tulipana. Drug hlapec je sedel na tleh, žvižgal, snažil velik meč s peskom in ga mazal z lojem.

Salda je stopila h konju in ga potrkljala po svetlem vratu. Široke uzde in ne predolgo svileni šabraki so krasila lična vezila; od mrežice na Tulipanovem hrbtu so viseli srebrni čopki. Iva je držal gospodični železni dvigalnik. Lahno je stopila nanj in se dvignila v sedlo, okovano s finim srebrom.

Počasi je jezdila iz gradu po rebrju, ki ga je krila dolga jutranja senca, in zavila iz pušče preko studenca na plodno ravan proti Kolpi. Mlado solnce je še nežno obsevalo cvetoče doline in livade. Krotka hrvaška sapa je pihljala od reke in zibala veliko travo, da se je lesketala v zlatnatih valih. Belim ivanjščicam in rumenim zlaticam so kimale prenežne glavice in se svetile kakor lakirane. Tankovejne breze so belele ko velike sveče. V jasnih višavah so žvrgoleli škranjčki. Pot je krenila med visoko žito; med njim je rdel mak in modrela plavica. Lepo pisani polžki so se gugali na bilkah. Dvoje velikih gavranov je letelo tako visoko nad poljem, da se je le zamolklo slišal njiju „kroa, kroa!“ Detelja je bila ponekod pokošena. Za zelenjem ovočnega drevja so se skrivale skromne hišice, napol pletene, napol lesene, ometane z ilovico in krite s škodlami ali slamo.

Salda je pognala konja v dir in jezdarila proti holmu, ki je bil podoben velikemu klobuku. Zasopli konj je jel zložneje stopati navkreber. Ob vsakem koraku se je zdelo jahalki, da se širi svet vedno dalje naokoli v neizmernost. V senci košatega hrasta je ustavila svojega Tulipana in gledala po čudovito krasni okolici. Na levi za hostami je stal mogočni, beli grad Blagajev in prijazno je obsevalo solnce njegove ponosne stolpe, nadzidke, poslopja in jagnede. Na desni pa je žalostno čepel črnosivi pusti grad Frauensteinerjev. Nehotoma je s tema tako različnima gradovoma primerjala usodo Milino in svojo. Dolgo je zrla tja doli. Iznova so jo ovevali spomini, iznova so se zbujele stare sanje ... V daljavi je šumel slap Kolpe. Pogledala je po sijajni progji reke in zdajci so se ji veselo nasmehnile ustne ...

Pod vrbovjem na hrvaškem bregu se kadi dim. Po travi okoli ognja se premikajo fantastne pisane postave. Čudno odmeva zamolklo petje na pustotnem kraju. V polukrogu stoji pet šatorov tako, da se more solnce upirati vanje. Na koleh vise sajasti kotli; v bližini se pasejo mršava kljuseta.

„Ciganski tabor!“ se obraduje Salda. „Še so tukaj, hvala Bogu!“

Takoj odjezdi s holma in požene konja po ozki poti skozi les. Veselo hrže Tulipan v čistem vonjavem zraku in gizdavo stopa

po rosni travi in praproti. Temne smreke še kažejo jasnozeleno odrastke. Pod njimi in pod hrastičjem žare živordeči gozdni klinčki in leže debeli storži. Radostno pojo ščinkavci, kosi, škorci, žižki, kobilarji. Izpod leščevja vzleti z močnim šumom dvoje jerebov. Prijetno saplja veter po lesovju in oplakuje jahalki roke in obraz. Včasi upogne Salda glavo, da se umakne veji, viseči preko pota. Bleskovit dež rosni kapelj se osuje od grmovja, kadar ga oplazne njeno krilo.

Kar ugleda plemkinja med zelenjem pisano obleko.

„Ciganka!“ zašepeta, nategne uzde in ustavi konja. Razburja jo silno veselje.

Pred njo stoji srednje velika žena, neverjetno umazana, odeta v pisane cape. Razmršeni, gavranje črni lasje so ji polni prahu in masti. Vanje pripete rdeče in zelene kroglice ji vise na rjavi vrat in prsi; dolgi uhani s steklenimi biseri ji udarjajo ob črnorjava lica. Okoli vratu so v tri nize nanizani pisani kamenci, zobje in srebrnjaki. Pod ozko zraslimi obrvmi gore jako črne poševne oči, predrzne in obenem plašne volčje oči. Njen obraz je bil nemara kdaj lep, ali nezgode, grenjave in vroče strasti so ji bile skazile pravilne poteze.

Mirno stoji ciganka, ponosna še v capah, in čaka tiho, da se ji približa jahačica.

„Kaj delaš tukaj?“ jo vpraša Salda prijazno.

„Jagod iščem, lepa gospodična!“ odgovori ciganka z debelim, skoro moškim glasom in dostavi urno: „Romničel smo staroslavnega in bogatega rodu. Bog nam je vzel škrlat in zlato, zato pa nas je navdihnil s preroškim duhom, da znamo vsakemu vedeževati po dlani. Ali hočeš, da ti prerokuje Čirikli?“

Salda je polznila s sedla in Čirikli je vzela njeno belo levo roko med svoje rjave prste.

„Črta življenja tukaj okoli palca pravi, da boš živela še dolgo v trdnem zdravju. Ta odcepek proti kazalcu pomenja, da boš uživala čast in bogastvo... Glavna poteza sega skoraj do mezinca in veli, da te čaka mnogo veselih pa tudi dosti žalostnih dni... Črta sreče je pretrgana in ni čista: spolnijo se ti nekatere tajne želje, dobiš pa tudi poročil, ki ti ne bodo po godu... V ljubezni in na popotovanju te čaka neljubo presenečenje po visoki gospodi. Ti ljubiš lepega moža, on pa ljubi drugo, ali občuduje te mnogo drugih imenitnih junakov... Bojevati se ti bo s sovražnico in njenimi zavezniki...“

„Dovolj, dovolj!“

„Ali hočeš, da bo ljubil oni gospod tebe in da pozabi tvojo nasprotnico?“ de ciganka in izvleče umazano rdečo cunjo iz nedra. „Glej, v to ruto zašijem zlat in jo zakopljem opolnoči o mlaju na pokopališču v grob mlade device. Prav kmalu ti tajna sila dovede ljubimca. Daj mi zlat, lepa gospodična!“

Salda odpre denarnico in ji da cekin.

„Bog daj srečo tebi in tvojim otrokom in tvojih otrok otrokom!“ hiti Čirikli in shrani capo s cekinom.

„Ali ostanete še dolgo tukaj?“

„Ne ostanemo, še danes odrinemo proti Metliki —“ odgovori ciganka in umolkne kakor nejevoljna, da je povedala preveč. „Nesrečen narod smo mi Romničel!“ vzdihne po kratkem molku. „Preganjajo nas od kraja do kraja. Jaz sem se rodila na Turškem, toda moja mati je bila prav iz Egipta, prave faraonske krvi. Zaničuje in sovraži nas vsak na rod. Saj vendar nismo tako zlobni, kakor govore. In kolikokrat so nas prevarili tudi že taki, ki so se nam kazali usmiljene in prijazne! Včasih se nam je godilo bolje. Šatoriti in taboriti smo smeli povsodi. Zdaj pa so nam napočili slabi časi. Kako vpijejo gadže (necigani), ako odlomimo le vejico za ogenj, ako odmulji naš konj le perišče trave! Za vsak grm se boje zavidni ljudje, kakor bi rasla na njem sama zlata jabolka. Bogata si — daj mi še cekinček, lepa moja, mlada moja!“

„Ako hočeš, si lahko zaslužiš vse te srebrnjake in zlatnike!“ ji veli Salda tiho in odpre polno denarnico.

Cigankine oči goltajo zavodljivo lesketajoče srebro in zlato.

„Oj — kako lep denar, kako lep!“ klikne Čirikli in doda naglo: „Kaj želiš, da ti storim?“

„Saj znaš prerokovati!“ se ji nasmehne Salda. „Ne uganeš sama?“

„Preveč zahtevaš od naše umetnosti.“

„Poslušaj!“ deje Salda tiho in se trudi, da bi govorila kar najmirneje. „Kajne, cigani imate radi lepe otroke in včasih — tudi ukradete katerega!“

„O, nikoli ne!“ zagotavlja ciganka živahno. „Nikoli nikjer na vsem božjem svetu nismo ukradli nobenega deteta. Saj imamo svojih dosti!“

Salda si dene prst na ustne in se ozre zamišljeno, kakor bi iskala pravih besedi.

„Bodi pametna!“ izpregovori in stopi bliže k ciganki. „Ne taji! Ugrabili ste že marsikatero dete in morda niste imeli nobenega dobička. Zdaj pa se ti ponuja velik zaslužek!“

„Oj, gospodična zala, kaj mi govoriš? Zakaj me izkušaš? Jaz uboga romni da bi vzela dete tujih staršev?“

„Čakaj malo! Vem za deklico, ki bi jo vaši lahko odvedli s sabo v ~~daljne kraje~~. Samo, da je ne bi bilo nikdar, nikdar več nazaj! Njeni starši je ne ~~smejo~~ videti nikdar več. Z otrokom storite, kar se vam ljubi.“

„In staršem pošljemo . . . pošljemo ~~krvavo obleko~~?“

„Ne, ne! Staršem nobenega znamenja! ~~Trpinči~~ naj jih mukopolna negotovost o usodi njih edinice!“

„Gospodična, jako si neusmiljena.“

„Tudi drugi so bili neusmiljeni . . . Preobleci ukradeno deklico v fanta, prodaj jo na Turškem ali koderkoli! Ali pa ji odsekaj roko: pohabljena bo laglje zbudjala milosrčnost in dobivala vbogajme več nego vsi drugi!“

Čirikli ne črhne nobene in prežavo motri Saldo.

„Kaj misliš?“ vpraša plemkinja nekoliko zlovoljno.

„Kakšna je ona deklica?“

Salda je videla malo komteso samo enkrat, ko je z bratom Erazmom obiskala Blagajeve, vrnivši se z Dunaja. Grofa Majnarda in grofinje Mile takrat ni bilo doma. Ko sta vrnila poset, pa Salde ni bilo na Frauensteinerjevem gradu.

„Deklici je menda osem let. Lasje so ji rumeni, oči sinje. Sicer se pa ne moreš zmotiti: tako lepo oblečenega otroka ni nikjer daleč naokoli.“

„Čigava pa je in kako ji je ime?“

„Čakaj! Imaš kaj svojih otrok?“

„Imam sina in troje hčera.“

„Zakolni se mi pri življenju svoje dece, da me ne izdaš nikdar!“

„Zaklinjam se!“ reče Čirikli in položi roko na srce. „Pa kaj se ti je treba bati? Akotudi bi te ovadila, saj nihče ne bi verjel besedam zaničevane ciganke. Čigavo je tedaj ono dete?“

„Hči grofa Blagaja. Ime ji je Alijana.“

Čirikli se zgane in dvigne roke, kakor bi se branila nevarnosti: visoko se ji dvignejo poševne obrvi.

„Ni mogoče, ni mogoče, lepa gospodična! Pri tem ti ne morem pomagati.“

„Zakaj ne?“ vikne Salda skoro jezno.

„Poznam Blagajev grad. Zidovi so močni in visoki, jarek je globok. In koliko ima grof stražnikov in hlapcev! In psov je notri, oj, koliko hudih psov!“

„Ugrabiti moraš otroka, kadar pride iz grada. Čuj! Danes je sreda. Ravno danes teden, v sredo po binkoštih, praznije stari grof svoj god. Grajske bo motila obilica povabljenih gostov. Kakor navadno, pogosti grof tudi letos svoje kmete. Pekli bodo jarce pred gradom na travniku blizu gozda in plesali kolo. Pričakovati moremo, da jih pride gledat varuhinja z otrokom. Tedaj bi bila najugodnejša prilika.“

„Ako pa ne pride iz gradu?“

„Pa počakamo druge prilike.“

„Dobro. Recimo, da ugrabimo deklico pri kolu. Grof pošlje nad nas svoje pse in hlapce — kaj potem?“

„Pokažem ti izborno skrivališče, kjer vas ne najde živ krst. Počakaj me tukaj! Konj mi je na poti. Vrnem se takoj!“

Vzpine se na konja in zdirja po gozdni poti proti selu. Še v hosti dohiti kmeta v dolgi beli srajci in širokih bregešah od domačega platna in s črnim kriljakom na glavi.

„Drži konja, Martin!“

Seljak sname klobuk, ponižno pozdravi grajsko gospodično in prime konja za uzdo.

Salda skoči na tla in vzame svoj plašč.

„Martin, odvedi mi konja na grad in reci, da pridem peš domov!“

Po teh besedah se obrne in hiti skozi lesovje k ciganki.

„Pojdi z mano — kako ti je že ime?“

„Čirikli, to pomeni: ptica. Vodiš me v past?“

„Kaj še,“ se zasmije plemkinja. „Pokažem ti zavetje, da si ne moreš želeti boljšega in varnejšega.“

Urno jo kreneta skozi gozd proti Kolpi. Oddaleč šumi slap hitre reke. Vzduh je poln one vlažne vonjave, ki se širi ob vodah z bujno obraslimi bregovi. Pod vrbovjem se lahko ziblje priklenjen čoln. Ko stopita vanj, ubeži obilica plahih ribic iz sence. Salda sname kljuko iz sponse, vrže verigo v čoln in odrine z veslom nekoliko od brega.

„Vidiš,“ veli ciganki, „ako prideš z otrokom le srečno semkaj v čoln, potem vaju ne izvoha noben pes.“

Kakor vrelo srebro se sveti voda ob veslu spretne veslarice. Po bistri Kolpi skačejo vesele solnčne lučke. Nad gladinami letajo

kačji pastirji. Voda je kristalno čista; vidi se vsak kamenček na dnu. V plitvini stoji lep velik jelen in začudeno gleda ženski; zdajci dvigne ponosno glavo s krasnim rogovjem, se obrne in plane v goščavo. Visoko nad čolnom leti ostrokljuna čaplja na hrvaško stran.

Kmalu zavesla Salda k levemu bregu pod nizko viseče gosto grmovje, stopi na kopno in priveže čoln za deblo.

„Zapomni si, Čirikli! Kadar dospeta z malo semkaj, pa le spusti čoln po Kolpi! Zdaj pa pojdi ti naprej! Da ti ne bodo delali moji cekini izkušnjav in da te ne zavedejo do lahkomišelnega dejanja, ti moram povedati, da imam s sabo dvorezno bodalo z ostrupljeno ostjo. Smrtna je tudi najmanjša rana.“

„Ali se me bojiš?“ se namrdne ciganka očitaje.

„Previdnost je koristna vsekdar. Lej, tukaj je jama.“

Salda odgrne bujno zeleno zagrinjalo plezalk in ovijalk ter pokaže temno votlino v precej strmem obrežju. Zdajci šine izpod grmovja temnorjava zver z debelo glavo in izbuljenimi očmi, se vije naglo, skoro po kačje, na kratkih nogah s plavno kožico in štrbunkne v vodo.

„Vidra!“ vzklikne Salda. „Kako sem se je prestrašila!“

„Dobra bi bila za na raženj,“ reče ciganka in zleze v jama.

Salda je kmalu za njo. Izprva morata laziti globoko sklonjeni, kmalu pa se začne jama širiti in večati. Salda ukreše ogenj, pritisne tlečo gobo na bakljo, upiha plamenček in prižge plamenico. Zavzeta gleda ciganka okoli sebe. Prelepi beli kapniki, veliki in majhni, debeli in tanki, podpirajo strop, rasejo iz tal, vise od obloka. Na stenah in zlasti na tleh vse miglja, vse lesketa v rumenem, zelenem, modrem, rdečem blesku, opalizira in se iskri ob čarobni luči goreče baklje, kakor sami rubini, smaragdi, safirji, diamanti in drugi dragulji, igrajoči tukaj v nežnih, ondi zopet v živopisanih barvah — igrača mladim povodnim vilam... Ciganka gleda, gleda in občuduje delo tajinstvenih čudotvornih sil v prirodni pralepoti, obenem pa se ji poraja v duši nekaj kakor bojazen. Iskre in utrinki padajo od plamenice in ugašajo z rahlim cvrketom na golotih ali v tolmuncih čiste vode. Od obeh postav in od kapnikov rasejo pošastne sence po tleh in po stenah, se pomikajo kakor podzemeljski demoni in tonejo v temi... Malone po vsakem koraku se uklanja Čirikli in hiti v krilo nabirati prelepih kristalov.

„Pusti zdaj to!“ jo opomni Salda. „Naberi si jih drugikrat! Sicer pa ta kamenca nimajo nobene vrednosti!“

„O, kako lepo je tukaj!“ izpregovori ciganka. „Kakor v gradu povodnega moža! Krasno! Krasno! Mnogo lepega sem že videla po širokem svetu, ali kaj takega še nikoli nikjer.“

Vsak glas in vsak korak močno odmeva po podzemeljski dvorani. Vedno dalje hiti Salda med stalagmiti. Hladneje in hladneje je v vlažni jami. Zatohli zrak tesni in duši prsi.

Konec podzemeljskega rova pritisne Salda ob tajen gumb in zavrti se širok kamen.

„Vidiš,“ veli ciganki, „zdaj sva v ječah pod našim gradom.“

Obe stopita v ozko, nizko stanico, zaprto z majhnimi, toda močnimi vrati, vsemi obitimi z železom in zatvorjenimi s trojnim zaklepom.

„Tukaj ali pa v jami se lahko skrivaš z ugrabljeno deklico, dokler se grof ne naveliča zasledovati. Tukaj vaju ne bo iskal živ krst. Dosti je, ako ostane le eden vaših s tabo; drugi naj pobegnejo že pred ropom. V skrivališče vam bom nosila sama najboljše jedi in pijače.“

„Ne bodi huda, lepa gospodična!“ se protivi Čirikli. „Ne upam se!“

Salda prime ciganko za ramo in jo potrese, dasi se ji je gnusila umazanka.

„Dam ti pet cekinov vnaprej! Vse drugo pa takoj, ko vidim dete tukaj.“

„Vprašati moram našega jamadarja, načelnika. Danes odpotujemo proti Metliki in se vrnemo drugi teden. V torek po bin-kostih bomo menda spet tukaj.“

„Kako mi hočeš naznaniti, da nameravate ustreči moji želji?“

„Prihodnji torek pazi pred svojim gradom. Pošljem ti dečka, ki ti zakliče: „Mee avaha!“ — to se pravi po vaše: „Mi pridemo!“ Ali pa ti naznanim sama. Kje je tvoj grad?“

„Takoj za hribom, kjer sva se srečali.“

Salda odšteje ciganki cekine, jo spremlja skozi jamo do čolna, jo prepelje preko reke in počasi vesla na kranjski breg.

„Mee avaha!“ ponavlja tiho in se nasmehne. „Kdo bi si bil mislil, da bom kdaj znala ciganski!“

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

9.

Drugí teden, v sredo po binkoštih, je bila kapela svetega Jurija v pritličju Blagajevega gradu zarana malone polna povabljenih gostov in domače gospode.

Molilnica je bila praznično ozaljšana. Okoli stebrov, ob pridžnici in ob leseni ograji pred oltarjem so se ovijale zelene smrekove veje, pisani venci in cvetne kite. Klopi je pogrinjnal škrlat. Zid so pokrivalo pretirano velike podobe svetnikov; naivni umetnik jih je bil naslikal vse take velikane, da bi označil njih nadčloveško mogočnost. Glave so jim segale skoraj do sinje obarvanega stropa, osutega z zlatimi zvezdami; od njega sta visela krasna lestenca s srebrnimi verižicami. Skozi pisano steklo visokih gotskih oken so slikali poševni žarki ranega solnca raznobojne lise po kamenitih tleh, po heraldičnih okraskih in po grobnih opločnicah, koder so bili vdolbeni napisi v starodavni, staroslavni glagolici izza pastirovanja duhovnikov-glagolašev iz zagrebške škofije in hrvaškega Primorja. Na oltarju so gorele dvojnate pletene sveče pred sliko viteškega svetnika Jurija, prvotnega patrona kranjske dežele; kapa-doški princ je sedel v železnem oklepu na debelem belcu in z naperjeno sulico meril na čudovito grdega črnega zmaja, ki je nameraval pogoltniti prezalo belo deklico. Stari grajski duhovnik Juraj Draganović je maševal za grofa Felicijana Blagaja, ki je danes obhajal svoj devetinšestdeseti god. Mašnikov ornat je bila grofinja Mila okrasila bogato z biseri in zlatom. Ministrirala sta domača pažeta Udalrik in Otokar.

Največ gostov je bilo dospelo že včeraj popoldne in proti večeru, tako grofa Leonard Starograjski in Krupski, baroni Gradnikar, Gregorijanec, Lenkovič, Paradajzar, Jankovič, Freikirchen, Engelshaus, vitezi Obričan, Halbenberger, Mačerol, Gostašič, Rabensberg-Koprivniški, brata Semeničeva, Kozjakova in drugi. Nekateri so privedli s sabo tudi svoje gospe in hčere. Malone vsi obrazi so bili radostni, mirni, slovesni. Gospoda so se veselili, da bodo vsaj

29*

nekaj časa rešeni vsakdanje enoličnosti, vsakdanjega dolgčasa. Lica, obleka, kretanje, vse je bilo nekako svečano, tako tudi rahlo šumenje svile, nejasni zvoki, ptičje petje zunaj, celo solnčni svit in zrak.

Plemkinje, opasane visoko pod prsmi, so se šopirile v svili in žametu, v težkih brokatnih oblekah burgundskega ali italijanskega kroja v vseh barvah, zlasti pa v rdeči, zeleni in rumeni. Nekatere so se bile ogrnile z višnjevimi praznjimi plašči, obšitimi z dragoceno bobrovino, vidrovino ali kunjino. Globoko izrezano, ozko spodnjo opravo je deloma pokrivala ohlapna vrhnja obleka z jako širokimi rokavi, ki so viseli malone do tal. V laseh so se jim svetile srebrne igle in strelice, ob vratu dolgi uhani in verižice, na pasovih dragulji, biseri in zlate sponse. Gospe so imele na glavah raznolike oglavnice in pajčolane, dekleta pa šaplje: venčke svežih cvetlic ali trakove, okrašene z dragimi kameni ali tanke zlate obroče, takoimenovane „krone“. Tedaj je pravilna preča uživala visoko spoštovanje in šapelj je njeno lepoto varoval razmršenja in žalostne skaze. Lasje so bili mladenkam prepleteni s svilo in zlatimi nitkami. Nekaterim damam so ovijali roke lični molki, druge pa so sedele pred psaltrom, vednim spremljevalcem srednjeveških krasotic.

Še bolj pa so se bili nališpali plemenitaši. V oni dobi so si celo duhovniki kodrali lase z vročim železom. Moški štirinajstega in petnajstega stoletja so bili mnogo bolj gizdavi kakor ženske; tudi je kazal nežni spol poprek boljši okus. Z malimi častnimi izjemami so se imenitili ničemurneži v kričavih barvah, v bedasto spačenem kroju in smešno dolgih čevljih. Marsikaterim so se poznale na licih brazgotine, sledovi sovražnega orožja; ali slabo so pristajali ti znaki osebne hrabrosti, oziroma osebne nerodnosti glavam, preskrbno nakodranim z vročim kodralom in presijajno namazanim z žoltavim maslom. Nekaterim so viseli ob levih rokavih venčki, trakovi, vrvce, pajčolančki in take pisane cunjice pa capice, poklonjene od blazno oboževanih srčnih kraljic.

V prvi klopi na levi je klečala grofinja Mila. Glavo ji je pokrivala koprena, bela, vezena z zlatom; levi krajec mehke tenčice je bil zavit pod vratom in padal po desni rami in hrbtu. Od opasilnice so na jermencih viseli ključi, slonokosteno vretence in svilena torbica. Na molitvenjaku pred njo je bil odprt star psaltnik z ličnim rokopisom in pisanimi miniaturnimi. Včasih se ji je zdelo, da čuti pogled gospodične Salde plemenite Frauensteinerjeve za sabo. Nehotoma je morala misliti nanjo; smilila se ji je sirota brez očeta, brez matere, brez moža in Mila je molila zanjo.

Poleg grofinje je sedela mala komtesa Alijana in nepremično tiščala dlani in prste pobožno povzdignjenih ročic. Lahno ji je rdel sveži polni obrazek med gostimi zlatnatimi lasmi; brezskrbna vernost čiste srečne duše otroške je vela od njega. Od vratu ji je visela na prsi zlata verižica z malim križem in osmerooglatim smaragdrom. Rahlo so se premikale njene ustnice: molila je vedno iznova očenaš in vero. Obtem se je veselila, da danes ne bo nobenega pouka. Pozorno je gledala in poslušala, kako cinglja Otokar s srebrnim zvončkom.

Blizu grofinje Mile je paradirala baronica Efranika Leuenbergova. Držala se je samozadovoljno in napihnjeno, akotudi je imela kar osem hčera. Na vrsti je bila danes mlajša polovica: Omenija Osana, Ofmija, Oda; starejše baronese so bile ostale lepo doma, da premnogoštevilna falanga ne bi preplašila kakšnega previdnega zakonskega kandidata. Dolgovratna suha baronesa Virida Oberburgova jih ni gledala nič kaj prijazno, zakaj zale so bile vse štiri in obtemtakem jako nevarne! Sedela je leseno in hitela sramežljivo povešati oči, ako je kdo pogledal njeno prezrelo pestro lepoto. Veli pobožni obraz si je bila umetno ozaljšala z belilom in rdečilom, z moko, oljem, s kafro in sajami, akotudi so naglašali pridigarji, da zatajuje Boga, kdor se lepotiči. Kontrolirala je pobožnost Leuenbergovih punc in opazila s tiho jezo, da zaljubljeno očkujejo z vitezi vse štiri. Žalostno je zatorej povzdigovala svoj glas, pojoč psalme. Baronesa je bila vneta pevka, bolj vztrajna nego nadarjena; pela je strastno skozi nos. Včasih je zategnila in zakrivenčila tako smelo visoko, da je motila celo lenokrvno debelo gospodično Genovefo plemenito Mačerolovo v nje sladkih fantazijah o težko pričakovani grofovski pojedini.

V drugi klopi je motrila Salda plemenita Frauensteinerjeva svoje sosede in sosedinje. Na gavranje črnih laseh se ji je lesketal šapelj — znamenje devišтва — rumenosvilen šapelj, takrat posebno moderen. V njena uhana sta bili vdeleni kladivci, simbol nemškega boga-gromovnika Thôra; ta lišp so bile nosile Saldine pradedinje kot amulet zoper zla božanstva. Pod zelenobaršunastim plaščem se je svetil dvojnat pas od zlatih luskin. Roke v belosvilenih rokavicah so držale molek velikih korald.

Delala je tako pohleven in otožen obraz, da je morala zbuhati sočutje in usmiljenje. Kadar je pa vedela, da je ne opazuje nihče, so ji zagorevale črne demonske oči s čudnim žarom, ki se je slabo ujema s hlinjeno pohlevnostjo in vdanostjo.

Radovedna je bila čakala trenutka, ko bo zopet stala pred grofom Majnardom Blagajem. Ko sta dospela z bratom Erazmom v gosti, ju je sprejel bivši častilec Saldin mirnoprijazno. Pač se ji je zdelo, da je nekoliko drhtal njegov glas, ko so bile vse oči obrnjene vanjo in ko mu je ponudila roko; zdelo se ji je, da grof Majnard ne ve prav, kaj bi rekel in da izbira in išče primernih besedi. In veselilo jo je to . . . Med vsemi je samo ona čutila njegovo lahno zadrego in prisiljenost v njegovem nastopu. Ali tudi njej, tudi njej je bilo one trenutke tako tesno pri srcu, tako tuje, tako čudno, tako mučno . . . Ko ga je zopet videla pred sabo, ko je slišala njegov glas — tedaj se ji je zazdelo, kakor da se je vrnila srečna doba čarobnih mladostnih sanj, zlata doba prve ljubezni . . . In akotudi se je bila pripravila na to srečanje, vendar ni mogla ostati popolnoma mirna; sila strastnih čuvstev je jela razburjati njeno srce, da se je obvladala le iztežka.

Gledala je komteso Alijano, ki se je stiskala h klečeči materi kakor plaha srnica, ki sluti nevarnost.

„Otrok je nedolžen,“ je premišljala Salda. „Otrok naj trpi za greh svojega očeta? Še utegnem ustaviti nesrečo . . . Ciganke ni bilo od nikoder. Ali je zadržala cigane nezgoda? Še lahko opustim maščevalne naklepe . . . Toda — kako bedaste so te misli! Salda ne pozabi osvete! Ne, ne! Ako se mi nakana ne posreči danes, se mi mora posrečiti drugikrat!“

In zopet je zasijala v njenih očeh zlobna, neusmiljena maščevalnost.

Blizu nje, pri vratih, je stal vitez Ahac Doljanski. Ob boku mu je viselo drugo bodalo; okoli levega rokava si je bil pripel z zlatom vezen svilnat trak, dragoceno darilo nepozabne Fiamette Santarose. Bil je posebno dobre volje.

„Tistale najmlajša Leuenbergova pa res ni napačna,“ mu je šlo po glavi. „Sicer so si vse štiri sestre podobne kakor pomaranče, toda najbolj mi ugaja Oda; ušesa ima prav tako majhna in dražestna kakor moja uboga Fiametta. Nihče ji ne bi prisodil šestnajst let, tako je že razvita. Mlado Odo bom zabaval danes, dokler bom trezen, nota bene. Oh, kako mило mijavka naša baronesa Virida! Njen obraz je bolj pisan kakor stene te kapele. In na licih ima črne prilepke, da bi bolj vlekla poglede nase, priletna maškara. Dobro, da cvili le skozi nos, sicer bi preveč motila pobožnost. Kako grdo jo gleda suhi baron Gradnikar, stric pažeta Otokarja! Vitez Anže Mačerol, debele Genovefe debeli brat, pa kar spi; na

steber se naslanja in kima z zabuhlo glavo. Dolgočasnost in zaspanost je menda dedna v rodovini slavnih Mačerolov. In glavo si je namazal trap, da se mu sveti kakor buča po dežju.“

Zraven viteza Ahaca je stal njegov oproda Jošt Davolič, dvajsetleten mladenič z nelepim starikavim obrazom. Dolgi život mu je tičal v gladkem poluoklepu in na čevljih je nosil srebrne ostroge, znamenje oprod. Zdelo se je, kakor bi se bal, da bi ga smatrali za čisto navadnega človeka, zato se je držal pretirano dostojanstveno. Težko je čakal prihodnjega leta, da mu odstrižejo lase ter mu opašejo meč z belim pasom in ga tako povitezijo po vseh pravilih.

Vitez Ahac se ni dosti brigal zanj; gledal je hrvaška plemiča Nikolo Radoševića in Mihajla Vidakovića, ki sta v svojih lepih suk-njah, okrašenih z zlatimi vrvicami, moško sedela v drugi klopi na desni.

„Zdita se mi hrabra junaka,“ si je dejal. „Govoriti znata izborna, kakor sploh Hrvatje. No, bomo videli, če je tudi njiju žeja tako odlična. Bomo videli.“

Malo je bilo prave pobožnosti v grajski molilnici. Skoraj vsi so se veselili prihodnje zabave, sokolovanja, turnirja, dobre jedi in pijače. Plemkinje so skrivoma ocenjale obleke svojih prijateljic in gleduale moške. V oni dobi ženskim vobče ni bilo mnogo do bobogoljubnosti; v cerkvi so si pripovedovale zanimive novice, čenčale o deci, o poslih in veselicah. Moški pa tudi niso bili dosti boljši: kaj radi so kričali, kvantali in plesali okoli cerkve ali celo v cerkvi in zastonj je karalo duhovništvo na sinodah in pridižnicah take razuzdane kozle.

Med redkimi kristjani, ki so v kapeli povzdigovali svoje misli k Bogu, je bil stari grof Felicijan. V dolgem črnobaršunastem plašču, obšitem s prebelo gornostajevino (hermelinovino) in z rjavo sibirsko soboljino, najdražjo kožuhovino, sklonjen nad molitvenjakom v prvi desni klopi, je molil goreče, tiho, ne da bi premikal usten. Njegovo zelo nagubano obličje je izražalo mir in miloto brezstrastne sive starosti. Udrte ustnice so kazale, da so mu bili izpadli zobje. Vendar je bil častitljiv in lep njega izraziti obraz, oblažen s pokojno blagoto krotkih oči. Okoli usten mu je igral vdan nasmeh, ko je zrl na mašnika, svojega sodobnika, svojega edinega starega prijatelja med tem mladim, njemu že nekako tujim svetom... Hvalil je Boga, da mu je dal učakati siva leta zdravemu in zadovoljnemu; molil je, da bi dodelil Bog to veliko milost vsem dobrim vernikom. In močnejše so zasijali solnčni žarki skozi visoka okna, zaigrali nad

njegovo srebrnobeło glavo in nad rumenimi kodri komtesice Alijane ter sijajno okvirjali starosti sneg in mladosti zlato. Le včasí, trenotkoma, je temna pega osenčila glavi najstarejšemu in najmlajšemu članu rodbine Ursini-Blagajeve: ob oknu je zdajinzdaj zaplapolala v jutranji sapi dolga belomodrordeča zastava, viseča zunaj na najvišjem stolpu.

Zadaj so šepetali tuji pažeti med sabo. Snovali so zaroto proti Otokarju, ker jim je snoči zmešal vse čevlje, da so se davi prepirali in preteпали zanje, dočim se je mladi grešnik od veselja postavljaj na glavo. Ukrenili so ga zatožiti pred velikim obedom, da bi bil tem huje kaznovan z mučnim postom.

Otokar je mirno stregel in cingljaj pred oltarjem. Zdajci pa je močan pok pretresel zidovje, da so zašklepetala okna. Na grajskem ozidju so grmeli težki topovi v proslavo obiteljskega praznika. Vsi so dvignili glave; Alijana se je plaho privila k materi. Vzravnal se je tudi kimajoči vitez Anže Mačerol in prijel za bodalo; mislil je izprva, da je sovražnik napadel grad grofa Blagaja.

Ponehalo je pokanje in grmenje. Duhovnik je stopil od oltarja in obhajal starega grofa Felicijana in grofinjo Milo.

„Hinavka!“ si je mislila Salda in zaničljivo namrdnila ustne. „Lej, lej, kako se zna prilizovati staremu grofu in prodajati javno pobožnost!“

Po maši je spremljalo vsako plemkinjo po dvoje vitezov k zajtrku v prvo nadstropje.

Ob stenah na hodniku so viseli na železnih kljukah meči, kopja, ščiti in samostreli gostov in njih hlapcev. Tla na mostovžih in stopnicah so bila pogrnjena z debelimi preprogami. Dame so po tedanjih malenkostno natančnih predpisih „moralitete“ in „temperancije“ nosile prsi in rame nagnjene jako nazaj, kakor bi hotele vsak čas pasti znak; levi palec je visel na plaščevi sponi ali vrvici, z dvema prstoma desnice pa so držale kvišku svoje plašče. Le Salda se ni brigala za taka pravila in je hodila, kakor se ji je ljubilo. Dolge vlečke omoženih plemenitašinj so nosili pažeti.

„Lepi ste in ponosni ko Junona,“ je ogovoril vitez Ahac Saldo in se priklonil nalašč prav globoko, ko je stopala mimo njega. „Jako nevarna mreža ste moškím očem.“

Fraunsteinerjeva ga je komaj pogledala in se obrnila k svojemu levemu spremljevalcu, kakor ne bi bilo na svetu nobenega viteza Ahaca.

„Le čakaj, reva ošabna!“ se je gneval vitez Doljanski natihoma. „O prvi ugodni priliki ti prav dobro zabelim in zasolim tvojo prevzetnost!“

Stopili so v obednico. Ob stenah velike dvorane so bile na prenosnih stojalnih razpete opone, odičene s svilnatimi in zlatimi nitmi, s podobami ptičev in gozdnih živali in stiliziranimi ornamentami. Dolge, nizke mize so pokrivali belosvileni vezeni prti, segajoči do tal; na njih je stalo najfinejše namizno orodje in polno okusnih jedil, kakor vojenine, gnjati, cvrtnjakov, presnega masla, skute, sira, pogač in kruha v obliki možičkov in ženic, jelenčkov in turov, konjičkov in medvedkov. V velikih vodnih vedricah se je hladila žlahtna malvazija.

Grofinja Mila je privedla Alijano, da bi prva čestitala svojemu staremu očetu. Mala komtesa je čutila, kako jo osvaja plašljivost. Ni se ganila in nemo je stala pred godovnikom. Vsa zardela je zadrhtala in boječe gledala na svoj šopek, ovit z belim trakom. Znala je svojo čestitko prav dobro naizust, toda begala jo je izredna obilica oči, ki jih je čutila uprte vase. Kar ni se drznila izpregovoriti pričo toliko tujcev in najrajša bi se bila skrila za mamico.

„Ali znajo mučiti otroke!“ je natihoma umoval vitez Ahac. „Oh, tudi mene so tako trpinčili svoje dni. Nakodrali so mi lase, da sem bil tak kakor pobeljen zamorček iz jutrove deže. In producirati sem se moral celo z verzi, zaradi katerih sem bil neusmiljeno šeškan bogve kolikokrat, preden sem jih znal dodobra. To je kaj neumna in tudi žalostna komedija!“

„No, lepo se prikloni in čestitaj!“ je šepetala mati, sklonjena k hčerki, in jo nežno pogladila po laseh.

Stari oče je videl hudo zadrego male vnukinje. Nasmehnil se ji je prijazno in jo pogledal ljubo. To je ohrabilo dekletce. Poljubila je starčku velo roko, mu podala šopek in zaklicala na glas: „Bog nebeški nam ohrani še mnogo mnogo let našega preljubega starega očeta zdravega in veselega! Vivat grof Felicijan Blagaj!“

„Vivat grof Felicijan Blagaj!“ je orilo po dvorani, ko je umolknil čisti, jasni glasek Alijanin.

Stari grof se je počasi sklonil k vnukinji in jo poljubil na čelo, rekoč: „Angel varuh te čuvaj na vsaki tvoji poti!“

Vsi so čestitali z manj ali bolj izbranimi frazami; slavljeneč jih je zahvalil z mirnim, polnim glasom starih, še vedno krepkih mož.

Pažeti so prinesli gostom po starem običaju vode in brisaljk za umivanje. Tiho je bilo pri zajtrku. Slišalo se je skoraj le zvonko

žvenketanje srebrnih skled in kozarcev in ropot jedilnega orodja. Pažeti so donesli ovčje juhe.

Čudoma se je čudil vitez Ahac, ko je videl, da ne pijo grof Krupski, baron Jurišič in nekateri drugi vina, ampak mleko.

„To je pa vendar več kakor narobe!“ je modroval sam zase. „Kravje mleko pijo, ko je toliko božje kapljice na ponudbo! Tako si mora človek pokvariti tudi najstanovitnejšo žejo. Bog daj norcem pamet!“

Po zajtrku so pažeti zopet prinesli vode in oterač; nato so se naglo dvignili vsi, ki so se nameravali udeležiti sokolovanja.

Satura.

Spisal L. Pintar.

— naš bratec Andrej!

Zelo primeren je v znani Prešernovi elegiji na Smoleta ta ogovor, ker tako živo spominja na tiste vesele — jasne odkritosrčnosti in mladeniške brezskrbnosti prekipevajoče — simpozije, ki so jih zbrani prijatelji obhajali čestokrat med seboj, ko je bil pokojni tovariš Andrej še v njihovi sredi. Tudi zdaj ob četrti obletnici prijateljeve smrti se vmisli pesnik v veselo družbo odkritosrčnih vinskih bratcev, kakor da je ranjki Andrej v duhu med njimi. Zlato vince se jim smeja v kozarcih, oni pa v veselih razgovorih posvečujejo svoj simpozijon njegovemu spominu, pijejo razvedrilni trtni sok v spomin pokojnikovih veselih in žalostnih dni, — veselih, ko je še zdrav in neugnan veseljak v tretjem desetletju svoje dobe užival brezskrbno prostost, — žalostnih, ko je po povratku iz tujine v svojem četrtem desetletju bolehav ob neprijetnih spominih na nekdanje lepše udobnosti moral zadovoljiti se z obrestmi za sina Rudolfa naložene glavnice. Tako šumno, veselo in razkošno po vrnitvi v domovino seveda ni moglo več iti, toda nekdanji humor in stara odkritosrčnost se mu vendar tudi sedaj nista skujala popolnoma. — Tudi v teh bolj žalostnih dneh je bil ohranil ranjki svoj prirojeni humor ter je iskal kakor Prešeren svoji nezadovoljnosti in notranji razdrapanosti ne zdravila, ampak tolažila in mamila tam, kjer vsaj za nekaj ur „vseh bolečin se pozabljuje pije“. Pesnik in njegov

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

10.

Veliko dvorišče Blagajevega gradu je mrgolelo mož in konj. Povsodi je vrvelo kakor v razgrebenem mravljišču, zlasti pa so se gnetli pažeti in hlapci pri konjušnici in okoli obeh šatorov, ki ju je bil dal postaviti grof Majnard za tuje slugе. Ponosno so stopali lovcı z venci na čepicah, v kratkih zelenih kamižolah, z lovskimi bodali v roženih nožnicah in s črnimi rogovi na zelenih motvozih preko leve rame. Vse vprek so kričali in kleli, se šalili in smejali. Ob pritličnih hodnikih so zbijali tesarji oder in ograjo za popoldanji turnir.

Krotki jutranji žarki so lili medlordečo svetlobo na belo in sivo zidovje, koder ni bilo opreženo z bujnozelenimi trtami. Od prostornega balkona in od oken so viseli dolgi gobleni pod pisanimi zastavicami in cvetniki. Na steni pod prvim nadstropjem so pestreli ščiti gospodov, ki so se hoteli po obedu poizkušati v viteški bojni igri. Sredi dvorišča so oprode in hlapci držali, sedlali in krotili lovske konje. Jezdna oprava se je vsa lesketala v dragocenem okrasu. Zlasti so bile podsedlice, sedla in nahrbtne mreže na konjih krasotoljubnih jahalk potratno nakičene z dragulji, zlatimi čopi in obroči, s slonokostenimi rezbami in z ličnimi vezili; srednjeveške lepoticе so se kaj rade postavljale z razkošno jezdno pripravo — celo nune so rabile pozlačena sedla in uzde.

„Haha, ovenčali so tudi vodnjak, vodnjak!“ se je smejal vitez Ahac, ko je prišel za drugimi iz obednice. „O sancta simplicitas!“

Vitezi so držali damam železna dvigala in jim pomagali na konje. Po tedanjih pravilih lepega vedenja je morala gledati jahalka med ušesa svojega konja, zatorej nekoliko na desno. Šalda na svojem temnosivem Tulipanu pa je zrla na levo, koder je krotil dolgi oproda Jošt Davolič s hudim naporom vranca Davorja. Šumno je sopol krasni svetlooki konj, hrzal, se vzpenjal in otresal dolgo grivo na gibkem vratu.

Ko ga je zajahal mladi Blagaj, se je takoj pomiril žebec, čuteč jeklene mišice svojega gospoda. Z mirnim, veselim nasmehom,

desnico ob boku, je sedel grof Majnard v globokem sedlu. Glavo mu je pokrivala zelena kapa, obšita s soboljino. Njegova rdečkasta suknja je bila od palmanske svile, ki je varovala telo baje bolje kakor oklep. Zlata verižica z velikim višnjevim safirjem mu je visela okoli vratu in na prsih. Na rjavih škornjih sta mu bili prepeti zlati ostrogi s širokima kolescema.

Salda ga je motrila nepremično. Minil ga je bil prvi mladostni ogenj in vesela predrznost; moške poteze so kazale strogo mirnost, odločnost in samovoljnost. Videlo se mu je, da pozna pravo mero ponosa in samozavesti, ki ju more kazati mož, ne da bi odbijal in žalil drugih ali se jim zdel ošaben; videlo se je temu obrazu, tem očem, da bi utegnil biti strašen v svoji jezi.

Mignil je z desnico. Zatrobila sta dva lovca in ponehalo je vrvenje in kričanje. Na balkonu in ob oknih so mahali z robci grofinja Mila, komtesa Alijana, baronica Efranika Leuenbergova, grof Krupski in drugi, ki niso hoteli na lov. Odhajajoča gospoda jim je odzdravljala in krenila proti velikim vratom.

Prvi je jezdil nadsokolar Jure Adlešič, žilav možak z obritim, trdim, kakor izklesanim obrazom. Sledila mu je lovska godba, umetniki s trobentami in bobnicami. Za njimi so jahali grof Majnard in gosti. Sokolarji in pesarji so bili že na vse zgodaj odrinili s sokoli in psi in tovornimi konji, ki so nosili preproge in vse potrebno za predkosilce pod milim nebom. Za gospodo so se uvrstili hlapci z rezervnimi konji in dolgimi drogovi, da bi pomagali sokolu, ako bi kateri padel s čapljo v močvirnico. Vsi so veseli jahali skozi mračni hladni obok čez vzdigni most in takoj pod visokimi jagnedi pognali konje, da so zdirjali v vablivo jutro.

Mehki, tihi vzduh je rahlo trepetal v solnčnem svitu. Izprva so jahali molče mimo vinogradov, mimo visokega žita in rjavih njiv, skozi hrastove in bukove lozice, mimo bornih selskih hišic in lesene cerkvice. Radovedno so gledale ženske in rdečelica belolasa deca za njimi. Dasi je bilo še rano, so že slutili vročino velikega dneva. Prah se še ni dvigal, zadrževala ga je jutranja vlaga. Tuintam je dehtelo po svežem senu, drugod pa je še nepokošena trava valovala v lahnih valih s srebrnim bleskom. Mnogo sveta pod brdi je bilo pustega, neobdelanega. Ozka pot je vodila v samoto tihe divjave proti severu, koder so temneli za lahno paro ponosni gozdati Gorjanci.

Na vsakem klancu, na vsaki gorici se je ozirala Salda plemenita Frauensteinerjeva, da bi videla kje ogenj ciganskega tabora; ali uzrla ni niti najmanjšega dima. Zastonj je gledala tudi v mračni

pragozd; večidel sta brogovito in nepredorno trnje, drevje in grmovje kraj pota gosto prepletala srobotina in divji hmelj ter druge plezalke in ovijalke. Jahali so skozi Veliko Bukovje in zavili pri Adlešičih na deželno cesto proti Metliki.

„Lej, lej, vitez Erazem pa le ne nosi mojega bodala!“ si je mislil vitez Ahac, ki je v lovski kamizoli, preparani na prsih in komolcih, nekoliko poševno sedel na svojem rumenkastem Žoltku. „Noče me dražiti, kajpada. In drži se tako čemerno in mrko, kakor bi jezdil v boj. Bog vedi, kaj premleva. Že dolgo ni bilo slišati ničesar sumnega o njem. Menda si je prilisičil že dovolj in zdaj uživa svoj plen lepo tiho in mirno. Pa kaj je to meni mar? Pomeniva se rajša kaj lepega z gospodično Odo!“

Ob ugodni priliki je pognal svojega Žoltka in jahal vstric nje na desni. Zdelo se mu je, da ga je radoživa mladenka izredno prijazno pogledala s svojimi živahnimi, radostnimi očmi. Veselil se je tega in sklenil, da se bo trudil biti danes posebno šarmanten.

„Lov bo lep, baronesa Leuenbergova, samo malo prevroče utegne biti in presoparno,“ je rekel in se nasmehnil, zadovoljen, da je sprožil tako zanimiv pogovor. „Popoldne bo pa dež.“

„Ali veste to tako gotovo?“ je vprašala naglo in malo nejevoljno.

„Presneto je zala in bujna in rada se vojskuje s pogledi,“ si je dejal sam pri sebi ter se pohvalil na glas: „Zvezde poznam, baronesa, zvezde in vreme. Že več dni zaporedoma ni bilo nobenega oblčka na nebu, pa tudi pav je kričal ponoči. Dež pojde, toda takrat bomo spet pod streho na Blagajevem gradu. Dopoldne bomo pa lovili prav imenitno. Malo daleč je lovišče, ravan onkraj Kolpe; saj veste, da ima moj svak dosti sveta in gradov tudi na Hrvaškem. Le vedno ostanite blizu mene, žlahtna gospodična, z mano se boste zabavali naravnost izborna!“

Pogledala ga je osuplo, nato pa se mu je nasmehnila precej nagajivo.

„Odličen sokolar sem,“ je hitel hvaliti vitez Ahac sam sebe, „ne bojim se nobenega flandrijskega sokolarja. Škoda, da vam ne morem takoj pokazati svojega sokola Odiseja. Pravzaprav ni samec, ampak samica. Samice so mnogo boljše za lov, imena so jim pa navadno vendar moška, vrag vedi, zakaj. Moj Odisej ni z Izlandije tudi ne iz Norvegije in ne z Danskega. V Gorjancih je doma, ali izučil sem ga jaz sam! Prinese mi iz zraka vse: prepelico, jerebico, šojo, srako, vrano, štokljo, divjo raco in gos, fazana, dropa, žerjava,

laboda, čapljo, vse, vse. Ujel mi je že tudi zajca. O, kako nadarjen sokol je moj Odisej! — Ali mi daste tisti klinček, ki tako sladko počiva v vaših laseh?“

Iztegnil je roko, da bi sam vzel cvetlico; toda baronesa Oda Leuenbergova je zamahnila tako hitro z desnico, da se je ustrašil sicer jako hladnokrvni Žoltko in nenadoma skočil v stran.

„Oh, toliko da nisem cepnil raz konja!“ se je gneval vitez Ahac natihoma. „Hu, kako pisano zna gledati ta punca! Tako mlada, pa že taka! Kadar bo stara, bo cela furija. Hvala Bogu, da sem jo spoznal o pravem času. Odslej bom zabaval rajši Ofmijo!“

V senčnati dolinici pod Plešivico so zagledali Blagajeve hlapce in tovrne konje; pripravljali so tam vse potrebno za mali obed po lovu.

„Kako se čuti, da je solnce že više!“ je kliknil vitez Ahac tako, da ga je moral slišati njegov svak spredaj. „Ali bomo žejni v tej soparici, gospoda svetla!“

In žalostno je pogledal sodčke, hladeče se v praproti in travi. Toda grof Majnard je jezdil kar dalje. Med Krasincem in Pravotino so prebredli reko. Na hrvaški strani se je širila med dvema ovin-koma Kolpe in nizkimi brdi travnata ravnica proti severoizhodu. Tla so bila ponekod mehka, mokrotna, tuintam gosto pokrita z rumenim šašem in okrašena z žoltimi perunikami, mičnimi preslicami in zlasticami. Po zraku so plesali mnogobrojni komarji in se lovili elegantni kačji pastirji. Dišalo je po močvirni vlagi; na izhodu se je skrivalo pod visoko širokolisto rogozino in trstovino malo barje.

Pod topoli, vrbami in jelšami ob reki so čakali sokolarji na konjih, vsak svojega sokola na levi pesti, zavarovani z veliko in debelo rokavico od jelenjega usnja, ob boku pa torbico z mesom za ptiča. Dvema je viselo od pasu po dvoje belih golobjih peroti na vrvici za vabilo vračajočim se sokolom. Hlapci so nosili okoli života na naramnikih štirioglate lesene okvire s priučenimi ptiči. Vsem sokolom so pokrivali oči usnjati okrovi z višnjevimi perjaničicami. Pesarji so mirili dolgouhe velikoglave pse iskače, ki so, skopčani sparoma, nestrpno cvilili, bevkali in vlekli za jermene na rdečih ogrljakih. Bajukov Miko, „pasji stric“, je venomer rentočil nad njimi.

Grof migne. Rogovi zatrobijo in veselo zavriskajo lovci. Velika jata črnih vran se vzdigne in poleti preko brezovega loga čez Kolpo. Pesarji odvežejo tankonose iskače in jih spuste; veselo mahajo psi z repi, vohajo po tleh in po zraku ter izginejo v gostem zelenem

ločju in bičju. Z bučečim letom hiti vlak divjih rac proti lovski družbi, ali kmalu se obrne in beži na drugi konec močvirja.

Nestrpno čaka gospoda, da obrne nadsokolar svojemu konju glavo in jih tako opozori na čapljo. Nepremično sedi Jure Adlešič v sedlu, le drobne bistre oči mu begajo po ravni. Tedaj šine nekaj rdečkastega izza vrbovega grma.

„Lisica, lisica!“ se oglasi mladi rjavopolti baron Lenkovič; ali danes ni nikomur nič do kosmate navihanke.

Med visokimi rogozi, osladi in trstikami se premikajo klasi in listi kakor šopi in zastavice. Nenadoma skoči nadsokolar Jure s konja in mu po prastarem običaju obrne glavo v smer, koder je uzrl čapljo. Nad bičjem se v vijakastih kolebih dviga velik belosiv ptič, moleč glavo in krake nazaj.

„Naglo Ahila nanjo!“ veli grof Majnard in že prihiti sokolar z modrokrakim belkastim sokolom.

„Ahil je doma z Izlandije, domovine najplemenitejših lovskih sokolov,“ razlaga vitez Ahac ozkolični nežni baronesi Ofmiji Leuenbergovi. „Podaril ga je grofu Majnardu kranjski vicedom Juri Rainer. Lahko rečem, da je ta ptič več vreden kakor grofov konj. Moj Odisej pa tudi ni dosti slabši!“

Nadsokolar odveže in sname Ahilu nožne jermene pa okrov in ga spusti z rokavice. Naravnost kvišku vzleti krasna ujeta; hladilni pihljaji vejejo v razgrete obraze, šumno udarjajo dolga, ozko urezana krila zrak in jadrno odnašajo sokola v višavo.

Tudi vitez Ahac spusti svojega ljubljenca. Toda Odisej, manj plemenit sokol, ne more naravnost kvišku, ampak le po krogih in ovinkih.

Čaplja leti že visoko proti Kolpi; sokola jo izkušata nadkriliti. Lovci zdirjajo čez drn in strn preko travnikov in jarkov proti vodi. V zraku vihrajo devojkam dolgi lasje in pisana krila, prhutajo gospodom široki rokavi, trakovi in perjanice, v divjem diru poskakujejo lovцем rogovi do tilnika. Sredi livade se ustavijo in, razburjeni od lovske strasti, zro z največjim zanimanjem kvišku.

Sokola sta blizu žrtve. Čaplja nagne kačji vrat na hrbet in moli dolgi rumeni kljun kakor ostro bodalo proti sovražnikoma. Kar se zakadi večji Ahil zviškoma vanjo in jo kavsne v levo perot. Takoj zadone lovske trobente in bobnice. Perje in puh pada počasi proti zemlji. Tudi Odisej se zaleti v čapljo, ali ona se mu ogne čudovito spretno in ga zadene s kljunom pod perot.

„Vražja ribja tatica!“ zakriči razjarjeni vitez Ahac. „Bestia infernalis!“

Odisej jame fofotati v kolobarjih in pada. Vitez Doljanski ga prestreže in boža. V tem pa napada Ahil čapljo zviškoma vedno huje. In vedno iznova se glase trobente in bobnice. Vsi občudujejo nagle, drzne okrete, sunke in udare obeh ptičev. Čaplja napenja svoje poslednje moči, da bi vzletela nad sovražnika. Toda ovirajo jo poškodbe in naposled omaga v boju proti mojstru višav. Bliskoma se zasuka Ahil, zasadi sovražnici kremplje v hrbet. Perje in rdeče kaplje kapajo z višine. Zopet zapoje trobente in bobnice.

„Jo že ima, jo že ima!“ zakliče širokopleči vitez Obričan in in maha navdušeno z baretom.

S hripavim grakanjem, podobnim gosjemu krik, obupno repetniči in pada čaplja pod svojim krilatim jezdecem. Zmagoslavno, s široko razpetimi perotmi sedi sokol na premagani sovražnici. Vedno razločneje vidijo gledalci njen rumeni kljun, majhno belo glavo s tremi dolgimi črnimi peresci in črno liso med zlobnimi žoltimi očmi in tilnikom.

Že sta na tleh. Nadsokolar Jure da sokolu takoj mesa za nagrado. Nato ga zvabi na rokavico in mu natakne zopet okrov. V tem pa vrže sokolar s tovarišem mrežo na čapljo, jo previdno ujame za glavo, ji izpuli baršunastočrna peresa in jih poda svojemu gospodu.

„Lep, močan petelin je, bravo, Ahil!“ de grof Majnard veselo in si natakne čapljina peresa na zeleno čepico.

Še marsikatero čapljo so spodili psi z obrežja in iz močvirja. Tudi plemkinje so spuščale svoje majhne, toda jako hitre sokoliče in se veselile lovske zabave celo z večjo vnemo kakor gospodje. Nekatero je že bolelo v tilniku, ker so gledale tako dolgo kvišku. Sokoli so ujeli petnajst čapelj. Tri mlajše je pomilostil grof; sokolarji so jih vzeli v mrežah domov, da bi jim nataknil na noge srebrne obročke z imenom Blagajevim in datumom lova ter jih spustili. Eden najlepših sokolov se je nabodel na čapljin kljun in poginil; nadsokolar Adlešič ga je zagrebel s solzami v očeh kakor junaka. Ahačev Odisej pa je okreval prav kmalu.

Po lovu so se vrnil čez Kolpo. Trudni, prašni, opikani od komarjev, so prijahali v prijazno dolinico pod Plešivico. Sluge so pogrnili tla s preprogami, pažeti so prinašali jedi iz košar in usnjatih vreč. Vitez Ahac se je usidral blizu sodčkov,

Vsi so bili židane volje, zlasti grof Majnard. Veselo so se svetile pisane obleke med gozdnim zelenjem, daleč so bili slišati gromki basi in zvonki soprani smejaajoče se gospode in žvenketanje kozarcev. Grof Majnard se je pogovarjal največ z grofom Starograjskim, ki je iz navade vedno skomizgal z levo ramo. Vitez Ahac je pravkar hotel ponuditi pobratimstvo Nikoli Radoševiću, kar je pridirjal eden sokolarjev, ki so bili odjahali s čapljami in sokoli naravnost proti domu.

„Kaj pa je? Kaj pa je?“ kriči vse vprek.

Mladi sokolar Miko ustavi openjenega konja pred gospodom in sopiha: „Gospod grof . . . cigana! Zaklala sta srno.“

„Kje?“ vpraša grof naglo in jako rezko.

„V bukovju, blizu Bojancev.“

„Ste ju prijeli?“

„Prijeli, zvezali oba, mater in sina. Ciganka se je branila ko divja zver. Fant se je upiral manj.“

Salda plemenita Frauensteinerjeva se zgane in obledi... Zdajci ji blisne po glavi: „Čirikli je! Izgubljena je! Kaj bo, ako bo hotela rešiti sebe in sina s tem, da izda mojo nakano!“

„Mojega konja!“ ukaže grof Blagaj.

11.

Uro hoda od Blagajevega gradu, v ozki dolini blizu Bojancev, sta čepela ono jutro ciganka Čirikli in njen petnajstletni sin Sonakaj (Zlato) ob skali za gabrovim grmom pod stoletnimi bukvami, dočim je jezdil mladi grof Blagaj s svojimi gosti proti Krasincu.

Sonakaj je bil vitek kodrolas ciganček z modročnimi, otožno žarečimi očmi. Temno opaljeni obraz in roke mu je bilo opraskalo trnato grmovje in bodičevje. Skozi umazano capasto obleko se je kazala na premnogih krajih gola rjava koža. Igral se je z bilko pogozdne trave prosulje po sijajnobelih zobeh in opazoval življenje okoli sebe.

Zlate, rubinaste in smaragdne žuželke lezejo, živi dragulji, po redkih rosnih cvetkah, po nežnih mahalih samotere praproti, po rumenozelenem mahu, po koreninah in lišajasti suhljadi. Rdečerjav metulj sede na beli cvet zajčje deteljice, se poguga, zatrepeta s pisanimi krili in odleti preko mrtvega bukovega listja, v zatišju na debelo nastlanega od vetrov pomladanjih. Pohlevno skrit kos poje dolge in lepe samospeve. Včasih mu odgovarja zaljubljeni zbor pre-

veselih ščinkavcev, sinic, penic, kraljičkov in grulečih divjih golobov. Bobna jim žolna, vsak dan v pražnji zeleni suknji, bobna neutrudno, ker jo hudo skrbi zaradi pravega takta. Daleč gori na polnočni strani žvižga sokol z otožnim tankim glasom nad pralesom. Priskaklja mlad zajec, obsedi na zadnjih nogah, striže z dolgimi ušesi in jo popiha v pustoto mrakotne goščave. Skozi zeleno streho visokodebelnih bukev spe solnce zlate iskre na usehlo listje in mah. Vzduh polni trpka vonjava gozdnih zeli, vlažnega mahovja in trohljadi.

Nepremično sedi ciganka ob skali, le črne oči pod ozko zraslimi obrvmi ji živahno begajo po okolici. Razmršeni lasje, ponekod pa tudi cape na prsih in ramah se ji svetijo od masti, ki ne diši posebno prijetno.

Iznenada poleti senca preko bukovih vrhov. Zadere se šoja.

Previdno dvigne Čirikli glavo — rahlo zazvene srebrnjaki na rjavem vratu.

Za grmovjem zašumi suho listje . . . izza debela se pokaže srna . . . postoji, pomoli glavo daleč naprej, voha nezaupljivo . . . stopa dalje po ozki stezici, uhojeni od turov, medvedov, jelenjadi in srnjadi. Za njo in okoli nje stopica rdečkasta, belopikasta mladica.

Oprezno potegne ciganka dolgo zanko iz nedra, jo pripravi za met in se ne gane več. Lahna sapa ji pihlja v obraz.

Srna prihaja bliže, dviga glavo, nastavlja ušesa, se ozira in krene nato nekoliko hitreje po stezici.

„Veter je ugoden,“ se veseli Čirikli in oči se ji bliskajo poželjivo, divje ko gladni volkulji. Brezskrbna srnica skaklja naravnost proti njej . . . še trenotek počaka ciganka . . . že vrže zanko, nategne motvoz. Živalca, ujeta za vrat, pade na mahovita tla. Stara srna priskoči in toži z žalostnim glasom.

„Danes bomo imeli dobro pečenko,“ de stara tiho. „Na, Sonakaj, tu imaš nož! Zakolji jo naglo! No, kaj se obotavljaš?“

Sonakaj vzame nož pa venomer gleda srnico, ki boječe izteza šibki vrat, obrača nežno glavico in drgeta v zanki. Skoraj človeški izraz smrtnega strahu trepeta v teh obupnih, obtožujočih očeh.

„Mati, ne morem.“

„Ali se ti smili? Pojdi no, pojdi! Ti mi boš lep cigan. Daj sem!“

Ciganka poklekne k srnici in ji zasadi ostri nož globoko v prsi.

„Vidiš . . . tako se mora . . .“

Mala srna zadrhta, po njeni dlaki in po mahu rdi in se peni ozka lisa. Telesce sunkoma zatrepetava v smrtnih krčih. Že hrome

noge, življenje beži iz mladega bitja. Od okrvavljenega noža se kadi redek dim . . .

Sonakaj se priplazi, ogleduje mrtvo trupelce in pogladi mehko pisano dlako. Tako žal mu je ljubke zale živalce.

„Kajne, rajši bi se igral ž njo?“ mu očita mati in obriše nož ob mahu. „Le počeni za skalo! Zdaj ujameva še veliko.“

Počasi se bliža stara srna, sklone glavo in liže svojo ljubljeno mladico. Ciganka se dvigne zlagoma, da bi zopet zagnala zanko; toda srna odskoči bliskoma iz njene nevarne bližine.

„Pa pojdiva!“ veli Čirikli ter spravi nož in zanko. „Nemara pojde stara za nama; blizu našega tabora nam ne uide več.“

Ciganka zadene plen na ramo in odide s sinom po ozki stezi navkreber, koder gledajo krive korenine iz tal in delajo prirodne stopnice. Stara srna jima sledi oddaleč... Ko pa prideta mati in sin na širjo gozdno pot, zaslišita nenadoma zamolkli topot konjskih kopit.

„Šun kuti — paledža, mro čavo!“ (Poslušaj malo — nazaj, moj sin!) zašepeta ciganka, vrže srnico pod gost grm, leže na tla in potegne sina za sabo. Že se bližajo jezdec.

„Mati, beži ti! Naj ujamejo samo mene!“

„Le skrivaj se, nevesta hudičeva!“ zakriči nadsokolar Jure Adlešič, ki mu niha velik cvet močvirskega belega lokvanja nad kapo. „Videli smo te dobro in pse imamo s sabo. Le skrivaj se, neumnica tatinska!“

Razjaha konja in zgrabi mladega cigana.

„Pustite naju!“ prosi Čirikli trepetaje. „Pustite naju, žlahtni gospodje lovci! Saj nisva storila nič hudega!“

„Nič hudega?“ zarentači nadsokolar. „Misliš, da nisem videl mlade srne na tvojih umazanih plečih, žlahtna gospa ciganka? No, grof Blagaj ti že pokaže, po čem je njegova divjačina. Le čakaj, pečenka satanova! Poglej, kako pripravno mole bukove veje preko pota! Ne bo dolgo, pa bosta visela ti in tvoj sin z njih in razvesljevala zlodeje sredi pekla!“

Kakor ljuta risa napade ciganka nadsokolarja, da otme sina iz njegovih rok. Še dva sokolarja skočita s konj in pomagata svojemu načelniku. Čirikli vpije in se brani na vse kriplje.

„Vražja baba!“ zakriči Jure, ko ga ugrizne Čirikli v palec. „Zdaj mi je pa že dovolj!“

Nanagloma zasučé ciganko in ji stisne roke na hrbtu. Nato privežejo mater in sina k dvema debloma. Nadsokolar potegne zabodeno mladico izpod grma in jo položi poleg ihteče ciganke.

Sedaj ugleda tudi staro srno, ki stoji ob širokem deblu kakor ulita iz bron.

„Aha, oni dve srni sta, ki sta ji preplašila naša dva ubegla psa, da smo ju komaj sklicali nazaj,“ de Jure. „Grof je ukazal, da mu neutegoma naznanimo vsako lovsko tatvino in vsakega lovskega tatu. Miko, ti si najmlajši — jezdi nazaj in javi gospodu, kakšna dva imenitna ptička smo ujeli sredi gozda!“

„Izpusti naju, ljubi, dragi gospod lovec!“ jame iznova prositi Čirikli z jokavim glasom, ko odjaše mozoljasti Miko. „Molila bom vsak dan zate in za tvojo drago ženo in tvoje nedolžne otroke.“

„O kajpa!“ se ji roga nadsokolar. „Pač mnogo bi zalegla tvoja molitev! Sicer pa nimam ne žene ne otrok. Haha, prijatelji, ali ste že slišali, da bi molila ciganka za koga?“

„Še zase ne,“ se grohotajo sokolarji in ugibajo, kaj ukrene grof s tatovama.

Čirikli umolkne in gleda zvezanega sina. V mislih prebira najganljivejše besede, da omeči ž njimi grofu srce. In blagodejen up opaja mučeno dušo materino.

Naposled prijaha grof Majnard in za njim vsa gospoda, ki se je udeležila sokolovanja.

Ko zagleda Davor cigana, jame nemirno plesljati, širi nozdrvi, voha in sope šumno, otresa lepo grivo, grize žvalo in noče dalje. Grof ga izpodbode z obema ostrogama — konj odskoči in se vzpne na zadnji nogi. Nadsokolar ujame uzdo ter gladi in miri trepetajočo žival.

Radovedno gledajo Blagajevi gostje ciganko, njene pisane cape, njene rdeče in zelene kroglice v črnih laseh, njene dolge uhane s steklenimi biseri, njene nize s pisanimi kamenci, sobovi in srebrnjaki okoli vratu.

„Usmili se naju, presvetli gospod!“ hiti prositi Čirikli. „Prizanesi nama! Nikdar več naju ne bo v tvoje gozde. Bodi usmiljen, presvetli grof! Usliši ponižno prošnjo uboge matere! Ukaži, da naju izpuste! Bodi milostiv!“

„Pa še tako mlado srno!“ se razjari grof. „Privežite oba k sedlu! Ženite ju na grad!“

„Milost, presvetli grof, milost, presvetli knez!“ kriči ciganka venomer.

„Prosite za naju, lepi moji gospodje, oj, prosite, lepe moje prežlahtne gospe, prosite za ubogo nesrečno mater in njenega sina, prosite grofa za naju, dušice božje, dušice zlate . . .“

Toda zastonj išče Čirikli sočutnega izraza v tujih obrazih; v vseh očeh vidi le plaho ali sirovo zvedavost.

Molče, s temnim obrazom odjaha grof Blagaj vstric grofa Starograjskega in za njima druga gospoda.

„Jaz bi obesil tatinska potepuha kar tukaj! godrnja Jure Adlešič in nadzoruje hlapce, ko privezujejo cigana, vsakega k drugemu konju na sedelni glavič. „Molči, baba! Kdo te bo pa poslušal? Ušesa me že bole od tvojega javkanja. Miko, ne pozabi srnice! Naprej fantje!“

Kmalu prijezdijo iz hlada. Ob gozdnem robu stoji srna in žalostno gleda za četo, ki odnaša njeno mladico... In kakor solza se sveti živali nekaj v vlažnih očeh.

Čimdalje tem huje pripeka solnce. Oprašeni so trava in grmovje ob poti, divji hmelj in plotni slak ob mejah; rose ni več. Okrog in okrog na belomodrem obzorju se pomaljajo izza slovenskih in hrvaških goric in gora čudni kolobarjasti oblaki, podobni belemu drevju. Zdi se, da jih počasna sapa dviga z velikim naporom polagoma više in više. Včasi sunkoma zašumi po brezah, po topolih. Jezdec jasejo večidel po stranskih potih in po trati, da se ognejo hudemu prahu.

„To ciganko sva videla s hlapcem Markom že pred dobrim tednom,“ de vitez Ahac baronesi Ofmiji. „Pa je kar izginila, kakor bi jo bila pogoltnila tla.“

„Odkod neki prihajajo ti čudni ljudje?“ vpraša baronesa.

„Iz Egipta,“ se odreže vitez Ahac važno in zadovoljno, da more zopet zabavati svojo gospodično. „Ko sta Jožef in Marija z malim Jezusom pribežala pred neusmiljenim kraljem Herodom v Egiptet in hotela zajeti vode iz Nila, so ju zapodili pradedje ciganov. Zategadelj jih je kaznoval Bog: razgnal jih je, da se njih potomci še dandanes zaničevani, sovraženi, preganjani potikajo in klatijo med drugimi narodi in blodijo brez miru križem sveta, povsodi tujci, nikjer doma.“

„Ali imajo kaj vere?“

„Do vere jim je kaj malo, ali celo nič. Cigani so si zgradili cerkev od slanine in požrli so jo psi, pravi pregovor.“

„Kaj namerava grof Blagaj z ujetnikoma?“ je sama zase ugibala Salda plemenita Frauensteinerjeva, jahaje z bratom Erazmom pred baroneso Leuenbergovo in vitezom Ahacem. „Postave so stroge. Za malenkost kaznujejo tatove s smrtno kaznijo. In kaj še le cigane! Čirikli bo izkušala rešiti sebe in sina po vsaki ceni. V smrtnem

strahu utegne izdati moj naklep, jim pokaže cekine, jim pokaže podzemeljsko jamo pri Kolpi . . . Mogoče, da se tega ne spomni sama? Ali ne bi bilo dobro, da se ji skrijem? Doslej me še ni zapazila . . . Toda ne! Kdo verjame ciganki? Saj rečem lahko: Cekine je dobila drugod, jamo je našla sama, načrt si je izmislila sama, da bi otela sebe in fanta. In naposled . . . saj imam beneški prstan! Vsekako pa jo moram umiriti. Bodi, kar bodi! Kdo bo mogel slutiti kaj slabega, ako privoščim zbegani revi nekoliko tolažilnih besedi?“

Ustavi svojega Tulipana in se skloni k ciganki, privezani na dolgem jermenu ob sedlo grajskega hlapca.

„Nič se ne boj!“ ji veli prav na glas. „V gradu poprosim zate gospo grofinjo.“

„Bog ti povrni, dobrotnica!“ vzdihne Čirikli in jo pogleda hvaležno. „Bog daj zdravje in srečo tebi in tvojim potomcem!“

„Kako ste usmiljenega srca!“ pripomni naglo vitez Ahac. „Oprostite, da jezdim po senci vaše lepote!“

Salda mu ne odvrne ničesar in požene svojega konja zopet zraven Erazmovega.

„Kako pa vam je kaj ugajal današnji lov, gospodična plemenita Frauensteinerjeva?“ jo vpraša vitez Ahac prav prijazno. „Prosim, izvolite odgovoriti svojemu vedno vdanemu slugi!“

„Meni sploh ne ugaja lov, kjer hujska človek žival na žival. Pomilovanja vredni so sokoli in čaplje.“

„Kaj pravite?“ ostrmi vitez Ahac. „Ne ugaja vam sokolovanje? In smili se vam čaplja, ki pomori toliko žlahtnih rib, pogoltne toliko iker in ptičjih jajec? Čudno, čudno! Nemški cesar Friderik Rdečebredec, njega sin Henrik Šesti in veleomikani vnuk Friderik Drugi so bili navdušeni sokolarji. Cesar Friderik Drugi je spisal celo učno knjigo o sokolarski umetnosti . . . de arte venandi cum avibus, in njegov sin Manfred, kralj sicilijanski je dodal imenitnih razlag. In ta cesar piše, da je sokolovanje plemenitejše in dostojnejše nego drugi načini lovski . . . caeteris venationibus nobilior et dignior!“

„Ni vsaka reč hvale vredna, in najsi jo visoko ceni kakšen kralj ali cesar,“ mu ugovarja Salda živahno. „Kako neusmiljeno ravnaajo s sokolom, da ga ukrote in da se privadi ljudem, konjem in psom. Stradati mora po cele dni in po cele noči ga gugajo v visečih obročih, da ne more spati. Tako zatro ponosnemu ptiču lastno voljo in vadijo izmučenega, napol blaznega siromaka. Prav taka je pri jelenji gonji. Kakor love pri sokolovanju pravzaprav le sokoli, tako love pri jelenji gonji pravzaprav le — psi. Psi vzdignejo

žival, jo preganjajo, ujamejo in ustavijo. Lovec jo samo zakolje. Mesar! In pomislimo: petdeset do šestdeset psov, prav toliko konj, okoli trideset konjskih hlapcev, bogve koliko lovcev in lovskih hlapcev — vsa ta vojska se peha marsikaterikrat celih šest do osem ur, da ustavi enega samega izbranega jelena! Pa kaj še to! Včasih se že napol mrtvi jelen vendar še obrne proti psom. Gospodar se ne upa bližati nevarnemu rogovju, ne upa se poriniti jelenu noža v srce. Od zadaj — zavratno — se priplazi hlapec in prereže ubogi, malone do mrtvega upehani živali kite nad zadnjima kolenoma. Ali ni to podlo? In zdaj se ojunači gospodar lova in zabode docela onemoglega, ugnanega jelena, mesar! Kaj mesar — živoder, živoder! Ali je to viteško? O — in vsi mu čestitajo, trobijo in kriče navdušeno. Sramota! Neumnost!“

„Kaj takega se dogaja le redkokdaj,“ oporeka vitez Ahac.

„Jako mnogokrat!“

„Gospodična plemenita Frauensteinerjeva je huda protivnica lova.“

„Takega lova pač. Usmiljen bodi človek do živali, tudi lovec! Ne muči naj divjačine! Dostojno, pošteno se bojuj z njo, sicer ni prav čisto nič boljši od konjača!“

„Gospodična Salda menda tudi ne more gledati, kadar koljejo piščanca,“ jo zbada vitez Doljanski. „Obira ga pa le rada. Kajneda, haha, haha!“

Vsi v bližini se na glas zasmejajo zabavljivki lova. Vitezu Ahacu žari obraz od veselja.

Salda pa ga pogleda zaničljivo in de: „Gospod vitez, uplenila sem s sulico in samostrelom več jelenov in srnjakov nego vi. Ali sama, sama! In ne napol mrtvih, upehane živali!“

Veseli vitez jo hoče pravkar vprašati, zakaj se je udeležila sokolovanja, ko prijezdarijo skozi vas. Pri vseh vratih in oknih gledajo možje in žene z otroki v naročju, žugajo s pestmi in vpijejo, kar jim utrpe grla: „Le dajte ju, le dajte ju! Obesite oba cigana! Goljufa! Tatova! Požigalca! Tolovaja! Na vešala obadva!“

Čirikli jih meri s prezirljivimi pogledi, Sonakaj gleda venomer v tla.

Gospoda požene konje in kmalu dospe pod jagnede pred gradom. Vrtar Mate Hudak zatrobi in hiti odpirat. Dvanajst grajskih kopjenikov se postavi v dveh vrstah na vzdigni most nad rovom. Na dvorišču razjahajo jezdec konje in jih oddajo hlapcem. Le Salda ostane v sedlu in dirja proti vratom pod balkonom . . .

V kotu blizu velikih grajskih vrat stoji steber, debel, močan, obit z jeklenimi pločami; na gorenjem koncu je pribita železna spona.

Tjakaj tirajo hlapci oba cigana. Ko zagleda Sonakaj strašni kol, zatrepeta po vsem životu... Tudi ciganko obhaja smrtna groza in ji široma odpira oči, osolzele, polne strahu. Vprašujoče zro gospoda in sluge na grofa Blagaja.

„Marko, bič!“

Veliki, plečati Matkovičev Marko priteče z dvojermenskim bičem, prepletenim z jeklenima strunama. Ko uzre ciganko, se zgane in si želi, da bi bil onostran devete gore. Kar skeli ga roka od biča.

„Vklenite fanta!“

Hlapci prerežejo mlademu ciganu vezi na rokah, mu strgajo luknjasto suknjo raz život in mu vklenejo roke v visoko spono, tako da komaj stoji na prstih.

„Pustite ga!“ obupno zavrisne ciganka, se zgrudi in poljubuje tla pred grofom. „On je nedolžen. Kriva sem jaz! Jaz sem zabodla srno. Jesti nismo imeli ničesar. Usmili se, grof presvetli, usliši prošnjo revne matere, knez presvetli, in Bog ti daj srečo in zdravje in slaven bodi tvoj rod vekomaj! Pusti mojega sina, kaznuj mene!“

„Ti prideš druga na vrsto. Marko!“

Marko pristopi, popravlja nekaj na biču . . .

„Bičaj!“

Zažvižga po zraku, pade po golem dečkovem truplu. Sonakaj stisne zobe, prestrašeno gleda nazaj, iskaje pomoči, rešitve. Ali nobenega glasu ni iz njegovih ust; zatajuje se zaradi matere.

„Bičaj ti, Jure! Močnejše!“

Marko odstopi naglo in da bič mlajšemu tovarišu. Jure si zaviha rokave, se razkorači in jame udrihati. Bolestno stoka in ječi Sonakaj. Po nežnih plečih mu vzkočijo krvave podplutbe, temno-rdeče kaplje polze po hrbtu in lijo na beli pesek.

„Bičati ju bo dal do smrti,“ pravi nekdo med gledalci.

„Nehaj!“ hrope ciganka. „O mro čoro čavoro! (O moj ubogi otrok!) O mro devla! (O moj Bog!) O mro devla!“

Oči ji plamte v divjem ognju, obraz ji gori v onemogli jezi, glava buta ob kamenje, pene ji bele ob ustih. Pekel v očeh, pekel v srcu, škriplje z zobmi in preklinja v ciganščini rod, grad in prijatelje grofa Blagaja.

„Stoj, Majnard!“ zakliče zdajci stari grof Felicijan in hiti z Milo, Alijano in Saldo proti gruči. „Prizanesi jima!“

„Lepo prosim, ne ga več!“ zazveni, zadržti detinji glas komtese Alijane, ki proseče povzdiga obe roki proti grofu Majnardu. Čisto drugačen, čisto tuj, tako strašen se ji zdi njen oče.

Kakor tigrica svoj plen, gleda ciganka hčerko grofa Blagaja. Alijana se ustraši teh divje plamtečih oči, se privije k materi in se spusti v jok.

„Odklenite ga!“ veli grof Majnard z jezno nagubanim obrazom. „Ali zapomnita si dobro: drugič ne bo nobene milosti. Poberita se!“

Odklenejo mu spono in oprostite tudi mater. Oslabljena od strahu, od naporne stoje na prstih in od neusmiljenih udarov, omahuje in se opoteka deček tako, da ga mora podpirati mati. Poljubi ga, boža in tolaži. Ogrne mu suktno in mu mane premrle, otekle roke.

„Tako sem truden, mati!“ toži Sonakaj. „In vrtil se mi v glavi . . . Vode, mati, vode!“

„Le potrpi, da prideva do gozda, ljubček moj! Tam je vir; tam so zdravilne zeli; tam ti ohladim rane. Le kar proč, proč!“

Vsi gledajo tiho za njima. Nenadoma se obrne ciganka in njene divje oči se srečajo za trenotek s Saldinimi, ko krikne hripavo: „Mee avaha!“

Salda zadržta komaj vidno in skriva obraz za svojo pahljačo. Le ona razume cigankine besede: „Mi pridemo!“ Opaja in omamlja jo besno, blazno veselje . . .

„Maščevalnost bo vnela ciganko boljše kakor moji cekini,“ se raduje natihoma. „Ha — grof Majnard, ti sam mi pomagaš ob izvršitvi moje nakane!“

Še enkrat se obrne Čirikli in zavpije, da se preteče razlega pod obokanim izhodom: „Mee avaha!“

Fr. Albrecht:

Najino slovo.

V verzih je moja ljubav skrvavela,
v verzih je moja boleost izgorela,
zdaj car moje duše ponos je in mir.
Zadnji smehljaj. Ti ga nisi umela —
Nisi umela, kako se odela
je duša v molčanje in nemi prezir?

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

12.

Izborni obed, večini glavna točka slavnostnega sporeda, je ugajal gospodi tako, da so malone pozabili mučnega prizora na dvorišču. Vrtar Mate Hudak je bil javil še dopoldne, da je videl s svojega stolpa veliko cigansko tolpo, ki je bežala kar najhitreje proti Kolpi. Nihče ni mislil več na cigane — razen Salde.

Urni pažeti so prinašali vedno drugih jedi v praznično okrašeno obednico in natakali gostom iz velikih vrčev. V dolnjem kotu so na vse kriplje in pretege godli in trobili, bobnali in piskali neusmiljeni umetniki, napol zakriti za cvetjem in zelenjem. Med njih hreščečo, brezozirno godbo je zvenel glasni smeh in pogovor radostnih gostov, žvenketanje kozarcev in srebrnih ploč. Dušilen in težak je bil zrak od soparice, kakor tudi spričo močne vonjave preobilih jedilnih dišav in umirajočih cvetlic na mizah, oponah in preprogah. Vse je bilo veselo; le debeli paže Udalrik je hodil čemerno z oteklim levim licem okoli širokih nizkih miz, zakaj grajski kuhar je bil predkratkim izvršil svojeročno preki sod nad njim, ker je bil spustil zaspane pečeno čapljo ob ognjišču na tla.

Dvignil se je grof Žiga Krupski, star suh gospod z jako širokim čelom in redko kozjo bradico, mežikal z drobnimi očmi ter nazdravil godovniku v imenu vseh gostov. Zazveneli so kozarci in kupe, godba je zahreščala, kar se je dalo, in zunaj so grmeli težki topovi. Grof Felicijan ni ljubil dolgoveznih govorov; zahvalil se je prav na kratko.

Salda plemenita Frauensteinerjeva je bila kar razposajeno vesela. Na glas je hvalila svojemu sosedu, pegavemu baronu Vidu Gradnikarju gostoljubnost Blagajevih in slavnostno velelepje, srkala ciprca, pomešanega z mlekom in jajci, ter se smejala božjastnim dovtipom svojega kavalirja.

Medtem pa je opazovala druge, zlasti grofinjo Milo, dasi ji je bil zoprn njen mirni obraz, njene krotke oči in vsaka njena kretnja. Milina pohlevnost in prijaznost se ji je zdela gola hinavščina, njena

mirna dostojanstvenost — nerodnost in lenoba, njena molčljivost — glupost; njeno kretanje se ji je zdelo smešno afektirano in njen smeh natanko preračunjen in priučen pred ogledalom. Grof Majnard je govoril z grofom Žigo Krupskim z veliko vnemo in zamahoval z rokama, kar sicer ni bila njegova navada.

„Majnard ne sluti ničesar,“ si je dejala. „Kje bo prežala Čirikli? Ali izvrši naklep še danes? Ali se ji posreči? Ali najde pravi pot do jame? Nemara je bežala z drugimi vred?“

Tedajci je opazila, da jo je videl grof Majnard, kako je motrila komteso Alijano, ki je z višnjevo petljo v zlatorumenih laseh, v rdečebaršunasti obleki sedela poleg svoje matere. Njegov strogi pogled jo je pahnil v zadrego. Nehotoma je povsila oči, gledala zlatozarni vezeni Blagajev grb na finem miznem prtju in se obrnila k baronesi Viridi, ki si je bila iznova obarvala obrvi in trepalnice z antimonom.

„Zakaj ni tvojih bratov tukaj?“ je vprašal Majnarda grof Leonard Starograjski.

„Odpotovala sta z glavarjem Andrejem Hohenwarterjem iz Metlike v Maribor, koder zboruje zdaj deželni zbor. Saj veste, da se zopet nekaj kuha na Dunaju. Vojvoda Albreht je pač nemirna glava in rad nagaja svojemu bratu, našemu cesarju.“

„Tudi mnogo drugih naših plemičev se je odpravilo v Maribor,“ je dodal grof Starograjski. „Bogve, kaj bo. Preklicano malo zaupam zborom, saj mlatijo na njih samo prazno slamo. Cesar Friderik je počasen, skop, malenkosten . . .“

V tem se je vitez Ahac srečno pobratil z obema Hrvatoma in se trudil zabavati svojo čarobno sosedinjo, baroneso Osano Leuenbergovo.

„Upam, da vam ne bo dolgčas poleg mene, dražestna baroneso!“ ji je dejal že drugipot, si podjetno vihal brke in gledal njenega smaragdnege metulja na srebrni igli v laseh. „Veseljak sem. Voluptatum tribunus. Ali nisem veseljak? Ali vam nisem povšeči?“

Ali Osana ga ni poslušala posebno pozorno; rajša se je menila z Nikolo pl. Radoševićem. To je malce onejevoljilo viteza Ahaca, vendar pa se je smehljaj, kakor bi mu bilo čisto vseeno. Odsihmal se ni brigal kar nič več, ali bo ugajal kateri Leuenbergovi gospodični, ali pa ne.

„No, pa ne!“ si je mislil nekoliko užaljen, ko je opazil, kako vztrajno lomita Radošević in Osana zdaj hrvaški, zdaj nemški jezik. „Saj mu privoščim sladko punco, zakaj Nikola je poštenjak in ima

mного izbornega vina in me je povabil na svoj grad. Kar zasnubi naj jo! Ko zve vrli mladenič, da je Leuenbergovih deklet osmero, jo v galopu popiha z njih edinega gradu!“

Dvignil je svojo polno majoliko in zaklical: „Vivat imperator Probus, najpametnejši Panonec, ki je uvedel boljše trte v našo domovino! Poslušaj me, ljubi moj Vidaković, ti ga znaš dobro luckati, ti mi ugajaš. Pijva ga, dragi — kako ti je že ime? Mihajlo? Le pijva ga, dragi Mihajlo, ko sva oba tako imenitna fanta in pustiva krasne puščobe pri miru. In tudi ti, vitez Frauensteiner, dolgočasna mumija nemška, pij z nama in ne drži se tako preklicano oholo, kakor bi bil osvobodil Jeruzalem in pokončal zmaje vsega sveta! Ex! Pereat in camera obscura!“

„Kaj pa sicer kaj delate tukaj na gradu?“ ga je vprašal zelo zagoreli, orjaško vzrasli baron Lovro Lenkovič.

„Kroniko sem se namenil pisati, kroniko. Imenitnega črnila sem si naredil od vina, šišk in galice, gospod baron! Škoda vina! Kaj naj pa pišem, ko se ne dogodi čisto nič posebnega. Predvčeršnjim mi je ušel moj zajec Hanibal. To je vse. Komaj sem ga dobro naučil bobnati in plesati, pa mi jo je pobrisal, mrha nehvaležna.“

„Zdaj bo učil druge zajce plesati,“ se je smejal Vidaković in vsi okoli njega.

„Pa zlato poizkušam variti,“ je nadaljeval vitez Ahac.

„Menim, da se ne posreči nikdar nikomur, da bi naredil kaj zlata,“ je ugovarjal baron Lenkovič.

„Pač. Ali ga ni delal Nikola Flamel, vseučiliščni knjigar in alhemist v Parizu? Dvajset let se je trudil mož, pa zastonj. Potlej je romal na Špansko h grobu apostola Jakoba v Santiago de Compostela. Vračaje se domov, se je poprijateljil v Leonu z židovskim zdravnikom, ki mu je bilo ime Canchez. Od judovskega učenjaka se je naučil marsikaj novega iz hermetične umetnosti. Doma, v Parizu, je poizkušal še par let in glejte! — leta 1382. je našel čudotvorni prašek, imenovan „veliki eliksir“ ali „rdeči lev“ ali „magisterium“ ali „kamen modrijanov“. Ž njim je mogel izpreminjati svinec v zlato! Naposled je imel več denarja kakor hudič toče. Oj, ako bo sreča tudi meni tako mila, potem, prijatelji, se bomo skupaj gostili in zabavali vsak dan!“

Vsi njegovi poslušalci so se čudili učenosti viteza Ahaca, zlasti mlajši gostje, ki ga še niso poznali dobro.

Prišel je paže Otokar in javil grofinji Mili nekaj natihoma. Gospa je vstala, mignila svojemu bratu in odšla ž njim iz dvorane.

Kmalu se je vrnila in prinesla na veliki zlati ploči pečenega pava, celega, z vsem njegovim pisanim izpreminjavim perjem, s čopkom, perotnicami in z razprostrtim repom, ter postavila pečenko pred grofa Felicijana. Svečano jo je spremljal vitez Ahac. Od obilega vina navdušeni bobnarji in trobentači so pava, diko srednjeveških pojedin in ponos bogatih gostilnikov, pozdravili s posebno hudim ropotanjem in strahovito fanfaro.

Vitez Ahac ga je razrezal in poudarjal: „Lepa umetnost je, odreti pava na pernati meh in zopet obleči pečenega, da je docela tak, kakor živ; ali še večji umetnik je oni, ki zna pava razdeliti tako, da dobi vsak gost praviloma svoj kosček.“

„Vivat vitez Ahac!“ so kričali vsevprek.

Tedaj pa je priskakljal v obednico čudno napravljen možak bledega, nabuhlega obraza z lutno. Njegova suknena obleka je bila na levi rdeča, na desni pa zelena. Glavo mu je pokrival rumen, lijaku podoben klobuk z lipovo vejico. Ob pokrivalu, ob suknji in hlačah so mu po vsaki kretnji zvončkljali kraguljci.

„Orfej! Orfej!“ so pozdravljali gostje znanega glumača, ki je zabaval ljudi z igranjem, s petjem, z novicami in šalami na vsaki veselici, na vsakem sejmu in vsaki slavnosti. Nihče ni poznal njegovega pravega imena.

Odkril in priklonil se je gospodi, zaeno pa milo pogledal na stransko mizo, koder je ležal pečen sulec z rozinami v olju poleg čapelj, fazanov in drugih slastnih stvari. Zabrenkal je in zapel pesem na čast grofa Felicijana. Hvalil je njegovo ljudomilost in prijaznost do gospode in kmetov; proslavljal je njegovo izredno hrabrost v davnih bojih in ga primerjal Rolandu, vzoru krščanskega viteza, junaškemu Amadisu iz Galije, plemenitemu Geronu in vsem vele-slavnim francoskim in angleškim paladinom ter mu želel, naj mu nakloni Gospod še mnogo srečnih let v krogu njegove ljubeznive obitelji. Nato se je obrnil h grofinji Mili, jo opeval kot „kraljico lepote“, slavil njeno plemenito srce in poudarjal, kako rada obiskuje bolne siromake in jim, kakor sveta Elizabeta, prinaša krepčala in tolažbe.

Vsi so ploskali pevcu, tudi Salda, dasi jo je peklo, ker je koval njeno sovražnico v zvezde. Grof Felicijan mu je podaril zlat prstan z velikim opalom.

„Mila, zapoj še ti!“ je prosil grof Majnard in poslal Otokarja po harfo.

Glasno govorjenje je mahoma oslabelo v tiho šepetanje, ko je grofinja poizkusila uvodne akorde. Uглаšaje strune, je nagnila glavo k Alijani, ki jo je gledala skozi strune in šepetala: „Mamica, prosim, tisto o golobici!“

Vse je umolknilo, pažeti so stopali po prstih k stenam. Rahlo je prebirala Mila strune in zapela tiho, toda iskreno:

Pridi, golobica zala!

Dete mi boš varovala . . .

Nihče se ni ganil v obednici; vsi so pozorno gledali in poslušali pevko. Lahna rdečica ji je oblivala obraz in iz temnosinjnih oči ji je seval nenavaden žar. In zaigrala je živahneje, jače in zvonko je zadonel njen polnočutni glas ob skrivnostno zamolklih, otožnosladkih akordih harfe po veliki dvorani.

In zdelo se je vsem, kakor bi jih bila neznana moč mahoma prestavila na drug, nov svet, kjer kraljujeta večno veselje in večna lepota. Čudovito se je spajal jasni čaralni glas pevkin s temnimi, tajnožalnimi zvoki glasbila. Vsi so občudovali Milo, kakor premenjeno v drugo, nadzemeljsko bitje. Mala komtesa Alijana jo je gledala spoštljivo in iz njenih modrih oči je sijala čista milota detinje ljubezni. Še nikdar se ni čutila tako srečne v bližini materini . . . Kar objela bi jo in poljubila, da ni bilo naokoli toliko tujih obrazov.

Niti Salda se ni mogla ubraniti vsemogočnosti živočutnega lepega petja in pretreslo jo je neznano, temno čuvstvo, ko je pela Mila tako tiho, tako rahlo, kakor šumi jelov gozd v lahni sapi polnočni:

Dete zlato, dete malo

sanje rajske je sanjalo.

Pevka je umolknila. Vedno tiše in tiše so trepetali in zamirali tajinstveni zvoki harfe, kakor petje utopljenih zvonov iz tolmunov globokega jezera . . .

Poslušalci so mirovali nemi, ginjeni do solza, kakor očarani. Naenkrat je zaploskal grof Žiga Krupski in drugi za njim; nekateri vinski bratci so v svoji navdušenosti cepetali z nogami po tleh in podnožnicah in tolkli s pestmi po mizah. Mila se je zahvalila z lahnim uklonom.

„Škoda, škoda, da se nisem nikdar učil peti pa brenkati,“ je obžaloval vitez Ahac in si gnal prste skozi brado. „Rad bi vedel, kaj čuti človek, kadar mu ploska množica!“

„O da bi bila že vendar enkrat velika in da bi znala tako peti kakor ti, mamica!“ je rekla Alijana tiho. Materina roka s finimi

modrikastimi žilicami je prenežno pogladila hčerko po temenu. Alijana jo je ujela in goreče poljubila. In zaigralo je grofinji srce v neizmirmi blaženosti materini.

„Molči naj čuk, koder poje slavec!“ se je oglasil glumač Orfej in zopet poželjivo pogledal na stransko mizo. Grof Majnard mu je velel, naj kar sede in si postreže.

Po poobedku so prinesli sluge gostom darila grofa Felicijana in Majnarda: plemkinjam zlate prstane z vkovanimi biseri in dragulji, zlate zapestnice in uhane, dragocene pahalice in pajčolane, slonokostene glavnike, svilenino in kožuhovino; plemenitašem pa raznoliko orožje in bojno opravo. Mila je šla od mize do mize in oddala darila. Obdarovani gospodje so ji poljubili roko, dame so se ji priklanjale v zahvalo. Nato se je dvignila vsa gospoda, da bi šli na dvorišče k turnirju.

„Panem et circenses!“ je dejal vitez Ahac in naglo izpraznil svojo majoliko „ad fundum“.

„Alijana, Mare pojde s tabo na vrt,“ je rekla grofinja Mila v veži, kjer je čakala nova varuhinja Alijanina, mlado, zelo močno dekle z malo prevelikimi usti in prekratkim širokim nosom.

„Milostiva gospa grofinja, ali ne bi smela iti z Alijano gledat kola pred grad? Lepo prosim . . .“

„Iz gradu nikamor ne!“ je zapovedala Mila.

„Zakaj pa ne?“ je dejal grof Majnard. „Saj vendar ni prav nobene nevarnosti! Naši kmetje vendar ne store nikomur nič žalega. Mare, vzemita psa Tigra s sabo in spremlja naj vaju Marko!“

Alijana je poljubila očetu roko.

„Pazi na otroka, Mare!“ ji je zabičevala grofinja in poljubila hčerko. Najrajša bi bila šla sama ž njo gledat kolaše, ali grajska gospa je morala prisostvovati turnirju, viteški bojni igri na čast krasnemu spolu. Prijela je malo komteso z obema rokama za obrazek in jo poljubila še enkrat. . . Nejasno, neprijetno čuvstvo ji je težilo in tesnilo srce. . . Še nikdar se ni ločila tako težko od Alijane. . .

„Mare, pazi na Alijano! Vrnita se kmalu! Zbogom, ljubica!“

„Zbogom, mamica, zbogom!“

13.

„Ali vam je slabo, gospodična Frauensteinerjeva?“ je vprašal grof Leonard Starograjski Saldo na dvorišču. Stala je vsa bleda ob zidu in trepetala po vsem životu. Videla je, da odhaja hči grofa Blagaja. . . Slutila je, da se bliža usodepolna ura in osvojila jo je silna razburjenost.

„Vročina, gospod grof,“ je odgovorila tiho in gledala mimo njega kakor v neizmerno daljavo. „Nevihta bo.“

„Nevihta bo!“ je povzel hitro vitez Ahac. „Ali nisem trdil že zjutraj, da bo danes še treskalo in grmelo? Po nebu se pode grde oblačine kakor izgubljene duše.“

Soparno je bilo na dvorišču in vroče tudi v senci. Ali to ni prav nič motilo bojaželjnih vitezov. Dočim so plemenitašnje posedale na odru po klopeh, pogrtnjenih z rdečim suknom, so odšli hudi junaki v veliko hladno orožarnico; ondi je viselo na kolih orožje in bojna oprava za vojnike in konje, izdelana večinoma v Milanu, koder so bile najboljše tvornice morilnih priprav.

Alijana in Mare sta odšli iz gradu z Matkovičevim Markom in klapouhim, velikim psom Tigrom, ki mu je varoval vrat močan ogrljak z ostrimi bodljikami. Vroč veter je vznášal pesek pa prah in ga gnal pred sabo proti Kolpi. Solnce se je skrilo za sivotnimi kepami debelih oblakov. Alijani je zvenela venomer materina pesem po ušesih . . .

Že oddaleč so slišali živahno vpitje in vriskanje veselih seljakov. Pot je vodila skozi gozdček, ki ga je ločil pokošen travnik od velike goščave. Južno od tega travnika in gozdička se je širila ledina, polna naroda v slikoviti noši. Na dolenjem koncu trate so goreli veliki ognji. Ondukaj so pekli in vrteli na različnih celega vola in več janjcev iz grajskega hleva. Pod košatim hrastom so imeli v sodih in mehovih vino, domače pivo in medico iz grajske kleti.

Rdečelica dekleta v širokih snežnobelih „rokavih“ in rdeče opasanih robačah so se smejale, šepetale in gledale proti fantom, ki so stali, navidezno hladni, še sami zase v dokolenskih robačah in ohlapnih bregešah, prepasani z rdečeusnjatimi čemeri, s črnimi kriljaki na glavah. Starci s koščenimi lokavimi obrazi so modrovali med sabo in se pogovarjali z materami, ki so pestovale svoje male otroke. Nekateri razposajeni paglavci so letali in se podili po trati, drugi pa so radovedno gledali lepo oblečeno hčerko grofa Blagaja.

„Marko! Marko!“ je klicala Ane, Markova mlajša sestra in mu tekla naproti. Bila je zala polnoudna devojka s sanjavimi očmi in izredno dolgimi oglenočrnimi kitami. Kakor drugi dekličiči, je nosila tudi ona na glavi šapelj, venec, ki so od njega vihrali zeleni, rdeči, višnjevji in rumeni trakovi. Vrat ji je ovijal trojen niz debelih raznobarnih koral. Nad robačo si je bila prevezala pisan predpasnik, na noge pa obula rdečevolnene čarape.

Ko ji je segel brat Marko v roko, se mu je razvedril trdi, od osepnic razjedeni obraz. Z velikim veseljem je poslušal sestrično naglo govorico.

„Marko, pojdi pit!“ so ga vabili radostni glasovi. „Janjci so že pečeni. Hočeš jesti? Boš igral tudi ti?“

Marko, v svesti si svojega dostojanstva, se je držal ponosno, vendar je milostivo počastil vsakega vabilca s prijaznim odgovorom. Čutil se je med kmeti takega gospoda, kakor grof med hlapci.

Ne daleč od hrasta se je jelo zbirati kolo v vrsto. Mladi glasovi so zapeli veselo na glas:

Zbiraj se, zbiraj, lepi zbor
úseh mladih divoják . . .
Zbiraj se, zbiraj, lepi zbor,
úseh mladih júnakov!

Lahkonoga dekleta, mlade snahe z belimi pečami in visoko vzrasli fantje so se držali za zavozlane robce in jeli vsi obenem stopati dva koraka naprej in enega nazaj. Izmed vseh se je slišal najbolje glas Markove sestre, črnooke vojarinke Ane, ki je vodila kolo in pela z drugimi vred:

Hajdi, hajdi, draga moja,
hajdi brzo, milena,
kolo igrat, duša draga,
lepa ti devojčica!
Igraj brzo in veselo,
mlada moja rožica!

Izprva so kolali počasi, potem pa hitreje in vedno hitreje. Na-posled so jeli skakati, in umolknila je pesem. Fantje so ukali, dekleta so vriskala in v vetru so vihrala njih bela krila, njih pisani trakovi, kite in rokavi. Zdajpazdaj je vzel dečak dekliča iz kola in zaplesal z njo pred drugimi kolaši.

Razčetrta! so pečenega vola in sekali pečenko na deskah. Vse se je veselilo, jedlo in pilo in hvalilo obeh grofov radodarnost.

„Marko, treba se bo vrniti,“ ga je opomnila Mare. „Bliža se huda ura.“

„Ostani še malo, Marko!“ je prosila Ane. „Nevihte še ne bo tako kmalu. Glej, tako veselo je danes! Ostani!“

„Ne smem.“

„Ostani samo še pri enem kolu!“

Marko se je obotavljal, naposled pa se je vdal.

„Mare, pa pojđita vidve malo naprej, takoj pridem za vama.“
Varuhinja je počasi odšla z Alijano. Na ledini so že zopet kolali in peli:

Stan se gore, mladi junak,
tvojo rožo drugi trga!
Naj jo trga, naj jo nosi,
naj jo nosi milē majkē!

Alijani je še vedno zvenela pesem o golobici po ušesih; zapela jo je poluglasno.

Tiger je skakal po tratini in tekkel proti malemu logu.

Za gostim grmovjem kraj pota sredi gozdička sta prežala Čirikli in njen mož Angar (Ogel), črn, bradat cigan, vitek pa žilav. V ušesih sta se mu svetila dva srebrna uhana. V desnici je držal širok nož, v levici pa kos zastrupljenega mesa. Pri nogah ciganke je ležal spleten umazan robec, ki je bila vanj zavila debel kamen. Močna sapa je šumela v drevju in ji razpletala lase.

Tiger prihaja vedno bliže, se ustavi in jame vohati. Tedaj zamahne rjava roka za grmom in na pot pade kos mesa. Pes ga hlastno popade in pogoltne.

„Tiger, Tiger!“ kliče Mare oddaleč.

Pes pomiga z repom, zalaja, se obrne zopet proti grmu in voha. Jezno renče, sili med šibovje, toda ne dolgo. Skoči nazaj na pot, postane in mahoma pade v prah. Zacvili tiho, poizkuša vstati in se dvigne na sprednje noge, ali takoj ga zažene zopet na tla.

„V kosu je strupa za deset psov,“ mrmra cigan. „Upam, da ne vstaneš nikdar več.“

Živali se trese vse truplo v naglih kratkih sunkih; neprestano se natezajo mišice okoli gobca in odkrivajo močne bele zobe. Jače popadejo krči psa in ga vržejo, da obleži na strani. Počasi iztegne trepetajoče noge in se ne gane več.

Mare vodi Alijano za roko in poje pesem, ki jo pojo spodaj na ledini tudi kolaši:

Bog daj, Bog daj dobro večer,
daj nam Bože dobro leto . . .
Igraj kolo, igray kolo!

Počasi se bližata skritima ciganoma. Mare zagleda Tigra na tleh in osupne.

„Ali ga je pičil gad?“ vpraša plašno in se skloni. Ta trenotek začuti močan udar na glavi in zdi se ji, da pada v neizmerno glo

boko temo. Zgrudi se in udari s čelom na tla. Prestrašena, drgetajoča Alijana zavrigne, ali takoj priskoči cigan, ji zakrije usta z roko, jo popade in ubeži bliskoma iz gozdiča preko travnika v mračno goščavo. Za njim hiti Čirikli, kar more.

Veselo žvižgaje se vrača Marko od kola. Roki dene pred usta in kliče: „Mare, oj Mare! Kje si? Počakaj malo!“

Hitreje stopa dalje in uzre varuhinjo in Tigra na tleh. Mož ostrmi, se zgane in prekriža. Počasi teče dekletu kri izpod kite mimo ušesa po smrtnobledem licu in lije v prah. Marko ne ve, kaj bi storil, in ne upa se dotakniti Mare.

„Kje je Alijana?“ mu šine v glavo.

„Alijana! Alijanica!“ kliče na vse strani. Toda vse ostane tiho, le divja sapa šumi po drevju in grmovju. Grlo se stiska Marku. Z robcem odžene gozdne muhe in pokrije Mari glavo. Zopet se prekriža, dirja nazaj h kolašem in pove, kaj je videl.

Vse hiti v gozdiček. Rahlo vzdignejo Maro in jo položijo v travo. Markova sestra ji izpira rano z vinom. Žene in dekleta se jokajo, izprašujejo, ugibajo. Naposled odpre ranjena mladenka trudne oči in vzdihne:

„Vode!“

Ane ji da piti vina in jo vpraša: „Kdo te je?“

„Ne vem. Kje je Alijana?“

„Pomagajte, prijatelji!“ sopiha zbegani Marko. „Nesite Maro v grad in —“

„Ne v grad!“ se brani Mare s slabim glasom. „Ne pred grofa! Domov! Na Vinico!“

„Pošljite takoj koga v grad, da javi grofu, kaj se je pripetilo. Nemudoma! Mi moški jo udarimo za tolovaji. Saj drugam niso mogli, kakor preko Kolpe. Medpotoma dobimo konje. Za mano, prijatelji!“

Vsi mlajši možje in odrasli fantje hite za njim. Na pokrajino lega temna senca. Nad Gorjanci se užigajo svetle strele; v daljavi buči grom in odmeva od oblakov in gora.

„Grof bi me ubil v svoji jezi takoj, ako bi stopil zdaj predenj,“ si ponavlja Marko venomer. „Ali rešim deklico iz rok roparjev — ali pa me ne bo nikoli več nazaj!“

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

14.

Čeni vitez Ahac Doljanski je stal široko razkoračen nasredi borišča, se odkašljal in bral z velevažnim obrazom pravila konjiške igre po starem francoskem običaju:

„Vitezi prično turnir s sulicami in ga nadaljujejo z meči. Tope sulice in meči morajo biti enako dolgi in enako močni. Prostor in ugodna svetloba bodita razdeljena nepristransko. Nihče ne sme suniti ali udariti nasprotnika drugam, kakor med štiri ude, to je na prsi ali na glavo. Nihče ne sme zadeti nasprotnikovega konja. Kdor zlomi največ sulic in premaga največ vitezov, dobi za častno nagrado konja in oklep najimenitnejšega izmed premaganih nasprotnikov. Za bojne igre ne sme noben gledalec na borišče in nihče ne sme pomagati nobenemu borilcu ne z nasvetom, ne z dejanjem.“

Beroč je težko sodel, deloma zaradi zagatne soparice, deloma zaradi tesnega oklepa, največ pa zaradi preobilega obeda. Oddal je pergamenov zvitek dolgokrakemu in dolgočasnemu oprodi Joštu Davoliču, se priklonil gospodi in odšel v levi šator ob leseni ograji, okrašeni s preprogami, cvetnimi kitami in zastavicami.

Nad gradom so se krdeloma kopičili deževiti oblaki; gnani od močne sape so se spajali v gosto modrikastočrno zagrinjalo. Zdaj je zapihal buren severnjak, zdaj gorak zapadnjak. Za turnir pripravljene vitezi so se potili v težkih oklepih. Tudi v senci je bilo jako vroče; dame so si hladile obraz in vrat s pahljačami. Zrak je bil dušljiv in povsodi je dišalo po svežem lesu odrov in ograj. V daljavi je bobnelo zamolklo. Nad dvoriščem so se nemirno izpreletavali golobje.

Pri desnem šatoru so viseli na lesenih kolih pisani trioglati ščiti izzivalcev. Tudi Ahac, navdušen od malvazije, je bil ukazal svojemu oprodi, naj obesi njegov ščit z zlatokljunim krokarjem na drog. Dotaknil se ga je mladi baron Lovro Lenkovič s sulico in tako pozval viteza Doljanskega na boj.

45*

Ko so bojni sodniki pregledali oklepe in orožje, sta zatrobila dva trobarja. Iz obeh nasprotnih šatorov je z odprtimi naličniki prijahalo po troje vitezov, oboroženih s kopji in meči. Živahno so v pišu vihrale raznobarvne perjanice na svetlih čeladah in preveze ob pasih; gizdavo so stopali konji, z ostrim železnim rogom na čelu, ogrnjeni z dolgimi usnjatimi odejami, iz katerih so bile videti le oči, ušesa, nozdrvi in rep. Za vsakim vitezom je jezdil oproda z njegovim ščitom. Nasredi borišča so se bojevniki ustavili, obrnili konje in nagnili sulice pred srednjim odrom, koder je visel Blagajev rdeči in beli grb s kronanim medvedom in kronanim zlatim levom. Nato so se vrnili k šatoroma, si zopet jahali naproti, se pozdravili in iznova krenili na prvotno mesto.

Zatrobil je rog. Vitezi so spustili naličnike preko obraza, oprode so jim podali ščite.

Hrabri vitez Ahac se že dolgo ni bil bojeval na nobenem turnirju. V kratkem času pred navalom ga je mučil cel roj skrajno neprijetnih misli:

„Ta vražji baron Lenkovič je močan ko medved, uren ko verica in siten ko muha. Ako me prekucne s konja, se utegnem ubiti na licu mesta, ali si pa zlomim rebro, ali si izpahnem roko ali nogo. Mari bi bil ubogal sestro Milo in ostal lepo na odru in gledal, kdo bo bolj neroden in kdo dobi več bunk. Zmotil me je sam nečisti duh častilakomnosti, da onegavim tako lahkomišlno v nevarnost! Najrajši bi se umaknil tja gori na zadnjo klop, pa bi se mi preveč smejali, zlasti hinavski Frauensteiner bi se mi režal prav široko!“

Drugič se je oglasil rog: vitezi so naperili sulice za napad. Hrabremu vitez Ahacu je prihajalo zelo tesno okoli srca.

„Sveti Ahac,“ je molil pobožno, „preljubi moj patron, lepo te prosim, pomagaj mi v nevarnem boju, če me imaš kaj rad, in oslabi sovražnika s hromoto in slepoto! Vrag vzemi francoskega viteza in barona Godefroya de Preuilly, ki si je izmislil te neumne turnirje! Vročje je kakor o pasjih dneh. O da bi sedel že pri večerji . . .“

Tretjič je zatrobil rog; vitezi so izpodbodli konje in v divjem diru dirjali proti nasprotnikom.

Le hrabri vitez Ahac ni prav nič podražil svojega konja z ostrogami. Toda njegov Žoltko, baje pravi potomec najboljše izmed petero slavnih kobil kralja Salomona, je bil jako častihlepen in ni hotel zaostati za drugimi; kar najhitreje je nesel svojega gospoda naravnost proti baronu Lenkoviču. Vitez Ahac se je vdal v svojo

usodo, stisnil kolena na vso moč ob sedlo in meril s svojim kopjem med štiri žeblice baronovega ščita. Gledalci so radovedno iztezali vratove. Grofinjo Milo je hudo skrbelo za brata.

Na sredi bojevališča sta trčili bojoviti trojici z veliko silo druga ob drugo. Močno so zabobneli ščiti, sulice so se ob njih lomile in cepile v trske. Dva jezdeca sta padla v pesek. Hlapci so naglo ujeli ubegla konja in oprode so pomagali nekoliko pobitima gospodoma v šator. Žoltko je počenil vsled silnega sunka na zadnje noge. Toda vitez Ahac se je srečno obdržal na njem in spravil konja zopet pokoncu.

Ostali so le še štirje borilci. Oddali so zlomljena kopja oprodam in izdrli meče. Hrabri vitez Ahac se je jako začudil, ko je opazil, da se mu trese junaška desnica. Baron Lovro Lenkovič pa je jel nemudoma obdelavati njegovo čelado s čudovito marljivostjo in gorečnostjo. Debeli Doljanski se je umikal previdno, vendar je zamahnil včasi tudi on proti sovražniku. Vedno huje ga je napadal mlajši junak in mu kmalu odsekal vse tri ponosne perjanice.

„Ne zna slabo bobnati po mojem šlemu!“ si je mislil vitez Ahac. „Ali se mu mudi! Oh, da se mu le ljubi! Imenitna je moja čelada, in hvala Bogu, da meči niso nabrušeni, sicer bi bil jutri moj pogreb. O kako je siten! Zdi se mi, da mi že pešajo moje moči. Moj patron mi menda ni verjel, kar sem mu obetal. Vkratkem bo polom in finis finalis!“

Napol omamljen od močnih udarov je čutil, da mu šumi po glavi in da mu omaguje desnica. Že je hotel odpreti vizir in se vdati z običajnim vprašanjem: „Kdo me je premagal?“ Nenadoma pa so zapele vse trobente in vsi rogovi ter oznanili konec turnirja.

Vitez Ahac sa je oddahnil prav globoko in se hitro zahvalil svojemu ljubemu patronu. Naglo je odprl svoj naličnik in osuplo pogledal, kaj je.

Paže Otokar je bil preplezal ograjo in zašepetal nekaj grofu Majnardu.

„Ni mogoče!“ je kriknil mladi Blagaj in skočil pokonci.

„Majnard, kaj pa je?“ je vprašala grofinja Mila preplašena in vstala.

„Nisi ga razumel, Otokar!“ je velel grof Majnard. „Naj pride Miko sam!“

„Kaj pa je za Boga milega, Majnard?“ je hitela Mila vsa razburjena in prijela soproga za roko.

„Pomiri se, ljuba moja, počakaj!“

Prisopihal je Miko, seljak z Vinice, in povedal grofu, kaj se je zgodilo v gozdiču blizu gradu.

„Ali se ti blede?“ mu je viknil grof Majnard.

Miko je nagnil glavo in lovil sapo.

„Alijana!“ je obupno kriknila grofinja in omahnila na sedež.

„Miko, kdo se je predrznil . . .?“

„Ne vem. Nihče ni videl nobene žive duše.“

„Cigani!“ se je oglasil vitez Ahac, ki se je bil požuril pod oder. „Majnard, nihče drugi, nego cigani!“

„Saj so šli dopoldne čez Kolpo.“

„Menda ne vsi. Nekateri so ostali, da se maščujejo za kaznen na dvorišču.“

Grofu se je pretvarjal obraz od silovite jeze. Jako vzboklo čelo se mu je nagubalo, grozljivo so se mu svetile široma otvorene oči in podrhtavale so mu ustne.

„Da sem dovolil Alijani iz gradu!“ je kliknil ves razkačen in se udaril z obema pestema po čelu. „Mila . . .“

Poleg njega je slonela na sedežu grofinja, vsa bleda, kakor umirajoča. Čutila je v prsih strahovito bol, kakor bi se ji bila zasadila ledenomrzla ostrina globoko, globoko v srce. Vse se ji je sukalo pred očmi, gledalci, ograja, borišče, grajska poslopja. Z obema rokama se je držala klopi, da ne bi omahnila. Po ušesih ji je šumelo kakor neizmerno veliko valovje. Grof se je nagnil k njej in jo tolažil.

„Taka vaju gledam rada!“ si je mislila Salda plemenita Frauensteinerjeva in demonske oči so ji žarele ko dva živa ogla. „Osveta! Osveta, kako božanstveno si sladka . . .“ Stisnila je ustnice: bala se je, da ji ne uide izdajalski vzklik strastnega, blaznega veselja. Zdelo se ji je, da ji gori plamen v prsih in ji razliva živ ogenj po vseh žilah.

Grof Majnard se je vzravnal in zaklical: „Gospoda, takoj moram za roparji!“

„Vsi pojdemo z vami!“ so vpili mlajši vitezi.

„He -- hlapci! Bakljenoše! Konje! Pse! Baklje!“ je kričal grof in hitel v orožarnico.

„Haha, kako spretno sem zavrtela kolo maščevanja!“ se je veselila Salda natihoma. „Čirikli hoče maščevati sina, grof Blagaj pa hčerko. Haha — maščevala se bom pa najbolj jaz!“

Takoj je bilo vse živo po stopnicah, po konjušnici, v pesjaku in orožarnici.

„Da, dobro je uganil moj svak Ahac!“ se je gneval grof Majnard, dočim mu je oproda pomagal zapenjati luskinasti oklep. „Nobeden drug ni ugrabil Alijane, kakor ona umazana pritepenka, ona odurna ciganka! Osvetiti se hoče ta gnusna svojat meni, meni! Bani, knezi, vojvode in kralji so se bali grofov Blagajev in se poganjali za njih zavezništvo in prijateljstvo! Meni pa drznejšo zopraviti taki ušivi berači! Kaznoval jih bom strašno! Strašno! Sredi Vinice ukažem postaviti ostre kole in nanje dam nabosti cigane, vse, do zadnjega! Stotero jim povrnem bojazen in bolečine matere in hčerke. Niti dotakniti se, niti pogledati ne bi smeli mojega otroka! Ali so blazni? Saj jih moram ujeti!“

Strašen je bil v svoji brezmejni togoti. Čutil se je ponižanega, sila ponižanega — pričo gostov, da so se mu predrznili kljubovati siromaški cigani. Nihče se ni upal črhiniti nobene tolažilne besedice. Vsi so si nemo in naglo odevali železno in jekleno bojno odelo, oblačili dolge plašče s kapucami in izbirali loke, samostrele, buzdovane in dolge trezorne sulice.

Z drhtajočimi prsti si je zapenjal grof Majnard jekleni podbradnik debelogrebenaste čelade in hitel k soprogi. Ob vsakem koraku so nihala lepa čapljinna peresa in ob vsaki kretnji je škripal njegov svetli krasni oklep.

Bleda, objokana mu je prišla grofinja naproti; Genovefa in Salda sta jo vodili pod pazduho.

„Pomiri se, Mila,“ jo je tolažil. „Dobim jih. Kaznim jih. V kratkem ti prinesem Alijano v naročje.“

„Majnard!“ je ihtela grofinja ob njegovih prsah. „Bodi previden! Cigani imajo zastrupljene puščice. Ponudi jim odkupnine! Bojim se, da se prenagliš v jezi. Pomisli, da je Alijana —“

„Nič se ne boj, draga moja!“ je odvrnil grof in jo poljubil. „Bog te obvari!“

„Bog obvari tudi —“ je zajecala Mila; jok ji je ustavil besedo.

Zatrobil je rog. Po tihem dvorišču so odmevali ukazi grofa Majnarda. Tretjino vojnika je pustil doma. Drugo tretjino je namenil proti Gorjancem. S tretjo tretjino pa jo je nameraval udariti preko Kolpe.

Grmelo je že v bližini; na zidovju so zatrepetavali bledordeči odsevi bliskov. Vetrovi so zamrli, v vzduhu je vladal mir, tišina pred izbruhom hude ure.

Zajahali so konje in hitro odjezdili iz gradu.

Nenadoma se je izpremenila, omračila vsa pokrajina. Naglo jadrajoči temni oblaki so zakrili nebo tudi tam, kjer je bilo pred kratkim še sinje. Izginila sta svit in senca. Na severu, nad gozdovi je visela ogromna modročrna zavesa; iz nje je švignila strela za strelo.

„Ob znožju Gorjancev je mnogo podzemeljskih votlin,“ je dejal grof Majnard baronu Vidu Gradnikarju, ki je vodil oddelek proti severu.

„Vem,“ je pokimal pegavi baron. „Vse pregledamo.“

„Ne pozabi podzemne jame Jelenice v Valtovaškem gozdu! Pomagaj vam Bog!“

„Pomagaj vam Bog!“

Ločili so se in molče jahali dalje. Iznenada je potegnil silen veter. Jarkoognjen blisk na severozapadu je osvetlil pošastnočno oblačino in treščilo je strahovito. Konji so se plašili, da so jih iztežka brzdali jezdec.

Nevihta je zbesnela mahoma povsodi naokoli.

Z neba se je usula voda, da v gosti deževni megli ni bilo videti pet korakov daleč. Od burne sape gnani dež je lil tokoma. Neprenehoma so se užigali bliski s slepilno svetlobo in ozarjali pošastne oblačne gigante in pokrajino, kakor bi gorela zemlja in nebo. Divji veter je tulil ob pečinah, lomil veje in debla in gnal ploho valovoma. Na poplavljenem travniku je plavalo pokošeno seno kakor po jezeru; po poti je drevil hudournik.

Grozno je divjal orkan v gozdiču. Pot je bila posuta z odlomljenimi vejami in listjem. Strahotno je šumelo, pokalo, tulilo in in ječalo po razburjenem zraku, da skoro ni bilo slišati grmenja. Preko pota so ležala izravana drevesa.

Dospeli so do kraja, koder je ležal otrovani Tiger. Izpustili so pse, priučene zasledovati človeški sled. Psi so vohali mrtvega tovariša, stikali po grmovju in se vedno zopet vračali k Tigru.

„Viharni dež je razpral sled,“ je dejal baron Lenkovič.

„Kar proti Kolpi!“ je velel grof Majnard.

Pot je bila večinoma preplavljena. Konji so brodili vodo in se ponekod ugrezali do sedla. Ob svitu bliskov so zagledali jezdec premikajočo se ravan reke, ki je kakor kipela od deževnih kapelj. Nekateri so se prekrižali, ko so stopili konji v vodo. Čimdalje tem huje je lilo od črnega oboka; že je bil zrak hladan.

„Le naprej!“ je zaklical grof Majnard, ki je jahal prvi.

Na slabi poti med hrvaškimi gozdi se mu je zazdelo, da se nekaj premika pred njim. Ustavil je konja. Vihar je nekoliko odnehal.

„Stojte!“ je zapovedal tiho. „Poslušajte!“

Vsi so zadrževali sapo in vlekli na ušesa; slišali so, da nekaj lomi veje in dračje ter udarja presledkoma zamolklo ob tla.

„Cigani!“ je rekel grof Majnard tiho. „Tukaj so, pred nami! Slišite topot konjskih kopit? Pse naprej! Za mano!“

Kar najhitreje so jezdili dalje. Zopet se je strahovito zabliskalo; strela je osvetila okolico z ognjenim svitom.

„Jelen je!“ je zavpil grof Majnard daleč spredaj. „Pse nazaj! He, Bajuk! He —“

Druge besede je pogoltnil orkan, ki je jel iznova divjati na vso moč.

V Popovcih so ustavili upehane mokre konje, ki se je kadila od njih gosta para. Grof je potrkal na priprta vrata kočee, kjer so že svetili. Pri durih se je pokazal močan možak.

»Si videl cigane?“

„Videl, gospod milostivi, toda že opoldne.“

„Ali so šli tukaj mimo proti Ogulinu?“

„Protiv Ogulinu, da, protiv Umolu.“

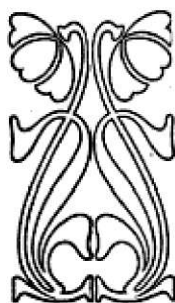
Hitro so krenili dalje v nevihto.

„Bog nas vari!“ je vzdihnil vitez Ahac, ki je jezdil zadnji in težko dohajal druge. „Ali ubogi svak Majnard blazni ali kaj? Mari naj bi počakal, da se malo razvedri. V takem naliveu ne najdemo ničesar, nocoj že ne. Oblak se je utrgal ali pa še dva in žuga nam vesoljni potop. Pse in baklje, vse smo vzeli zastonj s sabo. Noč je temna kakor camera obscura; naposled se izgubim še jaz in to bi bil prehud finis finalis!“

„Naprej, prijatelji!“ jih je izpodbujal grof Blagaj. „Huda ura zadržuje cigane. Moramo jih dohiteti! Le za mano!“

In hitreje so jahali v divjo grozoto viharne noči.

(Dalje v prihodnjem letniku.)

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

15.

Grofinja Mila je klečala v svoji sobi pri okusno izrezljanem molitvenjaku; obraz so ji zakrivale sklenjene bele roke.

Zraven nje je molil stari grajski duhovnik, Juraj pop Dragavnič. Na velikem stolu z visokim naslanjalom je sedel sivolasi grof Felicijan. Genovefa in Virida sta ždeli na široki klopi, pokriti s svilnatimi blazinami; bolj nego sočutna žalost ji je obhajal tesnobni strah pred nevihto. V senci obzidne opone pa je stala Salda plemenita Frauensteinerjeva in gledala svojo dragoceno belo pahljačo.

Mračno je bilo v zatohli izbi, dasi je bil še daleč večer. Jelo se je bliskati in grmeti bliže in bliže; gost dež je pral okna. Genovefa je šla po prstih gledat, če so dobro zaprta. Prižgala je troje parfimiranih sveč na zlatem svečniku in ga postavila pred duhovnika. Trepetava svetloba je osevala razkošno opremo, pisane podobe rojenic, vil in vitezov na oponah, težka zagrinjala, lično omarico za okrasnine na nizki mizi, slonokosteno razpelo na klečalniku, beneško ogledalo in otemnelo sliko z napisom: Radoslaus comes de Blagay.

Z mirnim, še vedno krepkim glasom je bral grajski duhovnik psalm Davidov: „Jehova, skala moja in grad moj in moj rešitelj, moj Bog, tebi zaupam; moj ščit in rog moje blaginje, zavetje moje! Opregale so me mrtvaške vrvi in strašili valovi pogube; ovijali so me konopi smrtnega kraljestva; padle so name smrti zanke. V svojem strahu sem prosil Jehovo in molil Boga svojega; in slišal je vpitje moje . . . Tedaj se je potresla in trepetala zemlja; in drgetali so temelji gora: trepetali so, ko se je ljutil. In uničeval je plamen iz njega ust, ognjeni ogli so goreli iz njih. Upognil je nebo; in noč oblakov mu je bila pod nogami. Odplul je na kerubu in plul in prišumel na perotih sape. Oblekel se je v temo . . . vodno temino, goste oblake. Grmel je na nebu Jehova, prožil je strele in razkropil sovražnike. In odgrnile so se globine morja; odkrilo se je dno sveta, ob tvoji jezi, Jehova! Segel je iz višave . . . Otel me je . . .“

Čimdalje tem svetleje so sevali bliski, tem močnejše je bučal grom. Ob okna je trkal hudourni dež in butala viharna sapa, da

1*

so zamolklo brnela. Otožno je vzdihovalo in ječalo po dimnikih in hodnikih, kakor zapuščen otrok v temi.

Razburjena grofinja se je zganila in obrnila glavo. Dozdevalo se ji je, da sliši zunaj tihe stopinje in trepetajoči glas Alijanin; dozdevalo se ji je, da se hčerka naslanja na vrata in tipa po njih za kljuko. In odprle so se duri . . . plašno je vstopil paže Otokar. Mrzla sapa je potegnila skozi vhod in skoraj ugasila sveče. Komaj je deček zaprl. Burja je zabesnela in metala skodle in opeko raz strehe in luščila omet zidovja. Tuleč in hrumeč kakor vojska demonov, so se podili vetrovi ob pomolih in kotih, stolpih in nadzidkih. Okna in vrata so se tresla od divjega navala.

Nenadoma je Mila zaihtela; zatrepetaval ji je zatilnjak in oplečje, dušile so jo solze in iz prsi so se dvigali globoki vzdih.

„Ne morem...“ je šepetala. „Ne morem moliti. Ah, izgubljeno je vse, vse. Nikoli več ne bom srečna. Uboga, zlata moja Alijana! Ali te bom videla še kdaj na tem svetu?“

Zunaj je zahruščalo, se valilo po strehi in udarilo težko na tla.

„Menda dimnik,“ je mislila Salda. „Podira se grofu Blagaju grad, haha, podira se sreča!“

Visoko vzravnan, je porogljivo motrila sovraženo grofinjo. Poteze njenega belega obraza so bile trde, kakor okamenele. Izza gostih dolgih trepalnic so sevale črne demonske oči kakor begotna luč bliskov. Navdajala jo je opojna radost in zadovoljnost, ko je gledala trpečo sovražnico.

„Žaluj! Zdvajaj! Umiraj!“ se je veselila zmagoslavno natihoma. „Še mi nisi dovolj nesrečna, še imaš — upanje, da rešijo hčerko! Odslej pridem večkrat sem, da vedno iznova obudim tvojo žalost. O priliki ti povem, kaj delajo cigani z ukradenimi otroki, da uspešneje beračijo pri usmiljenih ljudeh. Kako si upadla že zdaj! Žalost ti kmalu razorje lepoto in kmalu se te naveliča tvoj ljubi Majnard! O — najrajša bi se smejala, plesala, skakala kakor petnajstletna punčara! Toda — pozabiti ne smem noben trenutek, kakšno vlogo moram igrati. Treba bo pretakati bridke solzice, kakor jih toči tamle vse časti vredna gospodična Genovefa plemenita Mačerolova, zdrava, močna in debela kakor ajdovska deklica, in pa zagrizena devica Virida baronesa Oberburgova, ki menda prav v kratkem izgubi svojo pisano lepoto z objokanega obraza v svoj čipkasti robec.“

Grofinja je vstala in počasi stopila na leseno stopnico k visokemu gotskemu oknu, ki ga je delil čnomarmornat stebriček v dva dela. Skozi okenski okvir je čutila hladen prepih. Naslonila se je na podoknjak in gledala v mrklo okrajino.

Hrvaško stran je zastiralo ogromno nočnočrno zagrinjalo, tintam zamazano z modrosivimi meglenimi marogami. Iz njega so skoraj neprenehoma švigale svetle strele, da je plamtelo vse obnebje. Na vrtu je vršelo in se klanjalo drevje v nalivu in burni sapi. Med gredicami so se prelivali kalni potoki v velike luže; na njih je plavalo odtrgano cvetje, odlomljene veje, grmiči, nedozorelo sadje.

Zdajci je slepilen blisk ožaril sobo z ognjenim žarom, kakor bi bilo treščilo vanjo. Vsi so se prekržali in nehotoma zamižali. Skoraj nato je udaril nad gradom oglušljiv tresk kakor silen pok iz ogromnega topa in po kratkem presledku je zagrmelo po višavah, kakor bi razmikalo gorovja. Strela je bila udarila v najvišji jagned pred gradom. Mahoma je zaplamtel od vrha do tal in kakor velikanska baklja osvetljeval okolico v velikem kolobarju, ki se je zdaj širil, zdaj ožil. Divji veter je netil ogenj, razganjal plamen, iskre in dim. Ali usula se je zopet jačja ploha in pogasila ogenj. Lilo je tako, da Mila ni videla vrtnega zidu skozi gosto deževno mrežo. Kakor ladjica je stala sredi vode hladnica.

„Kako divja nevihta!“ je vzdihnila grofinja in vila roke. „Ah, kje si, Alijana, ubožica moja . . .“

Iznova so ji zalile solze oči. Šla je v sosednjo, Alijanino sobico. Nemo je gledala njene igrače: v zibelki punčko, skrbno odeto, pisane lesene ptiče, kovinaste jelene in ture, lončene posodice, kroglice in vrtalke. Na mizici je videla Alijanino zlato pisalo z dekliško glavico na gorenjem koncu in slonokosteno, povoščeno tablico; na njej je bilo zapisano z velikimi otroškimi potezami: Dobrega otroka varuje angel varuh.

Gledala je te drobne stvari s temnim občutkom, kakor bi bilo ostalo nekaj Alijaninega bitja na njih . . . Zgrudila se je na njeno posteljico in goreče poljubljala blazino, koder je bila počivala in sanjala hčerkinu glavico . . . Zdajci je čutila roko na svoji rami. Pred njo je stal grof Felicijan.

„Ljuba Mila, umiri se!“

„Ah, Alijana je bila tako dobra, mehkočutna, tako hvaležna za vsako malenkost, za vsak prijazen pogled! Kako hudo ji bo med sirovimi sovražniki! Tako nežna deklica, brez očeta, brez matere, sirota, tujka med tujci — zakaj ta kazen?“

„Potolaži se, draga moja! Govoriva o čem drugem.“

„Ne morem, častiti tast! O da bi jo mogla vsaj še enkrat videti, objeti — blagosloviti! Ah, morda jo že nosijo valovi Kolpe! Kje je bil njen angel —“

Zaihtela je iznova.

„Le potrpi, Mila! Naši imajo dolgo in slabo pot. Počakajmo! Nekaj mi pravi, da bo še vse dobro, vse dobro.“

„Bog daj!“ je vzkliknila Mila in se vrnila v svojo sobo.

V gorenji polovici ure je pošel pesek. Dolgovrata baronesa Virida je obrnila urnik in si popravila zlati šapelj v pobarvanih laseh.

„Šele dve uri!“ je vzdihnila grofinja, sedla na klop in čakala . . . Vse se ji je zdelo kakor mučne strašne sanje; vsaka minuta se ji je zdela dolga noč. Kadar je kaj zaropotalo na dvorišču, je vselej mislila: „Zdaj so tu!“ in hitela k oknu in se vračala vsa potrta. Ščemelo jo je v trudnih, od joka ordelih očeh.

„Ali želiš hladnih obkladkov?“ je sočutno vprašal grof Felicijan svojo sneho. „Lica ti gore.“

Mila, vglobljena v svoje misli, ga ni slišala in je vzdihnila bolešno: „Na vsem svetu je ni matere, ki bi bila tako zelo nesrečna, kakor sem jaz.“

„Prenašajmo nesrečo, zaupajoč božji milosti, in klanjajmo se njegovim svetim volji!“ je dejal drobnoudni duhovnik Draganovič blagoverno. „Bog je neskončno moder, neskončno pravičen in neskončno dobrotljiv.“

„Zakaj ne sedete, častita gospodična?“ se je obrnila Mila zdajci k Saldi. „Prosim.“

„Nasedela sem se za danes, gospa grofinja!“ je odvrnila Frauensteinerjeva mirnoprijazno.

„Ali mislite, da se bo našim treba bojevati z roparji?“

„Upam, da ne,“ je odgovorila Salda in pogledala Milo prav krotko in ljubo. „Kaj pa morejo opraviti slabo oboroženi cigani proti oklopnikom? Preverjena sem trdno, da bo mala komtesa kmalu zopet v naročju svoje dobre mamice.“

„Ah, iskreno vas zahvaljujem za te besede!“ se je oveselila Mila. „Ah — kadar jo zagledam spet! Nikdar več ne bo smela Alijana od mene.“

„Kako je bedasta!“ si je mislila Salda. „Igraje sem si pridobila njeno zaupanje. Izrabiti ga hočem temeljito. Le čakaj, s sladkimi besedami navidezne tolažbe ti bom vlivala v dušo najgrenkejši strup!“

Lahen nasmeh je igral grofinji na upalem obrazu. Domišljija ji je slikala neizmerno veselje srečnega svidenja in njene ustne so se jele premikati kakor v tihi molitvi . . .

Zunaj je ponehaval dež in jelo se je vedriti. Oblaki so izginili prav tako hitro, kakor so se bili nagrmadili. Okrogla gospodična

Genovefa plemenita Mačerolova je upihnila sveče in sedla po tem napornem delu z odprtimi usti zopet na svoj sedež.

Mila je otvorila okno. Svežilni dih vonjave sapice ji je oveval obraz in roke. Globoko je dihala vase oživljajoči zrak, dehteč po vrtnem bezgu in jazminu in po smrekovju bližnjega gozda. Na jugu se je včasi zasvetlikala bleda svetloba in grom je zamolklo bobnel v daljavi. Izredčena oblačna zavesa na zapadu se je jela svetiti; prodrli so jo plahi prvi žarki, kmalu pa je veličastno zasijalo solnce skozi raztrgane oblake. Od blestečezelenega drevja so kapale svetle kaplje; vse se je svetilo in lesketalo v prazničnem sijaju. Mimo okna so švigale drobne lastovice in na vrtni hladnici se je oglasil razposajen ščinkavec, otresal kaplje s pisane obleke in se kar ni mogel naradovati konca nevihte. Proti jugoizhodu je belel rob velikega hudournega oblaka kakor prečist sneg, pod njim pa je pestrela bajnokrasna dvojna mavrica . . .

Nenadoma je zatrobil rog in z dvorišča so slišali klopot konjskih podkva.

„On je! Majnard je!“ je kriknila grofinja. Zastajala ji je sapa. Kri ji je šinila v glavo, srce ji je utripalo, kakor bi hotelo razgnati prsi. Obrnila se je, da bi skočila proti vratom, ali kolena so se ji tresla in šibila, da se je jela opotekati. Salda jo je prestregla in jo rahlo spustila na klop.

„Pomagajte mi na dvorišče!“ je prosila Mila. V opojnem veselju se je smejala in jokala. „Hitro na dvorišče, da jo vidim . . .“

Po hodniku so se bližali težki koraki. Vsi so presenečeni in radovedni obrnili glave proti durim, ko so slišali rožljanje meča in žvenketanje ostrog.

In prisopihal je vitez Ahac. Kakor bi ga potegnil iz vode, tako je bil moker in žalostno so mu viseli dolgi brki na prsni oklep. Na levo nogo je nekoliko šepal.

„Kje je . . . Alijana?“ je izpregovorila grofinja z velikim naporom in si tiščala obe roke na burno utripajoče srce.

„Pomiri se, ljuba sestra! Alijane še nismo našli. Nismo mogli.“

„Niste?“ je kriknila obupno in spustila roke kakor mrtve. Čutila je, kakor da jo je ošinilo nekaj ledenomrzlega po laseh, po tilniku in mozgu. Smrtnobleda je slonela na klopi in nepremično gledala svojega brata z blaznim praznim izrazom najhujšega strahu. Vitez Ahac jo je motril ves zbeغان; izprva je sumil, da je zblaznela.

„Kje je Majnard?“ je prekinila Mila mučni molk. „Ali se mu je kaj pripetilo? Mi hočeš kaj prikrivati? Govori, govori!“

„Hvala Bogu, zbolela ni, že vidim, samo malo razburjena je, seveda,“ si je mislil brat in rekel na glas: „Ničesar ti ne bom prikrival, draga Mila! Mojemu ljubemu svaku Majnardu se ni zgodilo nič žalega, pač pa je padel moj konj Žoltko v največjo lužo, ki si jo moreš misliti, in ž njim vred sem se prekucnil tudi jaz v mlako, kajpada. To je nagnilo svaka, da naju je odpustil domov, akotudi šantava le prav malo. Naročil mi je, naj te lepo pozdravim in te umirim. Vse hoče storiti, da reši Alijano. Preverjen je, dá je našel pravi sled. Bodi zatorej brez skrbi! Pa še nekaj mi je naročil, da ne bi jaz tako zastonj jezdaril domov, namreč: barona Vida Gradnikarja naj pozovem po najhitrejšem jezdecu takoj nazaj z njegovim oddelkom, in kadar se prikaže Marko, ga moramo neutegoma pahniti v ječo, ker ni bolje varoval Alijane. Jutri pohitim na drugem konju za Majnardom. Tako, Mila! Zdaj pa moram v svojo sobo, da se preoblečem. Prosim, gospoda, oprostite!“

„Gospod vitez, vzemite jutri tudi mene s sabo, kadar pojdete iskat Alijano,“ je prosil paže Otokar na hodniku. „Nihče nima tako bistrih oči kakor jaz.“

„A beži, beži! Kaj boš ti!“

„Nemara jo najdem pa ravno jaz!“

„O kaj pa!“ se mu je nasmehnil vitez Ahac, odropotal v svojo sobo in se jel naglo preoblačiti. „Ojej — kar slabo mi prihaja še zdaj, ako se spomnim, koliko vode sem videl danes, koliko vode! Kdo bi bil pričakoval kaj takega? Jaz že ne! In naposled bi bil kmalu utonil v povodnji. To bi bila pa vendar pregrenka in tudi jako nespodobna smrt za viteza, ki je vajen samega žlahtnega vina. Kdo bi si bil mislil, da se utegne tako žalostno končati veselo godovanje! Aha! Tamle je pa moja kronika! Preden grem med goste doli, moram zabeležiti današnjo nezgodo. Ako ne storim tega takoj, sploh nikoli ne bo nič! Muza, ti pa pomagaj!“

In odprl je svojo kroniko in zapraskal z gosjim peresom:

S solzami v očeh pišem jaz, Ahac vitez Doljanski, in beležim tole: Danes, na svetega Felicijana dan, leta Gospodnjega 1462. so ugrabili cigani Alijano, osemletno hčerko Majnarda grofa Blagaja. Obljubil je tisoč ogrskih cekinov onemu, ki bi prvi našel pravi sled pogrešane komtese. Bog daj, da bi zaslužil to nagrado jaz, pravi ujec Alijanin. To si želim iskreno, ne samo zato, ker siromak nujno potrebujem denarja, ampak tudi zato, ker bi sila rad otel svojo preljubo nečakinjo!

16.

„Ah, da bi vedeli, kako zelo boli vaša nesreča tudi mene!“ se je hlinila Salda, ko se je poslavljalala od Blagajevih. „Kako bi me veselilo, ako bi k rešitvi komtesice Alijane kaj pripomogel moj brat Erazem, ki je tudi odjahal za roparji!“

„Lepo vas zahvaljujem za tolažbo in izraze iskrenega sočutja,“ je odvrnila grofinja Mila in ji podala roko. „Prosim, obiščite nas kmalu zopet. Saj smo si najbližji sosedje. Gospodična Mačerolova, prosim, spremite gospodično plemenito Frauensteinerjevo. Otokar, naroči, da osedlajo!“

Naglo se je poslovila Salda tudi od gostov. Na dvorišču so čedili hlapci in dekle po omehčanem pesku za viharjem. Burja je bila potrgala in razmetala vence, cvetne kite in zastavice križema naokoli. Mlad sluga je nesel razpokani in polomljeni Blagajev grb na rami. Salda bi bila najrajša vriskala od veselja.

Smejala se je tiho, ko je prijezdila z lenim debeloglavim hlapcem Ivom iz gradu. Veselilo jo je celo vneto regljanje žab, ki jim je po dolgi morilni suši zasijala lepša bodočnost v polnem grajskem jarku. V gozdu je kukala kukavica in nad poljanami so neutrudno žvrgoleli preveseli škrjančki v jasnih višavah.

„Danes je najlepši dan mojega življenja!“ se je radovala natihoma. „Odslej bom jela zopet živeti! Porazila sem ju obadva — in še marsikoga drugega. Toda . . .“

Mahoma jo je minilo prekipevajoče veselje. Sopla je težko, dasi je jahala le počasi po slabi ugrezni poti. Razburjala jo je nestrpna radovednost — če so cigani s plenom v podzemni jami, ali ne.

„Upam, da je našla Čirikli pokazani kraj. Zakaj me muči strah, da je v mojem načrtu — napaka, ki me utegne izdati in pogubiti? Doslej ne sluti nihče Blagajevih ničesar. Dosedaj je vse v redu . . .“

Na pustem Frauensteinerjevem gradu je bilo tiho in mrtvo kakor v grobu. Že so plahutali urni netopirji okoli stolpov in zidin. Dvorišče so mračile večerne sence. Iz mokrega vrta je prijetno dišala cvetna vonjava. Salda je naglo drknila s konja in hitela v svojo sobo.

Za njo je pritekla plahooka dekla Kate s prižgano svečo in hotela gospodični pomagati pri toaleti. Salda pa jo je takoj poslala nazaj doli v kuhinjo.

Odklenila je omaro, vzela iz nje košarico in pregledala, kar si je bila spravila vanjo: obleko slavonskega dečka, lonček z rjavo mastjo, škarje, ključke, steklenico vina, kose narezanega kruha in mesa.

Preoblekla se je v dolgo temnomodro obleko in si zakrila obraz s črno-baršunasto krinko. Dolila je olja v bronasto svetilnico, jo prižgala in odšla ž njo in s košaro po ozkih zavojnatih stopnicah doli. Konec hodnika med ječami je s kolenom pritisnila na skrit gumb. Zasukal se je širok kamen in Salda je stopila v podzemeljsko jamo.

Od belih kapnikov so čarobno odsvitali trepetavi podolgasti odsevi in od goloti na stenah in stropu so se bliskali in lesketali stoteri žarki, tukaj kakor živožarne pisane zvezde, tam kakor nežno-barven led.

Vsa razburjena je stopala Salda po vlažnih, s kristali osutih tleh. Čim dalje je prihajala, tem bolj ji je ginilo upanje, da najde cigane in hčerko grofa Blagaja . . . Visoko je držala svetiljko in posvetila v vsak kot. Že je slišala šumenje narasle Kolpe — tedaj je zagledala v stranski jami ciganko Čirikli in črnega bradatega cigana.

Prav nič pisanega ni bilo na njiju obleki; iz previdnosti nista bila vzela nobene preživo barvane oprave s sabo. Oba sta pomežikovala, ko so ju slepili nenadni jarki žarki Saldine svetiljke. Čirikli je nekaj šepetala svojemu možu. Angar je sedel na nizkem stalagmitu in s ponosno dvignjeno glavo motril prihajalko jako samozavestno in zaeno nezaupljivo. Njegova hudo objedena suknja je bila na več krajih raztrgana in kazala golo kožo, napeto od polnih jakih mišic; navzlic tej žalostni revščini se je držal jamadar Angar kakor rojen kralj. Vendar se je včasi s čudno navdušenostjo popraskal med gostimi kodri.

„Bog ti daj srečo!“ je izpregovorila Čirikli s svojim debelim, skoraj moškim glasom in poljubila Saldi rob obleke. „Vendar si prišla, čakali smo te že kaj težko, lepa gospodična! To je moj mož Angar!“

Cigan se ni ganil. Salda se je čudila ponosnemu, dostojanstvenemu capinu, ki jo je gledal malone zaničljivo.

„Kje imate deklico?“ se je obrnila k ciganki.

Čirikli je pokazala v kot. Ondi je čepel z obezanim hrbtom mladi Sonakaj na kupu cap. Zraven njega je klečala Alijana za kazen, ker je bila vpila in se jokala. Obrazek ji je bil bled, nabuhel, otopel. Tiho je ihtela, glava ji je trzala; bolela so jo kolena in hrbet. Ko je skozi solze ugledala visoko postavo Saldino, se ji je videlo, da je prišla sama njena mati . . .

„Mama! Mamica!“ je kriknila in razprostrla roke. „Vendar si prišla pome! Vzdigni me! Boli me. Ne morem vstati sama.“

„Počakaj, kmalu boš videla svojo mater,“ ji je velela Salda mrzlo, se okrenila k ciganom in pokazala na košaro, rekoč: „Jejte najprej!“

Ko je slišal jamadar Angar te prijetne in izpodbudne besede, ga je naenkrat minil kraljevi ponos in prvi je zagrabil po mesu. Zaplenil je posebno masten kos in nemudoma zakopal pol svojega kosmatega črnega obraza vanj; kosti je metal po častitljivi stari šegi svojih pradedov kar preko svojega hrbta.

Čirikli je nesla sinu Sonakaju jesti in piti. Alijani ni dala nobene mrvice.

„Naj malo strada in shujša otrok, da ga ne spoznajo tako lahko,“ je dejala ciganka in počenila h košari.

Sonakaj je skrivoma ponudil Alijani mesa, toda ona ga ni marala vzeti. Po njenih ušesih so zvenele Saldine besede in težko je pričakovala, da bi zopet videla svojo mater. Domišljala si je, da jo je ukradel eden onih hudobnih čarovnikov, o katerih ji je bil že toliko povedal ujec Ahac. Plašno je gledala živobarvne lučke in strahotne sence po jami.

Dasi je bil tudi cigankin kos lep, velik in okusen, ji vendar ni dovolila ženska zgovornost, da bi ga uživala kar tako čisto tiho, brez zabavnega pogovora. Zadovoljno cmakaje je pripovedovala Saldi, kako se ji je posrečila nakana.

„Sinu sem dejala zmečkanih pripotčevih listov na rane in črnave. Pustila sem ga v senci pod hrastom in hitela k našim in povedala, kaj se je dogodilo. Takoj so bežali preko Kolpe. Midva z možem pa sva skrila sina v tvojem čolnu in šla prežat v zasedo. In posrečilo se nama je. O! Tekla sva, kakor še nikdar svoje žive dni ne! Prav kmalu smo bili vsi štirje v čolnu in v jami. Čoln sem spustila po reki. Usula se je ploha, da je bilo kaj. Kdo bi našel zdaj naš sled? — Ali dolgo te ni bilo, dolgo. Čakali smo te prav težko.“

„Mislim, da je najbolje, ako deklico preoblečemo takoj v dečka,“ je velela Salda, ko so se najedli. „Pojdi sem!“

„K mamici bi rada,“ je jecala Alijana in proseče dvignila roke proti Saldi, ki je vzela škarje iz košare.

„Zdaj sem jaz tvoja mati, golobica moja!“ je rekla Čirikli in jo vzdignila.

„Ti nisi moja mama. Moja mama je lepa. Ti si grda. Tebe nimam nič rada.“

„Tako. Hahaha! Le potrpi, polagoma bo to že drugače! — Tvoji lasje so predolgi, moramo ti jih malo ostriči. Čakaj, takoj boš lep fantek!“

„Nočem biti fantek . . .“

„I, kdo te pa povpraša? Angar, primi!“

Salda ji je dala škarje in ciganka je odstrigla otroku kito. Prestrašena Alijana se v ciganovih rokah ni upala ganiti. Solze so ji polzele po licu in čudno povečana se ji je zdela svetiljka na tleh ob tolmunu. Salda je vzela iz košare belo, rdeče obšito deško opravo in pomagala ciganki, preoblačiti Alijano v kmečkega fantička. Zlata verižica s križem in osmerooglatim smaragdnom je kaj naglo izginila v nedrih cigankinih; vse druge otrokove stvari je spravila Salda v košaro.

„Verižico vrzi v tolmun!“ je svetovala ciganki. „Lahko bi nas izdala!“

„V tolmun, seveda,“ je kimala Čirikli in si mislila: „Saj nisem tako neumna! Da jo pobaše Angar.“

Salda ji je dala lonček s temnorjavim oljem in ciganka je namazala in prebarvala detetu lase in polt.

„Zdaj si zal fantek!“ je dejala Čirikli. „Ime ti bodi Omar! Zakaj se jokaš?“

„Nisem fantek. Nisem Omar.“

„Kaj? Čakaj, čakaj!“

Razjarjena Čirikli je zvezala dolgo usnjato zanko z dvema ozloma na kratko in jela udrihati po „Omarjevi“ glavi, po obrazu, po ušesih. Bičani otrok je pomolil roke proseče proti njej.

„Kako ti je ime?“ je rohnela ciganka.

Silno prestrašeno, ihteče dete ni moglo izpregovoriti nobene besedice. To je še huje netilo cigankino jezo. Čirikli je mislila, da otrok neče govoriti iz upornosti, ter je tolkla in bila neusmiljeno po rokah drhtajoče žrtve.

„Kako ti je ime?“ je zarežala in izpulila docela zbeganemu otroku cel šop las.

Salda je prekrizala roke na prsih; manj občutljiva kakor kapniki, je s hladnim, kakor uledenelim nasmehom motrila ta prizor. Angar je sedel poleg Sonakaja in srdito in zaničljivo pljunil predse, češ, kaj je bilo treba vseh teh sitnosti! Neusmiljeno tepeni otrok je jecljal nerazločne besede; pozabil je bil tuje mohamedansko ime...

„Pustite jo!“ se je zdajci oglasil obezani mladi cigan.

„Ti prosiš za otroka, Sonakaj?“ se je začudila njegova mati, že utrujena.

„Tudi ona je prosila zame.“

„Ona?“ je vzkipela Čirikli. „Odslej je — Omar!“

„Povej, kdo si?“ se je vmešal bradati Angar. „Hitro, če ne —!“

„Reci: Omar!“ je šepetal Sonakaj.

„O — mar,“ je ihtel otrok. Črnkasto olje in solze so mu kapale na belo obleko.

Sonakaj je neprenehoma gledal mučenega otroka in smilil se mu je čimdalje bolj. Prijel ga je za mehko ročico, mu pihal na nežne prste, otekle in razpokane od hudih udarov, in ponavljal tiho: „Moj Omar! Moj Omar!“

„Pojdite z mano!“ je velela Frauensteinerjeva. „Pokažem vam vaše zavetje.“

Odvedla jih je do konec jame in jim pokazala oba skrivna gumba ob zasukanem širokem kamenu. Šli so po ozkem hodniku za njo. Odmaknila je debele zapahe na prvih, jako nizkih vratih in odklenila temnico pod severnim stolpom. Iz nje je udarjal dušič duh po trohlini in plesnobi. Angar je nejevoljno širil nosnice. Ob zidu je stala nagnila miza in polomljena klop. Na tleh je bila nastlana slama.

„Tukaj že ne ostanemo dolgo,“ je zagodrnjal Angar kratko, s kislim obrazom. „Sploh nismo vajeni, da bi dolgo čepeli na enem kraju.“

„Le ostanite tukaj, dokler ne okreva vajin sin in dokler ne pride trenutek, ugoden za beg!“ je odvrnila Salda odločno. „Podnevi greste lahko skozi jamo k bregu — toda pazite! Medtem naredim vsem trem, tudi tebi, Čirikli, kmečke obleke za moške. Prihajala bom vsak dan k vam in prinašala vsega potrebnega.“

Dobro je skrbela Salda za cigane, toda navzlic izborni hrani in pijači jim je bilo težko in zoprno v zatohli ozki stanici. Podnevi so pustili Omarja samega, zaprtega v temnici, šli po jami k bregu in poležkavali ob Kolpi. Vsak dan je Angar sitnaril huje in silil proč...

Čez dober teden se je vrnil vitez Erazem Frauensteiner.

„Grof Blagaj divja, ker še ni mogel najti ciganov,“ je poročal svoji sestri. „Zdaj jih zasleduje v čisto drugi smeri — proti Petrinji in Sisku. Malone vsi njegovi vojščaki, pa tudi moštvo njegovih bratov na slavonskih gradovih, vsi so noč in dan pokoncu.“

„Še nocoj morajo moji mili gostje odtod,“ je sklenila Salda. „Zdaj pot v Bosno ni več tako nevarna!“

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

19.

Gasnile so pojemajoče luči tudi na vrhovih najvišjih borovcev nad skalami. Večerilo se je.

Pod prisojnimi pečinami, divotno opreženimi z bagrenordečo viniko, so umivale ciganke rajnico Erani s studenčnico, polno razsekljanih blagovonjavih bilin in korenin. Okoli glave so ji bile privezale ruto, da se mrliču ne bi povесila spodnja čeljust. Oči so ji pokrili s kamenoma.

„Joj, kaj bomo brez nje!“ je tarnala Čirikli, ki ni rada molčala dolgo. „Erani je bila tako dobra, tako modra; vedela je več koristnega, nego mi vsi skupaj.“

Tako jo je hvalila jezična jamadarka, ki je bila vedno očitala starki, da ne zna drugega nič, kakor jesti pa piti pa dremati.

Na zapadnem koncu doline, dovolj daleč od šatorov, je bila podolgasta jama. Semkaj so donašali cigani netiva in kuriva. Plast na plast so nad kotanjo križema skladali in zlagali borova debla, polena, smolnato lubje in dišeče brinje. Med kalanice so stlali velo listje, mah, ostružino, dračje in slamo. Po vrhu so položili drobnih kamenov.

Včasi je potegnil hladni jesenski piš preko mračne doline in hladil razgrete obraze. Ob robu temne šume so prhutali tihi netopirji. Nočilo se je. Blizu sklade so zanetili mladeniči ogenj.

Žene so odele pokojnico v njena najlepša odevala. Ko se je zdela grmada Angarju dosti visoka, so oblekli vsi svojo najmanj raztrgano obleko. In prihajali so tiho drug za drugim, poklekali in se dotikali s čelom Eranine levice.

Čirikli je vzela prababici oba kamena in ruto. Štirje moški so dvignili rajnico na lesenih nosilih in jo položili z obrazom proti solnčnemu izhodu tako, da je bolj sedela nego ležala na drobnih kamenih; za zglavje so ji dali sedlo. Po vrhu so razlili raztopljene smole in masti ter natresli ovsu, orehov in sliv za žgalni dar. Dekleta in žene so osule mrliča z rmanom in zlaticami, z eriko in višnjelkastimi zvončicami; vso grmado so lepo ovile in opregle z belo vezelo in prekrasnimi, škrlatnordečimi lozami divje trte. Žalostno so trepetali listi in cvetlice v mrzli sapi jesenski.

Začuden, z velikim zanimanjem je gledal Omar priprave za upepelitev. Ko so bile dovršene, so sedli vsi v polukrogu okoli grmade, nestrpno radovedna deca spredaj, odrasli za njimi. Pred znožje rajne prababice pa je stopil njen pravnuk jamadar Angar.

Ta trenotek so se nehote ozrle vse oči proti izhodnemu nebu. Izza fantastičnega, srebrno okovanega oblaka je vzplula sijajnozлата luna in polni toki njenega bledega svita so lili na nočni zbor in na grmado. Kakor očarani so gledali cigani svojo mrtvo kraljico. In zdelo se jim je, da ji je smrt ublažila vse stroge, ostre poteze in ji okoli osinjelih usten pričarala truden nasmeh.

Angar je nagubal svoje ozko, nazaj nagnjeno čelo in začel zdaj govoreč, zdaj pojoč:

„Dolga je bila tvoja pot, Erani! Začela se je sredi gozda in sredi gozda je bil njen konec. Trpeti si pričela ob bregu svete reke Ganga pod Himalajo. Ondi si rasla in cvetela. Tvoje oči so videle osem rodov: videla si jih vse od mojih otrok do svoje prababice, naše pramatere. Mnogo žalostnega in neprijetnega so videle tvoje oči; ali videle so tudi več lepega kakor oči katerekoli kraljice! In kakor očisti vodo dolga pot po kremenju, tako je očistilo tvojo dušo dolgo trpljenje v ječi mesa.“

Zamolκλο so odmevali glasovi od črnih skalnatih sten. Veter je zašumel v drevju nad pečinami in sul listje na grmado. Omar je venomer gledal rajnico. V luninih žarkih so se pošastno svetili njeni šopasti beli lasje okoli prstenega obraza. Kakor prikazen iz drugega sveta je ždela na skladi. Glava ji je bila nekoliko nagnjena, kakor vtopljen v globoke skrivnostne misli. Omarju se je jela smiliti in kar ni se mogel otresti mučne misli, da bo trpela v ognju strašne bolečine.

Angar je šel okoli in okoli grmade, se doteknil rajničinega čela in rok in nadaljeval: „Upepelimo, Erani, tvoje telo, da se nam ne bo bati tvoje nemirno blodeče duše! Upepelimo, Erani, tvoje telo, da ne bo plen ostudni zverjadi in gnusni črvadi! S plameni se dvigni tvoja pomirjena duša v višave, v večno kraljestvo miru in veselja! Kakor ugasne luč brez sledu, tako razgini tvoje bitje v veseljnosti, da se ne vrne več v okove pokore in trpljenja, življenja!“

Poglavar je mignil. Četvorica ciganov je zapalila grmado spodaj na vseh štirih ogalih.

Takoj so zajezljali plamenci po sehljadi in dvigal se je redek bel dim. Rahlo je šumelo in prasketalo. Više in više so lizljali poželjivi žarni jeziki. Veliki plameni so švigali do zglavja in jarko

obsevali Eranin obraz. Hlasten zubelj je dvignil bele lase in jih pogoltnil; roj iskric je šinil v razpaljeni zrak. Visoko so se vzpenjale rumene in rdeče kače, s škrlatom so zagrnile mrtvaški prestol in ožarjale ljudi, drevje in skale.

Od ognja je puhtela taka vročina, da so se umaknili otroci k staršem. Ob pečinah se je nekaj časa valil dim v velikih, gostih kepah in Omarju se je zdelo, da plove grmada visoko pod oblaki. Strah je bilo dečka; bal se je, da ga sežgo živega, ako ga ujamejo na begu.

Cigani so vstali, se klanjali proti izhodu in zapeli tako počasi, tako otožno, tako nadzemeljsko tiho, kakor bi ječal zbor duhov. Iz skalnatih kotov je odgovarjalo plaho ihtenje. Mraz je pretresal Omarja. Tako strahotnih glasov ni bil slišal še nikdar. Mahoma pa je zajokala melodija na glas, zadivjala, se nenadoma prevrgla z višine v nižino in zamrla kakor divja burja, ki besno pribuči in takoj zopet odbuči v daljavo. Žalostni so bili sinovi in hčere prirode, toda ne zaradi rajnice; pesmi so jih spominjale njih daljne domovine.

Preko doline so fofotale sive sence gozdnih ptičev, preplašenih iz spanja. Konji so nemirno dvigali glave in z razpetimi nozdrvmi vohali po vzduhu.

Včasi je potegnil veter in razganjal dim po zakajeni dolini; včasi je odgrnil grmado in tedaj so videli cigani očrnelo postavo kakor velik ogel sredi žarine ogromne baklje.

Kurili so več ur. Proti polnoči so dovršili upepelitev. Dogorela grmada se je nagnila na levo, potem na desno in se sesula. Tisočero isker je vzletelo iz dima. Prinesli so vode v kotlih in polili sikajočo žerjavico in vroči pepel. Belkasti prah nad kameni so shranili z loparji v vrč in ga nesli doli k šumeči Bosni.

Ondi ga je Angar visoko vzdignil in zaklical nad vodo: „Valovi, sprejmite prijazno ta čisti prah človeški! Odenite ga, kakor odene mati dete s svojim oblačilom. In ponesite ta prah in pepel od mrtvega brega v živo reko, iz žive reke v večno morje!“

Iztresel je belkasti pepel v vodo in zagnal vrč v globočino; tudi loparje so vrgli v Bosno.

Vrnili so se v dolino, zakurili velik ogenj in se veselo zabavali s plesom, petjem in rakijo.

Gizdava Pirani si je bila spletla dve dolgi kiti in ji zvezala spredaj na prsah z zelenim trakom. Dolge črne lase si je okrasila z velikimi srebrnimi tolarji in s ciklamnom. Ogrnila se je z malone

novim rdečim plaščkom. Tako nalepotičena je izprva oddaleč motrila Omarja, ki je stal pri Angarjevem sinu.

„Omar, pojdi počivat!“ mu je svetoval Sonakaj. „Spati moraš vsaj nekoliko. Jahati bova morala vso noč.“

„Ne bom mogel spati. Tako sem razburjen, ne vem —“

„Le pojdi, zbudim te o pravem času.“

„Ah, Sonakaj, bojim se . . .“

„Nočeš bežati nocoj? Pomisli, tako ugodne prilike ne bo izlepa več. Mesec bo svetil vso noč. Kje bova že jutri osorej! Le pojdi v šator!“

„Ali ako naju zaslede in ujamejo? Kaznovali bi naju strašno!“

„Nič se ne boj! Premislil in pripravil sem vse. Zdaj pa moram proč — gleda naju mati in tamle prihaja Namirjeva hči.“

Približala se je Pirani in udarila Omarja s kito koketno na roko.

„Pojdiva plesat, Omar!“

„Truden sem.“

„Samo malo, prosim te!“

„Kaj bi pa rada, Pirani?“ je vprašala Čirikli, ki je bila počasi prišla k njima.

„Omar noče plesati z mano,“ se je pritožila hči jamadarja Namirja.

„Pa pleši s kom drugim! — Omar, pojdi mi v šator po ruto! Zebe me. No, Pirani, kaj?“

„Ne maram z drugim,“ se je čemerila Pirani, ko je odšel Omar.

„Tako ti ugaja naš Omar, mala moja?“ se je nasmehnila Čirikli in jo porogljivo pogledala skozi napol zaprte oči. Dobro se je zabavala z zaljubljeno viharno deklico.

Pirani ni odgovorila. V zadregi se je igrala s srebrniki v pletenici.

„Izbrati bi si morala vendar malo večjega plesalca, na primer našega Sonakaja,“ je velela Čirikli in gledala, kako sta rajala med drugimi mlad cigan iz Namirjevega tabora in njena hči Kali.

„Ah, nič!“ je jezno odvrnila Pirani in udarila z nogo ob tla.

„Ali ni Sonakaj zal mladenič?“

„Omarja imam rada! Omar mora biti moj! To sem povedala že tudi svojemu očetju. Moja mati se je omožila, ko ji je bilo komaj štirinajst let.“

„Kakšno dekle si! Kaj ti prihaja na um — Omar ti sega komaj do brade!“

„Že dorase! Ne maram starega dedca.“

„Ta je modra! In kaj je rekel tvoj oče?“

„Rekel je: Počakaj! Bomo že videli.“

„Tako pravim tudi jaz, ljuba moja Pirani!“

„Ah, škoda, da nisem jaz fant in Omar dekle — potem bi bilo pa vse prav.“

„Res je,“ se je iznova nasmejala Čirikli, „potlej bi bilo vse prav. Vidiš, Omar se vrača brez rute. Saj sem vedela —“

„Nisem mogel najti,“ je dejal Omar plaho.

„Pojdi, Omar!“ ga je vabila Pirani in ga prijela za roko. „Greš?“

„Ne morem.“

Užaljena se je obrnila Pirani in se ugriznila s svojimi drobnimi zobmi do krvi v spodnjo ustnico.

Ko jim je pošla slivovka, so se odpravljali pijani cigani spat. Nekateri so lezli po vseh štirih v šatore. Med njimi je bil tudi ple-salec nelepe Kali. Blebetal je nerazumne zloge, poizkušal vriskati in se grohotal, ker se mu je zdelo jako smešno, da je vedno na tleh. Srečno se je prekobacal preko marsikatere ovire, vendar ni dosegel cilja svojega trudapolnega popotovanja: zaspal je na trdi zemlji pod milim nebom.

„Omar, pojdi z mano!“ je velela Čirikli in ga odvedla pred jamadarja. Tesno je prihajalo dečku okoli srca.

„Angar, poslušaj! Omar nam hoče uiti.“

„Kaj?“ je zarohnel napol pijani mož in zaškripal z zobmi. Strogo in sovražno je pogledal dečka. Omar je ves zatrepetal ob tem srepem, zlobnem pogledu vdratih oči in nagnil glavo.

„Nagovarjal je Sonakaja, naj mu pomaga ubežati.“

„Ni res!“ je viknil Sonakaj.

„Molči!“ se je zadril oče. „Tako, Omar? Le čakaj!“ Segel je po široki nož za pasom. Omar je zavrnil obupno.

„Odpustite mi, saj ne bom bežal!“ je prosil deček. Usmilite se!“

„Pusti ga, oče!“ je kričal Sonakaj in objel kolena razjarjenega moža. Prestrašena Kali je zajokala naglas.

V smrtnem strahu se je izpulil dečko ciganki iz rok, zdirjal iz šatora k priklenjenemu Efendiju in se zgrudil poleg živali. Razljučeni jamadar je drevil za njim — toda obstal je pred medvedom. Iz bližnjih šatorov so prihajali radovedneži.

„Pusti dečka!“ je prosila tudi Čirikli, ki se je bala nesreče. „Ukazala sem Hanru, naj straži do jutra. Bodi pameten! Jutri dobimo mnogo denarja. Vrnimo se v šator, povem ti nekaj važnega!“

Medved je vstal, preteče renčal in kazal svoje strahovito zobovje; iz odprlega žrela se je kadila gosta para. Drgetaje je gledal Omar ciganov nož, ki se je lesketal v mesečini.

Nekaj trenutkov je postal razkačeni poglavar pred medvedom. Ni se upal poizkusiti z mogočnim varihom Omarjevim. Preklinjaje in godrnjaje je odšel z ženo v šator in se zavalil na kup cunj.

Sonakaj in njegova sestra sta izginila v sosednjem šatoru, ker sta se bala očeta. Čirikli je zagnala Omarju kožuh. Fant je ihtel tiho in božal medveda. Efendi se je pomiril in zopet legel pod gaber.

Razburjeni Omar dolgo ni mogel zaspati. Mesec je obseval tihe šatore; njih okajeno platno je trepetalo v nočni sapi. Kakor nežne luči, brleče v vetru nad globokim morjem, so migljale zvezde v tajinstvenih daljavah na temnovišnjem nebu. Skozi dolino je žuborel studenec, spodaj je močno šumela Bosna. Gori v pragozdu so skovikali majhni balkanski skovirji in lajali lisjaki.

„Čuj, Angar!“ je dejala zgovorna Čirikli.

„A, kaj! Zaspan sem.“

„Omar se ne bi nikdar prav pociganil.“

„Pusti me!“ je mrmral jamadar in obrnil glavo v znak, da se mu ne ljubi več poslušati.

„Zdaj sva sama —“

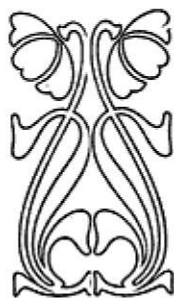
„Ali hočeš klepetati res vso noč? Vrag vzemi Omarja in še tebe!“

„No, no. Poslušaj me le še malo! Govorila bom o cekinih.“ Lakomen, kakor vsi cigani, je dvignil Angar glavo.

„Jutri, to se pravi, še danes prodamo dečka paši v Maglaju.“

„Dečka! Dečka!“ je godrnjal jamadar. „In ako spozna tvoj paša, da je Omar deklica?“

„Pa naj si jo izgoji za svoj harem!“

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

20.

Dolgo so spali cigani v tihi dolini.

Noč je bila meglena in jako hladna. Ko sta oživila oba tabora, je solnce že obsevalo smreke nad skalovjem, da so gorele v zlatozelenem ognju. Po travniku so frčale in cvrčale jesenske kobilice med onemoglimi cveticami, oparjenimi od morilne slane.

Po zajtrku je Angarjeva tolpa podrla šatore ter natovorila drogove, plahte pa drobnjavo na konje in osle. Matere so si oprtale svoje dojenčke, zavite v stare plenice in bisage; drobno in svetlo so lukali maliči izza materinih tilnikov. Z velikim vriščem in hrupom so se odhajalci poslovili od Namirjeve čete in se domenili, da počakajo rojake v Sarajevu.

Po jako slabi in ozki stezi so se pomikali počasi drug za drugim v hladni vlažni senci mirne goščave. Tuintam je priviralo solnce izza meglene koprene — in krasneje se je kazala bajnopolisana prašuma umiraje, nego v plahem cvetju svatujoče pomladi.

Nekatere žene so jahale; majhni konji in osli so stopali s kratkimi, opreznimi koraki in venomer so zvonili njih zvonci. Preko steze je ležalo mnogo starih trohlih debel in delalo popotnikom dosti ovire. V nižavi se je pasla megla; kakor temni otoki so gledali gozdati vrhovi iz sivobelega morja. Enakomerno so grulile mnogoštevilne divje grlice, včasi pa se je oglasil rumenoglav detel in pobobnal po duplini.

Ko so dospeli v Maglaj, je moral medved Efendi takoj pokazati svojo umetnost. Od vseh koncev in krajev so vreli radovedni Maglajani skupaj; zlasti deca, mohamedanska in krščanska, so se gnetli za cigani in plaho občudovali zdaj strašnega medveda, zdaj njegovega malega vodnika Omarja. Obenem pa se je zbralo okoli gostov tudi sila mnogo glasnih psov, ki so izzivalno lajali na ciganska ščeneta in na medveda.

„Zapodite pse!“ so prosili cigani in pomagali odganjati nadležne živali.

„Pleši, pleši, medvede!“ je klical Omar s pojočim glasom in venomer gledal zverini v oči. Sonakaj je udarjal na tamburin.

Pokorno se je postavil Efendi na zadnje noge in prestopal v krogu. Včasi je tudi malce poskočil in proseče sklepal mogočni šapi pred glavo. Nekateri gledalci so se smejali kosmatemu umetniku, večini pa se je hudo smilil njegov šibki mladi krotilec, ki je moral opravljati tako nevarno službo.

„Ah, siromak mali — da plane zver nanj in ga raztrga! Zakaj ne vodi medveda oni črni lenuh?“

Grdo so gledali Angarja. Jamadar je sicer umikal pogled, vendar se ni dosti brigal za neprijazne opazke; po davišnji rakiji ga je mučila žeja in bolela glava. Od vseh strani so prinašali Omarju sadja in janjetine, mu tlačili darila za pas in v bisago. Pa tudi Sonakaj in Efendi sta žela obilo izpodbudnega priznanja in medved je veselo in kaj naglo pohrustal marsikatero sladko hruško.

Malone polovica ciganov se je poizgubila ob lesenih kočah. Moški so se ponujali za podkovače, živinozdravnike in poizkušali barantati s tovarno živino; ženske so prodajale posušena lisičja jetra kot izborno vraštvo zoper jetiko, lisičjo mast zoper ušesne bolezni in rdečkasto pijačo, ki vnema strastno ljubezen; vedeževale so le kristjanom, zakaj koran strogo prepoveduje prerokovanje; vsi pa so beračili in — gledali, kje bi se dalo kaj dobrega ukrasti.

Tako so se pomikali po krivih, ozkih uličicah med vrtovi do pokopališča in lične mošeje, krite s svinčenimi pločami. Izza vseh ogalov so lajali neugnani psi. Kar je prihitel grdogled grajski sluga in se postavil neznano ošabno pred cigane.

„Poberite se!“ je kričal, kakor bi bil prvi gospod v Bosni. „Jusuf paša želi mir v Maglaju. Na polje!“

Poparjeni cigani so se takoj obrnili k brodu.

„Dobro, Čirikli!“ se je rogal jamadar Angar svoji ženi, ko sta bila daleč pred drugimi. „Lejte, lejte! Jusuf paša je komaj čakal, da ga oveseliš z Omarjem! Ha! Ubiti ali zaklati bomo morali tega otroka!“

„Neumno! Ti ga črtiš? Otroka?“

„Da bi te —! Nisi videla? Sonakaj, medved, vsi vlečejo z njim . . . Cigan sem in ne verjamem v čare, ki jih natvezujemo tepcem. Ali — skoro bi rekel, da je v tej deklici nekaj, nekaj — ne vem, kaj bi rekel. Zatorej —“

„Počakaj! Potrpi do Sarajeva!“

Brodnik se je usmilit ciganov in jih oddelkoma prepeljal preko široke in globoke Bosne na levi breg. Po podolgastem polju so se napotili proti Žepčam. Medveda sta vodila zdaj Omar, zdaj Sonakaj; prenočili so na brdu.

Krasnega, skoraj vročega popoldne so dospeli po globokih, mračnih tokavah dopod Vranduk, ključ do gorenje Bosne. Ob ostrem ovinku divje peneče se reke so zagledali na visoki planoti turško selo in ozek grad, ki je čepel kakor sokolje gnezdo na skali. Izza nazidnih zobov so preteče moleli stari topovi. Velika jata glasnih kavk je letala nad širokim okroglim stolpom.

Pod trdnjavo jih je došla četa jezdecev. Jarko so se v solnčnih žarkih svetile majhne okrogle tarče, sulice in krive sablje. Spredaj je nosil mlad konjenik drog s konjskim repom in s podkvijo, podobno polumesecu; to je kazalo, da se bliža paša.

„Osman paša!“ je šepetala Čirikli, ki je bila v Vranduku poizvedela že vse potrebno o grajskih razmerah. „Umaknite se! Na kolena!“

Cigani so pokleknili pred mogočnim gospodom, križali roke na prsih, se dotikali s čelom zemlje in poljubljali tla.

Osman paša, poveljnik trdnjave vranduške, je bil petdesetletnik srednje rasti, plečat, mišičnat. Brez napora je krotil nemirnega konja, ki se je bal medveda in se razburjen vzpenjal. V rjavih očeh mu je žarel skoraj še mladeniški ogenj rojenega bojvnika. Izredno močne obrvi, krepko zakrivljeni nos in strogo stisnjena usta so pričala, da je Osman paša odločen, naglovoljen mož. Ob visokem turbanu mu je nihalo čapljino pero, znak generalskega dostojanstva. Težka sablja ob boku, handžar in dvoje samokresov za širokim pasom, vse je bilo okrašeno z dragimi kameni in zlatom.

Plaho in radovedno je občudoval Omar bogato oblečenega jezdeca in krasno osedlanega konja. Kadar pa se je ozrl na divje-glede turške konjenike paševnega spremstva, sta mu zastajala sapa in srce. Čirikli je sunila Angarja s komolcem.

„Cvet hrabrosti, noga šahova!“ je izpregovoril jamadar kleče. „Revni hlapci te prosijo ponižno, da bi jim dal kaj vbogajme. Allah te oblagodari s svojo milostjo!“

„Lev v boju, modrijan v zboru!“ je dodala Čirikli, ki se ji je zdelo, da je povedal Angar premalo. „Meč pogina zadeni vsakega nasprotnika tvojega! Trava in plevel prerasi prage tvojim sovražnikom in nesnaga se jim usuj na glave! Tvoje junaštvo pa se bliskaj kakor jutranji žarki!“

„Dosti, dosti!“ je velel paša, ki je pozorno motril modrookega Omarja. „Ta dečko ni vaš?“ Govorečemu se je dvigala in spuščala dolga brada po prsih.

„Našli smo ga v gozdu,“ je odgovorila Čirikli.

„Lažeš, ciganka! Ukradli ste ga.“

„Čirikli govori zmeraj golo resnico.“

„Kakor vsi cigani.“

„Ah, kaj vse nam očitajo nerojaki: da vohunimo za Turke; da ubijamo in ropamo; da krademo tuje otroke, jih koljemo in jemo. Ah, nikomur ne skrivimo lasu. Kača mi izpij oči, čarovnica mi razgrizi srce, zemlja izbruhni moje kosti, ako se lažem!“

„Pojdite za mano!“ je ukazal paša. „Samo vidva z dečkom!“

Osman paša je bil imel sina, malone tako velikega, kakor je bil Omar; umrl mu je lani. Poleg tega sina je imel dve hčeri; živeli sta s svojo materjo, njegovo prvo ženo, v Carigradu.

Prekanjena Čirikli je takoj uganila, da Omar ugaja paši. Cigana nista šla nič kaj rada v grad; bala sta se ga kakor ječe. Na dvorišču je Osman paša razjahal in oddal svojega konja. Mignil je ciganom in stopili so v pritlično, skoraj prazno sobo. Ob straneh so bile nizke široke klopi, tla so pokrivala pletenine od ličja. Pri zeleni peči je stala bakrena posoda z vodo.

„Koliko je star?“ je vprašal paša ciganko.

„Deset let,“ se je naglo zlagala Čirikli. „Zapustili so ga njegovi neusmiljeni starši daleč daleč v deželi gjaurov. Usmilila sem se napol sestradanega otroka. Odgojila sem ga v veri prerokovi. Naš Omar zna klanjati kakor pravi Turek.“

Sram je bilo Omarja razcapane obleke pred lepo oblečenim pašo. Zardel je in še ljubkejši je bil v svoji zadregi. Čirikli je mežikala in nemirno prestopala z noge na nogo.

„Ciganska vera, pasja vera,“ se je rogal Osman paša. „Med gjauri ste kristjani, med nami ste mohamedanci.“

„Omar, moli prvo suro iz korana!“ je velela ciganka, kakor ne bi bila slišala zaničljivih besedi visokega gospoda.

Dali so dečku vode, da si je umil roke in obraz; potem je molil fatiho, turški očenaš: „V imenu Boga preusmiljenega! Čast in slava Gospodu svetov, vseusmiljenemu, ki vlada na sodnji dan! Tebi hočemo služiti, tebe milo prositi: vodi nas po pravi poti, po poti onih, ki se radujejo tvoje milosti, in ne po poti onih, ki se gnevaš nad njimi, in ne po poti prevaranih!“

„Dajte mi dečka!“ je velel paša in poteptal Omarja prijazno po ozki rami.

„Omar govori, kakor bi pel,“ ga je hvalila Čirikli, da bi dobila več zanj. „Opanke zna rezati, plesti zna mreže in košare. Medveda vodi kakor izkušen mož. Dasi dete tujih staršev, mi je bil dražji od mojih oči. Ljubim ga zelo in ga negujem skrbneje nego rodnega sina. Plemeniti gospodine, pusti mi luč mojega življenja!“

„Pojdi, pojdi!“ jo je zavrnil paša in se namrdnil prezirljivo. „Koliko zahtevaš zanj?“

Čirikli se je zbala, da bi se mogočni gospod razjaril in vzel Omarja po sili. Ključila se je, potegnila z roko preko usten in vzdihnila.

„Reveži smo,“ je tarnal Angar. „Usmili se nas, presvetli gospod!“

Ko je videl Omar, kako ga prodajajo, se mu je storilo inako. Čutil je, da ti trenotki odločijo njegovo usodo. V svojem strahu ni vedel, kam bi pogledal in je nagnil zardelo glavo . . .

Paša je potegnil mošnjo izza pasa in jo zagnal pred ciganko. Čirikli jo je naglo pobrala in s svojimi krivimi prsti pohlepno otipavala srebrnike in zlate.

„Odslej ostaneš pri tem gospodu,“ je dejala Omarju prisiljeno prijazno. „Veseli se, godilo se ti bo dobro.“

Njen hinavski, zadovoljni obraz se je zdel paši še odurnejši.

Omar je bil izprva vesel, da mu ne bo treba več ostati pri zlobnem Angarju in hudi jamadarki. Kar pa se je domislil svojih ljubih tovarišev, ki se bo moral ločiti od njiju za zmeraj. Prebledel je, trepetal je kakor ujet ptiček.

„Daj nama še par cekinov, bogati gospod!“ je prosila Čirikli.

„Poberita se, ti in tvoj mož!“ je vzkipeł paša. „Sicer se bodo zabavali z vama moji sluge!“

Tiho in naglo sta izginila cigana. Ko je bil Omar sam s tujim možem, je zajokal naglas.

„Ne boj se me, Omar!“ ga je tolašil paša in ga božal po temenu. „Odzdaj si ti moj sin, jaz pa sem tvoj oče!“

„Ah, moj medvedek!“ je ihtel Omar in gledal pašo skozi lase, mokre od solza. „Ah, moj Sonakaj! Niti roke mi ni podal. Nikoli več ju ne bom videl!“

„Potolaži se, sinčko! Podarim ti krasnega konjička in lepo opravo. Sluga Ilmihal ti pokaže kopalnico, da se umiješ in preoblečeš. Pojdi z mano!“

Paša je zažvižgal. Prihitel je postaren, srépook janičar. Poznalo se mu je, da je konjenik; hodil je okorno, ker je bil vsled ježe raznožnik. Gledal je mrko in jezno. Za pasom je nosil kindžal, dolgo ravno bodalo.

Odvedel je Omarja v nizko, okroglo obokano kopalnico. Pri-nesel mu je pečenih sliv, medene pogače in obleko rajnega sina Osmanovega ter odšel.

Omar je zapahnil vrata, se naglo okopal in z velikim veseljem oblekel snažno, skoraj novo perilo in obleko: ohlapne rdeče hlače, dolg zelen kaftan s srebrnimi motvozi, višnjevsvilen pas.

„Ah, da ne pozabim svoje verižice in križka!“ je vzdihnil razburjen. Dolgo se je moral mučiti, preden je pregrizel podlako svoje stare suknje in potegnil svoj edini zaklad na svetlo. Ker se mu ni bilo več bati ciganke, si je obesil verižico pod srajco okoli vratu. Glavo si je pokrtil z visoko kapo od črne janjčje kože. Vse mu je bilo precej prav, le rumeni čevlji so mu bili preveliki. Veselo se je gledal v ogledalu kristalnočiste vode in radostno zaploskal z rokami. In skokoma je tekel na dvorišče.

„Ej, pogledjte našega malega janičarja!“ se je nasmehnil Osman paša na hodniku. „Pojdi, Omar, da ti pokažem tvojo mater!“

Odvedel ga je v haremluk. Plaho je stopal Omar z njim mimo dveh oboroženih stražnikov po škripavih lesenih stopnicah in dolgem ozkem hodniku v prvem nadstropju; bal se je druge zlobne Čirikli.

Paša je potrkal na vrata. Odprla so se tiho. Stara sužnja je prhnila mimo njiju in izginila ko senca. Stopila sta v prazno pred-sobo, kjer je bilo troje vrat. Pred srednjimi je stala dvajsetletna hanuma, paševa druga žena.

Omar jo je gledal z veselim začudenjem. Njeno mlado postavo je odevala gubasta tančica od rožnate svile, posuta z zlatimi zvezdicami. Skozi prozorno tkanino so belele in kipele polne prsi, roke in rame. Na gostih črnih laseh je kar gorela živordeča nizka čepica; od nje je v prepihu lahno plapolala pripeta belosvilena koprena. Velike črne oči so gledale otožno, z izrazom samotnega premišljevanja in tajnega žalovanja. Obla lica so bila nežnobleda, kakor mrtve rože, ki jih je zamorila rana slana.

„Draga Fatima, Allah nama je poslal sina!“ je izpregovoril Osman paša, ko so prišli skozi ozka vrata v precej veliko sobo. In povedal ji je, kako je dobil Omarja.

Zaradi gostih rešetk na oknih dečko izprva ni mogel razločevati vseh stvari; v mračni sobi. Ko so se prilagodile oči polutemi,

je videl na stenah rdečkaste opone z vezenimi srebrnimi listi, na tleh pa debele pisane preproge. Med majhno pečjo in zidno omaro je stala nizka mizica. Ob stenah je videl široke klopi s krasnimi blazinami. Prijetno je dišalo po rožni vodi.

Zadovoljen je opazil paša, da motri hanuma dečka z radostnim zanimanjem.

„Omar, to je tvoja mati!“ je velel. „Ubogaj jo! — Fatima, skrbi mi za otroka, dokler ne dorase za vaje vojaka-junaka!“

„Pojdi k meni, ljubi deček!“ ga je pozdravila hanuma in ga poljubila. „Ljubila te bom kakor svojega pravega sina. Ali boš imel tudi ti mene rad?“

Omar je pogledal mlado prijazno gospo ves srečen — kakor v blaženih sanjah. Po ciganski navadi je naglo pokleknil in poljubil rob njenih širokih dolgih dímij nad safianovima šolničkoma. Fatima ga je dvignila in ga rahlo potegnila k sebi na minder.

„Ah, kako lepo je pri vas!“ je kliknil Omar. „In ti si vsa drugačna kakor huda Čirikli. Tako si dobra, kakor moja prava mamica! Imel te bom jako, jako rad. Včasih vidim v sanjah angela. Taka si ti!“

Prvikrat je videl Osman paša, da se je Fatima zasmejala veselo, prisrčno. Čutil je, da se mu budi in oglašča v srcu nekaj nežnega, nekaj milega. Ker se pa turškemu paši, poveljniku grozovitih janičarjev in drugih neusmiljenih divjakov, ne spodobi kazati ginjenost, je gromko pokašljaj in odšel iz harema.

„Kje so te ugrabili cigani?“ je vprašala Fatima.

„Ne vem. Sonakaj mi je povedal, da sem doma daleč daleč tam v večerni deželi.“

Hanuma je šla k vratom gledat, če ni nikogar v predsobi.

„Ali si Hrvat?“ je šepetala, ko se je vrnila k dečku.

„Nemara sem Hrvat . . . kako bi vedel kaj takega?“

„Omar, pazi!“ je velela tiho. „Midva sva oba tujca v tej trdnjavi. Hrvatica sem. Osman paša je prihrumel s svojimi divjimi četami v našo deželo, uplenil mnogo kristjanov, tudi mene. Kadar boš večji, ti povem več; zdaj me še ne bi razumel.“

Njene oči so zastrmele, kakor bi gledale v daljavi strašne dogodke.

„Ali je paša takó hud?“ se je zbal Omar.

„Ubogaj ga! Strašen je, kadar se ljuti; sicer je dober človek. Nič se ne boj!“

Omar je težko dihal in včasi vprašujoče pogledal hanumo. Vzdihnil je globoko in nagnil glavo.

„Ljubi Omar, kajneda bi mi rad še nekaj povedal? Govori!“ Gladila ga je po licu in mu ljubo gledala v plahe oči.

Prvikrat po dolgem času ga je gladila zopet mehka ženska roka; prvokrat po dolgih letih je gledal v sočutne nežne oči, poslušal mile glase; prvokrat po dolgi dobi mučnega siromaštva je zopet dihal prijetno ozračje razkošja in bogastva. Mlada duša je čutila, da je našla plemenito zavetnico. Topilo se mu je srce in zaihtel je od blaženosti.

„Govori, Omarček! Zaupaj mi, ne boj se, da bi te izdala!“

Omar je zardel in povесil oči. Pokleknil je na minderju, se lahko oprl na njene rame in zašepetal Fatimi na uho:

„Deklica sem . . .“

„Ubogi otrok!“ se je začudila in prestrašila hanuma. Poljubila ga je, ga objela in vzela v naročje. „Ostati moraš Omar! Izgubljen si, ako spozna paša, da si dekle. Poslušaj me! . . .“

Skozi rešetke se je rumenilo in zlatilo zapadno nebo. Fatima hanuma je dajala Omarju nasvete, kakršne bi mogla dajati le rodna mati svoji pravi hčerki. In Omarju so rdela in gorela deviška lica ko večerni oblaki . . .

Dementij:

Iz „Morane“.

Boječe bo mimo šla tiha laž,
hrepenenje ljubečih dveh,
in takrat boš dala mi, kar imaš:
svojo srečo, mladost in greh.

In takrat bo truden tvoj smehljaj
in oko začudeno,
in nemo kanila solza, skrivaj,
bo na liljo ponujeno . . .

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

21.

Na malem vrtu vranduškega gradu sta sedela junijskega dopoldne leta 1471. Fatima hanuma in sedemnajstletni Omar na pisani preprogi pod dehtečim košatim orehom. Blaga sapa, rojena na srednjebosenskih planinah, je pihljala preko ogretega grajskega ozidja, zibala mlade rožne grme, orehe, slive in obzidno vinsko trto in se igrala z zeleno turško zastavo, ki je osmo leto vihrala nad debelo okroglo kulo ter z belim polumesecem in belo zvezdo oznanjala zmago sultana Mehmeda Drugega nad zadnjim bosenskim kraljem Štefanom Tomaševićem.

Fatima si je bila odmotala fini belolilasti pajčolan; v pišu ji je trepetal po črnih laseh, po shujšanih ramah. Uveli, orumeneli obraz je uklanjala nad vezenje. Zalazna bolezen ji je bila naslikala temnomodre kolute pod trudne upale oči.

Poleg nje je sedel zdravo ogoreli Omar s podvitima nogama in marljivo izrezoval puščice. Malone štiri leta je domoval v svečanotihem zagorju pri Osman paši. Snaga, red, blagovonjavi gorski zrak in tečna hrana, vse to mu je okrepilo vitko telo. Naporna ježa, lov in težavne orožne vaje so mu domalega zatrle dekliško gracijo; široka temnosinja janičarska suknja, segajoča dopod kolen in ohlapne rdeče hlače so uspešno zakrivale izdajalsko kipeče oblike cvetoče devojke.

„Kako dolgo je že, odkar so odšli naši?“ je vprašal Omar.

„Skoraj bo mesec. Vrniti se morajo vsak čas.“

Ko je Ghazi Isa paša, prvi bosenski beglerbeg ali sultanov namestnik, izvedel po svojih ogledutih, da mlatijo počasni cesar Friderik Tretji in modri nemški knezi na državnem zboru v Ratisboni prazno slamo, je udaril — letos že tretjikrat — s petnajstimi tisoči jezdecev skozi Hrvaško pri Vinici na Kranjsko. Med njimi je bil tudi vranduški Osman paša s svojimi divjaki.

„Da niso naših pobili ali polovili?“ je povzel Omar in odložil puščico pa nož. Jel si je previjati belordeči turban, da so se videli kratki zlatorumeni lasje.

„Ah, nihče se jim ne ustavlja,“ je dejala mlada gospa žalostno. „Kmet je revež. Gospoda v svojih varnih gradovih se ne briga zanj. On sam pa nima in ne zna sukati orožja. Naši divjajo, kakor se jim ljubi. Saj poznaš Mohamedov nauk: Greh je, ubiti psa ali konja; toda kristjanu vzeti vse, tudi življenje, to je koristno in zaslužno.“

Omar je vstal in šel po stopnicah na obzidni hodnik. V obližju trdnjave so med sadnim drevjem dremale pod visokimi očrnelimi strehami rumene ilovnate koč, drzno postavljene ob robu strmin in prepadov. Na ogalih plotov so na visokih drogih visele konjske lobanje za varstvo pred strelo in točo. Včasih je smuknila belo omotana žena med bornimi hišicami, včasih je zakričal otrok; sicer je bilo vse dolgočasno in zaspano. Spodaj je šumela Bosna v naglem ovinku mimo sela in trdnjave. Sijajnobeli oblaki so pluli proti junakorodnemu Zahlumju (Hercegovini) in Črnigori in Jadranskemu morju.

„O da bi smel s pašo!“ je vzdihnil Omar, ko se je vrnil k Fatimi. „Da bi videl domovino! Vedno mi obeta, da me vzame s sabo in me tolaži: Čakaj, da boš večji!“

„Paša misli, da ti je komaj štirinajst let.“

„Kadar me vzame s sabo, mu uidem in potem rešim tudi tebe!“ je hitel domišljivi mladi janičar. „Pokazal sem ti materin križek in verižico. Z njima najdem svoje starše. Rekla si mi, da so gotovo plemenitaši, ker je na križku pod črkama U in B vrezana krona. Romal bom od gradu do gradu, dokler jih ne najdem. Ali se ti ne zdi to mogoče? No, vidiš, potem se vrnem z očetom in vojniki sem, da te osvobodimo. Ah — kakšno veselje . . .“

Zaploskal je od radosti, hanuma pa se mu je nasmehnila otožno, bolešno: „Lepe sanje, Omar, ali — prazne sanje.“

Zardel je in malce užaljen pogledal v stran.

„Dragi moj, zame bi bilo vse prepozno . . .“ je rekla tiho in sklenila roke nad vezenjem. „Tako sem bolna —.“

„Saj ti je odleglo,“ je dejal sočutno in sedel zopet poleg nje.

„Toliko, da morem na vrt,“ je šepetala. „Čutim, da ne bom več dolgo.“

„Ah, ne govori tako!“ je prosil Omar in jo prijel nežno za roko; čutil se je, kako je hladna. Venomer je blede hanumo motril s svojimi sanjavimi modrimi očmi.

„Včasih — ponoči — mi tako ljuto zgrabi srce! Miglja mi pred očmi. Zadušiti me hoče. Strah me je, da mi zastane srce. Da, da — Omar, nikoli več ne pridem iz tega zidovja — nikoli, nikoli več ne

bom videla rojstnega kraja. Ali se me boš kdaj spominjal, ko me več ne bo?"

Orosilo mu je oči, stiskalo mu je grlo, da ni mogel izpregovoriti. Poljubljal je drobno belo roko in njegove vroče solze so kapale Fatimi na mrzle prste.

„Omar, ti ne pozabiš mene, svoje druge mamice, kajne?“ je dejala komaj slišno, kakor sama zase.

„Kako moreš tako vpraševati?“ je izgovarjal počasi, mučno. „Zaupaj! Ozdraveti moraš kmalu. Vse bo dobro. Pomagati nama mora Bog — ne Allah, ampak naš Bog, ki si mi toliko pripovedovala o njem. Kako nama ne bi hotel pomagati Kristus, ki ljubi vse?“

Umolknila sta. Kar je zaslišal Omar lajanje psov in šel gledat na dvorišče. Železna vrata so bila na stežaj odprta. Visoko vzrasel bistrook kmet je prignal konje z desetino; težko otvorjenim živalim so gledale samo glave in kopita iz senenih kupov. Med leseno mošejo in vodnjakom je stal debeluhasti dizdar Tahir, ki je hranil ključke trdnjavske in nadzoroval topničarje, smodnik in svinec, poleg njega pa topdjibaša, topničarski stotnik Ferhad, suhljat možak z velikim nosom. Nanovo so zalajali psi.

„Ilmihal!“ je zaklical stražnik iz kule.

„Paša se vrača!“ je zazelhal Tahir. „Treba bo streljati.“

„Nazaj, mrcine neumne!“ je kričal Ilmihal nad psi in zapodil svojega konja sredi mednje. „Komaj je človek par tednov z doma, pa ga pozabijo.“

Po tem prijaznem pozdravu so ga lajavi čuvaji takoj spoznali in mu ponižno migali z repi. Od vseh strani so prihajali radovedneži gledat in poslušat.

„Kje je paša?“ je vprašal Omar.

„V mestu, kjer hranijo tri kocine brade Mohamedove,“ je odgovoril Ilmihal modro in razjahal konja. „V Travniku počivata on in beglerbeg Isa paša.“

„Plena dovolj?“ se je zanimal rejeni Tahir.

„Hoho, komaj smo tovorili,“ se je bahal bivši janičar in udaril po napetih bisagah ob sedlu. „Bili smo v Slavoniji, na Kranjskem in Štajerskem, na Ogrskem in Sedmograškem. Jahali smo po cele noči. Pobijali, robili, palili in jemali smo vse, kar smo le dosegli, vse do opankov! Samo na Kranjskem in Štajerskem smo razrušili ali poškodovali nad šestdeset cerkva, požgali več samostanov, pet trgov in do dvesto vasi in odgnali okoli petnajsttisoč nevernikov. Allah je velik!“

„Ilmihal, rad bi jahal paši naproti,“ je dejal Omar. „Spremi me!“

„Tako, gospodine mladi, ko postrežem konju in osedlam drugega.“

Omar je hitel obveščat Fatimo, ki je vstala in si zopet omotala obraz.

„Pazi, Omar!“ ga je svarila. „Videl boš naše ujete rojake. Ali se ne bojiš, da te premaga usmiljenje? Kazati boš moral veselje, srce pa ti bo razkrajala silna žalost. Ali se ne bojiš? Ostani rajši pri meni!“

„Zatajeval se bom. Bodi mirna. Moram jih videti, ah!“

„Pokličiči mi dvorkinjo Jeleno. Rada bi v sobo. Še enkrat: bodi previden! Zbogom!“

Mahnil ji je z roko v slovo. Ko se je napravil za pot in se vrnil iz svoje sobe, je Ilmihalov tovariš že sedlal izpočitega konja, dočim je Ilmihal pritezal jermene Omarjevemu belcu Sarifu. Iskri mladi konj je rezgetal veselo in kar ni mogel mirovati; venomer je stresal fino glavo z nežno dolgo grivo, da so zanihali čopki in rese rdeče opreme. Prožno je skočil Omar v sedlo in kmalu sta bila z Ilmihalom v ozki mračni dolini hitre Bosne.

Strugo so senčile prastare bukve, hrasti, velikanske skale. Ponekod so molela porušena debla iz reke. Pod bujnimi ovijalkami in plezalkami so todintam skakale in lile prečiste gorske vodice v hladne globeli. Mestoma so usadi prsti in prodovine ovirali ježo po ozki cesti. V tesnobnem miru samotne divje soteske so od pečin glasno odmevali udari pločatih turških podkva. Včasi je vzletel velik jastreb, preplašen z gnezda na okrajku strmega skalovja, tuintam se je pokazala veverica, vsa črna, ali pa je navpične stene obletaval prekrasni planinski plezalček, živ rubin.

Naposled ju je privedla cesta iz temotne in vlažne soteske na široko solnčno ravan zeniškega polja, kjer so bili pasli svojo živino že stari Ilirci, roparski pastirji. Reven dečko je nadzoroval veliko čedo belorunih ovac in piskal na dvojnico ali dvogrlico prastare, čudovito mile in otožne napeve . . . Pognala sta konja. Došla sta kmeta, ki je vodil štiri pare volov pred cvilečo težko arabo, popolnoma lesenim nerodnim vozom, visoko natovorjenim z dehtečim senom. Spredaj je stopala kmetica s preslico in predivom pod levo pazduho in z vretenom v desnici; predla je grede. Pod visoko Vjetrenico sta zagledala dolg oblak prahu.

„Naši!“ je dejal Ilmihal.

22.

Omarju je težilo dušo nekaj kalnega, žalostnega. Srce mu je utripalo od razburjenosti, od otroške radovednosti, od nejasne bojazni...

Iz prašne megle se je bliskalo jeklo in turbani so rdeli ko kri. Že je slišal divje priganjajoče glasove, topot konjskih kopit, žvenket orožja.

Spredaj je jezdil Osman paša svojega ponosnega arabskega Dorata. Od živopisanega turbana so mu nihali dolgi čopki na rame. Okoli vratu mu je visela jeklena verižica s srebrnim okrovom za koran. Na usnjatem prsnem oklepu so se mu svetile toke, debeli srebrni glaviči. Močna jeklena zapona mu je sklepala široki usnjati pas; nanj je bila pripeta kriva damaščanka z mnogotero zazankanimi zlatimi motvozi. Za sedlom je bila zvita ozka molitvena preproga. V levi je držal uzdo z zlatimi resami, v desnici pa leskovo vejo in odganjal konju nadležne muhe; obtem pa je skrbno pazil, da ni poškodoval nobene živalce.

Osman paša je bil jako dobre volje. Poslati je nameraval najlepše mlade jetnike preko Sarajeva in Višegrada skozi „staro“ Srbijo v Carigrad sultanu, ki mu je bil odtegnil milost. Upal je, da se iznova prikupi Mehmedu in da dobi častni naslov „ghazi“, premagovalec nevernikov.

Omar je pridirjal dopred pašo, ustavil konja in v pozdrav dejal desnico na srce, usta in čelo. Osman se je oveselil, ko je videl mladeniča tako čilega in zdravega.

„Kako ste se imeli doma, Omar?“

„Hvala Bogu, dobro.“

„Vse v redu?“

„Hvala Bogu, vse.“

„Tudi nam je pomagal Allah. Da vidiš, ljubi sinko!“

Krenila sta s ceste na travnik. Mimo njiju so jahali srepogledi bosenski roparji, bivši janičarji, martolosi ali neredni vojaki, Albanci, Rumelci, Anatolci in divji Arnavti, vsi na majhnih lahkih, pa vendar močnih konjih. Nekateri so se postavljali z uplenjeno zlatnino in srebrnino na visokih turbanih, na prsih, na rokah, na sedlu in v grivi svojih konj; nekateri so bili navzlic vročini odeti z mašnimi plašči. Sulice, okovane z železom, so žvenketale ob kratkih sabljah, bojnih sekirah, ob lokih in tulih s puščicami, ob okroglih malih tarčah. Na jeklenem orožju je videl Omar rjave brizge in proge, ostanke človeške krvi.

Za njim je prihajala dolga vrsta tovornih konj. Skopčani z močnimi jermeni, so stopali posamez drug za drugim in nosili ob obeh straneh lesenega sedla bisage in košare, polne naropanega blaga. Iz nekaterih zavezanih vreč so žalostno gledale glavice ujetih štiriletnih do petletnih otrok. Za njimi so gnali ugrabljene konje, govedino, koze, ovce.

Omar se je zganil — prihajala je dolga vrsta jetnikov in jetnic. Spredaj so stopicali dečki in deklice, zvezani po dva in dva kakor živina. Za njimi so se vrstili mladeniči in možje, dekleta in žene, vsi z verigami prikljenjeni drug k drugemu kakor živina. Med oddelki so jahali Turki, hripavo naganjali pešajoče, jih suvali z nožnicami sabelj, s sulicami, z ostrogami in širokimi stremeni, jih bičali z dolgimi trojermenskimi biči kakor živino. Jetniki so korakali topodušno, kakor izmučena tepena živina, ki se temno zaveda le, da ne more uiti neusmiljenim udarom.

Iz teh osehljeh ust ni bilo nobene tožbe, nobenega vzdihla več, v teh srcih ni bilo nobene nade, iz teh izžetih mrtvih oči ni kanila nobena solza. Skozi razcapane umazane halje so rjavele in rdele napol zaceljene, oprasene rane. Nekateri so morali nositi uropano blago; nekateri so se bili izkušali upreti ali bežati — zadela jih je strašna kazen: namestu nosov in ušes so bile samo kepe strjene krvi in šopi prilepljenih las. Za konjske repe privezane so tirali duhovnike, menihe in nune: bele dominikanke iz Velesala, iz Mekin sive redovnice sv. Klare, bele kartuzijane iz samostana v Pleterjah in bele cistercijane iz Zatičine.

Oddaleč je slišal Omar grozen smeh . . . Izredno močan mlad mož, vklenjen v dvojne verige, se je venomer pošastno grohotal in pačil obraz.

„Zverina, haha, zverina, haha!“ je kričal, ko je ugledal Osman pašo; hropel je in strahovito škripal z zobmi. Bil je blazen.

Med vsemi jetniki se je Omarju najbolj smilila mlada mati, ki je komaj še dvigala noge in se opirala na dva mladeniča, očitno sinova. Bolezen in žalost ji je izpila moči. Iz ožoltelega, izgledanega obraza so strahotno svetile velike trpeče oči. Klopotala je z zobmi, sople je naglo in slabo. Tresla jo je mrzlica.

„In to so moji rojaki!“ si je mislil Omar. Peklo ga je v dno duše, srce se mu je krčilo ob tožnem pogledu. Popadalo ga je v vratu, v grlu — ščemelo ga je v očeh — stisnil je ustna — bal se je, da ne zajoka na glas.

Z jasne ravni so zavili v mrakotno hladno sotesko.

„Vode, vode!“ so prosili sužnji, ko so dospeli do gorskega vira. Na paševo povelje so poskakali nekateri jezdeci raz konje, nastregli bistre studenčnice v usnjate vřče in dali robom piti.

Bolna mati je omahnila, sinova sta jo izpustila, da je sedla na skalo. Obraz ji je bil rdeč in zabuhel, pokrit s potnimi sragami. Kuhala jo je huda vročica. Ko se je odžejala, ji je prihajalo še slabije.

„Ne morem dalje,“ je zajecala, ko sta jahala paša in Omar mimo nje.

„Ta sitnica nas zadržuje ves pot,“ je godrnjal Osman. „Naprej! Ali —“.

„Tako sem slaba. Umreti mi je.“

„Zgodi se po tvojem!“ se je ljuto nasmehnil Osman paša in belo so blisnili zobje med črnimi brki in brado. „He! Ismail! Ejub!“

Ismail in Ejub, dva visoko vzrasla žilava moža z odurnimi potezami sta siloma ločila sinova od matere. Omar bi bil rad prosil pašo, toda vedel je dobro, da ne bi izdalo prav nič. Silna toga mu je preobladala srce. Čutil se je neizrečeno nesrečnega v svoji nemoči, čutil je vso grenkobo prisiljene neiskrenosti in zoprne pretvare.

„Pustite nama mater!“ sta prosila mladeniča, ki ju je držal Ejub. „Ubili ste nama očeta in brate, ne morite najine uboge matere!“

Ismail je potegnil handžar in vprašujoče pogledal Osman pašo.

„Kaj zijaš?“ je zarohnel trinog.

„Usmilite se!“ je vzdihnila bolnica v smrtnem strahu, se zgrudila na kolena in proseče povzdignila drgetave roke proti paši. „Bog varuj moja sinova!“

Brata sta kriknila z obupnim, preletečim glasom. Z izbuljenimi očmi, z ostudnim krvoločnim nasmehom je zavihtel Ismail handžar globoko za svojo ramo, jeklo je zablisnilo; toda ostrina je zadela previsoko, na spletene lase. Kri se je ulila žrtvi po tilniku. Omarjev Sarif je prihajal nemiren.

„Jezus, Marija —“ je dihnila ranjena žena. Bolečine so ji zavile oči. Zagnalo jo je, uprla se je na roke.

Iznova je zamahnil Ismail. Odsekana glava je padla v pesek, se pokotalila in odletela od skale. Odprte ustne so trepetale in tožeče oči so z groznim izrazom strmele v Osman pašo. Truplo je padlo na prsi; iz odprtih žil je bruhnila kadeča se kri, obrizgala skalo in grmovje in lila, rdeč studenec, preko ceste proti Bosni.

Prvikrat je videl Omar, kako so umorili človeka. Obledel je; preletaval ga je leden mraz. Uzda se mu je tresla v roki. Vrtelo se mu je v glavi, bal se je, da omedli in pade s Sarifa.

„Mati! Mati!“ sta kričala sinova.

Nesli so mrliča k bregu in ga vrgli v Bosno; za truplom so zagnali tudi glavo. Ta trenotek se je izvil mlajši sin Ejubu iz pesti. Ko bi trenil, je planil na obrežno skalo, zavrnil in skočil v globočino za materjo.

Turki so se začudeni spogledovali; jetniki so stali kakor okameneli. Zdajci je kriknil Ejub. Starejši mladenič ga je besno ugriznil v roko, ubežal in skočil za materjo in bratom. Razbito telo se je zataknilo med vrbovo vejevje, vendar ga je kmalu rešil val in plavalo je za prvima dvema proti severu.

„Haha, zverina! Haha, zverina!“ se je grohotal blaznik.

Omar je venomer strmел na reko, na tri rdeče proge. Osman paša se mu je zdel tako tuj, tako zloben; čutil je jezo, sovraštvo do njega in skoraj zaničevanje do samega sebe, ker je moral biti takemu človeku hvaležen in ker se mu ni upal reči: „Glej, tudi jaz sem eden teh — ubij še mene!“

„Škoda ju,“ je rekel paša slabovoljno. „Bila bi najboljša janičarja. Ejub, zakaj nisi pazil? Doma dva dni v lisičino!“

Ejuba je pretreslo; lisičina je bila strašna ječa vranduške trdnjave, ozka jama v živi skali, kamor še ni prisijalo solnce in kjer je mogel jetnik le sključen čepeti ali klečati.

„Naprej!“ je ukazal Osman paša in se obrnil k Omarju, ki je bil še ves bled in razburjen. „No, Omar, kaj? Tvoja duša je še mehka. Privaditi se boš moral takim prizorom. Drugo leto pojdeš z nami na Štajersko in Kranjsko; v janičarsko orto moreš še vedno pozneje.“

Omar je slišal te besede kakor iz meglene daljave. Iztežka se je zdrnil; čutil je pašev pogled in se nasmehnil.

„Kje je beglerbeg Isa paša?“ je vprašal, samo da bi kaj rekel.

„Na poti proti Sarajevu,“ je odvrnil paša. „Prejkone je že blizu Busovače.“

Pozno popoldne so dospeli dopod Vranduk. Na trdnjavi so zagrmeli hitro zaporedoma trije topovi; v samotni tihoti so odmevali strelji glasno od gore do gore. Vrandučani so hiteli gledat prihajalce. Oturbanjeni možje, omotane žene z otroki v naročju, živahni boski dečki, mlada, še ne zagrnjena dekleta z amuleti, biseri in tolarji v rjavordeče obarvanih kitah, vsi so radovedno motrili jetnike.

Na grajskem dvorišču so prinesli robom kaše, ovčjega sira in vode. Segnali in zaklenili so jih v umazane hleve in nizke kleti, mlajše pa v prazne žitnice in postavili straže.

Medtem sta Osman paša in Omar nadzorovala hlapce, ki so spravljali plen: blago oropanih trgovcev, kmečko obleko in orodje, kelihe, križe, bukve, oltarne prte, sveče, svečnike, mašna oblačila, zvonce, bandera, kadilnice, monštrance. Omar je dletil z nožem pike in črte na rovaš in tako znamoval število posameznih stvari. Med vsemi mu je najbolj ugajalo jako lično slonokosteno razpelce; skrivoma ga je spravil za pas.

Komaj je čakal, da je mogel k hanumi. Pripovedoval ji je, kaj je bil videl, pripovedoval zlasti o nesrečni materi in njenih dveh sinovih. Tiho, žalostno je poslušala Fatima.

„Tako so umorili Turki tudi mojega očeta, sestre in ženina,“ je dejala drgetaje in vzdihnila globoko. „In Osman je ubil mojo mladost, mojo srečo, moje življenje, vse, vse.“

Nenadoma se je sključila na minderju, si pritisnila obe roke na leve prsi in zaječala bolešno. Bodlo in rezalo jo je v srcu, ki je jelo burno utripati. Gledala je plašno in lovila sapo.

„Za Boga milega — kaj ti je?“ se je prestrašil Omar. „Ali naj pokličem —“

„Ostani!“ je zastokala v silnih mukah. S trepetajočimi prsti si je odpela tesnečo ječermo in pasno zaponi. Bolečine so ji prisilile solze v oči.

Nemo je stal pri njej in ni vedel, kaj bi. Uprla je roke ob minder; delale so ji vse prsne mišice. Dihala je počasi, sikajoč, naporno, neredno. Včasih je globoko zajela sape vase. Videla je iskre; po glavi, po ušesih ji je tolklo in šumelo. Po levi rami in roki je čutila gomezenje in mrgolenje. Davilo jo je čimdalje tem huje; bala se je, da jo zaduši. Pred očmi se ji je delala meglena tema.

Napad je minil pravtako naglo, kakor se je pojavil.

„Vidiš, ljubi Omar!“ je sopihala in si otirala oznojeni, lahko ordeli obraz. „Oglaš se bela žena . . . Bodi miren! Ah, čuješ?“

Od hodnika sta slišala krepke korake.

„On prihaja. Gotovo mi prinaša daril; ugrabil jih je ujetim ali zaklanim žrtvam.“

Omar je odšel na vrt. Po ahšamu, molitvi po solnčnem zahodu, sta večerjala s pašo. Govorila sta malo. Ko sta odklanjala tudi jacio, drugo in poslednjo večerno molitev, je šel Omar v svojo sobico počivat.

Skozi ozka vrata je stopil v nizko stanico. Tla, poteptano ilovico, so večidel pokrivalo živopisane preproge. Nad minderjem so visele med orožjem levhe, tablice z napisi iz korana. Železne

oknice so bile odprte; skozi malo okno je videl kos divnega zvezdovitega neba. Iz dolafa, zidne omare, je vzel valjasto blazino in odejo ter legel na minder.

Dolgo ni mogel zaspati. Vedno iznova se je spominjal obglavljene matere in njenih sinov: po ušesih mu je zvenel njen poslednji vzdih „Jezus, Marija!“ in obupni krik mladeničev; videl je njene oči, široma otvorjene od smrtne groze in obtožujoč uprte v pašo, videl je troje mrličev plavati po Bosni. Zaspal je šele proti zori.

Osman paša je privoščil svojim jetnikom, zlasti mlajšim, tečno hrano, da bi jih spečal tem bolje. Nekaterim je tudi dovolil, da so delali na dvorišču ali na vrtu.

Soparnega večera konec tedna je stal Omar na obzidnem hodniku grajskega vrta in gledal proti zelenemu kraljestvu jelenjadi, srnjadi, merjascev in divjih petelinov, proti goram, kjer od stvarjenja sveta še ni bila motila smrtne tihote nobena sekira. Okrenil se je. Nad travo so svetile kresnice. Kar se je zganil. Na vrtu je zalivalo ujeto dekletice cvetice in pelo tiho, otožno:

Pridi, golobica zala!

Dete mi boš varovala . . .

„Materina pesem!“ je bliskoma prešinilo Omarja. Ni se ganil, da ne bi preslišal nobenega glasu. Izpreletala ga je zdaj vročina, zdaj mraz. Da, to so bile one besede, ki jih je slišal včasih v sanjah — to je bil oni napev — sladak pozdrav iz zlate dobe detinje. Ko je deklica umolknila, je stopil k njej. Bila je malo manjša od Omarja; lepa ni bila, pač pa je imela krasne dolge kite. Ko je ugledala mladega Turka, je plašno povescila oči in se obrnila v stran.

„Ne boj se me, deklica!“ je dejal Omar prijazno. „Povej mi — kje pojo pesem, ki si jo pela tukaj!“

„Pri nas doma,“ je odgovarjala boječe, obotavljaje se. „Blizu Metlike.“

„Kje je to? je vprašal nestrpno.

„Ob reki Kolpi. Na Kranjskem.“

Srce mu je močno plalo, obledel je od vesele razburjenosti. Hitel je k Fatimi. Toda moral je precej dolgo čakati, da je odšla dvorkinja, ki je česala hanumo. Ko sta bila sama, je objel Fatimo; izprva ni mogel izpregovoriti nobene besedice. Osuplo in radovedno ga je gledala hanuma.

„Zdaj vem, kod bom moral iskati starše,“ je šepetal naposled ves blažen. „Zvedel sem, kje je moja domovina . . .“

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

23.

Minilo je leto. Bolna Fatima je počivala napol sede, napol leže na mehkih blazinah. Dolgi črni lasje so ji okvirjali bledorumeni obraz, ki je izginila z njega vsa mladostna svežost. V kotu je na minderju dremala in kimala njena najljubša dvorkinja, mlada zala Srbkinja Jelena.

Skozi rešetke srčasto obokanih oken je svetil in vabil krasen majnikov dan; slabotna bolnica pa se ni mogla geniti iz harema. Ostala je bila v sobi, odkar so se lani selile ptice po stari poti ob reki Bosni proti jugu. Ni mogla ne hoditi, ne stati; po vsakem gibu ji je močnejše utripalo bolno srce. Otekale so ji noge, izprva ob gležnjih, polagoma pa se je širila vodenica proti životu. Ponavljali so se mučni napadi, zlasti ponoči; bolela jo je glava, nadlegoval jo je kašelj. Spala je slabo in dišala ji ni nobena jed. Onemoglo ji je vse telo; živele so le še oči, njene lepe žalostne oči.

Osman paša ji je nakupil od potujočih trgovcev dubrovniških vsakojake bleskovite robe, pisane svile italijanske, krasne tkanine flandrske in angleške in češke. Oradovalo je ni nobeno darilo.

Zdravili sta jo dve stari biljarici, ki sta sloveli daleč okoli Vranduka, da znata bolnim otrokom in ženam izborno variti lekovite trave in zeli. Prva je bila velezgovorna Ailima hanuma, ki podnevi ni mogla molčati pet minut zaporedoma. Druga slovita zdravnica pa je bila Gülbahar (pomladanja roža). Ta slavna roža je čakala že devetpetdeseto pomlad in je ponavadi hvalila in priporočala vse drugačne rastlinice in koreninice nego njena tekmica Ailima. Obtemtakem sta se gledali večidel dokaj pisano. Vendar sta nasvetovali Fatimi enoglasno: naj nosi okolo vratu amulet, verižico s podkevami, srčeci in drugimi drobnimi obeski; naj pije maglajsko slatino; naj užije par listkov z napisi iz korana. Ali naposled je nečisti in hudobni duh prepirljivosti zasejal strupeno seme razpora mednji. Gülbahar je strastno priporočala čaj rakitovega lubja, Ailima pa zavrelico semlete hrastove skorje. Glasoviti zdravnici sta se grdo

29*

pričkali in prekarjali, očitali drug drugi strašno nevednost in neozdravno neumnost, si pometali skorjo in lub v obraz in odšli razjarjeni iz trdnjave.

Skozi rešetke so prodirale oglate zlate lise na odejo. Fatima je pogledala na vrt, poln bujnega zelenja in cvetja. Nad bližnjim gorskim slemenom je prežal sajast oblak kakor velikanski vampir.

„Ali mi ne more nihče pomagati?“ je vzdihnila sama zase. „Ali res moram že umreti? Zunaj je pomlad — vse se raduje novega življenja. Ali je zame res vse pri kraju? Kolikokrat sem si želela smrti — ali zdaj — — ah, kako težko je umirati mlademu srcu...“

Prišel je Omar in ji prinesel šopek cvetja bezgovega, kalinovega in česminovega, zlatobojnih potočnic, mičnih vijol in blagovonjavega volčina. Pogledal je spečo Jeleno in se čudil, da zna tako zalo dekle tako grdo smrčati.

Fatima se je nasmehnila veselo, ko ga je ugledala. Zamilovala ga je tako, da je bila mirna in srečna, kadar ga je videla. Položil ji je cvetlice na odejo. Dvorkinja se je predramila, zazehala z naivno malomarnostjo preproste nepokvarjene device precej obširno lestvico od najtanjših do debelih glasov, stresnila glavo, pogoltala, pocmakala in si jela meti oči.

„Jelena, pojdi spat!“ je velela bolna Hrvatica. „Revica, spala nisi že troje noči. Toliko se mučite zaradi me. Le pojdi! Kadar bo treba, te že pozove Omar.“

„Ni mi do spanja, res ne!“ je zagotavljala Jelena. Vendar je vstala, se priklonila in odšla.

„Zdaj pridejo krasni dnevi,“ je izpregovoril Omar. „Lahko te bodo odnašali na vrt, pod oreh.“

„Pod oreh, da, pod oreh,“ je ponavljala tiho. Prijela ga je za roko in ga gledala dolgo, dolgo. Njene oči so izražale veliko mirno žalost.

„Tjakaj v cvetnjak me poneso prav kmalu — za zmeraj,“ je nadaljevala. „Dehteče veje bodo šumele nad mano — drobni ptiči, gorske sape in valovi šumeče Bosne mi bodo peli nagrobnice.“

„Kaj govoriš!“ je rekel plašno.

„Kadar me zavijejo v mrtvaški prt, mi deni skrivoma lesen križek na prsi. Boš, Omar?“

„Bom . . . ah, ali . . . zakaj govoriš tako? Ne razburjaj se, draga moja! To ti škoduje.“

„O — zdaj je vseeno. Pa saj se ne razburjam. Vidiš, kako sem mirna?“

Umolknila sta. Fatima je počasi gladila gube na odeji.

„Sirotica, zapustim te samega,“ je rekla tožno in rahlo ji je trepetal glas.

Ko je slišal Omar te besede in videl njene drgetajoče ustne in solzne oči, sta ga obhajala tak strah in taka žalost, kakor še nikdar.

„Zgodi se sveta volja Gospodnja! Omar — kdo ve, kdaj bova zopet sama... Morava se posloviti.“

Ihteč je pokleknil na medvedjo kožo in zakril obraz ob Fatiminem zglavju.

„Preljubi Omar, zahvaljujem te za vso tvojo iskreno, vdano ljubezen, za tvojo skrb in nego... Ne žaluj za menoj; tvoje solze bi me skelele v grobu. Tudi po moji smrti ostane moj duh pri tebi... In goreče bom prosila Boga, da te povede v naročje tvojih dragih. — Omar! Kadar dospeta z Osman pašo na Hrvaško, takrat mi tisočkrat pozdravi mojo domovino... In ko najdeš ljube starše, pozdravi mi jih, Omar — zlasti lepo mi pozdravi svojo slovensko mamico... Ako sem te kdaj žalila, odpusti mi, moj ljubljenec —“

„Mene žalila? Ah, vedno si mi bila tako dobra, tako dobra — ne vem, kako bi se zahvalil.“ Silna, globoka toga mu je preobladala dušo.

Solnce nad gozdnim robom je sijalo s krotko, nebleščečo svetlobo. Zrak je bil soparen, dušeč. Zdelo se je Omarju, da s pojemajočo dnevno lučjo ginejo moči tudi Fatimi.

Stokaje se je uprla na levi komolec in se sklonila nad klečečim Omarjem, ga prisrčno poljubila na čelo, ga pokrižala in blagoslovila, kakor blagoslavlja umirajoča mati svoje dete.

Ganjen je razkrilil roke, jo nežno objel in jo poljubljal na obledela lica. Čutil je, da je njena polt prav tako mrzla kakor zlata ovratnica in zapestnica. Ni se je upal pogledati v obraz; bal se je zreti v njene trpeče oči.

Trudno ji je klonila glava. Popravlil je zglavje, ki se mu je zdelo prenizko. Nekaj časa je bilo vse tiho...

„Omar!“ je kliknila nenadoma bolnica. Široma odprte oči so ji strmele v daljavo, kakor v nadzemeljske kraje.

„Kaj ti je, draga moja?“ je vprašal osupel.

„Kakšna množica!“

Omar jo je gledal ves začuden.

„Ah, našel si jih! Kolika radost! Divno. Glej, tvoja mati se joka od veselja!“

V očeh so se ji užigale luči kakor iskre. Nikdar še ni videl Omar pri njej takih pogledov.

„Ah — gorska vila! Kako je lepa! Gorska vila, rojena na neznani gori, v neznani hosti, od rose na neznanem drevesu. Okoli prebelih udov ji vihrajo nepleteni zlati lasje, na glavi se ji bliska biserni venec. Za njo so priplule sestre, vse enako lepe in lahne. Čuj! — Kako milo pojo! Kolo igrajo, vilinsko kolo . . . Ne moti jih, da ti ne omrače uma . . . Ah, glej — pregnala jih je vila Otrovnica. Strašna je. Po dvoje zenic ima v očeh in njeni lasje se vijejo kakor kače. Njen pogled privaja smrt. Vidiš, odstrigla si je šop las in ga skrila pod prag. Vzemi ga, zapali ga, hitro, da ne stopi kdo čezenj in da ne bo nesreče!“

Šepetala je tako tiho, da jo je komaj razumel. Iznenada se je dvignila in sedla. Izmed gostih črnih las je seval beli vrat in bela rama.

„Omar!“ je kliknila boječe. „Ne vidiš? Ne vidiš?“

„Kaj je?“ je vprašal plašno in se oziral po sobi.

„Črna kača!“ je šepetala Fatima in dvignila roko kakor v bran. Ustni sta se ji povесili od gnusa in bojazni.

„Kakšna kača?“

„Črna kača, tam, pri vratih!“

Omar je skočil pokoncu. Strah mu je gomezel po mozgu. Ob vratih, okičenih z ozlačenimi rezbami, se je v mlačni sapi majala gubata svilena zavesa.

„Omar, varuj se črnega gada! Beži, beži! Gad se vije proti tebi — Bog ti pomagaj!“

„Pomiri se, ljuba moja! Zavesna vrv se premika v prepihu.“

Mrmrjala je nerazločne besede, ki jih je prekinil mučen kašelj. Omar ji je otrl potno čelo. Potegnila je z roko preko čela in vprašala: „Kje sem?“

„Pri svojem Omarju.“

„Ti si tukaj, Omar; le ostani pri meni! Trudna sem, tako trudna. Spala bom.“

Težka veka so ji zakrila kalne oči; dihala je zopet mirno. Omar je sedel na minder in tožno gledal spavajočo bolnico.

Kmalu pa so se tiho odprla vrata. Prišli sta Esmahanuma, prva žena Osman paše, in njena večja hčerka Arifa.

Osman paša je lani prodal večino svojih robov in robinj trgovcem s sužnji, najlepše deklice in dečke pa je poklonil sultanu in se iznova prikupil mogotcu v Stambul. Od veselja se je zopet sprijaznil z Esmo in vzel njo in obe hčerki s sabo v Vranduk. Stanovale so v sobah zraven Fatiminih. Vobče Osmanu ni bilo kdovekaj do harema; kakor sultan Mehmed el Fatih, oča osvajanja,

tako tudi vranduški paša ni bil presiten obožavatelj krasnega spola.

Omar je dejal kazalec na ustna in pokazal na spečo Fatimo. Prihajali sta po prstih bliže.

„Kako je revici?“ je vprašala Esma tiho.

„Ah, slabo . . .“

Esma hanuma je počenila na minder in sočutno motrila bolnico. Akotudi ji ni bila neprijetna misel, da bo v kratkem — vsaj za nekaj časa — kraljevala sama v paševem srcu, se ji je vendar v dno duše smilila rani smrti zapisana mlada Fatima.

Belopoltni Esmi je bilo nekaj nad trideset let, videla se je pa starejša. Njena srednjevelika postava je bila malo prebujna. Iz zanimivega obraza so živo žarele nagloglede strastne oči med sanjarskimi trepalnicami. Pod elegantno upognjenim orljim nosom so ponižno poganjale male brčice, ki ji pa menda niso nikdar delale posebnega veselja. V ne preskrbno počesanih krasnih laseh so goreli pisani dragulji zlatega diadema. Ohlapna žoltobaršunasta obleka, je sicer preveč zakrivala njene ude, vendar pa je bilo spoznati lepo somerje Esminih oblik, kadar se je gibala. Fini nohti so ji bili rdeče obarvani s heno. Gole male noge so ji tičale v rdeče-usnjatih papučah.

Štirinajstletna Arifa je sedla tesno k Omarju in naslonila ljubko glavico ob njegovo ramo. Njen simpatični obrazek je bil malce ogorel, ker je tekala še brez jašmaka po pestrem svetu Allahovem. Pod jako gostimi črnimi obrvmi so sanjale milotne otroške oči v poluzavedni ljubezni do „polubrata“ Omarja. Okoli drobnega vratu so ji ob vsakem gibu cvenketali veliki cekini, nabrani v tri nize. Oblečena in obuta je bila kakor Esma; in navzlic nežni mladosti je bila že preotovorjena z zlatnino, z dragulji in biseri v načelku in uhanih, v zapestnicah in veliki mandelasti pasni zaponi.

„Kje je tvoja sestra Hanifa?“ je šepetaje vprašal Omar Arifo.

„Bila je poredna. Pa ni smela z nama.“

Skozi rešetke je včasi priplula hladna sapica. V sobi je bilo tako tiho, da so slišali dihanje spavajoče Fatime hanume. Počasi so se pomikale zlate solnčne lise na odeji proti znožju, počasi proti vratom — in ugasnile mahoma.

24.

Medtem so sedeli debelih Tahir, Osman paša in njegov gost Uzeir aga iz Travnika v podolgasti sobi pritličnega selamlika.

Kakor potratno in razkošno je bil opremljen haremlik, „pripovedani prostor“, tako preprost, malone prazen je bil samo moškimi odmenjeni selamlik, „prostor miru“. Krasile so ga le preproge, orožje in nizka mizica s šahom.

„Naš beglerbeg Isa paša četuje zopet v deželah nevernikov,“ je rekel gost z debelim gromkim glasom in si gladil neznansko dolge brke zdaj na levi, zdaj na desni. Uzeir aga je bil visok in krepak štiridesetletnik. Pod velikanskim turbanom in nizkim čelom so se mu kresile fanatične oči v koščnem divjem obrazu. Dolgo polno brado si je bil obarval z ognjenordečo barvo, da bi se bolj prikupil preroku Mohamedu, ki ga je odlikovala baje tudi rdeča brada.

Govoril je resnico. Leta 1472. so se dvignili turški roparji in požigalci že meseca marca iz Sarajeva in dirjali preko Travnika, Jajca, Banjaluke, Priedora, Kostajnice, Siska in Samobora, prebrodili pri Krškem Savo, si zavarovali povratek z močnim oddelkom ter krenili ob Krki in Temenici po Dolenjskem na Notranjsko.

„Čudim se, da se njih švabski car briga tako malo zanje,“ je nadaljeval Uzeir aga. „Pred tremi leti nismo mogli nazaj čez Kolpo, ker je bila silno narasla od dežja. Čakati smo morali celih osem dni! Posekati smo morali nad tisoč jetnikov. Gjauri bi jih bili lahko oteli, ako ne bi bili tako počasni in zmedeni.“

„Preden morejo naznaniti svojemu cesarju naš obisk in preden nabero po njegovem ukazu vojniki, mineta več nego dva tedna,“ je dejal Osman paša. „Tako je poročal beglerbegu naš najboljši vohun, oni švabski vitez, ki nas je vodil lani od Kolpe proti Ljubljani. Saj se ga spominjaš, dragi aga?“

„Spominjam se ga prav dobro. Rdeče lase ima in grd obraz. Venomer se sladko smehlja. Hinavec je. Kako mu je že ime?“

„Erazem: Grad ima ob Kolpi.“

„Erazem, da, Erazem,“ je povzel Uzeir aga. „Kaj je še poročal paši?“

„Še marsikaj. Cesar je zaukazal svojim gjaurom, naj pridno molijo in romajo in hodijo za procesijami, da jim odvrne njih Bog nesrečo.“

„To jim bo pomagalo toliko!“ se je oglasil debeli Tahir in si pihnil po dlani.

„Sicer pa gjaurski vladar ne dela drugega za svoje ljudi, nego da jim naklada nove davke. Zdaj jih mora plačevati vsak, ne samo bogatin in siromak, ne samo gospoda in kmet, ampak tudi vsak berač in vsaka beračica, da, celo dojenčki! Ne da bi zbral vojsko in udaril na nas, razpisuje državne zборе, da bi dobil še več denarja. Po cele mesece se zbirajo njegovi švabski knezi. Kadar so srečno vsi skupaj, se pa pripravljajo, kdo bo sedel na prvih sedežih! Oslji!“

Vsi trije so se zasmejali porogljivo.

„Ako se oni vitez le ni lagal našemu beglerbegu!“ je opozarjal Tahir. „Koliko je verjeti kristjanskemu psu?“

„Mislim, da se ni lagal,“ je odvrnil Osman paša. „Predobro mu plačuje naš Isa paša. Vitez Erazem ga je obvestil tudi, da so jeli lani neverniki zidati po vaseh ali blizu njih tabore, male trdnjave z močnim stolpom in debelim zidovjem. Ponekod so utrdili vaške cerkve in jih zavarovali z jarki, bastijami, ogradami, okopi, kulami, jakim obzidjem in močnimi vrati. Na vrhovih visokih gora so pripravili grmade; zložili so velike kupe drv in postavili stražo in po več velikih nabitih topičev. Kakor hitro bi zagledala straža našo prvo četo, bi sprožila možnar in zapalila grmado. Goreči ognji in streli bi oznanjali v gotovi smeri od gore do gore naš prihod in v nekoliko urah bi vedela vsa dežela, da prihajamo in od katere strani prihajamo.“

„Tudi tako ne uidejo našim handžarom in verigam!“ je pripomnil Uzeir aga. „Poslušaj me, Osman paša! Mnogo naših begov in ag pozivlje in zbira konjike pod sveto zastavo prerokovo. V kratkem pohitimo za beglerbegom. Razvij tudi ti zeleni barjak in udeleži se junaškega četovanja zoper nečiste kristjanske malikovalce, ki časte pobarvan les po božje in molijo pisano platno!“

Zamišljeni Osman paša je molčal in podpiral komolca na kolenih.

„Kaj se obotavlja?“ je ugibal Uzeir aga sam pri sebi in dodal: „In tako veleval koran: Onim, ki vojujejo za vero božjo, Bog nikdar ne pozabi njih del, marveč jim bo vodnik in jim pospeši vsako namero; odvede jih v obljubljeni raj.“

Paša se ni ganil. Nasilna narava azijska in plamteči verski fanatizem sta ga vabila na roparski pohod; toda obljubil je bil goreče prosečemu Omarju, da ostane v Vranduku, dokler Allah ne odloči usode čimdalje bolj hirajoče Fatime.

„Handžar in konj — kaj je lepšega na svetu?“ ga je bodril aga. „Treba bo opasati sabljo!“

Osman paša je počasi obrnil obraz proti njemu.

„Jaz bi prvi vzel barjak v roko,“ je poudarjal. „Živo želim četovati. Prav rad bi se bil pridružil beglerbegovim konjikom. Ali, dragi moj, pogubna bolezen se je vtihotapila v našo obitelj.“

Tako se je izrazil, zakaj mohamedanec ne rabi pričo tujca nikdar izraza hanuma, nika pa da bi je celo imenoval. Uzeir agi je bilo žal, da je prišel zastonj v Vranduk.

„Kaj dela tvoj Omar?“ je zasuknil pogovor. „Videl ga nisem že dolgo.“

„Dečko se krasno razvija,“ je odgovoril Osman paša in razjasnil se mu je temni čemerni obraz. „Lepo ga je gledati, kadar dirja na svojem belem Sarifu; jahati zna kakor malokdo, tudi brez uzde in sedla. S puščico ti zadene letečega kragulja. Uren je in pogumen, bistra glava, in vendar vedno ponižen in prijazen.“

„Nadkriliti ga ne more noben vrstnik,“ je pridal tolsti Tahir. „Kadar tekmujejo v skoku — prvi je Omar! Kadar se poizkušajo v teku — prvi je Omar! Kadar se kosajo s kamenom ali z žogo — vselej je Omar prvi! Vsi Vranduški dečki radi poslušajo njegov glas in se pokoravajo njegovim navodilom.“

„Pisati in brati zna kakor sofa, dočim znajo drugi komaj bukve prav držati,“ je zadovoljen dejal Osman paša, ponosen na svojega posinovljenca.

„Pa ga daj v medreso, da se izučí za duhovnika!“ je svetoval Uzeir aga.

„A, kaj še!“ ga je zavrnil paša. „Poznam medrese; moj brat Ibrahim je hodža. Sedem, osem let si je belil glavo s staro arabsko sintakso, prežvekoval posamezne besede in redke izraze. Omar je ustvarjen za kaj boljšega nego za „nahv“ in njegove brezkončno dolgovezne razlage. Lovila sva divje koze na Ranagoli in sokole v skalovju pri Globarici. Kako ti zna plezati! Ko divja koza sama! Zoren junak bo. Rojen je za vojnika.“

„Vrandučani ga imenujejo že zdaj le krasnega janičarja,“ se je polaskal Tahir zadovoljnemu posinovniku.

„Mlad je še in včasí je otročji,“ je rekel paša. „Pa kaj hočemo? Ni še premenil glasu in o brkih tudi ni še nobenega sledu. Jeseni ga pošljem v stambulsko janičarsko šolo.“

Zaploskal je trikrat z rokama. Prišel je Ilmihal.

„Jelena naj pokliče Omarja!“ je velel Osman.

„Sedi poleg mene!“ je povabil Uzeir aga Omarja, ko je prihitel iz prvega nadstropja in pozdravil gosta. Jako nerad je bil zapustil Fatimo in pozval k njej zopet Jeleno.

„Jeseni pojdeš tedaj med janičarske učence,“ mu je rekel Uzeir aga s svojim gromkim glasom in ga prijazno potrepal po rami. „Lani sem bil v Stambulu in si ogledal janičarsko šolo. Zatorej ti lahko povem, kako in kaj je ondi. Saj to te vendar zanima?“

„Jako me zanima,“ je odvrnil Omar naglo. Zardel je, ker se je zlagal tako debelo. V hudi zagregi ni vedel, kam bi pogledal. Povesil je oči.

„Mladostna skromnost,“ so mislili oni trije.

„Tudi mene zelo zanima, akotudi vem, da me ne vzamejo nikdar v nobeno janičarsko orto,“ se je smehljajl Tahir in kazal na svoj obširni život. „Govori tedaj, ljubi prijatelj!“

„Janičarska učilnica v stambulskem seraju ima pet oddelkov,“ je začel Uzeir aga in z dlanjo gladil svojo vnebovpijoče pobarvano brado. „V prvem oddelku se uče adžem oglan (neizkušeni otroci) pisati pa brati turški, arabski, perzijanski in nekoliko iz korana. Oblečeni in obuti so vsi enako. Uče jih tudi streljati z vedno večjim in močnejšim lokom. V drugem oddelku so petnajstletni in starejši mladeniči; vežbajo se natančneje v predmetih prvega razreda.“

„Omar pojde takoj v drugi razred,“ je prestrigel Osman paša dolgo nit Uzeir agove zgovornosti. „Saj zna že dovolj. Kaj bi med otroki!“

„V drugem oddelku spoznajo in določijo učitelji, za kaj je učenec najbolj nadarjen: ali za dvorno službo, ali za državno, ali za vojaško. Za dvorjane izbrani mladeniči so v tretjem razredu; teh je navadno okoli tristo. Mnogo teže je priti v četrti razred, v šolo za državne uradnike; teh učencev je le po šestdeset. Najteže pa se kdo pririže v peto šolo, kjer je komaj trideset sultanovih ljubljencev. Njim so namenjene najvišje službe na velesijajnem dvoru in v državi. Vidiš, Omar, ako boš marljiv in pameten, utegneš biti kdaj nazir, prvi zaupnik sultanov, mogočen in bogat efendi! — Kaj si se tako zamislil?“

Omar je slišal in razumel komaj polovico agove dobrohotne razlage; mislil je na Fatimo.

„Kaj pa dečki, odbrani za vojaško službo?“ je vprašal Tahir.

„Ti mladeniči morajo pomagati na sultanovih vrteh. Donašati morajo zidarjem kamenja, apna in lesa. Opravljati morajo jako težka dela in prenašati lakoto in žejo, vročino in mraz. Kuhajo si sami. Do petindvajsetega leta je vsak dodobra utrjen in izurjen in šele zdaj more vstopiti med prave janičarje, one nepremagane junake, pred katerimi trepetajo vsi trije deli sveta!“

Z minareta trdnjavske mošeje je vabil mujezin pravovernike k molitvi po solnčnem zahodu.

Osman paša in vsi drugi so vstali, šli na dvorišče in vzeli pri vodnjaku abdest: umili so si obraz, roke in noge ter mrmrali ob vsakem gibu: „Allah ekber — Bog je vsegamogočen!“ Pred vrati so odložili vse orožje in stopili v malo, skoraj prazno molilnico. V steni je bila dolbina, ki je kazala smer proti Meki; druge stene so krasili napisi in arabeske. Razen pridižnice, železnega lestenca in preprog ni bilo videti ničesar. Okno je bilo prašno in umazano.

Omar je klanjal, kakor so klanjali drugi. Ali misli so mu uhajale vedno iznova k Fatimi. Mehanično je spuščal roke, se priklanjal in poklekal.

Takoj po tej prvi večerni molitvi so šli večerjat. Ilmihal je na srebrnih pločah donašal jajčjih kolačev in kaše, pečenega janjca s čebulo in sladkarij. Pili so šerbet, sadjevec z vodo.

Omar ni maral jesti ničesar. Kakor hitro je mogel, je odšel iz selamlika. Naglo je stopal mimo straže po škripavih strmih stopnicah in po hodniku. Povsodi so bila tla pregrnjena z debelimi preprogami, da koraki ne bi vznemirjali bolnice.

Tiho in oprezno odpre ozka vrata Fatimine spalnice in se po prstih bliža njenemu ležišču. Jelene ni v sobi. Na mali mizici, okrašeni z vdetano biserno matico, gori sveča in medlo razsvetljuje ozek krog okoli sebe. Omar obstane pred bolnico in jo gleda.

Zdi se mu, da Fatima mirno spi. Glava ji je malo nagnjena na levo ramo. Bleda polt ji je skoraj prozorna kakor vosek in belo čelo se sijajno odraža od črnih las. Sinji polukrogi obroblyajo globoko upale oči. Ozke ustnice so trdno zatvorjene; desni ustni kot je nekoliko zategnjen . . .

Nedoumna moč ga žene bliže . . . pripogne se k hanumi. Izraz njenega obličja je strog in hladan. Z obraza ji seva lep, nedostopen mir, nadzemski veličastni mir.

Dotakne se njene prebele roke, ki ga je božala tolikokrat in ki jo je poljubljal tolikokrat. Mrzla je ko marmor. Obenem opazi, da Fatima ne sope več . . . Zdi se mu, da mu v tilnik in mozg diha ledena sapa . . . Ves bled in prestrašen krikne in stopi nazaj.

„Fatima, mila moja Fatima!“

Trepetaje se zgrudi na kolena, zakrije obraz v odejo . . .

Zunaj, v grmičju okoli trdnjave pojo slavci.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

25.

Ropot na dvorišču je zdramil klečečega. Omar je dvignil glavo in motril rajnico. Plahi svit cvrketajoče, medlo brleče sveče je obigraval bele mrtvaške rože na zagonetnem obrazu tihe Fatime in lil po njem vелеvznosito, nekaljeno blaženost drugih svetov . . . Zopet je bilo Omarju, da spava pred njim tuje bitje . . .

„Sam!“

Osvajala so ga neizrečeno bridka čustva. Za vedno, za vedno je izgubil svojo edino zavetnico, svetovalko, sestro, svojo prijateljico, svojo drugo mater, ki ga je ljubila tako nesebično in iskreno kakor rodnega otroka. Še nikdar, niti pri ciganih, se ni čutil tako nesrečnega in zapuščenega. Težilo mu je dušo in mu jemalo vso mlado moč in mlado zaupljivost. Oslutil je tajnovito večnost.

Zdajci se je zavedel, da je sam pri rajnici in tesnoben strah pred tiho gospo mu je zagomezal po udih. Vstal je in se obrnil proti vratom.

Tedaj se je vrnila Jelena. Dolila je olja v ampolo, visečo od stropa, jo prižgala in ugasila pojemajočo svečo. Osuplo je pogledovala zdaj Fatimo zdaj Omarja.

Ko je doumela, kaj se je dogodilo, je podrhtala. Burno so se ji dvigale prsi; jela je mežikati in po licih ji je lila solza za solzo.

„Joj, gorje meni,“ je vzdihala in jecala v predpasnik. „Nikdar več ne bom imela tako blage gospodarice! Nikdar več!“

Rahlo so zaškripala vrata in zašumela je težka zavesa. Prišel je Osman paša.

„Kako je hanumi?“ je mirno vprašal Omarja.

„Preminula . . .“ je zaihtel Omar. Zapiralo mu je sapo, zatezalo mu grlo in privrelo mu je iz skelečih oči.

„Jelena, zakrij hanumi obraz!“ je ukazal Osman paša, ki se je bil takoj okrenil proti vratom. Smrt pretrga mohamedancu zakonsko zvezo; umrla žena je možu zopet — tujka in on poslej ne sme več videti njenega obličja.

37*

Jelena je ustregla gospodarju.

„Kaj se jokaš?“ je rekel Osman paša Omarju in ga bodril: „Nihče ne živi dalje, nego mu je namenil Allah. Smrt je bel dro-medar, ki poklekne pred vrata vsakemu zemljanu. Kismet! Na turbetu ji dam postaviti lep nagrobni kamen od belega marmora in vdolbsti vanj zahvalnico Allahu . . . Jelena, k Ilmi halu, da obvesti imama!“

Odšli so vsi trije. Paša je poslal po slavni zdravnici Ailimo in Gülbahar. Zunaj je jelo po malem deževati.

Kmalu sta dospeli sloviti biljarici. Umili sta rajnico z mlačno in mrzlo vodo, iztegnili hanumi roke in noge ter privezali oba palca na nogah z zelenim motvozom. Pod prsi ji je položila Gülbahar težak ključ, Ailima pa ji je dala kafre v oledenele roke. Omotali sta truplo v turban — mrtvaški prt, oblekli Fatimi brezrokavno srajco, v kateri ni bilo nobene zavozlane nitke, in pokrili mrliča s platneno odejo.

Ko sta se poslovili, je prišel duhovnik, imam Ahmed, suhljat, bradat mož, miren, resen, dostojanstven. S sabo je privedel dva pomočnika. Položili so Fatimo na oder. Imam jo je pokril z zeleno odejo iz mošeje in obesil ruto ob zglavje.

Da ni bilo že tako pozno in da ni deževalo čimdalje huje, bi bili pokopali Fatimo kar neutegoma; tako pa so odgodili pogreb na drugo jutro.

Omarju je bilo, kakor da se mu je nekaj nebeško lepega ulomilo v duši ter izginilo za vekomaj. Bilo mu je, kakor da ga mučijo težke strašne sanje; nemiren je taval po mračnih hodnikih. Vse se mu je zdelo pusto, prazno.

Zlasti ga je razburjala misel, da Fatimi ne bo mogel izpolniti poslednje prošnje. Takoj po jaciji se je požuril gori v haremluk. Bal se je izdajalske priče; toda v mrtvačnici ni bilo žive duše.

S trepetajočimi prsti je vzel slonokosteno razpelce izza opasa ter odmotal in vzdignil trojno odejo na odru. Ta trenotek se mu je zazdelo, da sliši lahne korake in šum obleke po hodniku.

„Esmahanuma!“ se je prestrašil in obstal kakor okamenel.

Takoj pa je uvidel, da se je motil; le dež je šumel in pljuskal zunaj po strehah in po dvorišču.

Omar se je globoko oddahnil, poljubil križec in ga naglo potisnil Fatimi na gole prsi. Hlastno je popravil in pogladil mrtvaške odeje. V neznosnem strahu pred mrličem in pred zasledbo je pobegnul v pritličje, tiho in hitro, kakor bi ga nosile same gorske vile.

Šel je v svojo ozko nizko sobico in počenil na minder. Nalsonil se je z laktom na oknjak in strmel z uklonjeno glavo skozi okno; oblaki, zemlja in vzduh so se spajali v čemerno neprozorno črnoto. Na odprte železne oknice so bobnale goste kaplje in mu razbite pršele na vroče lice. Šumeč je lilo od streh in zidov in drlo med skalinami v Bosno. Redkoma je puhnil jezen veter in pozibal lok ob steni. Iz konjušnice je slišal Omar včasi zamolkle udare podkovanih kopit in rezgetanje. Od ilovnatih tal zatohle sobe je zaudarjal neprijeten duh po vlažni zemlji.

Zavil se je v odejo in legel; zaspati ni mogel. Vedno iznova je razglabal prežalostno usodo Fatimino. Sužnja, dan na dan prikovana v zlati kletki, je prežдела najlepša leta v haremu, brez nade, da se reši kdaj v svobodo. Toga in obup sta ji dan na dan grenila mladost in jo zamorila. Spominjal se je njenih žalobnih oči, njenega milega glasu, njenih besed.

Taki spomini so ga raztožili. Blazina mu je bila mokra od solza. Legel je na drugo stran in poslušal uspavalno šumenje dežja. Še dolgo se je premetaval nemirno po ležišču, preden je zaspal.

Prebudil ga je rani hlad. Rahel svit ob oknu je oznanjal mlado jutro. Po Vranduku so peli petelini. Deževalo ni več.

Ko se je zbudil, mu je težko padla na dušo prva misel: „Fatime ni več! Ah — včeraj osorej sem jo še imel . . .“

Na vrtu so se oglašali radostni ščinkavci in kričavi vrabci. Skozi okno je videl majhne oblake, nežno zardele, kakor detinja lica po spanju. Tedaj je zaslišal od vrta udare in škripot.

„Kaj je to?“ se je vprašal in poslušal.

Udarjalo je enakomerno in včasi zazvenelo ali rezko zaškrtalo kakor železo ob kamen.

„Grob kopljejo Fatimi . . .“

Zganil se je. Naglo je vstal, se umil in pohitel v prvo nadstropje. Pri rajnici je bil že imam Ahmed.

„Zakaj si tako žalosten?“ je vprašal Omarja prijazno. „Arhangela Mičail in Gjebrail spremita rajnico pred Allahov prestol in jo povedeta v čarobna nebesa, tlakovana z žlahtno rudo in polna dehtečih cvetlic, pod neizmerno široko drevo modrosti. To drevo ima zlate korenine in milo pojoče srebrne vejice, rodi pa same drage kamene po vseh brezmejnih nebesih, ki jih ne more predirjati najhitrejši konj. Ondi bo prebivala, večno lepa in mlada, v razkošno opremljeni palači ob vonjavem potoku, kjer se prelivata zgolj mleko in med v rožni vodi.“

Prenesli so oder z mrličem skozi predsobo, po dolgem ozkem mostovžu, po stopnicah mimo straže na dvorišče in v džamijico. Omar je pokleknil v kot. Prihajali so ljudje, samo moški, med njimi Osman paša, Uzeir aga, Tahir in Ferhad. Prišlo je tudi precej siromakov, ki so pričakovali običajne pogrebne miloščine.

Imam je molil molitev za rajnike. Pogrebci so se držali hladnodušno in vendar niso skrivali radovednosti. Njih mirni, skoraj zadovoljni obrazi so jezili Omarja.

Obrnil je glavo k steni in bral na modrini pozlačen napis, stih koranove sure: „Bog je luč nebes in zemlje. Njega luč je modrost na zidovih, kjer gori svetiljka, pokrita s steklom. Steklo sveti ko zvezda, svetiljka je nalita z oljem svetega drevesa. Olje ni ne od izhoda ne od zapada, luč sveti vsakomur, ki jo želi.“

Zapel je mujezin na minaretu. Možje so vzdignili krsto in jo nesli iz mošeje. Vsak korak so se premenjavali nosilci. Esma hanuma je gledala z otroško zvedavostjo skozi leseno omrežje svojega okna; zraven nje sta bili Arifa in Hanifa. Tudi pri drugih oknih so stale ženske; za pogrebom ni smela nobena.

Omar je bil mrtvaško bled; ves potrj je stopal za drago rajnico in gledal na zeleno odejo, ki je krila Fatimo. Iztežka je premagoval jok.

Na dvorišču so stale umazane rjavkaste luže od snočnjega in davišnjega dežja. Lesena vrtna ograja je bila črna in mokra. Ali nad vrtom je sijalo čudovito ljubko in krasno jutro majnikovo. Med bohotnim zelenjem je belelo polno milovidnega cvetja, kakor bi bil zapadel sneg. Od vej so kapali debeli težki kanci. Izza gozdatih vrhov je vela opojna vonjava drevja, grmovja in mahovja. Izprevod je zavil na vrt.

„Kako hodijo po travi in lepih cvetlicah,“ se je gneval Omar. „Čemu neki jih je prišlo toliko, saj vendar ni nihče poznal Fatime.“

Iznova se je srdil nad tujci; bili so mu nad vse zoprni, ker so prišli večinoma le radovednost past in zijala prodajat, iztezat vratove in uživat nevsakdanji prizor. Vsi so se mu zdeli neusmiljeni, brezsrčni, brezčutni . . .

V senci pod velikim orehom, sredi prijaznega zelenja, tam je zevala črna jama. Mraz je obletel Omarja po laseh, po tilniku, po mozgu. Skozi solze je videl vse nejasno, zabrisano; pred očmi so mu plesale svetle bele luči in se spajale v čudno slepečo svetlobo, da ni mogel razločiti nobene stvari.

Osman paša je strmel v oreh, prestopil včasi z noge na nogo in skrivoma pogledal Omarja, ki je ihtel tiho, brez solza, da mu je pretresalo tilnik in rame.

Vzeli so vrhnje zeleno zagrinjalo z rakve in jo spustili v grob tako, da je bil obrnjen mrlič proti Meki.

Omarja je obšla strašna domneva, da zagrebo Fatimo še živo . . . In prešinila ga je nič manj strašna misel, da zasujejo zdajle ta ljubi obraz, te mile oči, te drobne roke za zmeraj v črno zemljo med gnusno črvad . . . Zdvajal je ob takih grozotnih mislih.

Pokrili so rajnico z malo streho desak in jeli zasipati grob. Zamolklo je udarjalo kamenje in prst ob les.

Omar je komaj stal pokoncu. Zakril si je obraz z rokama; izmed prstov so kapale svetle solze na razkopana črna tla.

Ko so zravnali zasuti grob, so izlili nanj vrč vode, poklekneli in jeli moliti tespih, rožni venec od trikrat triintrideset kroglic. Po triintridesetkrat so izgovarjali: „Slavim Allaha! — Hvala Allahu! — Allah je vsemogočen, amin!“

„O verniki, kakšnega ste poznali tega človeka?“ je vprašal imam.

„Poznali smo ga dobrega,“ so odgovarjali pogrebci zateglo.

„Hočete pričati zanj?“

„Hočemo.“

„El fatiha!“ je velel duhovnik. Vstali so, obrnili dlani proti nebu in odmolili očenaš.

„Amin! Amin!“ se je razlegalo med starim obzidjem. Potegnili so si z rokami po čelu, očeh, licu in bradi, si poljubili konce svojih prstov in odšli.

Imam pa je ostal pri grobu, da bi svaril in opominjal dušo in jo obvaroval hudobnih duhov, kateri bi jo radi ukanili in ugrabili Allahu. Daleč se je oril močni, preleteči glas duhovnikov: „... pekel je tvoja usoda, raj je tvoja usoda, tvoja krivda je tvoja usoda...“

Utihnili so in poslušali nekaj trenutkov; nato je pobral zeleno odejo, si jo vrgel čez ramo in odšel.

„Zdaj me ne ovira nič,“ je dejal Osman paša zadovoljno Uzeir agi, ko so sedeli z Omarjem po pogrebu v selamliku. „Odzvati se hočem tvojemu vabilu.“

„Dobro, jako dobro,“ je odvrnil Uzeir aga veselo. „Kdaj pa odrinemo?“

„Takoj jutri zarana!“ je odgovoril Osman paša. „Imeli bomo ugodno pot; po dežju ne bo prahu. Omar, ti odjahaš z nami na Kranjsko!“

„V domovino!“ je zavriskalo v Omarjevi duši. Ali žalost za Fatimo mu je kalila veselje, da bo po dolgih dolgih letih zopet videl očetnjava, sveta domača tla.

26.

Paša je neutegoma ukazal svojim konjanikom, naj začno pripravljati vse potrebno za četovanje.

Sirovi jezdecji so vriskali od divjega veselja, ko so slišali, da pojdejo zopet plenit, palit in morit! Nekateri so prinesli v kot dvo-rišča velik kotel in zakurili, da bi topili žveplo. Drugi so šli s pašo, z Omarjem in Uzeir ago v ahar, v konjušnico. Pregledali so jermenje, sedla, okovana z železom, pregledali konje arabskega in domačega plemena pa določili, katere vzamejo s sabo. Veselo je zarezgetal beli Sarif, ko je uzrl Omarja.

Potlej so šli v saračano, v orožnico. Osman paša je obstal pred krasnim orožjem, ki ga je bil nosil ali uplenil za premnogih bojev. Ob deskah so slonele sulice pa težke nerodne puške na kresalnik. Na kolih so viseli prsni oklepi in orožni prepasi, ob zidu pa handžari, kindžali in jatagani, nemški dolgi meči in kratke tatarske krivulje, loki in samokresi iz Foče, Ipeka, Skoplja... Povsodi na teh tihih pričah besnih bitev so blesteli in pestreli pisani dragulji, zlato in srebro, slonova kost in biserna matica.

„Poglejta ta buzdovan!“ je velel paša Omarju in Uzeir agi. „Z njim sem udrihal v bitvi pri Varni po Ogrih. Dvaindvajsetleten mladenič sem bil že tretjikrat v boju. Takrat bi me bili ranjenega kmalu ujeli na močvirju, ker sem zadrevil predaleč med sovražnike. Tole široko ogrsko sabljo sem si priboril štiri leta pozneje v veliki bitvi na Kosovem polju. In ta samostrel sem ugrabil za osvojitve Istambola grškemu strelcu pri zadnjem naskoku ob drenopoljskih vratih. Tega je zdaj že devetnajst let. Razrušili smo tisočletno izhodnorimsko cesarstvo in odslej trepetajo pred nami vsi neverniki. Velik je Allah! — Kar vidite tukaj, vse me spominja mladih let: junakovanja pri Nišu ob Nišavi, v Karamaniji v Mali Aziji, pred Belgradom, v Albaniji, v Epiru, na Valaškem, na Peloponezu v Lakoniji in Ahaji, v Atiki, v Bosni, na Erdeljskem, Hrvaškem, Štajerskem, Kranjskem...

„Blagor tebi, ki si si stekel toliko nevenljivih zaslug za edino pravo vero prerokovo!“ je dejal Uzeir aga spoštljivo. „Omar, tu imaš najlepši zgled!“

Odnesli so nekaj orožja iz drugih oddelkov orožnice, ga razdelili med vojnike ter pilili in brusili ukrhane ostrine. Iz dvoriščnega kota je zaudarjal zadušljivi duh kuhanega žvepla. Z njim so namakali niti in omotavali ž njimi puščice pod ostrimi zalustmi.

„Že vidim švigati užgane ožveplane strelice, že vidim goreče strehe pasjih malikovalcev!“ se je radoval Osman paša. „Gorje Ljubljani! Ako se nam ne uda izlepa, jo popalimo do zadnje koče!“

Popoldne je bilo vse urejeno. Osman paša in Uzeir aga sta se naslajala ob posnemkih podob naših mest, ki jih je bil dal italijanskemu slikarju naslikati izobraženi sultan Mehmed Drugi, prijatelj krvavih vojska pa tudi umetnosti. „Und der Turckhisch kayser hat inn denn Landen all' Stett lassen abmallen,“ piše v svojem *Chronicon Austriacum* Korošec Jakob Unrest, sodobnik cesarja Friderika Tretjega, korar v Podkrnosu in župnik slovenski fari v Šmartinu blizu Poreč ob Vrbskem jezeru.

Omar je ždel sam v svoji sobici. Kar so se tiho odprla vrata in vstopila je mala Arifa. Plašno je postala pri vhodu; bala se je, da je Omar ne zapodi iz selamlika, odmenjenega le moškimi. Bila je blede, razmišljena.

„Omar, pojdeš res tudi ti z njimi?“ je vprašala vsa žalostna in nekaj ji je zatrepetavalo na nežnem vratku pod rdeče pobarvanimi lasmi, spletenimi v tri kite.

„Res.“

„Pa se kmalu vrneš?“

„Kmalu.“

„Ah, ne veš, kako mi bo dolgčas po tebi,“ je vzdihnila in boječe pogledala orožje, katerega se mohamedanka, „nečisto bitje“, ne sme dotakniti. „Omar, podari mi kaj, da bom imela za spomin!“

Odprl je dolaf in ji podaril rubinovo agrafu, ki jo je nosil včasih na turbanu.

Zahvalila ga je vsa vesela in mu podala svojo srebrno zastavnico. Prijela ga je za roko in šepetala presledkoma, zardela v dražestni zadregi: „Ah, Omar, Omar... da bi imel tudi ti mene tako rad, kakor jaz tebe!“

Priklonil se je in poljubil mlado Turkinjo na živordeče, še nekoliko tanke ustne. Arifa je stopila na prste, se iztegnila v vitkih bokih in mu ovila obe roki okoli vratu. Vrnila mu je poljub krotko, rahlo, vedno boječ se, da se mu ne bi zazdela vsiljiva. Kakor zlati zvonci so cvenketali cekini okoli njenega vratu in na prsih.

Zasmilila se je Omarju. Mislil si je: „Pride pote mož, te odvede v harem, v vedno ječo, kjer bodo gizdava oprava, parfum in sladkarije vse tvoje veselje . . .“

„Greš malo k nam?“ ga je vabila in nagnila glavico ljubko po strani.

Omar je šel z Arifo, dasi ni rad hodil k Esmi hanumi. Zdelo se mu je včas, da ga prva žena Osman paše pogleduje nekam sumljivo — kakor bi kaj slutila.

Esmi je v haremskem velelepju sedela s podvitima nogama na minderju, pokritem s težkimi perzijanskimi preprogami in se naslajala na modre blazine, parfimirane z rožnico. Oblekla si je najlepšo obleko — rajne Fatime: ozek, kratek telovnik od temnordečega baršuna, poln zlatega oveza, in jako široke dimije od težkega modrosvilenega brokata, osutega s srebrnimi zvezdicami. Držala se je modro in razglabala mučno vprašanje, ali živi v širnih deželah premogočnega sultana še katera hanuma, ki ima tako neznansko dolgočasnega dedca za moža kakor ona.

Ponudila je Omarju halve, peciva od parfimirane moke, medu in maku. Omarju se ni ljubilo; razdelil je slaščice Arifi in preživahni Hanifi, ki ga je poredno cukala za rokav in skrivoma pačila hudomušni obrazek na čudno smešne načine.

Skozi rešetke so poigravali solnčni traki in po drobnem vzenju na steni je gomezelo kakor sijajni roji zlatih kresnic.

„Ljubi Omar, povej mi, kaj misliš, kdaj dobiš brke?“ je vprašala nenadoma Esmi.

Omar je molčal. Izprva se je nasmehnil, ali takoj mu je otrpnil smeh. Bal se je Esminih vprašujočih oči; bal se je, da ne pojde proti domovini, marveč — v harem.

„Omar mi je dal take lepe kamene v spomin,“ se je poveselila Arifa in kazala agrafo.

„Meni tudi, meni tudi!“ je zahtevala Hanifa.

„Ah, naša porednica misli, da mora dobiti vse, kar imam jaz,“ se je pritožila Arifa.

Tačas je prišel Osman paša. Hčerki sta mu pohiteli naproti. Sedel je, si posadil malo Hanifo na koleno, pogledal Omarja in vprašal ženo: „Kaj delate?“

„Pravkar sem si mislila: glejte vendar, kako dekliški obraz ima naš Omar,“ je odgovorila Esmi in pozorno motrila fanta s svojimi sanjarskotemnimi očmi.

Omarja je izpreletel kar mraz; bilo mu je tako tesno okoli srca, da je sopel le iztežka. V silnem strahu je čakal, kaj poreče paša.

„Kakšna misel,“ je zavrnil mož hanumo. „Pa poglej druge petnajstletne dečake! Omar! Pojdi doli in naroči, naj bo večerja danes malo prej! Jutri bo treba zarana v sedlo!“

Zatonila je velika purpurna žoga; mohamedanom se je pričel nov dan. Trudni oblaki, osuti z žerjavico in zlatom, so počivali v dolgi vrsti nad otemnelimi gorami. Po molitvi je obiskal Omar še enkrat vse ljube kraje in koticke ter se ganjen poslavljal od vranduške trdnjave kakor od sočutnega živega bitja. Rad je odhajal odtod — in vendar se mu je storilo tako inako ob misli, da bo bival le še nekaj kratkih ur tukaj, kjer je preživel toliko let. Žalostno so peli črički za obzidjem in iz sela je donašal večerni veter otožno petje turških deklet . . .

Kakor omamljen je taval po večerji v svojo izbo in zapahnil vrata z železnim zapahom.

„Zadnja noč v Vranduku . . .“ si je rekel in zrl zamišljeno skozi odprto okno. Na mračnosinjem obnebjju so že migljale zvezde; nad spavajočimi hostami je gledala luna veličastno iz okna črnih oblakov. V grmičju in nizkem lesu blizu trdnjave so peli in ihteli slavčki tako milo, tako koprneče, tako sladkotožno, da se mu je topila razigrana duša v sanjavem domotožju.

„Kakšna je moja domovina?“

V duhu je videl vabljlive gore, čudovito drevje, bajne cvetlice, zlatokrile metulje.

„Kje sta moj oče in moja mati? Kakšen je moj dom? Ali pridemo mimo njega?“

Temno se je spominjal visokih zidov, ali zdelo se mu je, da bi vendar takoj spoznal rojstni grad, ko bi ga le zagledal! Slek se je, sezul in legel. Skozi nočno tihoto je šumel tajnoviti šum narasle Bosne, jezno se zaganjajoče ob tesne skale. Omarju je bilo, da čuje iz nižave zamolke klice in zvoke izmed kljubovalnih pečin.

„Kako oduren je ta Uzeir aga,“ se je domislil in se zopet spomnil Fatime. „Zjutraj obiščem revico zadnjikrat . . .“ Misli so se mu jele križati in kaliti. Uspavalo ga je enakomerno bučanje reke, zaspal je trdno spanje zdrave mladosti.

Sredi noči se je zdramil in pogledal. Skozi okno so lili lunini žarki in osevali kos tal in zidu pri vratih. Zunaj je presledkoma viharil veter, vil drevje in bučal ob ogalih. V Vranduku je cvilil

pes; tolpa njegovih poludivjih tovarišev je lajala za njim, se oddaljila, umolknila pa zopet zacvičila in tulila in zavijala pošastno.

Ko je burja ponehala za trenotek, se je nenadoma zazdelo Omarju — da se na hodniku nekaj plazi ob zidu in prhuta v sapi... Dvignil je glavo in poslušal pozorno.

„Nič ni,“ si je dejal pomirjen in se oddahnil globoko. Pogledal je skozi okno. Dolgi oblaki so se bili pomaknili proti zapadu. Na globokem nebu so plaho migljali plamenci, kakor bi morali zdajdaj ugasniti v sapi. Mesec je počival na visokih blazinah. Omar je zopet legel, ali zdajci je slišal razločno — kako je tipalo po vratih...

„Kaj je to?“ se prestraši. Pokriža se. Trepetaje strmi proti vhodu. Srce mu zastaja.

Divje zabesni veter. Naglo se odpro vrata in hitro se zopet zapro — pred drgetajočim Omarjem stoji bela človeška postava, oblita od mesečine. Počasi, neslišno se bliža postelji. Omarju se ježijo lasje, videčemu, kako se premikajo gube njenega mrtvaškega prta.

„Kdo si? Kaj hočeš?“ jeclja in se zboji sam svojega glasu.

Sila razburjen hlastne v kot po handžar ob zglavju. Toda od prikazni prihaja taka očarujoča sila, da ne more obrniti oči od nje; roka se mu dotipa do orožja, ali trepetajoči prsti spuste ročaj in handžar mu pade s strahotnim ropotom na tla. Ves trd od zone gleda Omar v nemo nočno prikazen. Zobje mu klopotajo, pretresa ga mraz, kakor da diha vanj ledena sapa planinskega prepada.

Tedaj se razgrne dolga odeja in pokaže belo roko, bel obraz.

„Fatima!“ dahne Omar.

Tu stoji pred njim tako mlada, tako lepa, kakršno je videl onega dne, ko je prišel v Vranduk. Čisto taka je, le vsa bela, bolj bela, nego njeno mrtvaško ogrinjalo. Ob labodjebelih licih ji drhtajo gavranječrni lasje.

„Fatima, kako nebeško si lepa!“

Omočen se ne more ganiti, udje so mu kakor svinčeni. Počasi se dvigne njena drobna prosojna roka, milo se upirajo togepolne oči vanj in komaj slišno šepetajo skrivnostne ustne:

„Ko se povrneš domov — oj — varuj se črne kače!“

Ko tajinstveni dih polnočne sape v cipresah mu šušljajo njene besede na uho. Prebledo obličje se prikloni nadenj in na vroče potno čelo ga poljubijo mrzle ustne. Od nje veje grozoten grobni hlad in duh vlažne prsti.

Iznova zabuči veter, vrata se odpro.

„Zbogom, Omar!“ šepeta prikazen in se izlije iz spalnice. Oblak zakrije luno, otemni sobo . . .

Omar je ležal kakor v omotici. Naposled se je le ojunačil; vstal je, ukresal ogenj in prižgal svečo. Hitel je k vratom. In videl je, da so zapahnjena tako, kakor jih je bil zapahnil, preden je šel leč. Nanovo ga je lomil grozljiv strah. Sapa je ponehaval; le Bosna je šumela zmerom enako močno.

Legel je zopet in si otiral oznojeno čelo.

„Kaj je bilo to? Ali se mi je le sanjalo tako živo? Ali je bilo vse le prazna domišljija? Pa saj sem videl in slišal in čutil vendar vse tako natanko! Tamle je stala, tod se je premikala ona, Fatima! Ali vstajajo mrličji iz grobov? In kdo je odrinil zapah, ki sem ga zapahnil znotraj? Da bi bil vse to samo privid? Ali je bila ona ali vendar ni bila? Ah, bila je, bila! V duhu bom vedno pri tebi, mi je obljubila na smrtni postelji. In vstala je iz groba, obiskala me takoj prvo noč! Ah, da je nisem vprašal, kako je tam . . . kaj je na onem svetu . . . In vprašal, kaj pomeni ona črna kača . . .“

Zunaj so skovikali skovirji. Upihnil je svečo in razglabal strahotno uganko. Ze so ugašale zvezde, že je slišal peti, klepati divjega petelina. Prekrižal je roke na prsih in zaspal . . .

Komaj se je jelo malo svitati, je že zatrobil bojni rog. Omar je skočil pokoncu in si mel oči. Čutil se je mirnega, krepkega in čilega. Ko se je oblačil, se mu je smejalo kar samo po sebi in venomer je ponavljal: „Tedaj danes! Tedaj danes!“

Bilo je še mračno; toliko da je razločal tablice na stenah. Skozi okno je pihal hladen piš, oznanjevalec solnčnega izhoda. V bližnjih hostah so počivkavali ptiči kakor še v sanjah. Megle so se kuhale nad Bosno vodo in se pasle ob holmih. Vranduške kočje s svojimi iznad pritličja molečimi, širjimi zgornjicami in strmimi strehami so gledale iz sivote, kakor bi bile postavljene v oblake.

Hitel je v kopalnico. Po hodnikih, po dvorišču, povsodi je slišal ropot, klice, korake; že je bilo vse živo po trdnjavi.

Izza meglenih vrat je stopilo zmagovalno solnce. Po ozki galeriji minaretovi je korakal mujezin, prekrižal roke na prsih, se priklonil globoko in pel na vse štiri strani „ezan i Muhamedi“:

„Allah je vsegamogočen! Pričam, da ni boga mimo Allaha! In pričam tudi, da je Mohamed prerok Allahov! Pripravite se k molitvi! Pripravite se k dobremu! Allah je vsemogočen! Ni boga mimo Allaha!“

Vse se je zdelo Omarju danes odlikovano s čarom posebnosti. Še nikdar ni poslušal pòziva k molitvi tako pozorno in pobožno.

Po jutranjici je šel na vrt. Uzorilo se je. Nebo je ovijala tanka mrena. Iz goščave je letela črna gozdna štoklja doli k Bosni iskat si postrvi. Tiho je stopal proti orehu. Tisočere zlate niti so poigravale med vejami, po lahno ordelem zidovju, po rosnih bilkah in cveticah. Na svatovsko odetih grmih, v hladu dolgih jutranjih senc je je bilo vse tako svetlo, pokojno, praznično . . .

Natrgal je mladih rož in jih položil na gomilico Fatimino. Na nežnih cvetih so lesketale kaplje rane rose ko človeške solze.

Molil je molitev, ki jo je znal od Fatime; kmalu pa se je zalotil, da mu begajo misli vse kam drugam. Spomini, živi in napol pozabljeni, so se mu porajali iz skritega dna duše. Nejasna, prijetna sanjavost mu je obajala srce. Spominjal se je veselih in otožnih prizorov; spominjal se je časov, ko se je rajna Fatima zvonko smejala tukaj pod orehom, časov, ko sta skrivoma snovala rešilne načrte; spominjal se je njenega milega glasu, ganljivih hrvaških pesmi, njene hvale in graje, njenih svaril . . .

„Kaj pomeni črna kača?“

Spomnil se je odurne ciganke. Kar mu je stopiła pred dušo druga postava — temno oblečena ženska s črno krinko... v hladni podzemeljski jami, kjer so se povsodi užigale, blestele in bliskale pisane lučke na kamenitih stenah in stropih.

Nad grobom so letali metulji in čebele; pogorski veter je zibal cvetje in visoko travo. Na orehovo vejico je sedel ščinkavec in se gugal, da so sule svetle kapljice z rahlim šumom od listov; veselo, podjetno je zapel fanfaro ljubezni.

Omarju je bilo, kakor da sliši Fatimo: „Ne žaluj za mano! Našla sem mir in pokoj. Kako tiho, kako lepo je tukaj! Čuj, kako radostno pojo drobni ptički, kako ugodno pihlja veter iz vonjavih senc pragozdnih, z daljnih višav prijazen pozdrav domovine!“

In začutil je čilo moč mladega telesa, svežo moč, kakršno je videl in slutil naokoli v bujni prirodi.

Že so gnali konje iz konjušnice. Treba je bilo oditi; uklonil je glavo. Poljubil je šopek in dihnil: „Zbogom, Fatima!“

Na dvorišču so gizdavi žebci iztezali vratove, širili nozdrvi in rezgetaje pozdravljali mlado solnce. Manjši kosmati tovorni konji, osedlani s preprostimi lesenimi sedli, so se vedli mirneje in le včasih pozvanjali z zvonci.

Ilmihal je z dolgim bičem odganjal lajave pse. Divji brkati konjaniki so hodili okoli konj, nekateri pa so že sedeli v sedlu. Iz vrveče množice je slišal Omar klice: „Husein, Ali, Hasan . . .“

Sedaj je izpustil Ilmihal krasno osedlanega Sarifa iz hleva. Umnooki beli konj je sam priskakal k svojemu mlademu jezdecu. Omar ga je ljubkujoče potrepal po čelu, po plečih, po lepo upognjenem vratu in se popel v sedlo. Sarif je plesljal po dvorišču, nagajivo natezal uzde in grizel žvale; ponosno, strumno in vendar lahko je sedel Omar na njem. Novo sedlo je škripetalo in rahlo so požvenketavale srebrne verižice ob usnjati opremi. Osman paša je govoril z debelim Tahinom in zadovoljno gledal Omarja.

Dolgi Ejub je miril visokega črnega Atmadžo, ki je besno udarjal ob tla, da so se mu iskre kovale pod kopiti. Vedno nestrpneje je stresal „Sokol“ gosto grivo, ki je bil vanjo vpleten amulet proti zlemu pogledu. Kakor gibek mladenič ga je zajahal Osman paša. Veliki belordeči turban sta mu krasila diamantna agrafa in čapljino pero; ob bedru se mu je lesketala dragocena damaščanka.

Zatrobil je trobar na dolgi bojni rog.

Ta glas se je zdel Omarju klic novega življenja, katerega se je — bal in vendar vse pričakoval od njega. Še enkrat se je ozrl po zidovih, še enkrat po vodnjaku, po polmesecu na minaretu, še enkrat po nepozabnem vrtu . . . Bilo mu je, da žaluje ob slovesu tudi kamen in zid . . .

„Allah s tabo, Omar!“ je zazvenel dekliški glasek. Pri oknu Esminega harema je videl objokani obrazek Arifin. Mahnil ji je z roko v slovo.

„V imenu Allahovem!“ je velel Osman paša.

Barjaktar je dvignil malo zeleno zastavo visoko nad glavo svojega rjavega konjiča, konjaniki so divje zavriskali in odjahali iz trdnjave.

In dirjali so mimo krovov vranduških proti jugu, dirjali po ozki dolini reke Bosne, dirjali proti severozapadu, proti Travniku in Banjaluki, se združili medpotoma z drugimi četami in dirjali, dirjali proti mejam hrvaškim in slovenskim.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

27.

Hladnega majnikovega jutra leta 1472. je stal na lesenem mostovžu ljubljanskega Starega gradu ali meščanskega bastijona nad Svetega Florijana ulico štiridesetleten mož preširokih ram in prekratkih nog, veseli pa hrabri vitez Ahac Doljanski.

Tukaj, na južnoizhodnem delu grajskega hriba, nasproti velike grajske trdnjave, so ljubljanski meščanje zgradili malo trdnjavo na razvalinah rimskega zidovja. Na utrdbe so postavili mestno zastavo, topove in svoje stražnike, ki naj bi naznanili ogenj ali sovražnika.

Le malo je premenilo gospoda viteza Ahaca minulih deset let. Odebelel je še nekoliko bolj navzlic hudim viharnim časom. Pač so mu že precej osiveli dolgi lasje, pristriženi le nad obokanim čelom; močni črni brki pa so mu štrleli v stari krasoti kakor dvoje osti vodoravno preko napetih lic na desno gori proti Šmarni gori, na levo doli proti Krimu. V svežem jutranjem pišu mu je nihalo izpreminjasto pavje pero nad rjavim baretom, ob mečevem ročaju pa rdečesvilnata, zlato pretkana petlja, ki jo je bila navezla nepozabna ljubica Fiametta sama in jo dolgo nosila na srcu ali pa tudi na levem rokavu. Ob pasu je visela gospodu poleg bodala usnjata torbica, pretaknjena s kratkim nožem, na prsih pa ogromna čutara.

Vitez Ahac je bival že precej dolgo v Ljubljani. Ko je bila uvidela grofinja Mila Blagajeva, da je vse iskanje in poizvedovanje po ugrabljeni komtesi brezuspešno, ji je omrznel grad, koder jo je spominjal vsak kotiček nesrečne hčerke Alijane. Grof Majnard je odvedel soprogo v razcvitajočo se Ljubljano; ondi je bilo kolkortoliko razvedrila in zabave. Ali tudi tukaj neutolažna mati ni našla miru. Preselila sta se na hrvaško posestvo; na gradu pri Kolpi pa je poleg starega grofa Felicijana ostal in vladal vitez Ahac. Dokler je bilo kaj boljšega vina v grajski kleti, se po cele tedne kar ni ganil z doma; kadar je pa pošlo, je pa kar po cele tedne veseljačil pri sosedih in znancih med Kolpo in Savo.

Letos ga je poslal grof Majnard v Ljubljano, naj nadzira poprave njegove hiše v Gosposki ulici. Gospod vitez je kaj rad odjahal

s svojim oprodo s kmetov v stolno mesto. Tukaj je živel venomer v skok. Našel je mnogo starih prijateljev in si pridobil novih znancev, ne le med ošabnimi plemenitaši, ampak tudi med ponosnimi meščani, zakaj njegov nekočljivi veliki duh se ni brigal za prismojene predsodke, vsled katerih je zeval velikanski prepad med sloji. Italijanskim zidarjem v Blagajevi hiši ni prodajal nobene sitnosti — rajši je nadzoroval ljubljanske gostilnice. Ker jih je bilo vse polno in ker je bil nadzornik jako vesten, je imel vedno dokaj posla do pozne noči. Kadar je zaklenkal na Gradu mali zvon in gnal vinske bratce že ob devetih iz krčem, je vitez Ahac vedno še moško sedel za mizo in prijazno prigovarjal gostilničarju, naj nikar še ne lazi v dolgočasno posteljo. V kratkem si je pridobil ponosni in častni priimek: ponočni kralj. Hiša grofa Blagaja je bila že zdavnaj popravljena, toda Majnardov svak še vedno ni maral domov, in to iz dveh tehtnih razlogov: prvič še ni pregledal vseh ljubljanskih gostilnic tako natanko, kakor se mu je zdelo potreba; drugič pa se ni hotel lahkomišelnostjo nastavljati Turkom, ki so pridrevili kmalu za njim na Kranjsko.

Zamišljen je gledal doli na ljubljansko mestece. Drevje in grmovje na Gradu so bili večinoma posekali, nekaj zato, da bi laglje ugledali bližajočega se sovražnika, nekaj pa zato, da bi laglje streljali nanj. Ta les in pa les iz cesarskih host so porabili pri utrdbah in mostovih pred mestnimi vrati. Grad je bil skoraj gol; ptice pevke so se preselile na Golovec.

Vitez Ahac je videl pod sabo malone vso Ljubljano: Stari trg in Novi trg. Med Ljubljanico in Gradom so se stiskale večinoma lesene hiše in hišice Starega trga, krite z deskami ali slamo; onostran reke, med njenim levim bregom in razvalinami Emone na Gradišču, tam je bil Novi trg, tam so stale večje zidane hiše kranjskih kavalirjev. Od Starega gradu je držal najstarejši mestni zid naravnost po hribu doli do Karlovških ali Pisanih vrat ob koncu ulice svetega Florijana in odondod po Prulah do Ljubljance nasproti izliva Gradaščice. Drugega zidu, od grajskega poslopja do mostu pri Tranči, Ahac ni mogel videti. Tudi Novi trg je bil obzidan. Mestece je bilo podobno velikemu gradu.

Od raznih strani je slišal udare in klice delavcev, ki so popravljali zidove, hiše in mostove pred mestnimi vrati. Sredi Starega trga, nad rotovžem, se je nemirno izpreletavala jata golobov in tožno je pozvanjalo iznad cerkvice svetega Fridolina ob začetku onostranskega mestnega zidu na Bregu. Po Ljubljanskem barju in

Mestnem logu se je pasla tuintam megla; iz nje so kakor iz sivega jezera moleli jagnedi, vrbe, jelše, hrasti. Ponekod je blestela močvirna voda, se lesketalo koleno Ljubljanice v solnčnem svitu; po vodi je plavalo mnogo čolnov in plavi. Nad Krimom so pluli beli oblaki počasi proti zapadu.

Vitez Ahac je slišal korake na mostovžu. Prihajal je meščan, oborožen z mečem in težko trorezno sulico, spodaj okovano z železom; na glavi se mu je svetila lepo osnažena čelada, na prsih pa jeklen oklep. Bil je manjši od Ahaca, pa prav tak trebušnjak. Držal se je pa mož precej kisló; videlo se mu je, da nič kaj rad ne opravlja sitne in dolgočasne službe stražarske.

„Kako pa kaj, bratec Ljubljančan?“ ga je prijazno ogovoril vitez Ahac. „Saj menda ne bo Turka sem pred Ljubljano, kaj pravite?“

Meščanu stražniku se je okrogli obraz še vedno nejevoljno mrdal kljubu lepemu nagovoru.

„Nikar me no ne glejte tako presneto pisano, prijatelj v Kristusu!“ je nadaljeval veseli vitez Ahac in se mirno zlagal: „Komaj sem zvedel, da sili divji Turek v dežel, pa sem prihitel v mesto, da kot krščanski vitez pomagam Ljubljančanom zoper nevernega in zarobljenega sovražnika!“

„Potlej ste pač bela vrana!“ je godrnjal meščan. „Gospoda plemenitaši se hudo brigajo za nas meščane!“

„Imeniten ipavec,“ je dejal vitez Ahac in mu ponudil čutaro. „Iz gostilnice pri Veselem medvedu tamle doli.“

Stražniku se je ojasnil obraz. Pil je, se globoko oddahnil in rekel: „Ne vem, čemu se klatim jaz, miroljuben medicar, tukaj gori ponoči in zarana, ko je megla! Kaj naj pa vidim, če je megla? Pa naj zapalijo okoli Vrhnike in na Krimu devetindevetdeset grmad — kako naj jih vidim, če je pa megla, megla, taka megla!“

„Peklenska megla res!“ je pritrdil vitez.

„Hudičeva. Čarovnice in pa njih črni ljubčki varijo v svojem kotlu nevihte in kuhajo točo. Mi smo pa v nevarnosti, ljubi moj gospod!“

Okrepčal se je tudi vitez Ahac.

„Vsak dan pričakujemo Turka, ki bi rad prelival našo nedolžno kri, tolovaj. Toda, če pride ponoči ali zjutraj, ga ne bomo videli prej, pravim, nego ga bomo imeli čisto pred nosom, pred Pisanimi vrati ali pa v šenklavškem predmestju.“

„Saj tudi streljajo pri grmadah.“

„Streljajo. Prav. Kurijo in streljajo na holmih in hribih od kranjske meje doli noter gori do koroške. Toda — kaj pa, če preslišimo strel? In če ga slišim, ali morem vohati, kje je počilo, ali pri Sveti Magdaleni ali na Ahacijevi gori ali na Ljubljanskem vrhu? Pasja služba taka!“

„Pasja, pasja.“

„In vrhutega jih dobim najmanj dvanajst gorkih, če se zmotim in zaspim ali pa če sprožim top po nepotrebem.“

„Obžalujem vas, prijatelj! Hm, hm: megla — dolgčas — potlej pa še dvanajst gorkot! Hm. Sicer pa — tale Grad stoji jako ugodno, na križišču treh cesta.“

„Pa je vse preslabo zavarovan! Vidite, gospod, od tukaj do grajske trdnjave bi moral biti na robu ravninice vrhu hriba močan zid in proti izhodu globok jarek. Kaj pa, če prihrume Turki okoli Gradu mimo vasi, mimo Poljan sem gori?“

„To bi bilo za nas narobe,“ je kimal vitez Ahac.

„No, tamle je par topov. Še lani smo dobili dvesto centov bakra in deset centov kositarja, da so vlili nove „kače“. Njih se Turek neznansko boji; kadar sliši pok, kar sede na svoje široke hlače, če ni ravno na konju!“

„Pa je vendar čudno: Turki so že od meseca marca na Kranjskem, pa le živa duša ne ve prav, kod se potikajo. V nedeljo pred Marijinim oznanjenjem so sežgali cerkev v Cerknici —“

„Morda jih je gnal vrag skozi Hrušico in Ipavo na Laško, na Furlansko ali pa v Istro. Tukaj plenijo le male čete . . . Vsak čas pribeži nekaj kmetov . . .“

Prišel je stražnikov tovariš in jela sta kartati. Vitez Ahac se je poslovil in odšel. Ob vsakem koraku je pokal njega luskinasti oklep, ko je stopal debeli mož proti grmadi.

Vrhu grajskega hriba so bili nagrmadili več jako velikih kupov drv in jih polili s smolo. Zraven je stalo par močnih nabitih možnarjev, dalje gori pa nekaj dolgocevnih „kač“; poleg njih so ležale kamenite in železne krogle.

Na severoizhodnem robu Gradu so popravljali grajski vojaki okope od kamena, prsti in hlodov ter postavljali velike vreče, napolnjene s peskom. Kmetje iz okolice so donašali kamenja iz mestnega kamenoloma na severozapadni strani Gradu. Oblečeni so bili v trde dolge suknje, opasane z debelim motvozom; na glavi so nosili polhovke. Pomagati sta morala tudi dva ujeta Turka, ki sta vlačila na nogah težke verige.

Na mali ravni pred grajskim poslopjem je videl vitez Ahac kmečke družine, ki so bile pribežale pred Turki v varno mesto. Nekateri so razpeli platnene rjuhe med vejami, ki jim je bila prizanesla sekira; drugi so bivali kar pod milim nebom. Malo je bilo med njimi mož in mladeničev, zakaj krepkejše roke so morale pomagati vse spodaj ob utrjevanju mestnega ozidja. Otroci so pasli konje, osle, goved in drobnico. Borno oblečeni starci in bolniki so ležali na slami; odevali so jih preprosti plašči, sukneni kosi z luknjo za glavo. Dekleta in žene so molzle koze in krave ter kurile pod kotli. Vitez Ahacu se je zdelo, da gleda ciganski tabor.

Ob poti je sedela objokana stara ženica, in ne da bi jo bil ogovoril, mu je jela tožiti:

„Oh, žlahtni gospod, kaj bo, kaj bo! Kar vidite tukaj družin, vsaka žaluje po sorodniku, ki je ali ubit ali pa v železnih verigah na Turškem. Lani so planili strašni Turki v našo ubogo vas, potegnili izpred oltarja mašnika in ga sežgali živega. Na drobne kose so posekali vse stare ljudi in vse otroke in vse bolne žene, skratkoma vsakega, ki ni mogel začasa pobegniti ali se skriti. Oplenili so nam hiše, jih zapalili in razrušili. Gospoda se skrivate v svojih močnih gradovih, kmeta pa prepuščate strašni smrti. In kadar ni Turka, nas pa vi odirate pri desetini, pri tlaki in povesod!“

„Mati, jaz že ne!“

„Ne zamerite mi, žlahtni gospod! Prosim vas, povejte vsaj drugim, kako strašno nam je hudo! Čisto smo že obupani zavoljo večnih napadov. Davke plačujemo zaradi Turkov in vi nam vendar ne odpodite neusmiljenih tolovajev. Kmalu ne bomo mogli več plačevati urbarski davek. Ali se ne čudite, da se nismo že pridružili Turkom ali se preselili na Laško ali na Ogrsko ali kamorkoli?“

Viteza Ahaca so pekle te besede. Smilila se mu je uboga starka, smilili so se mu kmečki ubežniki, zlasti sestradani otroci pa bolniki.

„Ali kaj bi?“ je dejal in skomizgnil z ramami. „Je že taka na svetu. Potrpite, mati! Bo že bolje!“

Segel je v torbico in dal ženici nekaj reparjev. Od grajske trdnjave je slišal vreščanje žag in ropotanje kladiv. Italijanski in domači rokodelci so popravljali leseni obzidni hodnik, pribijali kovinaste ploče na nadzidke in zazidavali luknje v starem zidovju, zgrajenem in utrjenem že po frankovskih mejnih grofih in koroških vojvodih.

Pod južnim stolpom se je ob poveljih hripavega voditelja vadilo nekaj arkbizirjev z nerodnimi težkimi pušami. Nabijali so

arkbize z osemlotnimi krogli, previdno in preudarno zasajali dvo-zobne vilice v tla, naslanjali ogromno cev na to podlago, merili na kupe lesa, na topove in možnarje, ogledovali prašnico zgoraj in zapalnico spodaj v petelinu, postavljali ozko kopito na zemljo, kresali z jeklom iskre iz kresalnika in jih lovili na zapalnico.

„Škoda časa!“ si je mislil vitez Ahac. „Puša tehta gotovo svojih šestdeset funtov in krogla bi predrla najdebelejšega konja, ako bi bil blizu in dobro privezan. Ali preden možak sproži, kje bi bil že Turek na svoji nagli živalci! O sancta simplicitas!“

Počasi je mahal po precej strmi poti med plotovi in vrtovi z Gradu. Preden je prišel v Svetega Florijana ulico, je moral mimo velikih kupov kamenja in mimo mestne shrambe za seno. Prostor je bil malone ves zastavljen s polnimi vozovi in tovorno živino seljakov.

Prijetno je dehtelo sveže seno, ali kmalu so zaudarjale vitezmu v nos manj blage dišave. Zatohel in izprijen je bil zrak v ozkih mračnih ulicah preobljudenega tesnega mesta. Večinoma lesene hiše so bile s svojo ožjo stranjo, s svojimi tremi malimi okni vsakega nadstropja obrnjene proti ulici. Stanovalo je v njih po troje rodovin, ponekod pa tudi po petero in šestero. Le malokatera okna so imela pravo steklo; ponajveč so bila zaprta z oljnatim papirjem, z mrenami, s pergamenom. Zidovi so bili okrašeni s preperelimi slikami svetnikov in z oprašenimi kamenitimi kipi v dolbinah. Na slamnatih ali lesenih strehah so čepeli veliki lončeni gumbi.

Ulice so bile vse jako nesnažne. Povsodi je bilo kar na debelo prahu, čepinj, kamenja, cunj in kuhinjskih odpadkov. Vrle gospodinje so metale smeti in izlivale pomije kar pred hišami v luže in jame, ker nesnage niso marale gledati na dvorišču; do Ljubljanice in mestnih jarkov je bilo marsikomu predaleč. Vendar pa modri mestni očetje z veleuglednim mestnim sodnikom na čelu niso popolnoma pozabili čistote. Po njih odredbi je trge in ulice pometala zadruga sodarjev, pa še celo dvakrat — na leto: na Veliki petek in pred svetim Rešnjim Telesom, preden je šla po mestu procesija; včasih pa je morala sukati metlo na trgu tudi kakšna lepa grešnica za sramotno kazen svoje nezvestobe.

Ljubljana je bila že takrat cvetoče trgovsko mesto. Turški handžar je sicer poslednja tri leta zaprl vse trgovske ceste na Hrvaško in Beneško do morja. Navzlic temu je srečaval vitez Ahac po mestu vse živo ljudi.

Skozi Karlovška ali Pisana vrata so prihajali za varne zidove in stolpe okoličani z ženami in otroki, s tovnimi konji in osli, s

koši in košarami, s culami in bisagami, jež in peš. Nekateri so bili oboroženi s kosami in sekirami, drugi so nosili lopate in razno orodje, da bi pomagali pri mestnih utrdbah.

Staro in mlado, trgovci in rokodelci so jih prišli gledat pred prodajalnice in delavnice; ob oknih in na pragih pa je bilo vse polno radovednih visoko opasnih Ljubljančank. Vitez Ahac je z neopisnim veseljem videl marsikateri bled pa zal obraz in mu namožiknil iskreno prijazno.

„Kje so Turki?“ je zavpil golorok mečar kmetom.

„Kje so Turki?“ je kričala množica meščanov.

„Na Notranjskem,“ so odgovarjali seljaki.

„Lejte jih no,“ se je rogal mečar. „Ti romarji imajo že turško mrzlico, haha!“

Množica se je grohotala.

„Boste že videli!“ so jih resno zavračali kmetje.

Vitez Ahac se je počasi rinil dalje proti Pisanim vratom. Kmalu za beguni so prijahali bradati srepogledi oklopniki po dva in dva, vsi v oprášeni železni obleki, kjer je bil viden nekateri vtis sovražnega orožja. Iznad čelad so jim mahali veliki rdeči šopi. Oboroženi so bili neenako s palaši, ščiti in samostreli, pripetimi za kljuke ob pasovih; ob ramah so jim poskakovale dolge sulice, privezane z jermeni k životu. Pred njimi je jezdil kapetan v ozkem sivem plašču, razparanem do bokov; okoli vratu se mu je svetila zlata verižica s slonokosteno piščaljo, v desnici pa je držal kratko črno palico. Poleg njega je jahal mlad praporščak z rdečesvilnim praporom, za njima trobarji in piskači. Konjska kopita so razkopavala kupe smeti in gost prah se je dvigal visoko proti oknom in streham. Četa se je vračala od razgledovanja.

Meščanje so ljubili nasilne vojake najemnike in njih požrešne žene in ljubice le platonsko, iz daljave. Ali sedaj, ob preteči nevarnosti, jih niso gledali nikakor neprijazno. Preleteče, oglušljivo so donele dolge trobente in piskale piščali po ozki ulici; jezdec so se držali moško in slavloljubno; nekateri mlajši, radonavdušeni meščanje so metali čepice kvišku in kričali na vso sapo: „Vivat cesar Friderik!“ Otroci pa, vedno nagajivi kajoni, so na grde načine oponašali ne posebno blagolasno godbo prenapetih piskunov.

Vitez Ahac je došel pred široka in močna Pisana vrata, podobna majhni trdnjavi, vdelani v mestni zid, ki je držal od prastarih utrd z Grada čez ožji konec Svetega Florijana ulice ob južnem delu Ljubljane proti vodi. Ta vrata so bila najstarejša in najgrša;

na vrhu je plapolala mestna zastava. Ob vhodu je stal oddelek mestne straže in pa vratar, star in jako siten dedec. Pobiral je mostovinski vinar od vsakega tovara in deval denar v pušico, pribito na zidu. Iz malega okna prvega nadstropja je gledala izza cvetic bledolica hčerka vratarjeva, ki je bila vitezu Ahacu vse bolj povšeči nego njen pustí oča. Zunaj mesta je bil ob zidovju globok in širok jarek z lesenim mostom.

Vitez Doljanski je krenil okoli ogla na desno v umazano in vlažno Pasjo ulico, ki je vodila tik za mestnim zidom proti Žabji ulici in reki. V Pasji ulici so imeli marljivi vrvarji ali vožarji svoje delavnice in shrambe, ponoči pa se je klatila tod okoli najhujša svojat in sodrga obojega spola. Marsikoga so tukaj ubili in oropali ali pa vsaj dobro pretepli. Sedaj pa je ondukaj mrgolelo delavcev, ki so popravljali mestni zid, poškodovan še za obleganja po četah grofa Ulrika Celjskega in cesarjevega brata Albrehta. Drugi so utrjali hiše in obijali vrata z debelimi železnimi žebli in pločami, zopet drugi zazidovali vnanja okna, valili sode, polne vode in polagali mokre kože na strehe, da bi mogli Turki tem manj opraviti s svojimi gorečimi puščicami in plamenicami. Ljubljancani so bili odlašali težavno in drago delo, dokler so le mogli. Zdaj pa so delali tem marljiveje, da bi odvrnili vsaj najhujšo nevarnost. Kamorkoli je pogledal vitez Ahac, povsodi se je gibalo sto in sto urnih rok.

Od zunaj je slišal škripot lopat, s katerimi so poglobljali kmetje mestni jarek. Zavil je v Žabjo ulico; odondod je korakal po Hrenovi in Svetega Florijana ulici pa po tesnih uličicah okoli svetega Jakoba cerkvice. Tukaj, blizu najstarejše mestne cerkve, je bilo mirneje. Kure so razgrebale smeti in otroci so se igrali z lesenimi vrtalkami in usnjatimi žogami. Kar je zaslišal bobnanje. Mestni sodni sluga je strahovito tolkel po telečji koži in potem skupaj leteči množici oznanjal slavnega magistrata ukaz, da morajo biti vse gostilnice in vsa štiri mestna vrata, Pisana, Gorenja, Vicedomska in Nemška, odslej do preklica zaprta že ob sedmih zvečer. Nato je šel s svojim visokim bobnom bobnat in oznanjat dalje po mestu.

„Stvar prihaja vendarle resna,“ je umoval vitez Ahac sam pri sebi. „Presneta reč! Treba bo malo k Veselemu medvedu, da se okrepcamo in hrabreje sprejmemo divjega Turka!“

(Dalje v prihodnjem letniku.)

Milan Pugalj:

Jetnik.

VII.

Nedeljsko dopoldne, ko se je vrnil Kolar z izprehoda in čital za svojo pisalno mizo, so se bližali zunaj po hodniku rožljajoči vojaški koraki. Nekdo je brisal noge pred pragom in potrkal na vrata. Vstopil je stotnik Matuž, salutiral, udaril vojaško s petami, da so ostro zazvenele ostroge, se trdo pregibal in na vabilo sedel za mizo.

„Kaj lepega mi vas prinaša?“ je vprašal Kolar in sedel še sam.

„Lepega!“ je ponovil stotnik, vtaknil svetlo in dolgo sabljo med noge, oprl nanjo belo-orokovičene roke, jih malo ogledal in dodal. „No, ne bi mogel ravno reči, da me, kakor ste se izvolili izraziti, prinaša k vam nekaj lepega. Prej bi bil tako svoboden, da bi trdil ravno obratno. Ni ravno prijetna stvar, ki me je privedla sem, vendar ravno na takih krajih se lahko izkažejo junaki junake.“

Kolar je postal blede, in ko se je oglasil, se mu je zaletela sapa. „Da čujemo, izvolite — hm —“

„Po mojem izrecnem prizadevanju je prišel za mano moj stari sluga, prostak Ivica. Golijat po postavi ali pasje zvest. Menda ste ga opazili v mojem stanovanju, nemara zadnjič, ko me ni bilo doma in ste se blagovolili odzvati povabilu moje žene . . .“

„Jaz . . . oprostite, gospod, ne razumem —“

„Sedite, prosim vas! Kdo se bo zdaj razburjal? Zato pride še pravi čas! No, kakor se mi zdi, vi ga niste opazili. Po zvestobi tega svojega sluge mi je prišlo v roke pismo moje soproge, namenjeno vam. Odprl sem ga, prečital in prepisal in ga del v drugo kuverto. Naslov sem napisal sam.“

„Naslov, kakšen naslov?“ —

„Vaš naslov! Zdelo se mi je, da se ni treba pačiti in pokvarjati pisave in zadel sem pravo. Vi ste naslov, kajne, takorekoč izpregledali? Hoho. Vsebino sem si prepisal, imam prepis tukaj v žepu in vam ga zaradi točnosti svojega postopanja takoj prečitam. No, razgrni se . . . evo! Moj ljubi! Pomiri se, pomiri se! Ti veš in tudi bog ve, da te imam zelo rada in zato Te prosim, pozabi na vse moje slabosti in pridi jutri v sredo predpoldne ob desetih k meni. Z največjim hrepenenjem Te pričakuje Tvoja vroča Tekla.“

Kolar je bil bled, tresel se je in siknil je ostro in med zobmi:
„Prosim nakratko!“

„Kar se bo dalo! Jaz sem ukazal za sredo svojemu slugi, da vestno vse pregleda in mi poroča. Čepel je od jutra do večera med dvema omarama, in ko sem mu povedal, da ni Tekle doma in da lahko vstane in mi razloži, ni mogel na noge. Udje so mu zaspali in otrpnili, lezel in kobacal je dolgo po tleh kakor žaba. Potem mi je pravil. Tista soba, kamor ste prišli, leži tako, da ji vzhaja solnce ravno pred okni. Pri zrcalu, torej nekako jugo-zapadno od srede, sta se objela prvič. Sluga pravi, da je zacvrkutnilo. Pozneje sta sedela na divanu . . .“

„Tega ne prenesem! Stvarno — kaj želite?“

„Vi torej vse priznavate?“

„To so druge stvari! Vaš sluga je lažnik! Tisto pismo — — ali ste čitali Strindberga? Ali ste kaj izkusili pri ženskah? Vrag ve, kakšna finta je vse skupaj in vi prihajate nadme v paradi in z ostrogami . . .“

„Na divanu, pravi sluga, ni bilo cvrkutanju konca ne kraja. In . . .“

„Prosil sem, nehajte! To so stvari, ki jih človek doživi z žensko z užitkom, ali če jih pripoveduje mož možu, so smešne, otročje, nevredne moških ust . . .“

„Ali ste vi tisti človek, ki se je sešel z mojo ženo v sredo dopoldne v mojem stanovanju in jo tik zrcala objel . . .“

„Ne! Ženske finte . . .“

„Haha! Če bi vam rekel, da se sramujete, mislim, da ne bi rekel pravemu! Strah vas obhaja!“

„Gospod! Ne pustim se žaliti, nisem sicer vojak, ali akademik“ . . .

„Zato še najdeva priliko! Ne skakajte s sedeža, rekel sem že, da najdete za razburjenje potrebno priliko. Najprej priznajte!“

„Priznavam!“

„Kaj?“

„Da me vaša žena ljubi, da me je ljubila prej kakor vas, takrat, ko se ni pretakala po njej samo kri mlade in lepe ženske, ampak dekliški šampanjec!“

„Nezanimivo! Kar je bilo prej, kakor sem postal jaz njen mož, me ne zanima!“

„Kaj mislite, če reče ženska pred svečenikom, da vas ljubi, kaj mislite, da vas zato res ljubi! Ne, če ste takih misli, potem dovolite, da vam očitam najrahljeje naivnost . . .“

„Ona je moja žena in basta! Zakoni so zakoni! Glavno je ta trenotek to, da ste priznali!“

„Priznal!“

Nastala je pavza, a zdelo se je, da odskakujejo po sobi še vse tiste naglo in burno izrečene besede, ki so dozdej tako odločno in napeto ozvanjale, kakor bi se prožile z lokov. Okno je bilo odprto, solnce je sijalo po tleh, po preprogi in po črnem klavirju, ki se je motno svetil ob steni.

Stotnik je gladil z beloorkovičeno roko košate brke, gledal malo na slike po steni in nadaljeval mirno in odločno: „Prišel sem zato, da vam razodenem svoje namere. Še danes vas posetita dva gospoda, ki vam napovesta v mojem imenu dvoboj. Na pištole. O podrobnostih se dogovore sekundantje. Ali boste sprejeli mojo napoved?“

Kolar je zardel, skočil izza mize, stopil do okna in nazaj. „Kaj pa mislite, kaj pa boste s tem dosegli, če mene ustrelite kakor psa? Nič, gospod, nič! Ali menite, da si pridobite s tem naklonjenost svoje žene, ali celo njeno ljubezen? Ne, obratno! Rečem vam odkrito, njeno sovraštvo si boste nakopali, njeno jezo, njeno zaničevanje! V dnu duše vas bo mrzela in sovražila! In uživati ljubezen ženske, ki daje samo sebe po sili, z zaničevanjem, s studom v duši, ali more to delati, to jemati mož?“ —

„Napačno, napačno! Midva — jaz in moja žena se razumeva izborno. Ker je bilo preveč življenja v njej in obenem premalo nadzorstva okoli nje, zato si je privoščila zabavo z vami. Zdaj, vidite, imam čuvaja Ivico, ki bo pazil na kreposti žene svojega gospodarja.“

„Ali mislite, da bo videl vaš sluga njene misli? Ne, ne bo jih! In če živim in še zlasti, če poginem, bom stal pred njenimi očmi noč in dan in vedno in vedno kričal: Tvoj mož, tvoj mož me je ustrelil! In vi si ne mislite, kako kriče mrtvi, kako grozen je njihov glas, kako reže v meso in kri in kosti, vi niste zmožni, da bi si kaj enakega predstavljali! Ali šalite se z ognjem, igrate se s strupom, ki se vam zagriže v kožo in razlije po krvi! Ne jaz, vi ste tisti, ki bo plačal svoje nepremišljene korake, svojo nepremišljeno ženitev“ . . .

„Haha! Ne poznate žensk! Vi, gospod moj, ne veste niti tega, da mlade, zdrave in lepe ženske ljubijo samo enake mlade, zdrave in lepe moške, ki morajo biti — samo po sebi umevno živi, živi! Mrličev ženske ne marajo.“

„Vi vidite samo žensko telo, samo zunanost, ali v ženski je duša, fina, neskončno komplicirana duša in na to se sklicujem —“

„Mrličev ženske ne marajo! — Vi sprejmete torej mojo napoved?“

„Kaj si mislite o meni, kaj se smehljate?“

„Še trenotek! Streljanje s pištolo zahteva precej vaje. Svetujem vam, da si vzamete za to stvar nekoliko časa in da se potrudite. Pri takem streljanju ne gre toliko za dobro oko, kolikor za instinkt roke same. Desnica sama mora čutiti, kako treba držati in obrniti, če hoče kroglja v cilj. Poznal sem častnike, ki so merili in merili, a nič zadeli. Drugi zopet so se zanesli na krepke, nedrhtave desnice, malo merili in zadevali izborno. Svetujem vam torej obilo vaje. In k sklepu: vi mojo ponudbo sprejmete?“

„Sprejem!“ —

Stotnik ni izpregovoril nobene besede več. Šel je proti vratom, salutiral, udaril s petami in zacingljal z zvenečimi in svetlimi ostrogami, odprl vrata in odšel s krepkim in donečim korakom.

Kolar si je izbral sekundante, ki so uredili vse podrobnosti. Za teden dni se je odpeljal na deželo, hodil tam v samotni gozd in se vadil streljati. Zadeval je dobro in se spočetka z veliko samozavestjo veselil svojih uspehov. Pozneje je otopel, spoznal, da to vse ni zanj, da je živelo v njegovi notranjosti že davno prepričanje o neumnosti dvoboja, da je bil izza mlada nasprotnik in zasmehovalec takozvanih viteških afer.

Na Teklo je mislil, kakor bi bile razmere ž njo daleč zadaj in bi se mogla sniti šele nekje na cestah daljne bodočnosti.

VIII.

Teden dni pozneje — neko soboto — se je vrnil v mesto. Prišel je v mraku, se napotil naravnost v stanovanje in si naročil večerjo in vino domov. Pil je, a jedel ni. Vlegel se je na posteljo in skušal biti miren in brezbrizen. Odprl je Ibsena in čital prizor o mladi ženi Sari, ki se skriva z otroci po sobi, spleza pod mizo, pleše in skače in ki ji pravi mož „moj lišček, moj ščinkovček“ itd. A misli so šle vse preko vrst, vse mimo črk in stavkov in čitana vsebina se je gubila nekje med knjigo in med njim kakor rahel dim ali megla, ki jo razpihuje sapa. „Moj ptiček, moj ptiček,“ kliče knjiga, a on meni, da v slučaju, če on pade v boju, umrje tudi ona, Tekla. To se pravi: duševno. Stotnik bo dvojen morilec. Dva na en

strel lahko umrjeta: on telesno, ona duševno. Za ta zadnji umor ni kazni, o njem molče paragrafi. Ali če premišliš, je duševni umor hujši kakor telesni. Nekdo ti ubije dušo, to se pravi srce, vsa čustva, vsa tista nagnjenja, ki so delala iz tebe človeka, in ti še samo ješ, piješ, delaš — popolnoma kakor žival. Vse, kar storiš, napraviš pod vplivom razmer, nekega socialnega reda, ki so ga vpeljali okoli tebe ljudje in ki te sili, da ravnáš tako in ne drugače. Višjega, več kakor živalskega ni v tebi ničesar več. Ti več ne misliš, kako bi dvignil svojega bližnjega do sreče, kako bi mu storil nekaj blagega, kako bi se žrtvoval za nekaj, kar je vzvišeno nad vsakdanjostjo, ki te obdaja. Postal si top, samsvoj, zakrknjen. Človeštvo — ne v širšem, ne v ožjem pomenu — nima več kaj pričakovati od tebe.

Za javne in znane telesne umore, ki so vidnejši in konkretnjši, so postavljeni paragrafi in ti paragrafi vsebujejo velike in težke kazni. Leta in leta je treba presedeti po vlažnih in temnih ječah, treba se je ukloniti nadzorstvu bedastih in krutih ljudi, treba se je odpovedati svoji volji in solncu. Za duševne umore, ki so abstraktni, ki jih ne moreš pokazati s prstom, zanje ni kazni. Tak umor si lahko privošči vsak, kdor je zanj dovolj spreten in si rad privošči te vrste veselje. Izbereš si žensko ali moškega, hodiš okoli po mačje, seznaniš se hinavsko z njegovo notranjostjo, in tisto, kar spoznaš za glavni pogoj njegovega notranjega življenja, tisto kako odstraniš, končaš, zastrupiš. S tem si odpravil brez kazni.

Odložil je knjigo, prekrižal roke pod glavo in strmél v strop. Če pade stotnik, pridejo na vrsto navadne homatije kot posledice takih dejanj. Glavno je: ti ostaneš živ. Čutiš, da se bliža nocoj, ko teče čas k usodnemu trenutku, konec življenja. Ako se ne pripeti nesreča, pričneš po usodnem hipu vnovič živeti. Stopiš k Tekli in ji poveš, da sta oba — ti in ona — zdaj svobodna kakor dva orla, ki režeta s svojimi širokimi krili ostri zrak nad zelenimi planinami. Kakor bi ne bilo drugih ljudi na svetu: samo ti in Tekla in svoboda in ljubezen. Druga, težka stvar bi bila huda rana. Ležiš nekje, ni misliti na to, da bi imel krog sebe tiste ljudi, ki si jih želiš, bolan in obnemogel se ubijaš z bledimi bolniškimi sanjami in ves čas te muči zavest, da te je zadela nekrivega in ponosnega nizka in pobalinska kazen maščevanja. Zdi se ti, kakor da bi te bil zasačil kdo v tujem sadovnjaku, kjer si kradel sadje. Napravil bi tisti nekdo s teboj kakor z vsakim drugim enakim fantičem. Pretepel bi te, prelomil — nemočnega in plahega, kakršen si!

Počasi se je že danilo in on še vedno ni zatisnil očesa. Pogledal je na uro, skočil naglo kvišku, odgrnil zavese in odprl okno na stežaj. Umil se je, oblekel v črno, vzel iz vaze na mizi rdeč nagel in si ga vtaknil v gumbnico na prsih. Oddaleč je zaslišal drdranje lahkega voza in peketanje konj, stopil naglo k oknu in pogledal po ulici dol in gor. Voz je zavil drugam.

Ozrl se je po postelji, po divanu, po stolih, omarah in mizi in zdelo se mu je, da leži vse v takem govorečem neredu, kakor bi se bilo kaj zgodilo s tistim, ki tu prebiva. Ako zadene postarnega uradnika kap, najdejo ljudje, ki vlomijo v stanovanje, tak nered. Mrtvo truplo leži na tleh ob postelji, usta so napol odprta, steklene oči bulijo v strop, a po postelji, po mizi, po zofi leži vse križem. Bela srajca kriči tik črnih hlač, rdeča odeja vpije zvita in zmečkana na belih rjuhah in odprte omare zijajo vate s svojo pisano robo kakor z jeziki, z zobmi in oglatimi črnimi goltanci.

Skozi okno se je zopet približal ropot voza. Kolar je pogledal in videl črno zaprto kočijo, ki je obstala pod oknom. Zgrabil je temne rokavice, silno pobledel in stekel iz sobe po stopnicah pred hišo.

V kočiji je bilo prostora še ravno za njega. Njegova dva sošolca — zdaj častnika v garniziji tistega mesta — sta se mu veselo smejala s svojimi zdravimi obrazi in zdravnik se je prijazno odmaknil in mu stisnil roko. „Tak čudež imamo s seboj,“ je rekel, „da potegne takoj krogeljo ven, pa magari če bi bila tudi sredi srca. Seveda je človek pozneje še bolj zdrav kakor prej!“

„Haha!“ se je smejal desni častnik. „S temi pištolami je vrag. Kaj misliš, da nese tako, kakor meriš? Kaj pa še! Če bi meril tvoj nasprotnik v nas, ki bomo stali na strani, bi zadel — po mojih mislih — še na kak način tvoj palec ali uhelj ali rokav! Če pa meri vate, kako bo pa vrag zadel, ko nosi pištola — rekel bi — okoli vogla!“

„Tale nagel, kaj ne,“ je vprašal zdravnik, „je zanj — za izvoljenko. Rekli boste: ko sem v vojski stal in ploha krogelj nadme je šumela . . . haha!“

Kolar se je nasmehljaval ali drhteče in po sili. Peljali so se po poti med polji in zavili proti gozdu. Nedaleč za njimi je drdrala druga enako zaprta kočija. Obstali sta obe. Tisti, ki so se v njih pripeljali, so izstopili in se napotili v gozd.

Jasno jutro zgodnje jeseni je razsvitljevalo debela in pota in mah, ki je zelenel in se potil v iskreči rosi. Z vej so se oglašale

sinice, se jezile nad prihajajočimi in bežale nad njihovimi glavami iz vrha v vrh. Planota, ki se je nenadoma razgrnila in ki jo je poraščala praprot in druge visoke gozdne trave, je žarela v solncu in utripala s tisočeriimi kapljicami rose, ki so visele z dolgih in upognjenih bilk, s širokih in razrezljanih listov že nekoliko orumenele praproti in z igel nizkega in črnkastega brinja.

Sedem ljudi se je tu ustavilo. Dva častnika sta premerila prostor in zapičila svoji sablji v razdalji tridesetih korakov. Goli klini so se lesketali v žarkih ali ta blesk je bil hladen in oster in Kolar se je pred njim stresel. Obrnil se je stran in videl zadaj za prijaznim zdravnikom, ki je čepel na tleh pri odprtem kovčegu in pripravljaval obveze, stotnika Matuža. Stal je trdno kakor kip in ves čas molčal. Prej je bil zrak svež in čist in prepojen s soki smrek in borov, zdaj pa je zadišalo naenkrat pa kloroformu.

Najmlajši častnik je čital protokol, kjer je stalo med drugim, da je „prizadeta čast stotnika kot soproga, in tudi sicer.“ Ta „in tudi sicer“ se je čul tako otročje, da je zdravnik pogledal Kolarja in se nasmehnil. Kolarju je delo to dobro. Zravnal se je, vest se mu je olajšala in pogum se je dvignil. Ob koncu čitanja je dodal častnik: „Predlagam in prosim, da bi se gospoda nasprotnika pobotala. Zdaj je še čas za to.“

„Kako nerodno!“ je vzdihnil zdravnik in si prižigal cigareto. Kolar je pogledal na stotnika, ki se ni ganil.

Častniki so odprli dva zaboječka in povabili nasprotnika, da sta izbrala orožje. Kolar je vzel eno izmed dveh stotnikovih pištol in stotnik eno iz Kolarjevega zaboječka. Opremili so orožje z naboji in pri tem je zazvenel parkrat neprijeten, jeklen udarec, ki je izzval oster in kratek jek. Kolar je stopal oborožen k sablji na levi, stotnik mu je že stal nasproti. Nekaj naglega in ostrega se je razlilo okrog. Domenjeno je bilo, da se meri tri sekunde. Od strani, kjer stoje častniki in zdravnik, so se čuli neumljivi glasovi. Kolarju se zdi, da stoji stotnik v megli kakor že patiniran bronast kip. Dalje se mu zdi, dasi ne vidi dobro, da se zdravnik še vedno smehlja.

„Pozor!“ kriči nekdo in šteje rezko, kakor bi rekel: „En, dva . . .“

Kolar dvigne pištolo, meri, a mu nenadoma pade v misli in pričinja izgovarjati: „Saj nismo . . .“ Pištolo dvigne v stran, kjer ne stoji nihče, tja, med visoka borova debela in čaka bled in drhteč.

„ . . . tri . . .“

„... saj nismo ... živali ...“

Obe pištoli sta že počili. Kolar ima na čelu temen madež, glava mu leze na prsi, roki mu visita ob životu, zgrudi se in se polagoma zvrne z životom na desno med rosno praproto in visoko gozdno travo. Zdravnik prihiti, se skloni k njemu, a kmalu vstane in reče hladno, skoro osorno in proti stotniku obrnjen, kakor bi govoril samo njemu: „Konstatiram smrt!“

Duh po kloroformu in smodniku se čudno meša s svežim in sočnim gozdnim vonjem.

Vilko Mazi:

Via doloris.

Zaneslo me je danes čisto nehote na tisto pot, ki si me že tolikokrat spomnila nanjo. Ena sama ura izza davnih let se je tako krčevito oprijela moje in tvoje duše: Pepina, tista ura, ko so šuštele najine stopinje po „Poti bolesti“ ... Mrzel piš je takrat sipal vele liste osamelih lip na hladne valove reke, polzeče pod pajčolanami meglic, drhtečih v beli mesečini. Hlad je bil vse-naokoli, hlad zimskega večera, ali meni je bilo, da bi bil zavriskal; zakaj kamorkoli sem pogledal po svoji duši, vsepovsod je dehtela vesna in moje besede so bile pesmi ...

Aj, pomlad v zimi! Prešel je bil naju človek, varno udelan v debelo kučmo, sključen v toplem kožuhu, roke do komolcev zakopane v globokih žepih. Še zdaj ga slišim, kako so mu šklepetale ustnice od mraza, še zdaj ga vidim, kako mu je samo premrli nosek dosegala mesečina. Zanj je bila tisti večer zima, morda tako rezka zima, da se je še danes z zono spominja; mene je božala pomlad, tako razkošna pomlad, da je ne pomnim take!

Pa kako bi ne bila pomlad, če hodi po srcu ljubezen? Če hodi s prožnimi koraki, z belimi rokami sipajoča tulipane in narcise, demante in safire, na rubinastih ustnih nasmeh in pesem in blagoslov, kako bi ne bila pomlad? — Solnce vrh azurne kupole, krotko plahutanje peroti skoz gozd, uspavan v šepetajočo bajko, sanje nad zelenim poljem, zatopljenim v udano molitev: kako bi ne bila pomlad v zimi! ...

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

28.

Slavna gostilnica pri Veselem medvedu je stala malone na sredi Rožne ulice, v enem izmed najstarejših delov ljubljanskega mesta. Slovela je pri domačih in tujcih, zakaj spoštovani meščan in gostilničar Vid Čičigoj, krčmarske zadruge imenitni predstojnik, ni točil nikdar nobene jesihaste čobodre, kakor je to žalibog uganjalo toliko kosmatovestnih krčmarjev, ampak pravo vino, pa še prav poceni. Daleč naokoli je bil na najboljšem glasu njega črnikalec in vipavec, pa tudi dolenjec. Njegova bogaboječa zakonska žena Polona je znala kuhati tako dobro, da ne bi mogel zabavljati noben še tako siten in razvajen grof; zlasti pa so navdušeni občudovalci njene višje kuharske umetnosti hvalili mesene klobase, pošteno dolge in lepo rjavo pečene v presnem maslu, dehteče in okusne, po dva vinarja. Ondukaj je bilo vedno dosti gostov, bodi v petek, bodi v svetek. Pri Veselem medvedu je bila vsak dan nedelja. Godci so včasih prihajali že dopoldne ob devetih in godli do trde noči. Z iskrenim veseljem se je bližal vitez Ahac hramu krepčanja.

Pred gostilnico je videl nekoliko tovornih konj; med njimi so stali možje, kričali in si ponujali vrč vina iz roke v roko. Nad vrati sta visela zelen železen venec in grozd. Ob vratih je bil naslikan prijazen medved; držal se je na smeh in pil medico kar iz vedra. Umetnik pa ga je bil pogodil tako slabo, da vitezu Ahacu ni ugajala vesela mrcina niti takrat, kadar je bil najbolj židane volje.

Čičigojeva gostilnica je bila patidenk-hiša. Pred tridesetimi leti so oblegali Ljubljano vojaki prepirljivega cesarjevega brata Albrehta in celjskega grofa Ulrika, pa niso nič opravili; v zahvalo je popustil cesar Friderik Tretji hišni davek vsem hrabrim meščanom, ki so se udeležili bojov za mesto. Od vsake patidenk-hiše je bilo treba plačevati le po en krajcar na leto. Oča Vid in drugi so ga nesli vsakega 30. septembra slovesno v mestno hišo.

Vitez Ahac je rožljajal s svojimi velikimi ostrogami v obokano mračno vežo in ugledal gostilničarja, debelega bradatega Vida Čičigoja, ki je nosil na glavi ogoljeno zelenobaršunasto čepico, nad irhastimi hlačami pa zvit bel predpasnik in zarjavelo bodalo ob pasu. Mož se je držal kaj resno in leseno dostojanstveno.

„Hvaljen Bog!“ je pozdravil vitez Doljanski.

„Pozdravljeni v imenu božjem!“ je godrnjal gostilničar in šel proti vratom. S svojim hladnim vedenjem je hotel kazati, da se prav nič ne puli za goste.

„Jazbec ošabni,“ si je mislil vitez Doljanski. „Ako ne bi imel tako dobre jedi in pijače, ne bi za nič zahajal k njemu.“

Prišel je mimo kuhinje. Na ognjišču je gorel ogenj ob loncih in pod velikim kotlom, visečim na kljuki od stropa. Znoječa se gostilničarka, životna, bleda mati Polona Čičigojeva je čepela na pručici in vrtela raženj s pečenkami. Močno je dišalo po kuhinjskih dišavah. Na tleh, blizu kupa zaklanih piščancev, je sedela devetletna Čičigojeva hčerka in jokala s trdovratno vztrajnostjo razvajenega otroka.

„Le trobi, le!“ jo je karala mati. „Le še bolj na glas, da te bodo prej Turki!“

„Ojej, Maruška, nehaj no!“ se je oglasil tudi vitez Doljanski. „Ako boš pridna, ti prinesem takega konjička, ki se da pojesti. Ako boš pa nagajala, pride pa povodni mož iz Ljubljanice pote!“

Tedaj je razjahal pred vrati vitez srednje rasti svojega konja in vprašal gostilničarja: „Je še kaj prostora v hlevu?“

Vid Čičigoj mu je milostivo pokimal in pokazal s komolcem na dvorišče. Tuji vitez je moral konja sam odvesti v hlev, da bi mu odpel jermenje in mu dal zobati; nikjer se ni ganil noben hlapec. Vitez Ahac ni mogel videti obraza novega gosta, ampak le njegovo sivo obleko, črno pero na rdečem baretu in dolge brke.

Vrata gostilniške sobe so bila ozka. Širokopleči vitez Doljanski se je moral nekoliko obrniti, ker ni mogel z obema ramama zaeno skozi vhod. Čez dve stopnici je stopil v nizko široko sobo. Ob vratih je visel molek z utipanimi debelimi jagodami in skodelica z blagoslovljeno vodo. Stene so bile orumenele in očrnele od dima tresek. Zraven vrat, na vzvišenem mestu, je bil umivalnik in omara s posodami, jedili in pijačami. Ob golih stenah so stale težke klopi in debele mize, nepogrnjene, na mizah vrči pa kozarci in velike, žemljam podobne „trente“.

Med meščani in nemeščani (duhovniki, plemenitaši, uradniki, graduiranimi in diplomiranimi doktorji jezičnosti in zdravilstva) je sicer zeval velikanski prepad, ali v gostilnici so bili vsi enaki in sedeli vsi križema skupaj. Zasedene so bile skoraj vse mize in na glas so se pogovarjali jezdec in vozniki, oslarji in konjarji, ribiči in čolnarji, drvarji, seljaki in težaki. Tu si je sezul popotnik prašne in blatne čevlje in jih snažil in mazal, tam se je preoblačila žena ali česala zorna devica. Pri zelenkasti peči je spal krepak mladenič in smrčal in pihal na vse pretege. V kotu so se prepirali kvartopirci in kockarji. Malone vsi moški so bili oboroženi z meči ali vsaj z noži, dasi bi bili morali oddati orožje gostilničarju.

Pri mizi ob oknu levega kota sta sedela dva meščana. Prvi je bil imoviti ostrogar Rok Pilko. Mož je bil bolj majhen, golorok in gologlav. Trdi dolgi kuštri so mu štrleli na vse plati nad ušesi in nad vratom. Premočni brki so mu segali skoro do ram in bi čezinčez zadostovali za tri možičke njegove bire. Preden se je iznebil kaj modrega, je vselej skočil za mizo na prste, gubal čelo in gladil svoj usnjati predpasnik na prsni. Ta spoštovani meščan ljubljanski je delal ostroge, pa tudi stremene, žvale, verižice, konjska česala in kovinske okove na jahalnem jermenju; bil je član ključavničarske zadruge.

Zraven bogatega ostrogarja Roka Pilka je stoloval v črnem talarju kaj imeniten gospod, sam mestni pisar Primož Pogladin, velik slok stavec. Veli obraz mu je bil rumenkast ko vosek. Široke oglate rame so bile visoke; toliko, da se niso dotikale ošabnih ušes. Premodro je gledal Primož Pogladin izpod svojega lepega višnjevosvilnatega bareta. Trudil se je očitno, da bi se držal kar najbolj resno in visokostno, saj je bilo to po njegovem mnenju neogibno potrebno v varstvo njegovega visokega dostojanstva.

Mestni pisar, član mestnega sveta, pa tudi ni bil karsibodi. Poleg mestnega sodnika je bil najuglednejši mož dvanajsterakov, prisežnih mož mestnega zastopa, „ljubljskih gospodov“. On je predstavil na svetega Jakoba dan mestnim očetom novoizvoljenega sodnika; on mu je izročil srebrno sodno žezlo in srebrne ključe mestnih vrat. Znal je pisati in brati, celo nemški; vsega tega ni bilo treba drugim dvanajsterakom, niti sodniku ne. Nekateri so pač znali vsaj podpisavati svoje ime, ali podčakavali so se povprek s tako žalostno zverženimi čačurami, da so bili njih podpisi skoraj najbolj podobni sledovom v črnilo pomočenega obsedenega ježa, ki se je iz nagle jeze strastno povaljal po pergamentu. Mestni pisar

je bil v primeri s takimi pismouki cel učenjak. Brez njega ni bilo nič; moral je biti pri vsaki seji. Vestno je moral beležiti vse ukaze in naredbe, vse tožbe in sodbe v sodnih zapisnikih in pregledoval tudi blagajnikove račune. Poznati je moral vse mestne razmere in navade. Stranke so prihajale s svojimi tožbami prej k njemu nego k sodniku samemu. Sestavljal in odpravljaj je vse po magistratu odobrene listine. In teh ni bilo malo; zakaj magistrat je bil prva instanca v političnih in sodnih stvareh za meščane, zadruga in vse neplemenitaše, oskrboval vsa mestna posestva, vse mestne hiše, mostove, mline, travnike, njive, gozde in imel pravico, obsoditi na smrt. Njega, mestnega pisarja, so pošiljali v Gradec kot pooblaščenca mestnega zastopa. Užival je celo več ugleda nego deželni svetovalci. Dvanajsteraki so morali plesati, kakor jim je žvižgal in godel on. Na novega leta dan so mestni očetje, kakor rimski diktatorji ali doži benečanske samovlade, vsi v škrlatastih plaščih spremljali novo izvoljene mestne uradnike, pisarja, špitalskega načelnika in blagajnika do doma in to ob slovesnem zvonjenju zvonov na Gradu. Mestni pisar je vodil Ljubljano, on je bil več kakor mestni sodnik in vseh drugih enajst mestnih svetovalcev. Vobče pa je pobegnil iz mestne hiše, kadar je le količkaj utegnul; seje v gostilnici je ljubil bolj kakor seje na dolgočasnem rotovžu. Pa tudi v krčmi se je držal gospod Primož Pogladin strahovito resno in važno, kakor bi slonela res vsa blaginja in vse gorje Ljubljane na njegovih suhih ramah. Nasmehnil se slavni dedec ni nikdar; venomer je mežikal, kakor bi se mu bleščalo spricho njegove velesijajne duhovitosti. Prespoštljivo ga je gledal ostrogar Pilko, sila vesel, da sedi zraven takega imenitnika.

„Hvaljen Jezus Kristus in Mati božja!“ je pozdravil vitez Ahac in sedel nasproti pisarja.

„O, naš ponočni kralj!“ je vzkliknil ostrogar.

„Bog vam pomagaj danes in vekomaj,“ je odzdravljaj milostno prijazno gospod Pogladin.

„Amen,“ je dodal vitez Ahac in zaklical: „He, Anže! Anže! Ali slišiš ali ne? Vina sem in klobaso, saj nismo v postu, ko so mesnice zaprte!“

Tudi drugi gosti so klicali Anžeta, trkali ob kozarce in tolkli po mizah. Počasi se je primajal natakar Anže, kislook, bradat hrust, ostrižen, ogoljen, umazan. Tudi on se je držal ošabno; prevzetnosti se je bil nalezel od gostilničarja, gostilničar pa od mestnega pisarja. Edino veselje je užival takrat, kadar je smel sitnega vinskega

bratca prestaviti iz gostilniške veže čez prag proti svetega Jakoba cerkvi.

Vitez Ahac je naglo naročil kar bokal vipavca in pečeno meseno klobaso.

„Ste imeli danes zopet sejo, egregie domine?“ je vprašal mestnega pisarja.

„Ne, pač pa včeraj, gospod vitez!“ je odgovarjal Primož Pogladin počasi, malomarno. „Navadne seje imamo po dvakrat na teden, vsak ponedeljek in vsak petek, poleti že ob šestih zjutraj, pozimi pa tudi že ob sedmih. Slavnostne seje so pa vsakih štirinajst dni. Nerodno je. Moji gospodje ne prihajajo vsi redno k zborovanju. Nekaterih ni po celo leto k nobeni seji; se jim pač ne ljubi, vstajati tako zgodaj.“

Anže je prinesel pijače in Ahac je precej odštel svojih sedem soldov za bokal vipavca, zakaj vsak je moral plačati takoj. Gostilničar je spravljajl denar v močno hrastovo skrinjico.

„Le dajmo ga!“ je dejal veselo. „Presneto bi bilo škoda, ako bi ostalo kaj tako izbornega vina zarobljenim Turkom! Na zdravje!“

„Saj ga ne marajo, vina,“ je ugovarjal mali ostrogar, dočim je vitez Ahac blaženo zamižal in pil.

„Ne marajo? Pojdite no, gospod ostrogar, pojdite! Ne marajo vina, kaj pa. Tako prismojeni pa vendar niso zlodeji! Vem, da jim je prenapeti Mohamed prepovedal kapljico božjo; vendar pa mislim, da ga žehtajo zato še rajši, zakaj prepovedani sad diši in tekne vse bolje. Kaj ste pa kaj sklenili včeraj pri seji, gospod mestni pisar!“

„Mnogo važnega,“ se je pohvalil Primož Pogladin in prekrizal dolge roke na prsih. „Gospod mestni sodnik mora skrbeti za to, da peki ne bodo pekli kruha ponoči ali pa ob nedeljah in praznikih. Naši mesarji ne bodo več smeli napihovati klobas. Take nemarne grešnike izbobnamo kratkomalo na vse večne čase iz Ljubljane! Branjevci ne bodo smeli nakupovati volovskih jezikov na trgu pred določeno uro. Kópune bodo smeli prodajati kvečemu po osem krajcarjev, ne draže. Maslarji bodo morali dajati maslo po štiri krajcarje funt; kdor bo zahteval več, plača deset cekinov globe.“

„Ali mi ne boste hitro tiho, brne zarobljene!“ je zarenčal mali brkati ostrogar Pilko in srdito gledal po preglasnih gostih, da so kar onemeli. „Zdaj govore naš gospod mestni pisar! Vi pa jezik za zobe! Bodite veseli in hvaležni, ako slišite kaj pametnega!“

„Svatb in drugih veselic naj meščani ne praznujejo več tako razkošno, krstinje pa naj sploh opuste zavoljo hudih in slabih

časov. Naši Ljubljanci so le preradi veseli, noč in dan bi noreli. Upravnik siromakov in prosjakov izterjavaj zaostale davke marljiveje, saj ima pet goldinarjev letne plače, vrhutega pa še po tri krajcarje na teden! Vsak tujec povej čuvajem pri mestnih vratih natanko, kdo je in kaj in odkod.“

„Prav, da se ne prikrade kakšen Turek v mesto,“ je pripomnil ostrogar. Tedaj je prišel oni sivo oblečeni neznani vitez z rdečim baretom in črnim peresom, ošinil viteza Ahaca s svojimi sivkastimi očmi, pa takoj obrnil lisičji obraz v stran. Stopil je k umazanemu umivalniku in se umil, kjer se je bilo umilo danes že bogve koliko drugih. Potlej je sedel v teman kot, navidezno sila truden naslonil glavo na roke in pazljivo vlekel na ušesa vse, kar so govorili pri pisarjevi mizi.

Vitez Ahac ga ni opazil. Baval se je s pečeno klobaso, ki mu jo je prinesel kisli natakar Anže na lesenem krožniku.

„Nč! Vojska bo, vojska!“ je zakričal pri sosednji mizi star, sključen izanski seljak s tako radostnim obrazom, kakor bi oznanjal najprijetnejšo novico. Okrepčal se je bil z rebuljo mnogo bolj, kakor je bilo treba in kakor je menda nameraval izprva. Nekateri so se jezili, drugi so se mu pa le smejali.

„Tiho!“ je velel hudi ostrogarček in stopil na prste, da bi bil videti večji. „Meni se zdi, da je ta kmet tako malo prismuknjen!“

„Aha!“ je blebetal pijanček. „Nč. Zaszau jh je sam satan, te Turke! Zdej plenijo pa Istri al pa Frlanskem al kduve keej. Uprašam, kagaa je hadič? Kdu je hadič? Toku uprašam. Pa praum: Turk je hadič! Al ne? Nč. Turk je hadič, vrag ga vzemi! Pa sveta bo konc! Še ta keden al pa še preej. Al ne res, ldje boožji, kršanski?“

Z motnimi očmi je pogledal naokoli; glas se mu je ustavljal.

„Babje čenče!“ je vzkipeł ostrogarček. „Ne bodi no tako siten pa neslan in pojdi svoje neumnosti prodajat kam drugam!“

Kmet je malo pomajal z ramami in jecljal: „Nč. Konc sveta bo pa amen. Paslušajte me! Pavem vam še nekej nouga. Konc sveta bo pa amen. Zatu je narbl pametne, če zapijemo use o pravem čase, he he!“

„Drugega ne veš nič?“ se je jezil meščan Pilko.

„O še! Slišou sm, de boja prulekli tisti zlodji, ti prakleti Turki tud tapove saba, tapove —“

„Beži, beži, prismoda neumna!“ se mu je ostrogar živo zaletel v besedo. „Topove! Kako neki? Na konjih? Ha ha!“

„Pa res!“ mu je pomagal vitez Ahac. „Kaj pa mislite, mož? Težke obležne topove vleče komaj deset do dvanajst parov volov

po naših slabih cestah. Turški hitri jahači topove! Ali se vam sanja? Topovi bi preveč ovirali te tolovaje. V dveh dneh predirjajo divjaki Kranjsko od Kolpe do koroške meje, saj ceste in soteske in brodovi niso zastraženi.“

„Zato prihajajo Turki tako pogostoma,“ je naglašal mestni pisar. „Letos so že osmič pri nas. Po prvih treh navalih so mirovali štirideset let; medtem so nas nadlegovali drugi sovražniki. Bog se usmili, nikdar ni miru! Pred tremi leti pa so pridirjali širokohlačniki kar dvakrat na Kranjsko. O Binkoštih so prilomastili čez Uno in Kolpo in se ušatorili pred Metliko, razdejali to mesto in franšiskanski samostan „Pri treh farah“. Cel teden so palili in plenili po okolici. Bilo jih je okoli desettisoč konjanikov. Nekaj jih je ostalo ob Kolpi, da bi zavarovali povratek. Drugi oddelek je upepelil kočevski trg in bližnje vasi, divjal po Ribniški dolini, prihrumel pri lgu na ljubljansko ravan, opustošil Matenjo ob robu Ljubljanskega barja, Šmarje, Predvor in sežgal šenklaško cerkev pred ozidjem ljubljanskim. Tretji oddelek je pa konec junija obiskal Žumberk, Kostanjevico, taboril na Šentjernejskem polju, oplenil Dobravo, najstarejši trg kranjski. Štirinajst dni so divjali roparji po naši deželi. Z bogatim plenom so se na svetega Urha dan umaknili v Bosno. Proti koncu leta pa so se vrnili na Štajersko in Kranjsko. Posekali so okoli šesttisoč kristjanov in jih okoli dvajsettisoč prodali v Egipt, Babilonijo, Perzijo, Armenijo. Petsto najlepših kranjskih dečkov in deklic so poslali v dar sultanu v Carigrad.“

Debelo, z velikim občudovanjem je gledal ostrogarček gospoda mestnega pisarja, ki je umel govoriti tako dolgo, tako modro in tako učeno. Ne da bi trenil z okom, je motril vsak njegov gib in pazil na vsako besedo imenitnega znanca. Primož Pogladin pa je predaval dalje:

„Takoј početakoma bi jih morali pognati nazaj v Azijo, še preden so se dodobra ugnezdili v Evropi in utrdili svojo moč. Lahko ugasiš gorečo trsko, strehe pa ne! Največ jim je pomagala redna vojska, zlasti janičarji, rojeni na Hrvaškem, Štajerskem, Kranjskem, Češkem, Poljskem, Erdeljskem, Ogrskem. Čudno: krščanska kri je steber in opora turškega cesarstva!“

„Reči bi jim morali „jeni čeri“, to se pravi: mlada četa,“ je posegel vmes vitez Ahac, ki je komaj čakal, da bi pokazal tudi on svojo učenost. „To mi je povedal turški trgovec v Benetkah, kjer sem študiral. Podjarmiti hočejo vse, vse. Ko so osvojili Carigrad in ko se je zasvetil polumesec nad cerkvijo svete Zofije, nad najlepšim ondotnim hramom božjim, tedaj je velel sultan Mohamed:

Le en sam Bog je v nebesih; tako bodi tudi na zemlji le en gospodar in vse se klanjaj polmesecu!“

Začuden ostrogarček je občudoval zdaj tudi modrost viteza Doljanskega, mestni pisar pa je nadaljeval:

„Taka je. Sam sultan jim daje potuho! Lani so nas posetili kar trikrat! Pomladi je priomastil Isa paša dvakrat zaporedoma iz Bosne in odgnal štiridesettisoč ljudi v sužnost, ne da bi ga kdo oviral. Podatke o poslednjem navalu pa sem si zabeležil natanko. Gospod vitez, želite brati?“

Dal mu je visok ozek zvezek, vezan v usnje. Radovedni vitez Ahac se je zahvalil in bral počasi, presledkoma: „Anno dominiy MCCCC und in den lxxj ist der esebek der turk in das Land czogen gen weinicz komen an den pfingst tag vnd ist czogen die helb nacht vnd zu morgens am montag hat er sich an der Raschicz zu veld geslagn vnd den sakman gen lassn da selbst vmb aursperg vnd ist dar noch furt czogen gen laibach von den ain sackman geschickt vnd ist ls ab czogen fur sittich vnd maichaw vnd die turkn sind ls an die mettling komen ertag . . . an goczlaichnamtag sind die turkn all hinn wider czogen.“

„Gospod vitez, povejte mi to po naše,“ je prosil gospod Pilko.

„Tako. Poslušajte: Leta Gospodnjega 1471. je prišel Turek Isa beg v deželo, prihrumel na Binkoštno nedeljo proti Vinici in jezdil pol noči in se utaboril Binkoštni ponedeljek zjutraj ob Rašici in razposlal svoje malharje okoli Turjaka in odhitel proti Ljubljani in jahal proti Zatičini in Mehovemu. In v torek so prišli Turki pred Metliko. Odjahali so na svetega Rešnjega Telesa dan. — Tako. Gospod mestni pisar, to si moram pa prepisati. Egregie domine, dovolite? Pišem namreč kroniko. Zvezek vam vrnem že jutri.“

„Prosim, gospod vitez! Veseli me, da vam morem ustreči. — Presneto so hitri, ti vražji Turki! Jutri utegnejo biti že pred Ljubljano.“

Hudi ostrogarček je obledel in se nehotoma prijel za vrat. Vinjeni Ižanec pri bližnji mizi pa je jel grdo kričati: „Turk je pašast. Nej člouk! Zverine sa!“

Razgrajal in razzajal je tako dolgo, da je nastopi! žilavi natakár Anže in ga z neopisnim veseljem kakor otroka odnesel iz gostilnice v prognanstvo in ga naslonil ob zid sosednje ulice. Ondi je omahoval jezični Ižanec na veliko veselje razposajenih paglavcev, se pridušal, mahal s polhovko in prerokoval na vso sapo: „Ldje boožji! Nč! Badite n pametn pa nugu zapijte use, kar imate! Pavem vam, še ncoj bo svetaa konc!“

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

29.

„Turek je kakor hudournik in povodenj,“ je povzel dolgi rumenolici gospod mestni pisar Primož Pogladin in mrko pogledoval izpod višnjevosvilnatega baretu. „Kristjani smo pa take počasne mevže. Osupli krščanski vladarji trepetajo in ugibajo: Kaj bo, kaj bi! Pa ne, da bi složno udarili na sovražnika! Ali se vojskujejo med sabo in pulijo za svetle krone in lepe naslovčke in deželice, ali pa se vsaj pisano gledajo in kujejo grde naklepe drug proti drugemu. Medtem pa Turku raste moč in greben.“

Brkati ostrogarček Rok Pilko je skočil pokoncu in se gladil po usnjatem predpasniku na prsih. Početkoma je bil v zadregi, kako naj se vede in govori pričo takega učenjaka in veljaka, kakor je bil meščan in mestni pisar Pogladin; kar čudil se je, da tako vzvišeno bitje tudi je in pije, kakor drugi ljudje. Polagoma pa ga je razvnelo Čičigojevo vince in moško je zasadil besedo takole: „Sebični krščanski vladarji niso sposobni za složno in junaško delovanje. To je tako čista in živa resnica, kakor sem jaz, ostrogar Rok Pilko, pravi član častite ključavničarske zadruga.“

Ko je to povedal, je zopet sedel. Bil je jako zadovoljen, zakaj tako tehtovitega in tako dolgega govora ni sprožil že tri kvatre.

„Pa ti zbori, deželni in državni!“ se je oglasil mestni pisar iznova. „Same seje, seje, seje! Sama prazna slama! Akotudi je sila velika, vendar romajo zborovalci po mesece in mesece, po polževo, in lezejo skupaj. Ko se zbero, se pričkajo po več ur, kdo bo sedel na desni, kdo na levi, kdo bolj spredaj, kdo bolj zadaj. In ko sedi vsak na svojem sedežu, si čestitajo v dolgih govorih, da so se vendar enkrat srečno zbrali čili in zdravi. Naposled jamejo zborovati, to se pravi: besedovati.“

„Zborujejo na vse kriplje!“ je pripomnil živahni ostrogarček srdito. „Turek se jim pa reži in trdnjave zida. Pa naj se pravi kristjan ne bi jezil!“

„Prav ganljivo opisujejo strahovito stisko in bedo naših napadanih dežela; tožijo, koliko sveta je utrgal Turek sveti veri; naglašajo, koliko stotisoč kristjanov je poklal zverinski sovražnik

ali pa tiral v sužnost. Natančno računajo, koliko bi bilo treba vojakov jež in koliko vojakov peš, vabijo kralje in kneze in celo papeža na vojsko. Smrt in pogin prisegajo Turku, sklepajo in obetajo na vse plati. O te jalove seje! Po teh lepih navdušenih besedah bi človek pričakoval, da že drugo leto ne bo nobenega Turka več na svetu. Pa kaj — ko le govore, govore, govore — — ne store pa nič! Kaj so vse nasvetovali, predlagali in sklenili lani na zboru v Ratisboni; zdaj pa drže vsi roke križema . . . Kaj pomagajo same lepe besede! Kaj se briga Turek za tuje sklepe in modrovanja!“

„In vsak hoče biti večji Salomon kakor predgovornik,“ je vzkliknil mojster Pilko in jezno mahal s kratkimi debelimi rokami. „Turek se ima pa dobro pri nas in tudi doma. Pa naj krščanski človek ne bi bil nejevoljen!“

„Vedno poudarjajo, da so naše dežele del sveterimskega nemškega cesarstva,“ je dodal vite Ahac. „Ne pomagajo nam pa nikdar, saj je Turek še dosti daleč od zapadne Evrope. Le zase skrbe, za svojo blaginjo in veljavo. Lahko zidajo drugi krasne stavbe, goje umetnost, vedo in omiko, lahko jim cveto mesta, trgovstvo in obrtstvo — mi pa zaostajamo, nazadujemo in mremo . . .“

„Tako je,“ je pritrjeval mestni pisar malo živahneje. „In sami se moramo braniti, sami plačevati najete vojake pa turški davek, sami moramo utrjevati mesta in trge in tabore.“

„Le čemu bi se borili za tako življenje, polno nevarnosti, skrbi pa pomanjkanja,“ je vprašal hudi ostrogarček, ki je sedeval po pet ur na dan po gostilnicah.

„Naš cesar je prepočasen,“ je rekel vitez Ahac, ki je bil dejal desnico na mečev ročaj in podpiral glavo z levico. „Naš cesar nastopa vse premalo krepko in le odlaša in se obotavlja. Naš Friderik je sumljiv, nezaupljiv, odljuden, trmast in strašno skop. Žal mu je zlata. Zlato pa odpre vsaka vrata. Ne vem, kakšni so kaj njegovi svetovalci.“

„Saj Friderik sam nima nič,“ je oporekal pisar Pogladin in se držal še važneje. „Vedno tiči v denarnih stiskah; naposodo jemlje, kjer le dobi, od plemstva in od meščanov, celo po osemdeset ali po šestdeset cekinov, samo da je kaj.“

„Ne vrača pa nič,“ je zaonegavil mali ostrogar žalostno, dasi ni bil posodil cesarju Frideriku še nobenega vinarčka. „Kje pa je denar, ki mu že trideset let dohaja od štirih kneževin, nekaj grofovin in več graščin? In kje so podedovane dragocenosti?“

„Pa res,“ je pritegnil vitez Ahac. „Ponižno prosimo in prosimo: Pomagaj nam, cesarost! Pohlevno ga opominjamo: Spravi pa pobotaj se s Svojimi zoprniki! Ne dremlji v tako burnih časih, ampak loti se Turka na vso moč! Pomisli, da Ti niso dali knjige v roko, ampak meč!“

„Naš cesar hoče svoje namene doseči po dolgi in dolgočasni poti sej in zborovanj, akotudi pravi sam: Kdor hoče vladati dobro, on se boj zborov, stanov in plemstva!“

Vitez Doljanski je ob teh besedah malo pokašljaj in pisano pogledal nadutega meščana Pogladija, ta pa je nadaljeval čisto mirno: „Poprej so vladarju zadostovali dohodki njegovih posestev, vojdnina, sodnina, posrednji davki, pridobnina, mostnina, fevdnina, pravici, denar kovati in rudo kopati, ter radovoljni darovi ob poklanjanju in ženitovanju vladarjevih sorodnikov in o drugih prilikah. Predlanjskim je naložil Štajerski, Kranjski in Koroški davek za različne stanove. Plačevati ga morajo ne samo grofje in škofi, meščani pa kmetje, ampak tudi posli pa delavci, učenci in berači, celo dojenčki!“

„Jaz moram plačevati po deset goldinarjev,“ je vzdihnil vitez.

„Ubogim delavcem, vdovam in sirotam jemlje denar, pridobljen s krvavimi žulji, ne pa da bi jim pomagal in jih varoval nadlog in pomanjkanja. On najema vojake, plačujemo jih pa mi; v zahvalo divjajo in delajo škodo po deželi. In davka ne porablja cesar zoper Turka, marveč plačuje svoje dolgove, pa le posebno sitnim upnikom, n. pr. vipavskemu baronu Andreju Baumkircherju.“

„Kako nam more poviševati davke, ko so nam že dvajset let zastavljena in zaprta malone vsa trgovska pota in ceste!“ se je gneval meščan Pilko.

„Čemu pa je romal v Palestino in v Rim, če je doma vse narobe!“ je naglašal vitez Ahac. „Cesarju ni toliko do naših dežela, saj so tako že njegove. Češko kraljestvo bi rad in ga ne mara prepuštili ogrskemu kralju Matjažu, kakor mu je obetal.“

Mestni pisar je pogledal viteza Doljanskega nekam milostno in njegovi dolgi beli prsti so se malomarno igrali z rdečim karneolom, ki mu je visel na zlati verižici ob talarju.

„Ne smemo preveč krivdati cesarja samega,“ je zavrnil viteza Doljanskega z glasom, ki je zvenel resno, skoraj slovesno. „Naš po božji milosti maziljeni cesar svetorimske nemške države je vendarle dober vladar. Miroljubni Friderik ima žalibog vse premalo vpliva do nemških knezov in mest, zamotanih v domače prepire in

pravde. Uvažujmo, da je našel v svojih dednih pa tudi v državnih deželah mnogo gnilobe, mnogo upornosti celo v svoji rodovini. Koliko skrbi ga tare zaradi prestola! Naš Friderik ima mnogo nasprotnikov, častilcev pa malo. In vendar moramo priznati, da se vsaj prizadeva predrugačiti in poboljšati žalostne razmere. Naklonjen je zlasti nam. Samo od njega je dobila Ljubljana več nego trideset privilegij, neprecenljivih za razvoj in blaginjo našega mesta. Kakor drugi Habsburžani nam je stregel vsekdar tudi on v roko. Oblagodaril je trgovce z mnogimi predpravkami pri trgovstvu doma in na tujem. Pred tridesetimi leti je popustil Ljubljančanom spričo njih hrabrosti za njegove vojne s celjskim grofom ves hišni davek. Dovolil nam je pečatiti z rdečim voskom in to ni majhna odlika, zakaj sicer smejo rdeče pečatiti zgolj cesarji in kralji, veleduhovniki zeleno, svobodna državna mesta belo, načelniki viteških redovnikov pa črno. Dal je olepšati deželni grb kranjski, tako da ima višnjevi orel zlato prečnico, na glavi pa cesarsko krono in ne več vojvodskega klobuka. Ustanovil je za našo deželo častne službe dednih maršalov, stolnikov in točajev. Dal nam je pravico, da smemo sprejemati med meščane, kogar sami hočemo; dal nam je posebne sodne pravice, da nam ni treba pred gosposka sodišča: plemenitaši ne smejo soditi nobenega ljubljanskega meščana. V kapeli na Gradu je ustanovil večno mašo in ustanovil za našo deželo posebno škofijo in tako združil razne kose v celoto. Zato ga imenujejo nekateri očeta kranjske dežele.“

Ko je slišal ostrogarček te besede, je takoj pozabil prejšnjih očitkov, stopil na prste in zaklical navdušeno: „Trčimo! Vivat Fridericus, naš cesar in oče!“

Pili so vsi trije. Vitez Ahac je spraznil svoj bokal na dušek in ga porinil proti natararju Anžetu.

„Ta ga pa zna!“ sta si mislila sopivca.

Vitez Ahac pa je majal debelo glavo in ugovarjal: „Prej sta govorila malo drugači. Toda — nič ne tajita, tudi vidva mislita tako kakor jaz. Res, lepe pravice podeljuje cesar mestom in trgom, sam pa ne da počenega groša za obrambo naše dežele. Zaukazal je, naj pridno molimo in zahajamo k litanijam in romamo in se postimo vsak teden in vsak mesec naj hodijo procesije skozi mesta in vasi, da odvrne Bog nesrečo. Na cesarjevo prošnjo je razpisal papež Pavel Drugi odpustke za vse, ki se bodo bojevali zoper Turka. Friderik sam pa ogleduje cvetlice in snuje načrte, kako bi povzdignil Avstrijo do velesile. Na svojih bukvah, posodah in palačah, povsodi

ima napis: A. E. I. O. U. — Austriae est imperare orbi universo... Avstriji je usojeno, da bo gospodovala po vsej zemlji . . . Kaj pa obramba? Preden dobi cesar poročilo o preteči nevarnosti in preden nabero brambovcev, mineta več nego dva tedna. Medtem pa Turki že oropajo in opustošijo deželo dodobra. Ako pridejo pred Ljubljano, gorje okolici in tudi nam — nemine impediante, nullo opem ferente — njih ne bo opoviral nihče, nam ne bo pomagal nihče. Kaj naj opravi tistih par sto najetih vojniki v mestu in na Gradu? In le pogledjte, kakšne so ljubljanske utrdbe! Ozidje je staro in ponekod jako slabo, zlasti pa je premalo stolpov in jarki so preplitvi.“

Sivo oblečeni vitez z rdečim baretom in črno perjanico se ni genil v svojem kotu. Delal se je, kakor bi spal. Sivkaste lokave oči med napol zaprtimi vekami so mu begale potuhnjeno naokoli, kakor prežečemu lisjaku. Nepremične neplemenite poteze upalega bledega obraza so bile kakor okamenele. Glavo si je opiral z levico, da bi zakrival rdečo brazgotino slabo zacelejene rane. Poslušal je pozorno, kaj govori trojica pri Ahačevi mizi, vendar mu je ušla marsikatera, ker so drugi gostje govorili in kričali, ropotali in razbijali po mizah.

„Ozidje našega mesta res ni posebno močno,“ je priznal mestni pisar. „Toda tako slabo pa tudi ni, kakor se dozdeva nekaterim. Gradili so ga večinoma Italijani iz Merana, Benedek in Neapolja, možje, ki slove kot najboljši zidarski mojstri. Po ukazu našega cesarja so poslali pozneje plemenitaši, duhovniki, grajski oskrbniki po kmetih in drugi veljaki svoje ljudi v Ljubljano, da bi pomagali mesto utrjevati. Mogoče je, da so seljaki delali le bolj površno, na naglo roko, drugod pa so zidine polagoma razjedli in okrušili dež in sneg in vihar.“

„Najslabše je mestno zidovje okoli nemške komende proti Krakovski vasi, in ob Nemških vratih, proti Gradišču,“ je zabavljaj vitez Ahac. „Ogledoval sem ga pred nekaj dnevi. Mestoma je razpokano tako zelo, da bi mogel v nekatere luknje vtakniti vso pest. Lepa reč!“

„Nič se ne bojte, gospod vitez,“ je dejal mestni pisar. „Razpoke so že vse zamašili. Nemška vrata so pa kar zazidali menda včeraj, če ne že predvčerajšnjim.“

„Popraviti in boljše utrditi bi morali tudi Vicedomska vrata. Ta kraj je jako važen, tukaj bi sovražnik najlaglje naskakoval Ljubljano!“

„Nemška in Vicedomska vrata so vendar v Novem trgu,“ je odvrnil gospod Pogladin ubadljivo. „Zakaj pa se plemenita gospoda ne brigajo bolje zanje? Mi meščani imamo komaj denarja za utrdbe na našem, na desnem bregu Ljubljanice. Popraviti bi morali meščanski bastijon na Gradu. Sezidati bi morali močan stolp na Žabjaku konec zidu ob vodi. Zgraditi bi morali zid od Tranče do ogala frančiškanskega samostana na desnem bregu pri manjši pregraji, pri mlinu, in odondod pred Poljansko vasjo do grajske trdnjave. Na vašem levem bregu pa bi bil potreben stolp pri svetega Fridolina cerkvi na Bregu in več stolpov v ozidju. Tudi bi morali poglobiti jarek proti Krakovemu.“

„Pa naj bi cesar kaj dal iz svojih kameralnih dohodkov, iz vicedomske blagajnice,“ je godrnjal vitez Ahac.

„Zakaj pa gospoda na levem bregu ne dovolijo par tisoč golinarjev iz deželne blagajnice?“ je očitajoče vprašal mestni pisar.

„Oprostite, egregie domine, ljubljanske razmere poznam še vse premalo, da bi vam mogel prav odgovoriti. Toda povejte mi, čemu imate tisto pregrajo, tiste kole v Ljubljanici od Žabjaka do svetega Fridolina, pa tudi drugod! Ali upate, da bodo ti slabi koli, zabiti le malo čevljev v tla, mogli zadrževati sovražnika?“

„Kaj še. Pregraja nam zadržuje samo odklenjene čolne in ladje in pa les, ki je padel v vodo. Za sovražnike smo pripravil druge lepe stvari, da ga sprejmemo kar se da dostojno. Iz poškodovanih starih topov smo dali uliti pet novih, velikih. V smodnišnici pri Gradiških ali Nemških vratih imamo okoli osemsto centov smodnika. Večinoma smo ga nakupili v Trstu. Sto centov smo ga razdelili po Kranjskem; nekaj pa smo ga poslali v Zagreb in Varaždin, poleg tega tudi raznega orožja in svinca.“

„Kaj pa, ako bi treščilo v orožnico pri Nemških vratih, v smodnik?“ je vprašal vitez Ahac in si gladil brado, po burgundski modi razdeljeno v dva repka. „Stanujem čisto blizu. Odnese bi vse hiše tam okoli pa še mene povrhu, kakor bi pihnil.“

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

„Treba bi jo bilo prestaviti kam drugam, na primer na Grad,“ je pokimal mestni pisar in dodal po kratkem molku: „Tudi sicer smo ukrenili vse potrebno. Že pred dobrima dvema tednoma je bobnal mestni bobnar trikrat po mestu, da mora nakupiti vsak pek moke najmanj za tri mesece, vsak meščan pa vsaj za štiri tedne, sicer plača deset cekinov globe. Magistrat si je ogledal žitnice, da bi videl, če imamo dovolj žita. Danes popoldne pa si ogleda meščanske brambovce tam zunaj pred Šenklavžem; naročili smo bili orožja iz Norimberga, in kdor pride brez sulice ali meča, plača tri cekine. Mestni svet je ukazal, da ponoči ne sme nihče streljati in da ne smejo vratarji odpirati mestnih vrat nikomur, niti samemu gospodu mestnemu sodniku, niti vicedomu, niti deželnemu glavarju ne. Moja gospoda so tudi zapovedali, naj pretovorijo lesarji ves les v mesto, da ga Turki ne sežgo. K vsakim vratom smo postavili top in stražo, mnogo straž tudi ob ozidju.“

„Koliko mož pa šteje meščanska bramba?“ je vprašal vitez Ahac.

„Presneto malo. Vseh meščanov, starih in mladih, zdravih in bolnih, je komaj tristo. V Ljubljano prihajajo od vseh vetrov sveta tujci, Štajerci, Korošci, Hrvatje, Čehi, Tirolci, Bavarci, Saksoni, Franki, Švabi, Italijani, celo Francozi, Pomorjani, Holandci, Danci. Tretjina ljubljanskih meščanov je iz tujine. Večinoma ostanejo tukaj le tako dolgo, da si natlačijo bisage, potem pa jo popihajo lepo domov. Zato imamo le malo starih meščanskih rodovin . . . Marsikoga so pregnali tudi nevarni, slabi časi. Trgovina in obrt pešata. Nekateri kraji so popolnoma opustošeni in zapuščeni, saj Turka ne ovirajo ne velike reke, ne visoke gore brez cesta in steza; drugod životarijo naši ubogi seljaki med razvalinami. Kmet je pa res velik revež. Kar jih je ušlo turškemu handžarju ali verigam, ti morajo hudo tlako delati pri utrdbah. Mi meščani smo pa vedno v denarni zadregi, dasi nam včasih po ukazu deželnega kneza pomaga gospod vicedom Jurij Rainer iz katedralne blagajnice. Židovi sleparijo in izžemajo deželo. Denar velja vedno manj; izvoznina, uvoznina, dac na vino, na sol in železo je vedno višji. Draži se žito, meso in vino. Kmalu kmet še ovsenega soka ne bo imel za kosilo. Ako ne bo druga,

bodo morale zadruga in mesto prodati svoje imetje in dati bomo morali pristojbine v najem, da poplačamo dolgove zaradi Turkov. Predkratkim smo ponudili mestne travnike na Prulah in na Dolgem bregu naprodaj, pa jih ne mara nobena živa duša! Dobro je le to, da Turku ni toliko do osvojitve ozidanih mest in da se nikjer ne mudi dolgo.“

Vitez Ahac je udaril z mečem ob tla, namrgodil čelo in dejal: „Ako jame Turek brenkati na druge strune in osvoji našo deželo, potlej mu je pot odprta tudi v laške in nemške kraje in nevarnost preti celo Rimu, saj je azijski divjak v malo letih pridrevil iz Carigrada do Kranjskega pa še dalje.“

„Cesar naj bi pozval nekaj izurjene pehote in konjice z Nemškega in te vojake postavil za stalno stražo ob granici,“ je rekel mestni pisar. „Najel naj bi pretkanih vohunov, ki bi vestno opazovali sovražnika. Najmanj osemtisoč kmetov naj bi bilo vedno pripravljenih za na vojsko. Friderik naj bi potrkal tudi pri sosednjih vladarjih!“

„Tudi cerkev naj bi boljše podpirala vojne priprave za obrambo zoper Turka!“ je kričal ostrogar Pilko, zakaj sicer ga ne bi bil nihče razumel spričo velikega šundra in hrupa. „Mnogo denarja in dragocenosti je prejelo duhovstvo za cerkev in vero, zato naj v sili tudi rabi darila za ohranitev cerkve in vere!“

Mestni pisar ni zinil nobene več. Dostojanstveno je pokimal, vstal in odšel. Ponižno so ga pozdravljali; oživel je celo dolgočasni natakari in hlapec Anže in hitel visokemu gostu odpirati vrata.

Vitez Ahac je vtem motril zaspanega sivo oblečenega viteza in že je hotel stopiti k njemu in potolažiti svojo radovednost, tedaj pa je predlagal ostrogarček: „Kaj pa, ko bi poizkusila tudi midva malo s kockami? Saj utegneva, do kosila.“

„Pa dajva!“ je privolil strastni kockar Ahac in mignil natakarkarju. Anže jima je prinesel štiri kocke, kredo in tablico. Potegnili jima je s kredo belo črto podolgoma sredi mize in jela sta kockati. Vitezu Ahacu početkoma sreča ni bila mila; pozneje pa so mu padale boljše pike pred belo črto.

„Repetitio mater studiorum!“ je kričal. „Anže, Anže, na pomoč! Ako izpijem tri bokale, se ne bojim petih Turkov. Ako pa izpijem štiri mere, se pa ne bojim vseh janičarskih zlodejev in še satanskega sultana povrhu! Prinesi mi tudi vode, pa nikar se ne boj, da jo bom pil!“

Kislogledi Anže je prinesel bokal vina v vedrici mrzle vode. Vitez je takoj plačal in strastno igral dalje. Nekateri gostje so od-

hajali, drugi so prihajali; pozdravil jih ni nihče. Možje so vpili, žene so se prepirale in otroci so javkali in prodajali sitnost.

Prišla je debela bleda gostilničarka Polona Čičigojeva in jela z Anžetom pogrinjati mize. Prti so bili sirovi, debeli, ko platno za jadra; bili so vsi umazani in marogasti, zakaj poslednjikrat jih je perica pred Božičem oprala v rjavkasti močvirnati Ljubljnici. Vendar se zastran tega ni pritožil nihče, saj je vsak vedel, da dobi le robot odgovor: Pa se izgubi kam drugam, ako ti ne ugaja pri nas! In drugod ne bi naletel na čisto nič boljšega. Po sedem, osem jih je sedelo pri vsaki mizi, vse križema, gospoda in hlapci, bogatini in siromaki. Razkuštrani bradati natakari Anže je prinašal lesene krožnike pa žlice in polni kositrene kozarce. Moški so se odkrili; krčmar Vid Čičigoj je snel svojo ogoljeno zelenobaršunasto čepico z debele glave, se prekrizal, sklenil roke na zvitem belem predpasniku in molil na glas očenaš in češčenasimarijo. Mati Polona so donášali juhe, kaše in pečenke. Jeziki so za nekaj trenutkov utihnili; slišalo se je le ropotanje žlic in krožnikov, godrnjanje pustega Anžeta in zabavljanje igralcev. Nekateri snagoljubni gostje so metali kosti in ostanke lepo v kot, drugi pa kar med mize na tla; tam so se nesramni psi renče vojskovali za odpadke. Drug za drugim so prihajali krošnjariji in ponujali razne robe in sadja; vsi so bili oboroženi z dolgimi bodali. Roj sitnih muh je nadlegoval ljudi in živali.

Vitezu Ahacu se je kmalu izneverila sreča; rumenjaka za rumenjaka je izginil iz njegove torbice.

„Treba bo kositi,“ ga je opomnil ostrogarček, ki je bil od sreče in pijače že jako dobre volje.

„Še parkrat, no!“ je prosil vitez Doljanski in mencial kocke. Meščan ga je uslišal in vitez je izgubil še tri cekine.

„Gospod vitez, doma me čaka kosilo,“ je dejal Rok Pilko. „In moja žena kuha rada sitnost. Saj veste, kakšne so.“

Vitez Ahac je pisano pogledal in vrgel še perišče drobiža na mizo. Izgubil je zopet; ostal mu je le še zlat križavec.

„Bova pa po južini spet, ako hočete,“ je veselo predlagal ostrogar. „Moja preljuba žena ima presneto strupen jezik! In tako močna zdrava pljuča ima moja Lucija, da jo ljudje prav razločno slišijo celo na vrhu Gradu, kadar se reva togoti in razsaja spodaj pri Ljubljnici nad klepetavimi pericami ali na dvorišču doma nad neumno krščeno in butaro Notburgo. Verjamete?“

„Kajpada — ali . . .?“

„Počakajte le še malo, da vam še kaj povem, ko sem že začel; saj sva prijatelja. Luco moram še pohvaliti, saj to ni nič grdega. Noben mestni bobnar ne zna tako imenitno ropotati in kričati kakor moja Luca. Kockal bi z vami do trde noči, ker sem prav židane volje. Ali doma — razumete?“

Vitez Ahac je namrdal obraz in pomislil: „Pa menda vendar ne, da bi me hotel imeti ta možicelj povrhu še za norca?“ Vendar se mu je nasmehnil in se pošalil: „Pa bi jo poslali zoper Turka, gospo Lucijo!“

„Luco zoper Turka? To je beseda! Zakaj pa ne? Moja Luca bi ugnala s svojim bridkim omelom vse Turke pa pesoglavce v kozji rog. Da bi le hotela. Pa noče. Nekatere ženske so presneto svojeglavne, veste, gospod vitez! In med temi je žalibog tudi moja Luca. Kar ne gane se z doma. Moja Luca je kakor muca. Ej, malo takih Luc v Ljubljani in v Gradcu pa celo na Dunaju! Škoda, da je ne poznate!“

Vitez Ahac je že grdo gledal nadelanega ostrogarja in se jezil, da mu prav zdaj ne pride nič ubadljivega na misel. Meščan pa je mirno izpil svoje vino, vstal in prijazno nadaljeval: „O da bi vedeli, kako je zgovorna, zgovorna! Govoriti zna po celo uro in tako lepo gladko, kakor bi delala najboljše klobase. Nikoli ji ne zmanjka ne sape, ne prikladnih izrazov. Bolje zna onegaviti kakor vsak jezični doktor. Jaz jo pa kar poslušam, nekoliko zato, da je ne zmotim, nekoliko pa tudi zato, da bi se kaj naučil. Če bi znal jaz tako, kakor zna moja ljuba Luca, oh, kdaj bi bil že svetovalec in bi moško sedel v slavnem ljubljanskem mestnem svetu! Pa brez zamere, gospod vitez! Proti mraku pa spet udariva, kajne? Bog vas obvari!“

In odkoracal je z zadovoljnim nasmehom.

„Dobro me je obral dedec bedasti,“ se je gneval vitez Ahac. „Le čakaj, prismođa meščanska, zvečer oskubim pa jaz tebe! Igral bom oprezneje in z večjimi kockami, male niso za nič. Zdaj bo treba zopet k Aronu, da dobim kaj denarja.“

Pogledal je skozi okno. Mimo hiše je jezdil oni sivo oblečeni vitez; le za par trenutkov je videl vitez Ahac njegov obraz in se takoj vprašal: „Kdo je ta človek? Gleda kakor levi razbojnik na križu. Kje sem vendar že videl ta potuhnjeni zlobni obraz? Nikomur ni ta skuta sivkasta tako podoben kakor shujšanemu Belcebubu. Kdo je vendar to?“

Premišljal je, zdajci pa so se mu razširile oči in nehotoma je udaril z dlanjo po mizi.

„Če ne bi imel ta jezdec črnih las in črne brade, bi stavil jaz, vitez Ahac Doljanski, da sem imel čast videti viteza Erazma Frauensteinerja pa nobenega drugega ne! Ali se je prebarval? Čemu neki? Zdaj sem pa res radoveden. Ali je, ali ni? No, saj bo ena pot — le kar za njim!“

30.

Preden je stopil vitez Ahac iz obokane veže pri Veselem medvedu v Rožno ulico, je zagonetni jezdec kajpada že izginil; Doljanski pa ni obupal in ni ugibal dolgo.

„Jahal je na levo. Ako bi bil nameraval iz mesta, proti Dolenjskemu, proti Pisanim vratom, bi bil krenil na desno. Na vsak način se gunca zdajle na svoji suhi kobili proti Gorenjskim vratom pri mostu. Potemtakem se mu ne mudi iz mesta. V naš Novi trg onkraj Ljubljance ga vabi vrag, pa nikamor drugam. In tam ga moram izvohati, pa naj se obesi sam Satan in vsa njegova peklerska žlahta!“

Zavil je v oglato, tesno prečno ulico. Pokrivala jo je debela plast sivkljatega blata, tukaj strjenega, tamkaj zdrobljenega. Ozke podolgaste hišice so bile lesene vse od slemena do tal in krite večidel s slamo. Vendar se je dozdevalo vitezcu Ahacu, da priveva od teh okajenih vež, od teh sajastih, očrnelih hišic nekaj zanimivega in vdanega; zdelo se mu je, da priveva od teh tihih, sanjavih stark v teh mrakotnih kljukovitih uličicah nekaj udobnega, nekaj mirnozadovoljnega... Le redkokod je iztezal bezeg svoje prašno, žalostno zelenje kakor uklet grešnik proseče proti nemilostnemu nebu... Le malokje je pestrel pisan vrtec, par rjuh plodne prsti za polomljeno ograjo. Ob kočah je rasla trava, hirala zlatica, marjetica... V kote in ogale je bila zanesla sapa cele kupe prahu in usmiljeno vsaj nekoliko pokrila zavržene čepinje, raztrgane čevlje, cunje, gnile deske, staro šaro in nesnago. Povsodi je dišalo po zatohlini, trohnobi. Tuintam so bile dišavice posebno neprijetne: zaudarjalo je po dimu, po čreslu, po kožah, po loju. Le redkoma se je ganil zrak, zaprt v ozke tokave mestnih zidin...

Okoli Šent Jakoba je stal najstarejši del Ljubljane, starejši od Rožne in Hrenove ulice. Tukaj so prebivali ljudje že petnajststo let pred Kristusom. Ob znožju grajskega hriba, na njegovi prisojni strani, so se naselili že v tajnoviti pradavnini Slovenci in med njimi ostanki italških Romanov, čolnarji, ribiči, zlasti pa — trgovci. Ogibali pa so se Slovenci levega brega ob kalni Ljubljanci;

ogibali so se ondotnih samotnih, grozotnih razvalin stare Emone, koder so ponoči baje strašile pošastne žrtve kralja Atila in njegovih divjih Hunov, tožili duhovi ubitih in poklanih Ilirov, Keltov in Rimljanov . . .

Vročje je bilo vitezu Ahacu, akotudi je hodil v senci. Na večjem dvorišču je kokodajskala silno razburjena kokoš, v bližini pa so se klicali presiti petelini na kurjo korajžo. Povsodi naokoli so razbijala kladiva, vreščale pile, puhali mehovi, peli in žvižgali rokodelci. Za ogali so se čakali neugnani belolasi paglavci. Veseli, da jim v tem nevarnem času ni treba nič v šolo pri svetem Miklavžu, so si mladi junaki pogumno kazali fige in jezike, si zabavljali na vse pretege in iz polnih perišč kakor obsedeni streljali cele oblake prahu proti sovražniku. Ves razjarjen je kihal in klel vitez Ahac in prepodil vse skupaj, Turke in kristjane.

Mimo ozkih in visokih hiš Žabje ulice je prišel na precej prostorni trg pred staro mestno zbornico. Skoraj nasredi trga pred rotovžem je stal mestni vodnjak, ki je dobival vodo z Golovca. Obsenčevala ga je častitljiva stara lipa. Vitez Ahac se je nekoliko oddahnil; tukaj je bilo vse svetleje in prijazneje in manj zatoхло. Rahel piš je pozibaval zeleno lipo in visoko travo okoli vodnjaka. Na kameniti klopi so sedeli v hladni senci pod košatim drevesom hrabri meščanski stražniki in čuvali top. Vitez Ahac se je nasmehnil hudomušno.

„Kako vestno stražijo svoj top, lej, lej!“ je dejal sam pri sebi. „Morda se boje, da jim ga ne zavleče povodni mož ali pa celo njegova huda baba v umazano Ljubljnico!“

Pri vodnjaku so stale dekle in kuharice v pisanih krilih, zajemale vodo v vedrice in si v največji naglici pripovedovale vele-zanimive novice o svojih zaljubljenih gospodarjih in sitnih gospodinjah. Skrivoma pa so pogledavale zalega mladega meščana, ki pa ni pomagal tovarišem stražiti dragoceno orožje, ampak je le dremal in kimal na klopi. Mladenič je bil gizdavo našemarjen s svilnatimi trakovi, da so mu vihrali v sapici, kakor bi hoteli odleteti od nevarnega kraja blizu topa. Na lipi so fanatično čivkali razposajeni vrabci.

Nasproti lipe in vodnjaka je zagledal vitez Ahac staro poslopje z malim stolpom. Ondukaj, malone nasredi starega mesta, nasredi med Pisanimi vrati in Trančo, je stal ljubljanski rotovž s svojim skoraj dvestoletnim zidovjem. Ob široma odprtih železnih vratih sta viseli dve svetiljki, pa le bolj za parado: prižigali so ji varčni

Ljubljanci le takrat, kadar je ponoči gorelo kje v bližini. Na stenah so bile zamite, preperle slike: na prestolu žena z zavezanimi očmi, z mečem in tehtnico, podoba pravice; petelin, simbol budnosti; meščan v železnem oklepu, s kratkim kopjem in buzdovanom; grba ljubljanskega mesta in deželnega kneza . . . Blizu vrat pod omreženim oknom sta stali klop bridkosti in pa železna kletka za tatove, tatice in druge nerodne uboge grešnike, ki niso znali o pravem času uiti hudobnim mestnim biričem. Na tej klopi so tržne dni močni, izurjeni sodni blapci s šibami ali z zavozlanimi jermeni tepežkali natančno obsojene reveže in reve za pokoro zlikovcev in v priljubljeno brezplačno zabavo nerahločutnih gledalcev. Zdaj sta sedela tukaj dva redarja; prodajala sta dolgčas, zehala in prijazno bezala drug drugega z dolgima sulicama, da ne bi zaspala in nehala skrbeti za javni mir in red in varnost. V oba ogala sta bila vzdana kipa Adama in Eve; Evo je moral poljubiti vsak, ki je prvokrat prišel v Ljubljano. V prvem nadstropju so bila tri okna; ozka vrata so vodila na železen balkon, na oder sramote, kjer so razglašali in izvrševali manjše obsodbe. Konec strešnih žlebov sta se spakovala dva neokusna zmaja. Nad streho je molel stolpek z mestno uro in vetrnico.

Na trgu je še zmeraj čepelo nekoliko prodajalk. Kmetice, kajzarice in vrtnarice iz krakovske in trnovske vasi, zlasti pa iz šempetrskega predmestja, so prodajale večinoma domačo zelenjavo. Da ne bi povenila pod solničnimi žarki, so jo škropile; iz košar je curljala in kapala voda in odtekala po ulici proti Ljubljani. Ko so zagledale babnice viteza Ahaca, so se izkušale, da bi prevpila druga drugo: „Pomaranče iz Gorice! Suhe tržaške fige! Vipavske češnje! Dober sir! Sladki mandeli! Jajca, jajca! Divje grlice in golobi!“

Dočim so prebivali v Rožni ulici in okoli Šent Jakoba skoraj le rokodelci, obrtniki, so stanovali na Starem trgu od rotovža proti Tranči večinoma trgovci. Malone nad vsakimi vrati je videl vitez Ahac sidro, znamenje kupčijstva. Hiše so bile večidel preproste, kamenite, ponekod tudi še popolnoma lesene. V kamenitem pasu mestnega ozidja zagožene med Grad in Ljubljano, so stale vse podolgoma od reke proti hribu in imele na mnogo ožjem uličnem pročelju le po troje ali celo samo po dvoje oken. Gorenja nadstropja so molela čez spodnje dele, tako da je bila ulica zgoraj še ožja nego spodaj; bila so malone vsa lesena, saj so imeli ljubljanski meščani dovolj dobrega lesa v svojih gozdovih na Golovcu, v Mestnem logu, pri Igu, pri Sveti Katarini. Vrata so se odlikovala

z močnimi oboki, tuintam s pisanimi, lično izrezljanimi stebri. Prillična okna so varovale debele, zarjavele železne palice ali goste mreže. Nihče ni pogrešal števil, saj so si bile hiše kaj malo podobne: vsako so krasile značilne podobe, tukaj hišni svetniki, tam angeli, tukaj igrajoči se otroci, tam živobarvni vencji s cveticami in sadjem; vsaka je kazala drugačne prečnice, okenske robnike in prizidke, drugačne pomole in stolpke. Med hišami so bili ozki medzidki z nizkimi vratci, vodečimi na nabrežje. Vitez Ahac je moral paziti, da se ni spotaknil na grbavinastih tleh. Tlak bi moral oskrbovati vsak hišni posestnik sam ob svoji hiši; tlakal pa ni nihče, dobro vedoč, da tudi njegovi modri sosede ne bodo metali denarja na ulico. Na desni so se svetile okrogle, v svinec vdelane šipe v majnikovem solncu. Iz hladnih prodajalnic so prihajale močne dišave jutrove dežele. Od nekod so se glasili tajinstveni temni zvoki tožne harfe. Vitez Ahac se je ozrl navzgor in uzrl pri oknu sanjav bled obrazek mlade Ljubljancanke. Prijazno je pomežikal zamišljeni lepoticji, ona pa je takoj izginila od okna . . .

„To je vendar čudno, da sem še vedno tak!“ je premišljal sam sebe. „Saj jih imam že dovolj na grbi, pa so mi še vedno tako povšeči! Te mlade žene in dekleta, te lepe izkušnjave ljubljanske so pa res prenevarne občutljivemu moškemu srcu! Ni čuda, da so zmešale pamet že marsikateremu odličnemu modrijanu. Le pomisli, vitez Doljanski! Ako bi se zaljubil iznova, bi bilo to sila narobe in žalostno tudi! Misli rajši na hinavca Frauensteinerja! Sam Bog vedi, kam ga je cefral vrag!“

Pogledal je proti Rebri. Ondi so čepele na pobočju najubožnejše kočje ljubljanske, lesene in slamnate od vrha do tal. Z luknjastimi strehami in nagnjenimi stenami, napol podrte, so trudno gledale izmed zelenega drevja. Tukaj so prebivali največji siromaki.

Tačas se je bližala od Gorenjih vrat večja gruča ubežnih okoličanov z gorenjske strani. Zdajci pa je prijezdil mimo Ahaca oni sumni vitez.

„He, prijatelj Erazem!“ je viknil vitez Ahac takoj za njim. „Kdaj pa si si počrnil svoje rdeče lase in rdečo brado? Stoj, počakaj no malo! Misliš, da te nisem spoznal? Vitez Frauensteiner! Dobro sem videl tvojo brazgotino —“

Ali klical ga je zastonj. Tuji vitez se ni niti okrenil, kakor ne bi bil slišal prijaznega vabila. In ne da bi ustavil svojega konja, le še hitreje je jahal proti mestnim vratom. Vitez Ahac bi bil rad pohitel za njim; toda že so ubežniki s svojo tovorno živino

zagatili ozko ulico. Pridrevili so trgovci iz svojih prodajalnic, hvallili kmetom svojo robo na vso sapo, se spakovali in nalašč prav čudno in smešno zavijali besede. Posebno živahni in glasni so bili mnogoštevilni priseljeni Italijani. Vendar se ni ustavil noben kupec pri štacunah; vse se je gnetlo dalje proti Rebri. Vitez Ahac je moral hočeš nočeš počakati, da so odšli pribežniki po stranski uličici navkreber.

„To je čudno, da me zlodej ni maral slišati!“ si je dejal in sopihal za njim ves osupel in radoveden. „Kaj mu je? Kaj namerava? Kar bo še kdaj malvazije po kletih Blagajevih gradov, vso bi stavil z vsakomur, da je ta potuhnjenec sam Saldin brat Frauensteiner. Pa tudi v gostilnici je pasel potuho. To je jako jako sumno!“

Požuril se je in prišel mimo mestne kruharnice, ki je stala na najožjem delu Starega trga na levi. Tukaj je bila pekovska prodajalnica in shramba za žito in moko. Pređ hišo je sedel rejen pek na klopi sramote, ker je bil pekel premajhne žemlje in preslabe hlebe. Debeli grešnik si pa tega ni gnal kdove kako k srcu, ampak je mirno dihal in spal, akotudi se je po njegovem močnatem tolstem obrazu izprehajala cela družba ščegetljivih muh.

Ondukaj, pri kruharnici, je tekla Ljubljana najbliže mimo Gradu, ondukaj je bil gorenji, severni konec najstarejše Ljubljane. Zavarovan je bil ta kraj z Gorenjskimi vrati, nerodnim temnim poslopjem; vdelana so bila v severni mestni zid, ki je tekel od Gorenjega mostu naravnost po strmem pobočju do velike grajske trdnjave. Povsodi so se kazali sledovi in ostanki popravljanja, povsodi je bila raztresena malta, opeka, kamenje, apno. Odprte hrastove durnice so bile obite z debelimi železnimi klini in bronastimi pločami; na njih so bili nalepljeni magistratovi oglasi; brala jih ni živa duša razen avtorja, veleučenelega mestnega pisarja. Nad oglase je ljubljanski rabelj pribil obe roki razčetrtega razbojnika.

Zunaj vrat sta stala dva oborožena nadzornika meščanske straže. Nad vrati je plapolala mestna zastava; iz line je pretil dolgoceven top. Vitez Ahac je stopil h kosmatemu vratarju, ki je pobiral mostnino in spuščal denar v pušico, priklenjeno na belozelenem stebru.

„Priatelj v Kristusu, ali ste videli, kam se je obrnil vitez z rdečim baretom in črno perjanico? Jezdil je pravkar tod skozi.“

Vratar je že poznal viteza Ahaca in vedel, da ta veseljak ne gre nikdar takoj po večernicah spat, marveč roma vedno zadnji skozi mestna vrata. Prijel se je za brado in se odrezal modro: „Ne vem,

res ne vem, kam. Nisem gledal. Nisem utegnil. Kdo bi za tistih štirinajst krajcarjev na teden še pazil, kam hoče ta in ta! Jahal je pa najbrže v Novi trg ali pa tudi proti Šenklovu. Drugam ni mogel.“

Vitez Ahac je stopil okoli ogala na levo proti mostu v kratko in ozko ulico, temno in vlažno kakor skalna globel. Druge kraje Starega trga je osvetljevalo solnce vsaj po nekaj ur na dan, tukaj pa njegovi žarki niso mogli izlepa nikdar niti do vsakega okna, nikaar šele do tal; tukaj, nad zasutim mestnim jarkom, je bilo vedno, tudi opoldne ob najlepšem vremenu mračno, mokro in blatno. Navzlic tesnemu prostoru je bil tu ribji trg in ob hišah na levi in desni je stalo okoli dvanajst lesenih kramarskih stojnic in lop z nizkimi mizami in policami, obloženimi z raznolikim blagom vrvarjev, jermenarjev, iglarjev, pasarjev, platnarjev . . .

Konec te neprijazne ulice je stala Tranča, nerodno poslopje na velikem močnem oboku med obema hišama pred mostom. To odurno zidovje je delalo mračno ulico še temnejšo. Vsa okna so bila omrežena z orjavelim debelim železjem. Tukaj je bil najbolj žalosten kraj, tukaj je bil pravi pekel stare Ljubljane . . . Skrajno neprijetni, duhomorni občutki so obladali viteza Doljanskega pod to odurno zgradbo, pod mestnimi ječami za najhujše hudodelnike, vkovane v težke verige. Tam gori so v kriminalnih sejah sodili magistratni gospodje ujete zločince; tod okoli so se strahotno razlegali obupni kriki nečloveško mučenih obtožencev, katerim so mestni sodni hlapci na tezalnicah z rafinirano neusmiljenostjo zabadali, parili in žgali meso s kropom in razbeljenim železom, jim raztezali člene in trli pokajoče kosti; odondod so tirali ljubljanski krvnik in njegovi pomagači obsojence na morišče vunkaj na Ljubljansko polje.

Izpod temotne Tranče je stopil na leseni Gorenji ali Mesarski most, najstarejši most ljubljanski. Ob obeh straneh so imeli mesarji svoje klalnice in mesnice; tu so klali, sekali in prodajali. Ker so metali in izlivali vse neporabno kar v globoko, leno tekočo Ljubljano, so plavale ob lesenih kozah neštete ribe, ščuke, sulci, med njimi pravi velikani. Mesnice so razširjale posebno neprijetne dišave. Na levi je molela iz kruharnice potapljalca, dolgo bruno s kolesom, vrvjo in košem; z njim so pomakali prelakomne pekovske sleparčke v Ljubljano. Po reki so plavali čolni, mali in veliki; korenjaški brodarji so prepeljali pešce z brega na breg, zakaj Ljubljana je imela samo dva mostova, Mesarski most in pa Dolenji ali Špitalški most. Na desnem obrežju so prale urne perice in nosile perilo po stopnicah skozi male durce nesramežljivo onečejena

mestnega zidovja. Most je bil ozek in ne posebno trden. Akotudi je romalo tod vsak dan, zlasti pa semanje dni, jako mnogo tujcev in trgovcev z obrtnega Gorenjskega, z Notranjskega, iz Nemčije, iz Italije, posebno iz Benetek, Trsta in Reke; akotudi je bilo treba plačati mostovinski vinar za sleherno tovarno žival; akotudi so prihajali po črno-rumeno pogrnenem Mesarskem mostu avstrijski vladarji v mesto — navzlic vsemu temu je bil mestnim blagajnikom deveta briga: dali so ga popraviti le, kadar so bili izredno dobre volje.

Za mesnicami, na levem bregu, so imeli svoje lope medicarji, sedlarji, zlasti pa čevljarji. Zamišljen je mahal vitez Ahac proti starodavni Židovski ulici. Zdajci pa se je ustavil in debelo gledal nazaj proti Tranči.

„Zakaj je prijahal vitez Frauensteiner šele za mano po trgu? — Kaj pa, če bi bil prišel vohunit za Turke? Slišal je stari lisjak vse, kar smo blebetali tam pri Veseli zverini. In zdaj si menda natančno ogleduje ljubljanske utrdbe... Saj Erazmu se ne godi ravno sijajno na njegovem zanikarnem gradiču. Za mehur cekinov utegne prodati ta Juda Iškarjot nas in Ljubljano!“

Fran Albrecht:

Geslo.

Če tvojo mladost so mrakovi razdeli,
če tvojo radost so vetrovi razveli
in če je bolest tvoja tiha gospa:
bodi ohola v svojem miru,
bodi mirna v svojem preziru,
molči, duša, svojo bolest!

J. Glaser:

V mraku.

Daj mi roko, da tiho jo vzamem
v svoji dve:
da vso jo skrijem, ker vsa je moja,
in ker tega vedeti mamica tvoja
še zdaj ne sme ...

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

31.

Ljubljana je bila vsled svoje izredno ugodne lege od nekdanjega važno trgovsko mesto, saj je stala v dolini med prirodnimi zgradbami, ob reki, plovni že od izvira in izlivajoči se v Savo, ki je nosila kljunaste tovarne ladje proti daljnemu iztoku. Kar so za mrzli sever in vroči izhod prinesle barke blaga iz tujine po morju v Trst in kar so ga dotovorili po kopnem, vse so pošiljali skozi Hrušico ali Planino na Vrhniko, odtod pa po Ljubljani in Savi v cvetoči stari Sisek in potem dalje proti jutrovnim deželam. Velikanske množine gorenjskega in drugega železa so morale skozi Ljubljano v Neapolitansko in dalje v Italijo.

Velevažno lego ljubljanskega mesta so kmalu spoznali tudi nemirnega Ahasvera nemirni sinovi. Židje so se prvi naselili v Novem trgu, na levem bregu Ljubljanice, in šele pozneje so se nastanili tam tudi plemenitaši. Ljubljanski „ghetto“, židovski oddelek, med Ljubljanico in Gosposko ulico, je imel le dve jako ozki in temni ulici. Večjo je odlikovalo ponosno ime Dolga ulica (pozneje, že za Valvasorja, Židovska ulica); manjša pa se je imenovala Kratka ulica (pozneje Reverenčna uličica ali Židovska steza). Zlogolki Ljubljančani so ji pa imenovali Umazano ulico in Stezo vseh slabih dišav; nekateri so jima dajali še bolj drastične in žaljive priimke.

V teh dveh zatohlih, mračnih uličicah so prebivali Židje, sami zase, strogo ločeni od drugih Ljubljančanov, kakor v pregnanstvu. Ondukaj, na levem bregu, ni imela mestna gosposka nobene pravice. Judje so imeli svoje sodnike; imeli so tudi svojega redarja, ki je skrbel za mir in varnost, zatvarjal v mraku in pred Velikim tednom vrati ob vhodu Dolge ulice in konec Kratke ulice ter zapiral nepokorneže v temno ječo ob severnem mestnem zidu. V tem neprijaznem zakotju so životali Židje po pravilih in naukih mišne in gomare, po zakonih talmudovih, kakor so jih sestavili njih največji kahomim, modrijani, in uživali skromno, kar jim je dal njih Jehovah. Največ se jih je bilo priselilo iz Primorja, iz Italije in Nemčije; zato so govorili čudno mešanico.

Dolga ulica je bila malone ves dan v senci, v otožnem mraku. Domovi bogatinov so bili zidani, drugi so bili leseni in okrašeni le z gobami in mahom na trohlih stenah in strehah — vsi pa so bili okajeni, očrneli. V vsaki hiši je bila vsaj po ena gornjica s premično streho; na praznik šatorov so dvignili to streho in jo nadomestili s smrekovimi vejicami. Ker so molela gorenja nadstropja nad doljenja in so si obtemtakem stale hiše zgoraj še bliže nego zdolaj, zato je sijala modrina majnikovega neba le kakor skozi ozko razpoko v prepad.

„Glej, glej, kako lepa prilika za zaljubljeno mladino!“ si je mislil vitez Ahac. „Najvišja okna na obeh straneh so si tako blizu, da si moreta Izak in Rebeka kar lepo doma, vsak v svojih copatah stiskati roke in se poljubljati; posebno takrat to ni napačno, kadar je ulica polna snega ali pa blata. Koliko globokih vzdihov, koliko sladkih prilizovanj, koliko strastnih priseg so slišale te stare strehe! Toda, kako tema mora biti tu oblačne meglene dni pozimi! Ne domoval bi tukaj za nič — rajši v vsaki bajti na kmetih.“

Vsa okna v prizemlju so bila zavarovana z zarjavelimi prašnimi mrežami in oprežena s pajčinami; odpirala se je v njih le mala linica. Stari trg — to je Ljubljana na desnem bregu — ni bil kdove kako čeden in blagovonjav; v primeri z docela zanemarjenim židovskim oddelkom pa je bil vendar — vsaj včasih — vzorno čist in snažen. Ker je Dolgo ulico zapiral del visokega severnega zidu, zato jo je mogla dodobra prepihati le močna burja; slabši vetrovi pa skoraj niso mogli dovajati svežega zraka v to ozko tokavo. Vitezu Ahacu je kar sapo jemalo v slabovonjavi soparici. Stanovalci so metali vse nepotrebno skozi vrata na ulico in grozovit je bil duh po razlitih pomijah, po dimu, po trohlobi, po usnju, po kosteh, po gnijočih capah. V Kratki ulici je prebival klalec in pekel gosi; odtod je skrajno neprijetno zaudarjalo po smodeči se gosji masti, od drugod pa po zabeli in čebuli in po vsakojakih drugih, v srednjem veku obče priljubljenih in pretirano rabljenih dišečinah in začimbah.

Vitez Doljanski je gromko kihnil in vzdihnil: „Bog se usmili! Tukaj diši pa res prav po Judeji, po domovini „foetentium Judaeorum“, kakor bi rekel cesar in filozof Mark Avrelj.“

Zdajci je zaslišal čudno kričanje jasnih otroških glasov iz judovske šole. Prišel je mimo sinagoge, molilnice. Že pred XIII. stoletjem je stala ta na ogalu Dolge in Kratke ulice krasna sinagoga; leta 1213. pa so jo prezidali in okrasili tako, da je bila lepša od

vsake ljubljanske cerkve. V sinagogi je bilo vedno nekaj molilcev; kasidim, pobožniki so čepeli na klopih ali šepetali ob vratih — menda o kakšni dobri kupčiji; v molilnici je preganjani Žid iskal in našel svoj duševni mir in srečo, s fanatično gorečnostjo vršec verske dolžnosti.

Vitez Ahac je postal par trenutkov in pozorno motril motna okna poleg sinagoge. Ondi so Židje baje vsako leto opolnoči med Velikim četrtkom in petkom zaklali ujetega krščanskega otroka in rabili kri nedolžne žrtve za svoj praznik passah. Kristjani so jih dolžili ritualnih umorov, kakor so dolžili svoj čas poganski Rimljani kristjane.

Izprva so živeli ljubljanski Židje mirno in zadovoljno v svojih umazanih uličicah. Sčasoma pa so se zamerili huje in huje stanovom in meščanom. Zakaj polagoma, skoraj neopazno, so izvili drugoverni naselniki ljubljanskim trgovcem malone vso kupčijo iz rok; skubli in odirali so gospodo in meščane. Varčni, oziroma skopi, podjetni, marljivi, pretkani, vztrajni, trezni, so ljubljanski Hebrejci neizmerno obogateli s svojim prirojenim trgovskim duhom, po svojih velikih kupčijah s Hrvati, Ogrji in Italijani. Poleg veletrgovcev, posojevalcev in menjalcev denarja je bilo tudi mnogo manjših trgovcev, zlatarjev, žitarjev, krznarjev, kupčevalcev s svilo in prekupovalcev stare šare. Bavili so se z vsakim poslom, ki donaša lahek in dober zaslužek. Krščanski trgovci, zlasti potratni, lakomiselni vinski bratci so jim zavidali njih trgovsko preudarljivost in njih uspehe ter se bali njih zmagovite konkurence. Tudi aristokratje jih niso gledali posebno prijazno. Plemenitaši so potrebovali vedno mnogo denarja: zdaj za stavbe, zdaj za vojne priprave, zdaj za odkupnino ujetih sorodnikov. Malone vsi so si izposojevali potrebne vsote od Judov za sila visoke obresti. Koliko ponosnih, sijajnih kavalirjev je bilo zaznamenovanih v dolžnih bukvah umazanih Hebrejcev! Ne iz verskega sovraštva, marveč iz gospodarskih ozirov so se jeli bojevati stanovi in narod proti Židovstvu. Meščani so jih črtili bolj nego plemenitaše. Celo njih varčnost so jim šteli v zlo. Zdaj so jim očitali, da trgujejo tudi z okuženimi kožami in okuženo volno, zdaj so jih dolžili, da so zastrupili ljubljanske vodnjake. Robato so se norčevali z njimi, jih zbadali, jih devali v nič in jih poniževali, zasramovali ob vsaki priliki. Veliki teden se ni smel noben Žid ganiti z doma in vsak Veliki petek je dobil predstojnik židovske srenje brco ali klofuto. Pozneje so jih mrzili Ljubljančani tudi kot sovražnike prave vere. Oponašali so jim, da

so potomci onih vekomaj prokletih morilcev, ki so mučili in križali Zveličarja. Dolžili so jih, da kradejo in koljejo krščanske dečke. In starodavna Dolga ulica in steza sta slišali divje krike in obupne vzdihе, žvenket morilnega orožja in grgranje umirajočih v okrvavljenem prahu . . .

Tuintam se je odprla lina, iz nje se je pomolila mastna glava z otožnim obrazom in žalostne oči so gledale za vitezom Ahacem. Na pragih so čepeli kljukonosi ozkoprsni možje v dolgih sivih ali črnih kaftanih ali v pisanih kamižolah. Nekateri so bili pokriti z okroglim, skledi podobnim klobukom, ki je imel zgoraj gumb; drugi so imeli na glavah kučme z repki pred ušesi. Od senec so jim viseli dolgi sesvedrani kodri, pajes. Vsi so bili bradati, zakaj judovski zakon jim je pripovedoval, brado striči ali briti. Dekleta in žene so bile oblečene v pisane obleke; lase so jim zakrivale oglavnice, okrašene z raznobarnimi biseri. Nekateri so imeli okoli vratu na motvozu nanizane plodove koristnega česna, baje izbornega sredstva zoper pogubno kugo. Vsem pa je bila na prsih in na hrbtu prišita rumena zaplata. Ta krpa je bila podolgasto okrogla in približno tako velika kakor gosje jajce. Nositi jo je moral vsak Jud in vsaka Judinja od svojega dvanajstega leta; nekateri so jo imeli tudi na klobukih, oziroma na tančicah. Ta rumena „judovska krpa“ je izključevala Žide iz družbe sodobnikov in jih poniževala, tlačila, trla ob vsakem koraku, ta rumena krpa je bila neusmiljeno znamenje ljutega prokletstva . . .

Omejeni na svoj ghetto, niso poznali druge zabave, nego v sinagogi in v obitelji. Verno so uvaževali talmudov uk: Komu velja rek psalmistov: „Blagor njemu, ki dela po pravici in vsekdar deli dobrote!“ Onemu, ki hrani svojo družino! — Še preden je dosegel fant dvajset let, je že mislil na ženo in družino. Ob ogalih, po vežah, pri odprtih oknih gorenjih nadstropij, povsodi je bilo polno črnokodraste, židovske mladine. Gologlavi, bos, odeti v povaljane cunje, so se igrali umazančki za bučeve peške, za orehe, se smejali, kričali, peli svoje izvorno izmišljene napeve. Ko pa so zagledali širokoplečega moža s strašnim mečem in zaslišali rožljanje težkega orožja in žvenketanje velikih ostrog, se jih je polotil strah kakor pred samim Herodežem, dasi tujega gospoda niso videli prvokrat. Mahoma so nehali kričati, pobrali svoje peške in orehe in si šepetali na uho. Kako se pa tudi ne bi bali silnega viteza, ki je stopal tako mogočno in strumno, da se mu je kadil prah izpod podplatov! Manjši so kar ušli in se skrili materam za krila in s

plašno radovednostjo gledicali iz zavetja. V vežah so renčali in lajali psi.

Vitez Ahac pa je modroval sam pri sebi: „Ako bi imel dar zgovornosti, bi tem hudovernikom že dopovedal, v kakšnih zmotah blodijo. Dopovedal bi jim, kakšna neumnost je, braniti se klobas, kadar ni post, klobas ki so vendar tako dobre, akotudi niso košer! O, kakšna zaslepljena reva je človek, ki misli, da doprinaša posebno dobra dela, ako uživa le goske in backe! O da bi mogel izpreobrniti blodne duše in jim prižgati luč prave resnice! Navihani so Židji res na vse plati, toda hudo prismojeni so tudi. Ker pa žalibog nimam daru zgovornosti, bom rajši lepo molčal in nikogar ne bom silil k večnemu zveličanju. Zdaj pa le k Aronu, da dobim kaj denarja, sicer zvečer ne bom mogel pri Veselem medvedu igrati z mojstrom Pilkom.“

Starinar Aron je barantal s svojo staro šaro v sobici na desni strani Dolge ulice. Vitez Ahac je zavil v hladno vežo. Ondi je na kupu stare obleke sedela Aronova postarna žena Debora (Čebela). Obličje ji je bilo ožoltelo, upalo. Lase ji je pokrivala ogoljena oglavnica, ozaljšana s črnimi steklenimi biseri; ob dolgi temni obleki so ji viseli ključi. V naročju je imela desko in izbirala lečo; ko je spoznala viteza Ahaca, je vstala, odložila desko z lečo in se globoko priklonila debelemu gospodu.

„No, mati Debora, kaj pa oča Aron?“ jo je nagovoril dokaj prijazno.

„Ga ni doma, presvetli gospod grof.“

„Vitez sem, mati, vitez pa noben grof. Nemara me pozneje kdaj doleti grofovski čast. Kam pa je odneslo Arona?“

„V Maribor.“

Maribor je bil središče judovskih trgovcev na Slovenskem.

„Hm, v Maribor. Eh, to je nerodno! Kdaj pa se vrne?“

„Efšer (nemara) drugi šabes (soboto). Prej ga gotovo ne bo domov.“

„Zlomka! To mi je jako narobe . . . Kako pa že kaj, mati Debora?“

„Slabo, slabo, prejasni gospod! Tako zdrava bodiva midva, gospod in jaz, kakor je moj mož dober baldover (kupčevalec). Ali revah (dobiček) je premajhen. Povsodi se trudi moj Aron — sto let naj živi od danes dalje! — povsodi se peha, v Mariboru, v Celju, v Ptuj, v Radgoni, v Judenburgu in tudi gori v Šent Vidu, v Velikovcu, v Brežah in kaj vem, kje še — pa nima in nima sreče. Pred

dvema tednoma so ga napadli in oropali madžarski tollovaji; toliko da jim je ušel, siromak. Tukaj pa sploh ne more narediti dober masematen (kupčijo). Vsi Ljubljančani so naši rešoim (sovražniki), akotudi so sami ali njih očetje večinoma priseljenci. Prede nam huda. Nihče ne izplača obresti, kaj šele dolgove! Tako res naj bova zdrava in srečna moj mož in jaz, kakor so dolžna pisma dandanes le ničev papir!“

„Bo že bolje, le nikar ne obupajte!“ jo je tolažil vitez. „Morda pridem drugi pot. Pa zdravi ostanite!“

„Zdrav in srečen tudi gospod vitez!“

Krenil je dalje. Jezilo ga je, da Arona ni bilo doma. Od njega si je že večkrat izposodil denarja, ali pa zastavil svoje dragoceno bodalo. Žid mu je dal vselej rad, kolikor je vitez zahteval, in svojega dolžnika ni odiral s previsokimi obrestmi.

„Kam pa zdaj?“ je premišljeval. „Denar moram dobiti na vsak način!“

Spomnil se je Aronovega sorodnika Šmula (Samuela). In hipoma ga je minila slaba volja, ko se je domislil, da ima Šmul mlado hči, najlepše judovsko dekle v Ljubljani.

Josip Premk:

Letoviščarji.

V.

Dasi je imel gospod Bernik, kakor so trdili Zapotočani, desetkrat toliko denarja kakor stari Merčon, bi bil tisto jutro sodil marsikdo vendar narobe; kajti trnski gospod je šel po okrajni cesti v oguljeni suknji, ki ga je bolj izdajala za kakega občinskega pisarja, nego za graščaka in umirovljenega profesorja. Gospodar Merčon pa je sedel ves prazničen na svetlem koleslju in zdaj pa zdaj nekoliko ošvrknil lepo rejenega konjiča, kakor da hoče čim prej dohiteti starega Bernika, ki je hodil proti svoji navadi naglo.

„Če ste namenjeni v trg,“ ga je ogovoril Merčon in ustavil konjiča — „bi dejal, da je pametneje, če prisedete. Kaj bi gazili prah, ko je na vozu prostora za štiri.“

Gospod Bernik se je dotaknil s kazalcem svojega širokokrajnega klobuka in ni odgovoril ničesar. Merčon si je mislil, da mu mogoče ni po volji njegovo povabilo in je že vzdignil bič in nategnil vajeti, takrat pa je pristopil gospod Bernik s smehljajočim obrazom.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

32.

Jud Šmul je domoval konec Dolge ulice na levi. Tja je marširal vitez Ahac počasi in dostojanstveno, akotudi je imel le en sam cekin v mošnji. Medpotoma pa je oveselil nekaterega znanca z milostnim ogovorom in nagajivo pomežikaval mladim Židinjam.

„Dekličice, prepeličice!“ je klical koketnim mladenkam, ki so hihitale za zagrinjali. „I, kaj se mi tako skrivate? Saj nisem prav nič hud! He — Zaira, Sulamit, Dalila, Rahel, Atalija! Nič se ne bojte, vitez Ahac Doljanski je iskren prijatelj vseh zalih deklet!“

Enako vljudno je pozdravljal vele stare mamice. Videl je pa tudi marsikateri mlad, bolan obraz. In zasmilil se mu je ves zaničevani narod.

„Kaj imajo ti čudni ljudje dobrega na svetu?“ je umoval. „Ali je mar vredno živeti tako življenje, življenje polno grenjave, zasme-hovanja, zasramovanja? In vendar ste zvesti svojemu teptanemu narodu! In vi, ubogi otroci! Kaj vas čaka? Bridkost, zaničevanje. Zakaj? Ali ste mar vi krivi, da vas je rodila judovska mati?“

Na prvem oknu predzadnje hiše na desni je zagledal polno zelenih in višnjevih zdelic in steklenic za zdravila; nad njimi pa sta visela zlato solnce in srebrn mesec in opozarjala na čudovito moč in lekovitost nastavljenih vraštev.

Pri sosednjem oknu je sedel sloviti zdravnik in astrolog Jisroel in listal v vezanem preperelem rokopisu. Beli lasje so mu okvirjali dobrohotno lahnordeče obličje, bela brada mu je visela globoko na prsi. Veleučeni Jisroel je bil eden prvih mož med ljubljanskimi Židi. Tudi v tem malem oddelku je gospodoval duh odločenosti: nekatere obitelji so visoko nadkriljevale druge v bogastvu in ugledu. Pokolenje slavnih rodovin je veljalo več nego kupi zlatnikov; največje spoštovanje pa so uživali potomci pobožnih in učenih dedov. Tak veleugleden mož je bil Jisroel. Slovel je daleč naokoli, ne samo pri rojakih, ampak tudi pri kristjanih, ker je vedel in znal več nego domači doktorji in padarji. K njemu so romali bolniki celo s Koroškega in Štajerskega. Odkar je Žigi Sebrijaškemu, deželnemu glavarju kranjskemu, ozdravil pljučnico, se je godilo ljubljanskim Židom malo bolje. Zavidni krščanski kolege so ga devali v nič in trobili,

21*

da deželni glavar sploh ni bil zbolel za pljučnico, ampak da se je le malo prehladil in da bi ga bila ozdravila vsaka še tako neumna stara baba. Hvaležni rojaki pa so bili ponosni nanj in ga primerjali slavnemu židovskemu zdravniku in zgodovinarju Jožefu Flaviju, ki je princu Titu odpravil udnico in pridobil svojemu narodu naklonjenost rimljanskih prvakov.

„Imeniten mož,“ si je mislil vitez Ahac. „In apoteko ima kar na oknu! K njemu se pridem lečit, ako me rani turško orožje.“

Rad bi se bil pomenil z učenjakom, pa se mu je le preveč mudilo za preljube denarce. Zato ga je le kolegialno pozdravil in krenil proti Šmulovi hiši. Pritlična okna z okroglimi, medlimi špicami so bila zavarovana z debelim železnim okrižjem, spodaj izvitim v polukrogu na ulico. Vrata in oknjaki so bili lilasto opleskani.

Čez dve nizki stopnici je stopil v temno prodajalnico. Pri vratih je stala vegasta klop. Križema na okoli so ležali svežnji, cule, zvite preproge. Ob straneh je visela raznobarvna obleka, orodje, orožje; na policah je bilo polno posode, malovrednega lišpa in pohišnega drobiža. V levem kotu zadaj je stala velika železna omara, sredi sobe pa nizka miza, na njej ura na pesek, rovaš in računska deska. Na kupu stare obleke je sedel Natan, dvanajstletni sin Šmulov. Crnokodrasti živooki dečko z nekoliko prevelikim nosom se je držal malo bolj kisló, ker so ga bili postavili za stražo v prodajalnico. Pri njem je ležal kuža, prijazen kuža, vaje tujcev in lepega obnašanja; nikar da bi bil zalajal ali zarenčal — vljudno in gostoljubno je migal z repkom vitezu Ahacu na čast.

„Kje je oče?“

„V sinagogi moli minho, popoldanjo molitev, takoj pokličem sestro,“ je hitel Natan, ves vesel, da bo smel vun med tovariše. „Azu, Azu, ostani lepo tukaj!“ je velel psu in naglo izginil za omaroganim žoltosvilnatim zastorom pri železni omari.

Vitez Ahac je previdno sedel na majavo klop; zaječala je pod njegovo težo. Zabrenčal je poskočno pesmico in udarjal takt z levo peto, da je rahlo zvenela srebrna ostroga. Kmalu pa se je pomajala zavesa iznova in izza nje je stopila Šmulova hči. Miriam (Marija) je dosegla komaj šestnajst let, pa je bila že skoraj popolnoma razvita. Izvedeni mladeniči so jo soglasno imenovali lepotico. Čisti oval njenega nekoliko rjavopoltega orientalskega obraza je komaj vidno temnila zagonetna senca, žalobna zamišljenost in stroga resnoba tihoma trpeče duše. Pod izredno gostimi, krasno zarisanimi obrvmi je sanjalo dvoje koprnečih oči o bajnih tajnostih in krasotah druga-

čnega, prostega življenja. Ko pa je zagledala Miriam veselega viteza Ahaca, se je mahoma izpremenil izraz njenega obličja, radost ji je zaokročila živordeče ustne in iz oči ji je pobliskavala ljubka porednost.

Vitezu Ahacu je bila mladenka tako po godu, da jo je sklenil osrečiti z daljšim nagovorom. Svečano se je odkašljal in jel zamahovati z rokama.

„Roža jeruzalemska, tvoj brez konca in kraja zaljubljeni prijatelj ženske krasote te pozdravlja z odkritosrčnim veseljem! Pa — čakaj no malo, zakaj se mi smejaš? Ali sem mar tako smešen?“

„Nikakor ne, gospod vitez!“ je odvrnila popolnoma resno in si popravljala čepico, onizano z rdečimi in zelenimi biseri; to je bil edini okras skromno oblečenega dekleta. „Ali govoriti znate tako kratkočasno, da vas mora biti tudi še tako žalosten človek iz srca vesel, kadarkoli vas vidi.“

„Tvoje priznanje me veseli, posebno veseli,“ je zadovoljno kimal pohvaljeni veseljak na škripajoči klopi. „Toda zdaj me poslušaj in nikar me ne moti, da mi ne zmedeš dolgih niti mojega lepega govora! Miriam! Razlit balzam je tvoje ime, cvetlica iz Saronu, lilija poljan! Tvoje oči so kakor golobi ob potoku. Tvoj nos je podoben stolpu libanonskemu, ki gleda proti Damasku. Purpurni tkanini enake so tvoje ustne, tvoj glas je poln milote. Enaki so tvoji zobje čedi ostrizenih ovac, prihajajočih iz kopeli. Kakor granatova jabolka so tvoja lica. Enak je tvoj vrat slonokostenemu stolpu Davidovemu. Vzrasla si ko cedra na Libanonu. Krasna si ko šatori Kedarjevi, ko zagrinjala Salomonova. Faraonovemu vozu te primerjam, ljuba moja! Kar je lilija med trnjem, to si ti med devicami. Kako popolno si lepa, prijateljica moja! In na tebi je ni nobene napake. Krasna si kakor luna in čista ko solnce. Z Libanona pojdi z mano, z Amanasovega vrha, z vrha Senirjevega in Hermonovega od jam Levjih in Pantrskih gora. Tebi na čast bi obljubil celo večno treznost!“

Miriam se je držala resno, ko je spoznala, da deklamira vitez Doljanski Salomonovo Visoko pesem ljubezni, pesem vseh pesmi. Naposled pa jo je iznova premagal smeh, zakaj zadnjega stavka ni nikdar zapel kralj Salomon, ampak vitez Ahac.

„Že dolgo nisva bila tako srečna, da bi se videla!“ se je oglasil nanovo.

„No, ta nesreča se da preboleti,“ je dejala mirno in nagajivo nagnila glavo.

„Tako govoriš? Nezvesta! Ali me ne ljubiš več tako, kakor prejšnji teden?“ Požugal ji je s kazalcem.

„O — gotovo! Ljubim vas prav čisto tako, kakor prejšnji teden ali pa — pred petnajstimi leti.“

„Tako. Tako sem se zatorej motil! Glej, Miriam, veselje mojega srca, zasnubil sem te pri očetu.“ Govoril je tiho in se držal tako resno, da se je vendar malo preplašila.

„In moj oče?“ je vprašala naglo in stisnila ustnice.

„Očka so bili zadovoljni,“ se je lagal vitez Ahac slovesno.

„O kaj pa!“

„Ali nisem zal dečko?“

„Dečko? Haha! Veste kaj, gospod vitez? Moj stric bi bili lahko, moj ujec ali moj oče. Pri nas se ženijo dvajsetletni, enoindvajsetletni fantje.“

„Kaj tisto, draga moja! Vedno se čutim tako krepkega in mladega in razposajenega kakor osemnajstleten mladenič, ki mu še ni dozorela prava pamet, mladenič, ki uganja rad vsakovrstne neumnosti.“

„Kar ste povedali nazadnje, vam verjamem prav rada.“

„Viž jo, kako zna zabavljati! Res, res, Miriam, vsako leto — kaj vsako leto! — vsak mesec o mlaju se čutim mlajšega. Ako pojde tako dalje, bom moral naposled še enkrat v zibelko! Kaj praviš, prijateljica zlata?“

„Nič, mojemu ženinu sme biti kvečemu enoindvajset let!“

„Miriam, ne bodi no taka! Pomisli vendar, koliko milijonov lepih punc je na svetu —“

„Nič, nič, enoindvajset, enoindvajset!“ je ponavljala in trkala s kazalcem na mizo. „Pa tudi sicer... Saj vam je znana postava? Odrezali bi mi nos.“

„O, vem, strogo prepovedan je zakon med Židi in kristjani. Bedaste [postave! Pa to nič ne de! Veš kaj, prijateljica? Daj se krstiti?“

„Tega pa že nikoli ne!“

„Le pokristjani se, ljuba Miriam, večno ti bom hvaležen, boš videla! Kako vesel bi bil dobrega dela, ako bi rešil tvojo dušo večne pogube! Oh, poboljšaj se in ne zametuj zlatih naukov Mesije! Ali ste čudaki, vi Judje! V črni temi svoje trdovratne zaslepljenosti ne marate pripoznati največjega modrijana, rojenega Juda, največjega genija, najplemenitejšega človeka, kar jih je bilo in kar jih še bo od vekomaj do vekomaj! Daj se krstiti!“

„Ne, ne. Toda, povejte mi, gospod vitez — kajne, vsa dekleta imate radi?“

„Pa še kako! O, moja duša je zlata! Vsa mlada dekleta imam rad, ako so le količkaj zala. O — kakšno plemenito srce imam! Ali, kdo ti je vendar že pravil o tem?“

„Ha ha, Dita, pa Ester tudi,“ se je smejala Miriam in se naslonila na mizo.

„Vidiš, vidiš, taka so dekleta! Nobene tajnosti jim ne sme človek zaupati. Vse razneso.“

„Zakaj pa ste jima ponujali srce?“

„Govoril sem le v šali, ljuba Miriam! Zakaj zvest sem bil, zvest sem in zvest ostanem le svoji edini, nebeško lepi ljubici!“

„E! Kje pa je to srečno dekle?“

„Moja nesrečna ljubica Fiametta Santarosa? Sam Bog vedi, kje prebiva. Nemara je doli v Kalabriji ali pa v Siciliji ali pa celo v Afriki.“

„Pa ste res čudni, gospod vitez! Menim, da bi morali vendar vedeti, kje živi bitje, vašemu srcu najdražje!“

„O ne, prijateljica! Tega mi ni treba vedeti. Pravi vitez občuduje, časti, ljubi kraljico svojega srca mirno dalje, akotudi se mu niti ne sanja, kje prebiva izvoljena krasotica. Poglejte, tale nežna petlja je delo njenih prebelih rok.“

Iskreno je poljubil Fiamettino darilce.

„Revica! Bog ve, kam jo je vlekel njen zakonski dedec. Morebiti ji prav zdajle prodaja svoje sitnosti, da ubožica še rajša misli name.“

Tedaj je vzdignil Azu glavo. Zaslišala sta drsajoče korake.

„Oče,“ je rekla Miriam, se nasmehnila vitezu v slovo in izginila za rumenim zagrinjalom.

33.

Šmul ben Zuar, eden najimovitejših Židov ljubljanskih, je bil srednje velik in jako suh. Bilo mu je komaj petdeset let; trudno, razorano obličje in izmozgani hromotni život pa ga je kazal mnogo starejšega. Glava mu je bila izredno velika, še večja, nego Ahačeva, in večjega nosu ni imel prejkone nihče v Ljubljani.

Napravljen je bil sijajno; njegov rumeni židovski klobuk, njegova obleka, vse se je svetilo od potu in masti. Mršavo truplo je tičalo v ohlapnem temnomodrem kaftanu, prikrojenem menda po modrem pregovoru: širok kaftan ima dovolj prostora za vse gorje. Ob sencih so mu mahali sesvedrani pajes. Od ogoljenega usnjatega pasu mu je visela trioglata torbica in pa tales, mošnja za molitveno

tančico in molitveni jermen. Na levih prsih mu je bil prišit šibolet, žolta judovska krpa.

Miriamin oče je bil jako pobožen, strogoveren mož. Z neomajno zvestobo se je ravnal po vseh šeststo zapovedih, oziroma prepovedih. Vsako leto se je postil na očetove smrti dan; vsak mlaj je obhajal z zahvalnicami; pridno je obiskoval vse židovske bolnike; bil je pri vsakem pogrebu; po trikrat na dan je šel molit v sinagogo; v urah počitka pa je razmotrival mišno in gomaro. Nihče ni v ljubljanskem templju popeval s tako gorečnostjo, nihče ni gledal tore, štirioglate deske s svetimi zapovedmi, tako blagoverno, tako zamaknjeno, kakor Šmul, sin Zuarov. Po trikrat na dan je vrgel svoj vinar, svoj prispevek za judovsko šolo v cerkveno pušico in obdarjal tudi siromake, da so mogli dostojno praznovati šabes. Sinagogi pa je podaril krasno zlatozarno ogrinjalo za tabernakelj in dragocen, z biseri okrašen plašč za toro. Z največjim veseljem in ponosom je opravljal častno službo cerkvenega blagajnika. V sinagogi je preživel najlepše ure svojega življenja; skoraj ni poznal drugega razvedrila, nego premišljevanje globokoumnih nauk, ki so jih zapustili stari židovski modrijani.

Neopisno pa se je radoval Šmul, ako je mogel okaniti in oskubsti kristjana; to je smatral za posebno zaslužno delo. Od ponedeljka zjutraj pa do petka zvečer se je marljivo bavil s trgovino. Užival je popolno zaupanje potratnih plemenitašev in vladnih uradnikov. Dobavljal jim je domala vse potrebno: drago svilo za visoko gospodo in preprosto sukno za njih hlapce, zlato tkanino in baršun, zlatnino in dragulje za aristokrate, pa konjsko opravo za njih vojnike. Vse je oblekel in oskrbel od nog do glave, vse je pošiljal ošabni gospodi na dom, kajpa večinoma na ljubi puf. Posojeval jim je tudi denar na dolžna pisma in zastave. Kupoval pa je staro obleko, orožje, pohištvo in vsakolično robo, ki so jo klativitezi in vojni hlapci uplenili trgovcem ali romarjem ali drugim popotnikom na cestah in rekah.

Pobožno je poljubil mezuso, majhen pergamen, ki je, popisani z reki svetega pisma, visel na vratih. Pohlevno, s povešenimi očmi se je obrnil proti vitez, se dvakrat priklonil globoko in ga pozdravil: „Dober dan in dobro leto prežlahtnemu gospodu!“

„Bog daj!“ je odzdravil in pokimal vitez Ahac. „No, Šmul, očka, ali kaj pridno molite, da nam Turki ne bi vzeli in razdejali Ljubljane?“ Tako je vprašal, ker ni hotel precej barantati, da Žid ne bi prekmalu spoznal njegove denarne zadrege. Ali navihani Šmul je takoj uganil, kaj in kako.

„Au, au!“ je zaječal plaho, dejal klobuk na omaro in iztegnil svoje dolge prste pred ušesi kakor v bran. „Kas vešolom, Bog obvari — kaj mi govori velejasni gospod o Turkih?“

„Ali se jih tako bojiš?“

„I kako se jih ne bi bal, divjakov!“ je vzdihnil Šmul in se prihulil za mizo, da ga je bilo manj videti. „Vselej mislim na Turke, kadar molim šefot, molitev zoper naše sovražnike.“

„Ako osvoje Ljubljano, pomrcvarijo najprvo vas Jude!“ ga je strašil vitez Ahac z vidnim veseljem. „Saj vedo prav dobro, da imate po svojih brlogih polno dragocenosti. Vse vam prekopljejo in preiztaknejo, vse zidove in kleti in vse luknje!“

„Au, au, lepo prosim gospoda, naj ne govori tako strašno!“ je tarnal Šmul, dvignil dlani nad glavo in se sključil do brade za mizo. „Vaša svetloba, jaz nisem, lahko rečem, noben junak! Naj mi verjame previsokorodni gospod, da nimam take sposobnosti. Za Boga milega, kako se jamem tresti, kadar le kaj slišim o nevarnih Turkih! Ako res pridirjajo nad nas, nam bo to kazen, ker ne živimo vedno po zakonu Mojzesovem; le zato moramo trepetati za življenje in blago.“

„He, Šmul, kadar se prikažejo širokohlačniki, ti pa meč pa sulico v roke in hajdi nadnje s svojimi brati!“

„Kaj pravi gospod? Meč? Meč in sulico? Bodi gospod zdrav in močan sto let — ali ne naglašam zmeraj, da nimam nobenega pravega veselja do vojskovanja? Niti izza zidu se ne bi upal streljati na Turka in dražiti od daleč njega, ki tako rad odrobi glavo, au, au! Ne, ne, miroljuben trgovec sem, krotak trgovec in se previdno ogibam vseh gezeres, vseh sitnosti. Živim prav skromno, da bi mi knez usmiljenja prizanesljivo sodil moje grehe v dolini Jozafatski in me blagoslovil ob uri ločitve. Ako prihrume Turki — se jim umaknem lepo tiho v sod ali v peč ali v dimnik.“

Počeni je do nosu za mizo, kakor bi se hotel že zdaj skriti krvolokom; s svojimi malimi očmi je gledal tako plašno in debelo izza robu, da se je jel vitez Ahac na glas grohotati odkritosrčnemu strahopetcu. „V dimnik... ho ho... Osuše in prekade te kakor kračo!“

„Zmerom bodi gospod zadovoljen pa vesel — ali, lepo prosim, pomeniva se kaj drugega!“ je pohlevno predlagal Žid in počasi lezel izza mize zopet kvišku. „Ako želi vaša preblagorodna visokost, narediva dobro kupčijo?“

„Dobro, Šmul, le zmeniva se! Za nekaj dni bi zastavil tole!“ Vitez Ahac je snel svoje bodalo s pasu in ga dejal na mizo.

„Za nekaj dni,“ je rekel Šmul, potegnil obrvi in rame kvišku ter pokazal svoje rumenkaste zobe. „Ako pa viteza ne bo več nazaj, mi ostane kapital brez obresti, au!“

„Ne klepetaj! Povej, koliko mi posodiš!“

Pozorno je ogledoval Jud bodalo od vseh strani. Ko je otipal vse dragocene kamene ročnika in nožnice, je dejal: „Tako res naj bom srečen in zdrav, kakor vam ne morem dati več nego pet cekinov benečanskega kova. Nobenega krajcarja več.“

„Kaj, barantač nesramni!“ je vzkliknil vitez nejevoljno. „Bodalo je vredno med dvojčkoma več kakor trideset beneških zlatnikov. Podaril mi ga je moj svak grof Majnard Blagaj, preden je odpotoval na Hrvaško, kjer ima več gradov in vasi, nego znaš ti kozjih molitvic! Daj mi petnajst cekinov!“

„Au — petnajst cekinov!“ je zastokal Šmul in kakor ves začuden sklenil roke pred čelom. „Čemu pa naenkrat toliko denarja?“ Nagnil je veliko glavo, poželjivo gledal dragoceno orožje in javkal: „Čemu mi bo ta nevarni nož? Talmud mi prepoveduje nositi orožje. Kar petnajst zlatov? Vaša prevzvišena velmožnost, ne morem, ne morem!“ In zamahnil je z rokama daleč naravnost predse.

„Štirinajst!“

Šmul je molče dvignil dlani pred pazduhi in pomajal z glavo, da so mu bingljali dolgi kodrasti pajes okoli velikega nosu.

„Trinajst, Šmul! Vraga, saj ti vrnem v kratkem!“

Navihani Jud je malomarno skomizgnil z ramami, kakor mu ne bi bilo prav čisto nič do kupčije. Pogladi se je po mastnih rokavih, včasi skrivoma poškilil na bodalo in hitel z jutrovske zgovornostjo: „Naj me izvoli milostno poslušati vaša prežlahtna visokost! Moj oča Zuar — bodi mu paradiž! — je bil vse žive dni siromak in tudi jaz sem le berač. Tako res zdrava in srečna bodiva oba skupaj, kakor govorim samo živo resnico. Nihče na svetu ne more reči, da bi ga bila Zuar ali Šmul ogoljufala le za pol vinarčka. Tako gotovo naj ne jem nikdar več macesov, opresnikov, kakor ni bil nihče v naši rodovini lokefec, malopridnež. Trudil in mučil sem se, odkar sem izhodil; pretrpel sem mnogo mnogo krivice. Pa kaj bi pravil gospodu dolgo majso, povest! Tudi gospoda ne maram ogoljufati za noben vinarček — rajši bi izgubil vse zobe!“

Vitez Ahac ga je motril nezaupno in zarenčal zlovoljno: „Daj mi deset cekinov, zgaga čifutska!“

Šmul je bridko vzdihnil in šel k omari. Odklenil je stranski predal in vzel iz umazane bisage usnjato mošnjo. Počasi je naštel

pet cekinov na mizo in se pogajal: „Pet cekinov, vaša velerodna milost, več ne morem plačati, akotudi mi daste sto goldinarjev!“

„Nikar me ne draži, Šmul!“

Žid je pobral cekine in jih zopet spravil v mošnjo. To se je zdelo vitezu Ahacu grozno za malo. Ves rdeč od jeze je zapretel Hebrejcu z nožnico svojega meča in ga jel oštevati: „Kaj, ti zani-karni farizej, tako se vedeš pričo plemenitaša? Prokleti hinavci, vsi skupaj! Moral bi vam reči kakor cesar Mark Avrelij: „O Markomani, o Kvadi, o Sarmati, zdaj sem naletel na še gnusnejše ljudi, kakor ste vi!“ Prav vam bodi, da vas Ljubljanci ne morejo žive videti, prav vam bodi, ako vas večkrat namlatijo! Edini Aron je še nekaj vreden.“

„Ubogi reveži smo, krotki in ponižni ko Hilel in Job in Mojzes, Ljubljanci so pa prepirljivi kakor Korah.“

„Še zdaj ste tam, kakor pred 1472. leti, ko se je rodil Mesija, Jezus Kristus, judovske matere sin. In zastonj se je rodil, trpel in umrl za vas, za svoje rojake! Ako ostanem v Ljubljani, vas nemara izpreobrnem, danes se mi pa ne ljubi. Samo toliko rečem: Židje izpolnujete zapovedi le po vnanjem. Cenite le prazno lupino, jedro pa zametujete. Slepo se oklepate le mrtvih črk in čačk. Vaš talmud je zakon zoprnega farizejstva. Sovražite vse nežide in zaničujete deželo, ki vas pita, vsiljivi pritepenci! Ne pritožujejo se samo Ljubljanci, ampak tudi drugi Kranjci, Štajerci, Korošci in Primorci. Zasramujete našo vero in prezirate kristjane zaradi najsvetejšega. Morite krščanske otroke in rabite njih kri za svoje velikonočne maces in za velikonočno vino, zoper božjast in gobavost.“

„Au, au, saj ni res, vaša grofovsko milost! Kaj mora vse preslišati in pretrpeti preganjani Izrael, to ve samo On, ki Ga ne imenujem. Talmud nam strogo prepoveduje rabiti vsakršno kri, bodi človeška, bodi živalska.“

„A, kaj!“ je dejal vitez Ahac in prezirljivo zamahnil z roko. „Judje ste najbolj zani-karni ljudje na svetu. Ne bavite se z nobenim pravim delom ne na polju, ne v delavnicah, niti niste za vojaško službo, ampak le za kupčijo. Dobro jo je pogodil modri Seneka, ki je imenoval Žide zavržen narod.“

„Ah, siromaki smo. Kaj govori gospod o delu na polju? Ali smemo kupovati kmetijska zemljišča? Ali nam ni prepovedan tudi zakup?“

„Prav tako, da se preprečijo umazane navidezne prodaje. Sicer bi v par letih s posojili in oderušskimi obrestmi spravili vse kmete

in meščane pod svojo denarno oblast in jih izsesali do kosti. Pijavke! Hujši ste kakor sami Turki!”

„Ali nismo izključeni iz vseh javnih služb in uradov? Kaj nam ostaja nego trgovstvo? Kaj pravi prejasni gospod k temu?”

„Godi se vam čisto prav!” se je odrezal vitez Ahac. „Prodajali bi službe nevrednim kreaturam, osvojili bi vso vlado, ugonobili bi deželo in bi svoje polne malhe odnesli drugam; in tam bi začeli iznova. Povsodi goljufate svoje dolžnike, jih rubite s pismom in pečatom in jih ožemate tako neusmiljeno, da morajo zabresti v najhujšo stisko in bedo. Z biči naj bi vas iztirali preko meja!”

„Plačajo naj nam, kar nam dolgujejo, pa pojdemo radi sami odtod. Saj imamo v Ljubljani tako samo jezo in žalost in gezeres. Zakaj pa zahajajo gojim k nam? Zabavljajo Židom — židovski denar jim pa le diši!”

„Kaj klobasaš? Vaš denar prihaja vendar ves le od krščanskih žuljev. Lahko prodajate svojo robo neumnim kupovalcem tako poceni, ker je slabo. S tem pa škodujete obenem drugim, poštenim trgovcem, ki imajo le dobro blago naprodaj.”

„Živeti mora vendar tudi ubogi Judek! Prodajati smemo le na velikih letnih sejmih; po deželi ne smemo krošnjariti.”

„Zato, ker bi preveč tihotapili.”

„Tihotapijo tudi kristjani. Zakaj nimamo enakih pravic? Ali nismo ljudje tudi mi? Ali ne plačujemo tudi mi pošteno svojih davkov?”

„Davkov! Tistih petsto goldinarjev plačujete vsi skupaj, kar vas je na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem. Prava reč!”

„Vse slabo, vse gorje vale na nas. Naši sovražniki mislijo: „Jud ni človek, Jud je pes. Masikateremu psu se godi bolje kakor pa nam.”

„Še vse predobro!” je ugovarjal vitez Ahac živahneje. „Cesar naj bi takoj prepovedal Judom v naših deželah vsako trgovino in jih dal izgnati na vse večne čase! Obesili naj bi vsakega, ki bi se predrznil vrniti v naše kraje. Vaša vera je pogubna ljudem in nevarna državi. Vaša vera je vera izsesavanja, izključnosti in samoljubja. Pomagate le svojim obrezanim bratom, naj uči talmud tako ali tako.”

Šmul se je vzravnal za mizo, zviljal mršavo telo in venomer zamahoval z rokama. Naposled je sklenil dolge koščene prste pod brado in dejal tiho, toda z veliko versko gorečnostjo: „Judje so in ostanejo izvoljeni narod. In napoči dan, ko se mu bodo pokoravali

vsi drugi narodi in iskali pri njem pomoči, resnice in življenja. Tako veli talmud. Talmud je oče; evangelij in koran sta le sinova. Koga moramo bolj častiti: očeta ali sina?*

Te besede so strašno razkačile viteza Ahaca. Udaril je s pestjo po mizi, da je odskočilo bodalo na drugi konec. Pa tudi Šmul je odskočil; počenil je v kot za omaro in trepetaje molil roke proti ljutemu vitezu. Pes je plaho zacvilil iu s privitim repom ubežal k svojemu bojzljivemu gospodu.

„Tako se upaš govoriti s krščanskim vitezom ti garjeva ovca, ti sin greha in pekla?“ je kričal vitez Ahac in tako strahovito zaškripal z zobmi, da je zazebló Šmula v mozg. „Lahko bi te kaznoval z mečem, toda ne maram ga oskruniti s tvojo pasjo krvjo.“

In vzel je svoje bodalo ter se naglo obrnil proti vratom. Zdajci je skočil Šmul zopet pokoncu. Ves zgužen je prijel viteza za rokav, se klanjal in zvijal in kazal svoje žolte zobe.

„Ne bodi gospod broges, ne bodi jezna vaša grofovsko svetloba!“ je prosil pohlevno. „Ostani gospod le še malo!“ Jaj, zdaj šele vidim: gospod je velik junak — tako res mi bodi sreča mila! — gospod je lep junak, cel junak, prav junak! Jaj, jaj, kakšen baret, kakšna perjanica, kakšna obleka, jaj, jaj, kakšne ostroge, kakšen meč, au, au! In kako strašno močan je gospod, ah, močan za dva druga? Kaj blebetam v svojem veselju, da me je počastil tak gospod s svojim obiskom, kaj sem rekel? Močan je gospod za tri druge, za pet drugih! Da bi bil jaz tako lep gospod, bi bil bolj ponosen, kakor če bi bil od žlahte kralja Davida. Jaj, jaj, kakšna junaška postava zgoraj in spodaj, kakšne, jaj, kakšne rame! Kakšne prsi! Kakor divji žebec!“

Grofovsko svetloba se je morala nasmehniti tem priliznjenim besedam. Ko je Šmul to zapazil, je naglo pograbil vrč in goltnil malo vode na svoj strah.

„Pogodil sem se že s marsikaterim velikim gospodom in še vsak je bil zadovoljen z mano,“ je hitro nadaljeval Šmul. „Ne kupčarim rad dolgo, ker to ne prinaša nobenega pravega blagoslova. In ugoditi hočem hitro tudi vaši prevzišeni svetlobi, gospod knez! Pljuni mi vsak na moj prag, ako nisem poštena duša — ali ve vaša knežja milost, koliko morem dati po zadnji, zadnji ceni? Devet cekinov!“

Toliko da je izgovoril, se je udaril po ustih, kakor bi mu bilo žal, da je ponudil skoraj dvakrat več nego izprva.

„Daj! Le naglo!“

Šmul je odprl mošnjo in dejal: „Zdaj moram dati devet cekinov. Nu, nu, devet cekinov je ravno prav, devet cekinov ni ne preveč ne premalo.“ Tehtal je zlato in se obliznil. „Lepi, krasni cekini! Nihče ne da gospodu več, gospod mora reči: Šmul je najbolj poštena duša v Izraelu. Eden, dva, tri . . . Kako se svetijo, jaj, jaj! Vedno bom gospodov mešores, gospodov hlapec. Štiri, pet . . . Kako zveni zlato, kako se smeja, kako poje, jaj, jaj! Šest, sedem, osem! Kako jih je škoda, au, au, devet!“

Iznova se je obliznil in božal cekine ves žalosten, kakor bi se poslavljal od najdražjega bitja. In z neznano kislim obrazom je porinil denar proti vitezcu ter dostavil: „Ako prinese gospod knez v enem mesecu deset cekinov, mu vrnem bodalo čisto tako, kakor je danes.“

„Prokleti oderuh!“ je vzrojil vitez Ahac nanovo. „Kakšne obresti so to?“

„Kakšne obresti? Moj stari oča Moše (Mojzes) je posojeval še po sedemdeset do šestinosemdeset procentov. Zdaj pa je dovoljenih le triinštirideset procentov, au, au!“

„Pijavke! Pijavke!“

Vitez Ahac je godrnjaje spravil zlate v torbico, Šmul pa je odprl železno omaro spredaj, da bi shranil bodalo. Nehote je pogledal plemenitaš tja in začuden uzrl med blisketavimi dragocnostmi bodalo s slonokostenim ročajem.

„Pokaži mi tisto!“ je velel Židu in si ogledal beli ročaj.

„Ali ga kupi gospod?“

Vitez Ahac pa ni odgovoril in si mislil: „To je moje bodalo, ki sem ga zakockal pri vitezcu Erazmu Frauensteinerju. Je že, je že!“

„Šmul, povej, kdaj si dobil to bodalo?“

„Danes, gospod knez, davi. Prodal mi ga je mal suh gospod s črnim baretom in rdečo perjanico.“

„Nisem se motil,“ si je dejal vitez Ahac, „vitez Frauensteiner je v Ljubljani!“ Naglo se je okrenil in pozdravil Juda: „Vrag vzemi tebe in tvoje procente!“

Šmul pa se mu je globoko priklanjal z lokavim nasmehom in mu ponižno odzdravljajal: „Dober dan in dobro leto, vaše veličanstvo!“

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

34.

Iz Dolge ulice je krenil vitez Ahac mimo šole in sinagoge v Gosposko ulico. Ondukaj je bilo manj zatohlo in soparno.

Novi trg, najmlajši, aristokratski del stare Ljubljane je mejil ob levi breg Ljubljanice, ob židovski oddelek, ob ribiško krakovsko vas in ob razvaline bivše Emone, ob Gradišče. Ko je jela Ljubljana razcvetati, so dohajali tujci od vseh strani vanjo; priselilo se je tudi dokaj domačih, italijanskih in nemških plemenitašev s svojih visokih starih gradov, kjer so zlasti pozimi prodajali pasji dolgčas.

Visoke hiše so bile malone vse zidane; nekatere pa so imele samo kamenito podlago, zgoraj pa hrastovino. Debelo kamenje so jemali zidarji iz kamenoloma pod Gradom ali pa kar iz porušenega zidovja stare Emone. Bruna in prečnice iz močne dobovine so bile lično izrezljane in opleskane. Vse hiše so bile pisano poslikane s svetniki, z vojščaki, angeli, zamorci, Turki, živalmi; najbolj priljubljeni svetniki so bili sveti Juri na konju, sveti Florijan z golido nad gorečo streho, sveti Krištof z Jezusom. Nad vhodi so bili vzdani kameniti grbi, ob vratih so stale ponekod klopi. Na ogalnih stolpkah in altanih so pestrele zastavice. Mirno je bilo v plemenitaškem delu. Tukaj niso ropotali, peli, žvižgali nobeni rokodelci; tukaj je vse počivalo in tiho čakalo ponočnih plesov, poedin in iger in škandalčkov.

Vitez Ahac si je otrl znojno čelo in pogledal na desno. Konec Gosposke ulice je videl Vicedomska vrata. Preprosti narod jim je popravil ime po svoje in jih imenoval Festamijska vrata. Prizidana so bila vicedomskemu poslopju, staremu deželnemu dvorcu. Kakor vsa mestna vrata so bila tudi Vicedomska višja nego najvišje bližnje hiše; bila so pa tako ozka, da je moglo le po dvoje jezdecev vstric skozi. Nad vhomom sta se svetila cesarski in kranjski orel. Zgoraj je bila kapelica in ječa. Od vrat je držal prav tako visok zid do Ljubljanice. Skozi Vicedomska vrata so prihajali v Ljubljano trgovci z Gorenjskega in inozemci, zlasti iz Nemčije. Tukaj skozi so prihajali tudi deželni knezi s svojim spremstvom in potem po črno in rumeno pregrnjenem Mesarskem mostu na Stari trg. Navadno pa

vicedomski vratar ni imel dosti opravka. Poleg teh vrat je stalo vicedomsko poslopje; tam je bil vicedomski urad, vrhovna oblast za vse kameralne dohodke pa pristojbine in višja instanca za vse kranjske trge in mesta. Razen visokega plemstva je na Novem trgu stanovala gospoda deželne vlade: deželni glavar, zastopnik plemičev, najvišja instanca za meste in trge in kameralno imetje deželnega kneza; vicedom, namestnik deželnega kneza, nadzornik in zaščitnik meščanov; deželni uradniki (Offizierer), doktorji zdravilstva in prava, tajniki in druga veleučena gospoda. Poleg teh je bilo tudi nekaj obogatelih veletrgovcev, ki pa ondudaj niso imeli nobene prodajalnice. Tuintam je videl vitez Ahac čemerikavo blede glavo skozi okno.

„O zoprne ošabne pleše!“ je godrnjal, še vedno zlovoljen. „Domišljavi pismouki pa farizeji! Kako more biti človek tak pergamenast peresar! Glej ga, kako bedasto bulji pisun na ulico, kakor bi ga tlačila mora njegove suhoparne učenosti! Ves ljubi dan božji ti čepi v zatohlini, prežvekuje mrtve črke pa čečka, čečka, čečka trakuljaste stavke, da se hudiču gabi. Na konju dirjati čez plan in sekati po sovražniku, to je kaj za pravega moža! Usmili se vas sveta Katarina, duše papirnate!“

Dva pažeta sta vodila muli, ki sta nosili lepo nosilnico, prevlečeno z usnjem in obito z rumenimi žeblički. Na ogalih je bila okrašena s čapljinimi peresi. Okna so zakrivala zelena zagrinjala.

„Tam notri sedi gotovo kakšna jezična grofinja, ki gre opravljat svoje prijateljice,“ si je mislil in se obrnil na levo.

Tedaj je stopil iz veže mlad mož in nekaj trenutkov začuden gledal debelega plemenitaša.

„Gospod vitez Doljanski!“ je kliknil radostno. „Kako sem vesel, da vas vidim zopet enkrat!“

„I kdo pa ste, mladi gospod?“

„Me ne poznate? Res ne?“

Po obličju in malih brkah mu je prisojal nekaj nad dvajset let. Oblečen je bil mladi gospod v sivo in zelenoprogasto obleko. Dolgi črni kodri so se mu usipali izpod temnega bareta, ki je ob njem nad levo ramo nihala dolga perjanica, bela ko planinski sneg. Lična zlata verižica s pločatim smaragdom mu je visela na rdeči kamizoli, ki je bila po burgundski modi odprta na prsih in komolcih, da se je videla gubata fina srajca. Na širokem usnjatem pasu je nosil dolg meč, na jekleni verižici pa bodalo. V strumno vzravnanu postavi, v bojevitem obrazu in pogumno gledajočih očeh se je kazal

napačen mož, samo pil je premalo. Prav gotovo bi bil še živ in zdrav, ako bi bil znal bolje ceniti kapljico božjo.“

„Kaj pa vi, dragi ujec, tukaj v Ljubljani?“

„Grofa Blagaja hišo popravljam in na Turke čakam, na Turke. Kje pa si bil tako dolgo?“

„V Italiji in na Dunaju, večkrat tudi doma, na Dolenjskem, pri stricu.“

„Veš kaj, pojdiva gledat, kako je mesto kaj utrjeno okoli Nemškega trga.“

„Kaj pa že kaj Blagajevi?“ je vprašal mladi baron Gradnikar, ko sta šla počasi dalje po Gosposki ulici proti Nemškim vratom.

„Svak Majnard in sestra Mila živita na dolnjem Hrvaškem, na Kamengradu v Sanskem dolu. Odkar pogrešata edinico Alijano, nista bila niti enkrat več na Kranjskem. Obiskal sem ju večkrat, pa sem bil vselej vesel, kadar sem mogel zopet odriniti. On se ne briga za nič. Samo lovi. Ako bo onegavil tako dalje, potem ob Uni in Sani, ob Kolpi in Korani kmalu ne bo nobenega jelena, nobenega medveda, nobenega merjasca več. Po cele dni ne zine nobene, ne črne, ne bele. Ona pa moli. Žalostno, žalostno . . .“

„Ni prav nobenega sledu o mali komteski?“

Vitez Ahac je molče odkimal in mrko pogledal v stran.

„Ali mi je žal uboge deklice, ujec! Bila je tako prijazna in dobra. Kolikokrat je prosila zame, razposajenega kajona, kadar sem naonegavil kaj „novega“. Še vedno jo vidim pred sabo tako, kakor sem jo videl poslednjikrat pred onim turnirjem. In še mi zveni po ušesih njen glasek. Bilo je spodaj v grajski veži. Grofinja jo je poljubila in Alijanica se je poslovila: „Z Bogom, mamica, z Bogom!“ Kolikokrat sem se spomnil tega prizora!“

„Ne upam več, da bi jo še kdaj videl na tem svetu. Ali moja sestra Mila, ona upa še vedno! Kako se ji bliskajo solzne oči, kadar pravi: „Namenjena mi je še velika sreča; napoči mi prelep, prevesel dan, najlepši dan, ki ga more doživeti človek. Pridi skoraj, o pridi dan, ko bom smela spet videti in objeti Alijano!“ In v njenem glasu trepeta vsa materina žalost in vsa materina radost . . . Ne ljubim takih prizorov, ker sem bolj mehke čudi in ker me je obenem vendarle sram solza. Revici Miki se večkrat živo sanja, da se je vrnilo dete. Pa kaj sanje! Sanje so bolj prazne nego včasi moja denarnica. Kaj se je sanjalo že vse meni, pa ni bilo vse skupaj nič.“

„Koliko let bi bilo zdaj komteski?“

„Sedemnajst, osemnajst. Kako rad bi jo videl vsaj še enkrat! Otokar, da bi vedel, v kateri deželi živi — ako še živi — takoj bi šel ponjo.“

Umolknila sta . . . Prišla sta do ogala deželne hiše, ki je bila malone še nova; stala je šele peto leto. Deželna hiša je bila vsem nemeščanom približno to, kar je bil meščanom rotovž. Ondi se je shajala kranjska gospoda k dolgoveznim deželnim zborovanjem; ondii so bile redne sodne obravnave; ondii so imeli tudi deželne blagajnice. Objestni Ljubljanci pa so presneto malo spoštovali deželno gosposko in jo celo pitali z jako žaljivimi priimki.

„Tudi jaz bi šel z vami, ljubi ujec! Pustil bi vse drugo . . .“

„Govoriva rajša o čem drugem! — Veš, koga sem zalotil danes v Ljubljani? — Našega preljubega soseda Erazma Frauensteinerja, viteza in hinavca. Saj ga poznaš? Zastavil sem svoje drugo bodalo Judu; to ni nobena sramota. Pri Židu pa sem slučajno videl moje staro bodalo s srebrnim ročajem in z rubini. To bodalo sem večkrat zakockal pri vitezu Frauensteinerju, ga zopet prikockal in zopet zakockal, poslednjikrat menda pred dvema letoma. Po Judovem govorjenju sem spoznal, da mu ga je prodal danes naš dični vitez Frauensteiner. Videl sem ga tudi na Starem trgu. Skrival se mi je. Mož nima čiste vesti. In že lani so govorili, da vodi Turke nemški vitez.“

„Vitez Frauensteiner da bi bil izdajalec?“

„Izdajalec, vohun,“ je povzel vitez Ahac tiše. „Doma jima prede prebito slaba, njemu in njegovi sestri Saldi. Po cele mesece ne moreta plačati hlapcem mezdo. Erazem vohuni, kajpa za dobro plačo. Ako bi veljala moja, bi bil Frauensteiner že zdavnaj izobčen; moral bi nositi črne križe na obleki in pokoro delati v ogrskih rudokopih. To bi mu bolj privoščil, kakor pa svatbo z vrvarjevo hčerko na trinožnih vešalih.“

„Zakaj ste šli k Judu, ljubi ujec! Kadar potrebujete, le kar k meni!“

„Hvala lepa, vrli mladenič! Saj imamo še konje. Ako ne bo drugači, pa naj krevsata oproda in hlapec peš na Vinico.“

Šla sta dalje proti Nemškim vratom, ki so bila poleg Nemške hiše in šole v južnem ozidju, na južnem koncu Gosposke ulice. Imenovali so jih tudi Stara vrata. Bila so še ožja od Vicedomskih. Zaradi preteče nevarnosti so jih bili kar zazidali. Nemško hišo in cerkev so prištevali najstarejšim poslopjem ljubljanskim. Pod komendo ali Nemški red je spadalo malone vse Gradišče,

Mirje in Šentjanževa vas (med poznejšo Blatno vasjo in Dunajsko cesto).

„Ljubljanski sodnik v službi ne sme stopiti na komendska tla ali pod streho Nemške hiše,“ je dejal vitez Ahac. „Le na pragu in pod kapom sme sprejeti hudodelnika od komendskih biričev. Cesta zunaj kapa je pa mestni svet in sem ne smejo komendski biriči, kadar so v službi. Nemška komenda je gosposka mojster-skaz, čevljarjev in krojačev v Krakovem in Trnovem, gosposka „nepoštenih“ rokodelcev, ki niso zapisani v nobeno zadrugo. Delati smejo le kmetom, meščanom ne.“

Po trgu je rasla trava. Dve kozi sta se mirno pasli v kotu. Zraven komendskega vrta, na zapadni strani trga je stala cesarska orožnica, polna orožja in streliva. Ob zidu sta slonela dva velika metalna stroja za težko kamenje. V senci je sedelo nekaj vojaških hlapcev; nekateri so igrali karte, drugi so dremali. Ozidje Novega trga je stalo šele šestinpetdeset let. Popravljati so ga morali vsi, meščani in nemeščani; toda nekateri plemenitaši se niso čisto nič brigali za take odredbe.

„Meščani se bolje pripravljajo zoper Turke nego mi,“ je rekel mladi baron Gradnikar. „Mestni svet je sklical velik ogled za danes popoldne ob petih zunaj pred šenklavško cerkvijo.“

„To si moram pa ogledati.“

„Zvečer bodo po cerkvah blagoslovili orožje in ščite.“

„Kako je vroče!“ je vzdihnil vitez Ahac in si pahljal z baretom. „Veš kaj, Otokar, pojdi z mano domov, da se malo ohladiva in se še kaj pomeniva. Blagajeva hiša ima kaj debele zidove, hladne sobe in hladno vino. Spremi me, da ne bom kosil sam.“

„Obedovali boste šele zdaj?“

„Eh, zmerom zamudim. In zmerom godrnja kuharica Barbara. No, da ostane le vino sveže. Pojdiva!“

Janko Glaser:

Napis pod solnčno uro.

Govôri, deli, jemlji v gosti,
ko je razsolnčen v tebi čas;
daruj od sreče, od radosti,
a mrak zamolči kakor jaz!

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

35.

Obrnila sta se in stopila v hišo na zapadni strani Gosposke ulice. Nad vrati je bil vzdian kamenit grb grofov Blagajev z medvedom in levom. Zamolklo so odmevali koraki v obokani prazni veži. Po lesenih stopnicah sta prišla v prvo nadstropje na dolg hodnik s kamenitimi stebri.

Vitez Ahac je odprl druga vrata in zaklical prijazno: „Barbica, sem že tukaj.“

Barbica, hišnica in kuharica, ni bila ne lepa, ne mlada, ne prijazna. Čemerno je ždela na klopi in predla. Ko je zagledala viteza Ahaca, je še bolj nakremžila široki obraz. Hotela je spustiti ploho svoje zgovornosti in okarati viteza, da je prišel zopet prepozno obedovat. Ko je pa videla, da ni sam, je le očitajoče vzdihnila, odložila preslico in vreteno, se priklonila in odšla.

„Barbica bi me rada oštela, pa se ne upa pričo tebe,“ se je muzal vitez Ahac. „Danes ne bo nobenih litanij. Opravila bo bolj na kratko, boš videl.“

Odvedel ga je v precej veliko, malone prazno sobo na koncu hodnika. Skozi pisano steklo ozkih gotskih oken je slikalo popoldanje solnce pisane kroge po tleh.

„Tukaj vidiš razvaline stare Emone,“ je dejal vitez Ahac in odprl okno. „Rad gledam te neme priče davnih časov, zlasti ob luninem svitu. Tu spodaj je zapadno mestno ozidje. Za Rimljanov je stal tukaj izhodni zid nesrečne Emone. To ozidje je bilo zgrajeno iz dveh zidov; praznino med njima so Rimljani zamašili s sirovo obdelanim kamenjem. Oba zida so pozneje porabili Ljubljancani za stavbe; ostalo je le mašilo, ki ga vidiš tukaj in na Mirju. Na poluporušene rimljanske zidine so postavili naše ozidje; tudi naši stolpi stoje na temelju starih emonskih stolpov. Blagajeva hiša in njene sosede stoje na kraju, kjer je bil izhodni mestni jarek rimljanske Emone.“

29*

„Tudi mene jako zanimajo taki častitljivi ostanki iz minulih stoletij,“ je dejal mladi baron in sanjavo motril tiho tožno krajino. Med porušenimi zidovi, med sivimi sipinami in opaljenimi podrtinami so rasli jagnedi, hrastje in gabri. Iz zelenega grmovja so beleli dolgi židovski nagrobni kameni. Bujne ovijalke so objemale razpokane stebre rimljanskih slavolokov.

„Pravijo, da plešejo nad temi razvalinami čarovnice, zlasti v megli, kadar meži mesec za poluprozornimi oblaki,“ je dejal vitez Ahac. „Podnevi sem hodil večkrat po tem mrtvem mestu in ogledoval razpale hiše, kolikor jih je pustil Atila, ogenj in potres. Tuintam visi zid in zdi se ti, da se zvali vsak trenutek. Povsodi leže pooglenela bruna, umazan pepel, sajasto kamenje. Spoznati ne moreš nobene ceste in ulice. V luknjah med podrtinami se skrivajo podlasice in kače. Čudno tiho je podnevi v tem mestu razvalin, nad njim molči mračna otožna tajnovitost davnih dob. In kadar močan veter dviga in suče pesek in prah in pepel v vrtincih, se mi zdi, da vidim bojujoče se postave... Celo podnevi tvorijo hitreje tod mimo. Ponoči pa se nihče ne upa sam skozi to grobišče. Pravijo, da strašijo duhovi ubitih Emončanov. Pa ta je bosa. Veter ječi med razvalinami, sove se pošastno jokajo, včasih laja lisjak. Tukaj se klatijo tihotapci, tatovi in taka svojat.“

Barbara je prinesla vina in pečene kuretine. Sedla sta za nizko široko mizo.

„Juha je že mrzla,“ je dejala nejevoljno.

„Oh, Barbica, kuretina, vsak dan kuretina! Naše stoletje je kurje stoletje. Vesta, kaj bi rad jedel? Bobrove repe.“

„Ako pride gospod vitez vselej tako pozno, bi bilo —“

„Barbara!“

„Škoda res vsake kuhe, človek se muči —“

„Barba!“

Kadar jo je imenoval tako kratko, je vedela, da je pogovora konec. Izginila je tiho.

„Kaj pa kronika? Jo še pišete?“

„Še. Izvoli! Jej! Meni se nič kaj ne ljubi.“

„In še varite zlato? Še izkušate premeniti svinec v zlato?“

„Pij, Otokar! Zdaj izpreminjam zlato v vino, ha ha. I, kako je to, da ne maraš ne jesti, ne piti? Ali si mar tako zaljubljen?“

Otokar se je zasmel na glas.

„Zdaj bi se lahko oženil, ko si podedoval po bogatem stricu.“

„Ne mislim na to. Zdaj še ne.“

„Zdaj še ne. Kdaj pa? Koliko let ti je že?“

„Dvaindvajset.“

„Pa res nimaš nobene ljubice?“

„Nobene.“

Vitez Ahac ga je motril pozorno, toda baron je ostal miren.

„Kakšen čudak si! Dvaindvajset let, pa nobenega dekleta! Miraculum! Ali ti ne ugaja nobena? Ali si tako izbirčen?“

„Jako mi ugaja marsikatera, ali čutim: ta ni, ta ni prava.“

„Ko sem bil jaz tako mlad, oj, kako sem znal ljubiti! Ti si pa res čuden patron, to moram reči. Tak fant, pa nobene ljubice! Pa saj ti ne verjamem. Pravi kaj takega komu drugemu!“

„Pa je le res!“

„Ali, dragi moj, vsak pravi vitez mora imeti svojo izvoljenko.“

„Ljubezen se ne da prisiliti.“

„Prisiliti, hm, prisiliti . . . Dobro voljo mora imeti človek, potem že gre.“

„Prizadeval sem se, pa —“

„Pa se ti ni posrečilo, zaljubiti se. O, o! Čudak! Meni se ni bilo treba boriti s takimi težavami. Kajpa, vsak nima potrebnega talenta in veselja do tega. Ko sem mladoval, mi je bila prava malenkost, zaljubiti se, zlasti pomladi, ko je tako lepo in prijazno na svetu in se ženijo celo neumne živalce! Pa tudi druge letne čase nisem zanemarjal krasnega spola. Nemara tudi poljubil nisi še nobene?“

„Nobene.“

Vitez Ahac je udaril z nogo ob tla, da so zažvenketale ostroge.

„A, a, a! V kakšnih šolah si pa bil? Naposled mi pojdeš nemara celo v samostan? Pravi vitez poljubi vsako punco, ako jo le more in ako ni zoprna. Ti si . . . ti si pravi medved. Ako te ne bi videl tako zdravega in veselega, bi moral reči, da si bolan ali pa začaran . . . Porabi mlada leta! Takih zamud ne popraviš nikdar! Pozneje ti utegne biti strašno žal. Starega dedca nobena ne mara. Le prekmalu mine mladost in lepota. Tako je minula tudi lepota viteza Ahaca Doljanskega. Ostala mi je le še notranja, duševna lepota, ki mi jo ne more ugrabiti niti vsemogočni neusmiljeni čas. Ali žalibog, duševna lepota se ne vidi tako izlahka.“

„Ljubi ujec, ker že govoriva o takih stvareh, naj vam povem, da se mi . . . Ne smete se mi smejati! Včasih se mi sanja o mladi deklici. Poljubljam jo v sanjah.“

„A, beži, beži! To ni nič. V sanjah!“

„Čudovito je lepa, lepša kakor vsak angel.“

„Prosim te, dragi Otokar, ne imej me tako hudo za norca! Od sanj ni bil še nihče sit. Obvari te sveti Juri in preljuba sveta Katarina! No, le čakaj! Tudi tebe premaga svoj čas ljubezen. To bo vulkan! Pogasiti ga bo moglo le morje ljubezni. Trčiva!“

„Bog vas živi, ujec Ahac! Zdaj pa moram odtođ.“

„Upam, da se še mnogokrat snideva in se pogovoriva kaj pametnega,“ je dejal vitez in ga spremil po hodniku. Ko sta se poslovila, je šel vitez Ahac v spalnico in legel na svojo velikansko posteljo pod gubata zagrinjala.

„Bog daj, da bi se mi sanjalo kaj prav lepega!“

Ali sanjalo se mu je nekaj neprijetnega. Jahal je po Ljubljanskem polju in se pogreznil v temno luknjo, vedno globlje, vedno globlje. Zdajci mu je obstal konj pred črnimi vrati, kjer je bilo napisano s kredo: Tukaj noter smejo samo hudiči in grešniki.

„No, potem jaham lahko tudi jaz noter, saj sem vendar tudi jaz ubog grešnik.“ In udaril je z mečem po durih, da so mu otvorili.

Hudiči so bili kar vsi neumni od veselja, ko je prijahal vitez Ahac v pekel. Razburjeni demoni so strašno hitro migali s svojimi kravjimi in konjskimi repi, netopirskimi krili pa rdečimi jeziki in kričali ogljušljivo. Lucifer, pekla kosmati poglavar, je srdito pomigal s svojimi ostrorobimi ušesi, da se je potresel ves pekel. Mahoma so umolknili pogubljeni angeli.

„Tepci menda pričakujejo, da bom ostal večno pri njih in jih zabaval, pa se motijo,“ si je mislil in očital Luciferju: „Presneto slabo diši tukaj.“

„Po žveplu, gospod vitez,“ je pohlevno odvrnil pekleni kralj in mu takoj predstavil najjemenitnejše rogače: „To je naš viledični Mefisto. Sicer ima plešast rep in oslovska ušesa, pa ni tako neumen, kakor se vidi. Svoj čas je bil najlepši hudir, pa ga je minulo. Mefisto je največji lažnik in kralj vseh muh . . . Tale krevlja, ki gleda tako trapasto, je Belial. Levi rog mu je zaobrnen nazaj, ker je Belial dokaj zarobljen in se rad trka. Stekel si je že marsikatero nevenljivo zaslugo za pekel, vendar pa ni tako nenadomesten, kakor se dozdeva to samemu . . . Tale tukaj, majhen ko škrat, je Abadon, jako čistilakomen možic, toda včasih je ves prismojen, ne samo po kožu, ampak tudi na duhu. Domišlja si, da pekel ne bi mogel izhajati brez njega. Pri sejah nam dela mnogo zgage in prežvekuje vedno le tisto, kar so povedali že drugi. Sicer pa ni napačen hudič.“

„Dovolj, dovolj,“ je dejal vitez Ahac in zamahnil z roko nad vratom svojega konja. „Ali misliš, da moram poznati že vsakega hudiča?“

„Kakor želiš“, je odvrnil Lucifer s satansko prijaznim nasmehom.

„Pa kakšne grde močerade imate! Tako so dolgi, da menda sami ne vedo, kje je njih repa konec. In ta vročina! Tako j čuti človek, da je v peklju. Kako pa sicer kaj?“

„Slaba kupčija,“ je tožil Lucifer. „Ako ne bi dobivali toliko Turkov, bi lahko kar zaprli. Tukaj vidi vaša milost tretji razred: ubijalce, prešestnike in drugo tako obskurno svojat.“

V sosednjem oddelku so se cvrli grešniki drugega razreda. Sleparski krčmarji so morali piti svojo ponarejeno kislico. Zanikarni pesniki in potuhnjeni pisatelji so morali brati svoje žalostne budalosti. Naduti slikarji so morali pleskati goreči strop. Napihnjene skladatelji so morali poslušati svoje pesmi. Zlobni kritiki so morali piti črnilo; dolgi črvi in strašni gadje so se zaganjali proti njim. Domišljavi govorniki so morali govoriti neprenehoma zgolj neumnosti. Neusmiljene voznike so bičali in mučili hudobci tako, kakor so bili mučili in bičali vozniki svoje živali. V žarečih kletkah so javkali cesarji in kralji, ki so hujskali narode proti narodom; peklenščaki so jih ščegetali s pavjimi peresi, da so grešniki maziljeni obupno kihali in skakali. V prvem razredu so mrcvarili in pekli posebno dobro zabeljene Turke na ražnjih. Povsodi je bil strašen krik, jok in škripanje z zobmi.

„Da bi bil le že zopet zunaj!“ si je želel vitez Ahac. „Pekel, to ni nobena šala.“

Tedaj je ugledal prazno razbeljeno posteljo z ostrimi klini.

„Ta je za Erazma viteza Frauensteinerja,“ mu je povedal vljudni Lucifer. „In tale tukaj, to je tisti hudič, ki ga bo vzel.“

„O, presneto je grd in ostuden.“

„Še meni se gabi,“ je priznal Lucifer in pokazal kup žarečih cekinov. „Te bo prešteval Jud Šmul.“

„No, to me pa res veseli,“ je rekel vitez Ahac zadovoljno. „Vendar je še nekaj pravice na svetu. Zdaj mi pa odkritosrčno povej, če vzame kdo tvojih rogačev tudi mene!“

„Tudi tebe. Preveč piješ in prerad delaš izkušnjave lepim puncam in ženam.“ Lucifer je mignil in primencala je tako odurna stara hudoba, da ji v vsem peklju ni bilo para. Pasla je lenobo na

žerjavici, ker je bila vragulja tako životna, da skoraj ni mogla hoditi. Ostudni obraz je bil zabuhel in široka debela spodnja ustnica ji je visela na podbradek. Imela je najdaljši jezik v peklu.

„Ta hudoba je pa res grja nego mrtvaško kosilo,“ si je mislil vitez Ahac. Zaljubljeno je gledala viteza Ahaca.

„Za pokoro boš moral poljubljati tole mojo staro teto!“

„Ne bo nič, Lucifer! Rajši se poboljšam.“

Peklenski glavar je mignil, da bi ga zgrabili. Vitez Ahac pa je zavpil: „In nomine Domini!“ in naredil z mečem križ v zraku. Hudiči so dobro razumeli latinski in so trepetaje odskočili. Naglo je obrnil konja proti vratom in zakričal: „V imenu Gospodnjem!“ Drugič je naredil z mečem križ in takoj so se odprla. Tako je srečno v galopu odnesel pete in dušo iz nevarnega pekla.

Kmalu je bil zopet na Ljubljanskem polju. Luna je obsevala mladeniča, ki je klečal na tleh pri ranjeni smrtnobledi deklici.

„Otokar!“ je ostrmel vitez Ahac.

Otokar se je pripognil in poljubil umirajoče dekle. Plaho je trepetal lunin svit v njenih modrih očeh, v njenih zlatorumenih lasih . . . Vitezu Ahacu se je krčilo srce od silne žalosti.

„Alijana!“

Ignacij Gruden:

Večer v parku.

Platana je zašumela
in topol se je zganil:
iz gostih vej je planil
večerni mrak,
razpredel se v mlačni zrak
in se razlezel preko streh . . .
Počasi je zbledela
večerna stran,
in kakor bolesten nasmeh
je zarja izkravela
v ocean . . . *In to se pravi?*

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

36.

„Hvala Bogu, da ni vse skupaj nič res!“ se je oveselil vitez Ahac, ko se je predramil iz divjih sanj. Mežavo je gledal v svetlovišnjevo posteljno nebo in mislil: „Škoda, da ni egiptovskega Jožefa v Ljubljani; mož bi mi razložil moje čudne prikazni in mi svetoval gotovo kaj pametnega.“

Potegnil je gubata težka zagrinjala narazen, vstal, zbližal pesti za glavo in s čudno nakremženim obrazom pretegnil roke. Nataknil si je drugo bodalo na jekleno verižico ob pasu, pripel druge ostroge z usnjatimi zaponami in pogladil rjavi baret, ki ga je bil pomečkal na postelji. Naposled si je opasal meč in odročljal na dvorišče.

Ondu je pred hlevom čepel vitezov oproda Joahim Kheberl pri močnem sercu Zelenku in ogledoval podkve pa kopita. Počasi, počasi je zlezal debeli mladenič s topim, dolgočasnim obrazom kvišku, zaspano pogledal viteza in zaspano oznanil žalostno novico: „Izgubil je zadnjo levo.“

„Homunculus opravlja svoje delo v nezavednosti kakor vedomec,“ je mislil vitez Ahac in ošinil Joahima Kheberla z dokaj nemilostivim pogledom. Debeli mladenič je leno povetil glavo in roke, potem pa ni pomigal z nobenim udom več, akotudi se je izprehajala jako hrabra pa jako sitna konjska muha po njegovem nizkem miniaturnem čelu.

„Okopal sem jih v Gradaščici vse tri, gospod vitez,“ se je oglasil širokopleči in širokoglavi hlapec Bahorjev Jure, ki je pristopil iz hleva. „No, pa se mi je zbosil Zelenko, ne vem kdaj.“

„Zato ostaneš cele kvatre dalje v vicah. Pazita bolje na podkve! Jure, h kovaču!“

Sedaj pa je vendarle pomigal dični oproda Joahim Kheberl v sovražnem namenu naravnost proti pravtako radovedni kakor podjetni muhi in ji pokvaril vse veselje do poučnega popotovanja po njegovi lobanji.

Vitez Ahac pa jo je mahal po mrakotni Gosposki ulici skozi temni obok Vicedomskih vrat in po lesenem vzdignem mostu čez mestni jarek, kjer se je pod ozidjem leno pretakala mlakužna, slabovonjava voda proti Ljubljani. Tam je stal vicedomski stolp z

ječo za „poštene“ meščane, za take, ki so se včasih izpozabili in se vedli malo prezarobljeno, ki pa sicer niso bili nevarni ne someščanom, ne drugim. Svet na levi proti severu — sedanja Zvezda — je bil lastnina habsburških knezov; med drevjem in grmovjem, med njivami in travniki je stala tupatam lesena hišica ali pristava. Vitez Ahac se je nekoliko oddahnil. Tukaj okoli ni bilo več tako mračno in dušljivo kakor za pregretim mestnim ozidjem. Za vrtovi in za poljem pred Šentjanževo vasjo, tam, kjer sta se cepili Dunajska in Celovška ali Tirolska cesta, je videl cerkvico svetega Janeza, eno najstarejših ljubljanskih cerkva. V njeni bližini so čepele hišice in kočje podložnikov nemškega reda.

Ob obeh bregovih Ljubljanice so stali jagnedi in košati hrasti. V njih senci so posedali stari nebogljeni meščani, ki so bili našli zavetje v bližnjem meščanskem špitalu. Tu so počivali po dva, po trije na nizkih klopeh in umovali o starih, boljših časih in gledali doli na tuje in trnovske brodarje in čolnarje, na krakovske in šempetrške ribiče, ki so brodarili, čolnarili in ribarili po globoki rjavkasti Ljubljanici. Vitez Ahac je došel do lesenega Špitalskega, Dolenjega ali Novega mostu, ki je bil dokaj mlajši od Mesarskega mostu pri Tranči. Po ozkem Starem mostu so se med mesnicami gnetli malone sami Ljubljančani, po Špitalskem mostu pa so prihajali tujci s svojimi tovari zlasti z Notranjskega in takrat še jako obrtnega Gorenjskega, Koroškega, iz Tirol, z Nemškega in Laškega. Na Špitalskem mostu je bil promet najživahnejši, tudi nesemanje dni. Pod tem mostom ni bilo preko Ljubljanice nikjer nobenega več; okoličani pod Hribom (Golovcem) so morali voziti svojo desetino po velikem ovinku preko Špitalskega mostu na levi breg v fužinsko graščino, ker pretkani Ljubljančani zaradi tihotapstva niso dovolili nikomur, da bi zgradil še kateri most preko Ljubljanice. Na Špitalskem mostu je stalo okoli dvanajst kramarskih lop. Raz most je videl vitez Ahac poševno pregrajo, v strugo zabite kole pred mlinom na ogalu frančiškanskega samostana (poznejše gimnazije).

Na levi strani desnega brega pri mostu je stala skupina zidanih hišic, meščanski špital: bolnica za oubožane ali onemogle meščane, zavetje njih vdovam in sirotam, najdencem in nezakonskim materam.

Vitez Ahac je obstal na obširnem prostoru, ki je segal južno od Gorenjih vrat pri Tranči ob grajskem pobočju lokasto proti izhodu, proti Poljanam. Na desni, zunaj severnega mestnega ozidja, je videl precej zidanih hiš in trgovskih skladišč; zaradi močvirja se je mogla Ljubljana širiti le proti severu in izhodu. Svet pod

severnim grajskim obronkom so pogrinjali travniki, pašniki, žitno polje. Tuintam je stala sredi sadnega drevja skromna nizka kmečka kočica z visoko slamnato streho; na krovih so se šopirili lišaji, gobe in mah. Malone naravnost pred sabo je videl vitez Ahac vodnjak z lesenim koritom, ki je dobivalo vodo z Rožnika. Za vodnjakom je bil mestni kamnolom; ondudaj so lomili zelenkasti peščenjak, kakršnega so rabili že Rimljani za Emono in drugod.

Vitez Ahac se je obrnil na levo, proti Poljanam. Blizu meščanskega špitala so stala tri večja poslopja: bivši vicedomski urad, šenklavška cerkev in obzidani frančiškanski samostan. V stari vicedomski hiši so stanovali častniki in nekaj vojakov. Šenklavška cerkev, šele deset let stolica novo ustanovljenemu ljubljanskemu škofijstvu, je kazala na vseh koncih in krajih sledove turškega divjanja. Pred tremi leti jo je bil zapalil in razsul „stari hudič“, osemdesetletni paša Vaj-beg. Sedaj je bila za silo pokrita in popravljena. Tukaj okoli so prebivali že za Rimljanov ribiči; že v sedmem stoletju je stala ondu majhna cerkev ribiške postaje. V zadnjem desetletju pa so si zgradili kanoniki hiše v bližini Šenklavža; ribiči so se jim umaknili preko Ljubljance v šempetrsko predmestje: na levem bregu reke so se svetile mokre mreže kakor rosne pajčine. Kraj stolne cerkve je imel dekan Mahor kopalnico, ki je bila vitezu Ahacu dobro znana.

Par korakov od šenklavške cerkve in kopalnice se je razprostiral obzidani samostan pa vrt očetov frančiškanov in cerkvice Jezusovega vnebohoda (kjer stojita dandanes dva kostanja). Blizu frančiškanskega samostana, pred poljanskimi njivami in senošetmi je bil postavljen kip Jezusovega krvavega potu; semkaj je prihajalo o postu mnogo pobožnih romarjev pa radovednih romaric. Od grajskega hriba proti Ljubljanci so bili zgradili vojaki najemniki nekoliko okopov in nastavili proti Poljanam dva dolga topova na nizkih kolesih. Pred okopi se je vežbal majhen oddelek pehote z nerodnimi težkimi pušami. Temno zagoreli obrazi, brazgotinasti, bradati, so se zdeli divji kakor razbojniški. Vojaki so nosili nizke klobuke s pisanimi peresi, široke suknje in široke hlače različne barve, vsi pa so bili opasani z rdečimi prepasi. Razen puše so nosili lahko sabljo v usnjati nožnici, na obrámnem jermenu pa mošnjo za krogle, zamaške, rog in več lesenih škatel za smodnik in par sežnjeve lunte ali zažigalnice. Pehota ni uživala posebnega spoštovanja — konjaniki so veljali za jedro vsake vojske; silno moč kavalarije in njene strahovite navale so cenili mnogo bolj nego preudarno postavljanje pešcev in njih spretno naglo premikanje. Pravih,

stalnih vojska še ni bilo; kadar je bilo treba, je cesar ukazal deželam, naj pozovejo — z dovoljenjem stanov — toliko in toliko mož v vojake, vsakega petega ali desetega ali tridesetega.

Oddaleč so gledale njih žene in otroci; vojaki so bili malone vsi oženjeni. Pred njimi je stal, široko razkoračen, čokat narednik s sirovim, od pijače zaripljenim obrazom in zanemarjeno žimasto brado, ki mu je štrlela na vse strani kakor ježu bodice. Vihtel je dvorezno partizano s svilenim čopom in kričal kakor obseden: „Postavite vilice! — Izpihajte in osnažite prašnico!“

Zapičili so trinožne vilice v tla, naslonili puše na rogovilo, odkrili pokrovček, očedili ponevco s palcem in jo izpihali. Nato je stopil vsak z desno nogo nazaj in naravnal pušo vodoravno. Vsem je tekel pot curkoma z obraza. Vitez Ahac je stal blizu hudega narednika in opazoval strelce z vidnim zanimanjem.

„Primate prahovnico!“ je zarezal jezni dedec. Zagrabili so rogove za smodnik in potegnili z zobmi lesene zamaške iz njih. „Hitreje! Schnitzenpaumb, mrha lena, ti se premikaš kakor stara baba v devetih kikljah. Glava oslovsko, mežnar, pojdi rajši v samostan lenobo past pa farjem roke lizat!“

Schnitzenpaumb, mlad okoren hrust, je plašno zrl v razjarjenega poveljnika. Trudil se je na vse kriplje, da bi ustregel neusmiljenemu vaditelju. Ker je pa ta pazil skoraj samo nanj, je bil fant čimdalje bolj v zadregi in čimdalje neokretnejši. Hudo ga je peklo, da so starejši tovariši s pohlevnim muzanjem odobravalii narednikovo psovanje.

„Strelnega prahu na prašnico!“ Natresli so smodnika na ponevce in zamašili rog za smodnik. „Zaprte prašnico! — Mežnar, Schnitzenpaumb, ti hudičeva malica, kaj pa mečkaš? — Postavite pušo, da jo nabašete!“ Dejali so puše pred levo nogo in prijeli cev zgoraj pod grlom.

„Smodnika v cev!“ Vzeli so podolgast okrogel zavoj iz mošnje, odgriznili gorenji del, kjer je bila krogla, in nasuli smodnika v cev. „Tebi se tudi prav ne ljubi, Ribak! Rajši bi sedel v senci pri polnem sodu, ti mulec, in prodajal marketendarici svojo neumnost, kajne?“ Schnitzenpaumb se je oddahnil globoko, ko je slišal, da narednik graja in zasramuje tudi drugega.

„Kroglo iz ust!“ je zarenčal zapovednik. „Mežnar! Vedno si zadnji! Čespljevi mož! Madež cesarske vojske! Pazi, prijatelj!“

Vitez Ahac je slišal v kratkem še šest lepih poveljkov: „Zamašek s klobuka! — Izvlecite nabijalnik z dvema potegljajema! —

Nabijalnik v cev! — Sunite nabijalnik trikrat na naboj! — Z dvema potegljajema nabijalnik iz cevi! — Nabijalnik zopet na njegovo mesto! — Mežnar, ali res misliš, da se bom še kaj dolgo jezil nad tvojo nerodnostjo? Še danes te pohvalim gospodu stotniku, da dobiš svojih petindvajset gorkot. Najrajši bi te postavil tamle pred samostanski zid in ti dal jesti vročega svinca iz tehle puš, butec, nočni čuvaj!“ Sunil ga je z lesenim drogom partizane v prsi, da je vojak zaječal in omahnil dva koraka nazaj. Zarobljeni tovariši so se mu smejali, da bi se prikupili trdosrčnemu vaditelju.

„Rogajo se siromaku tepci, ne pa da bi mučitelja zgrabili in pahnili v Ljubljanico,“ se je gneval vitez Ahac sam pri sebi in krenil proti stolni cerkvi. „No, lepa reč: štirinajst povelj je treba, da mož samo nabije svojo pušo! Koliko jih je pa še, preden vojak sproži, sproži!“

Tedaj je zaslišal piskanje in bobnanje. Mestni lajtnanti in stražni načelniki so privedli meščane z vihrajočimi združnimi prapori na veliki orožni ogled pred šenklavško cerkev in v smeri proti frančiškanskemu samostanu.

Med meščani je bilo mnogo pravih korenjakov, zlasti med mesarji, gostilničarji in kovači. Oboroženi so bili jako različno. Popoldanje solnce, že precej nizko, je izza šenklavškega zvonika obsevalo čelade in oklepe, sulice in meče, samostrele in bodala, sekire in bate. Bogatini so bili vsi v železju, od čelade do podplatov; roke so jim molele daleč od reber in bokov. Spremljalo jih je vse polno otrok, pa tudi odrasli radovedneži so drli skupaj od vseh strani. Vitez Ahac je postal blizu levega krila, kjer mu je živahni ostrogarček Rok Pilko prijazno mežikal in ga veselo pozdravljajal z desnico v jekleni verižni rokavici.

Prišel je mestni stotnik, velik, mršav in jako dostojanstven mož v presvetlem oklepu, da se je vse bliskalo in lesketalo od njega. Spremljala sta ga oba mestna praporščaka, veleugledna postarna gospoda v bogati opremi. Dva piskača in dva bobnarja, štirje umetniki so jeli brlizgati in bobnati, da je kar letelo skozi ušesa. Znali so tako imenitno, da so mogle njih umetnost uživati celo napol gluhe stare ženice.

Meščanje so potegnili svoje meče ali sablje iz nožnic in se držali še bolj pokoncu in togo nego doslej. Stotnik je stopal od desnega krila proti levemu. Vkratkem je pregledal vse. Postavil se je pred sredo in nagovoril svojo vojsko: „Jako sem zadovoljen, da sem našel vse v najlepšem redu. Upam, da se pred sovražnikom

izkažete tako hrabre, kakor so se izkazali vaši očetje in starejši tovariši pred tridesetimi leti, ko so odbili naskakujoče čete cesarjevega brata Albrehta in celjskega grofa Ulrika. Vivat naša Ljubljana!"

„Vivat naša Ljubljana!“ je zaorilo iz oboroženih redov in iz množice navdušenih gledalcev. Brambovci so odkorakali v mesto nazaj. Odpočita piskača sta piskala na vsa pljuča in tamborja sta razbijala po napeti teletovini, da je bilo kaj! Hvaležno občinstvo jih je hvalilo, da znajo imenitno vsi štirje. Na Starem trgu so se ustavili pred rotovžem; praporščaka sta dala navodila za straže. Tedaj so prišli iz mestne zbornice dvanajstaki, „ljubljski gospodje“, malone sami člani trgovske zadruga, ki je bila najimovitejša in najveljavnejša. Ogrnjeni v škrlataste plašče, kakor nekdanji rimski diktatorji in doži beneške republike, so stopali brezprimerno samozavestno, ponosito, veledostojanstveno. Vse se jim je nemo odkrivalo in klanjalo kakor polubogovom. Vitez Ahacu pa se je zdela njih napihnjena grandezza bedasta in jako smešna.

„Vanitas vanitatum!“ je mrmral in poromal naravnost v slavno gostilnico pri Veselem medvedu. V nizki, široki gostilniški sobi je okrogla bleda mati Polona nadomeščala očeta krčmarja Vida Čičigoja. Vitez Ahac je sedel k prazni mizi ob oknu levega kota in prijazno pogledal gostilničarko.

„Veste, kaj je najbolje v tej vročini, mati Polona? — Orehova senca, buča vina pa polna skleda štrukljev.“

„Oh, gospod vitez, da morete biti v teh hudih časih tako židane volje! Sveta nedelja! Jaz se pa tako bojim noč in dan.“

„Česa pa?“

„I, Turkov! Še kuge in ognja se ne bojim tako, kakor Turkov. Prav je povedal tisti Ižanec: sodnji dan bo pa konec sveta!“

„A, danes že še ne, mati! Le utolažite se! Ako imajo zarobljeni Turki svoje sulice in sablje, kaj nimamo mi mečev pa še celo topov? Mi jih povaljamo tako, da nas bo hvalil svet še tedaj, ko od nas ne bo ne kože, ne kosti. Nikar ne jokajte, spoštovana mati, ampak zaupajte veselo v Boga, meni pa nalijte bokal vipavca, zakaj bilo bi hudo narobe, ako bi trpel žejo v gostilnici.“

Kmalu za vitezom Ahacem je prišlo z gostilničarjem Čičigojem nekaj meščanov z oglada. Vsi so bili še vedno v bojni paradi. Iskri ostrogarček Rok Pilko je imel toliko orožja na sebi, da ga je komaj prenašal. Leno se je primajal kisli natakar Anže in stregel gostom.

Pilko je sedel k vitez Ahacu in nemudoma sta jela kockati. Meščanu sreča ni bila več mila. Izgubil je vse, kar je bil priigran

dopoldne, zraven tega pa še par cekinov. Razkačen je zalučil kocke po tleh in izjavil, da ne mara danes več. Prav tedaj je prišel žoltolici suhi mestni pisar Primož Pogladin v črnem talarju počasi, z lesenim dostojanstvom v pivnico, kjer se je bilo vtem sešlo že precej gostov. Vitez Ahac je ves vesel naročil in plačal drugi bokal.

Ostrogar je gospodu pisarju takoj ponudil sedež poleg sebe in ga vprašal, kaj je bilo novega v izredni seji.

„Največ takega, o čemer moram molčati,“ je odgovoril Pogladin z modrim in važnim obrazom, ko mu je prinesel kisli Anže sladkega vina. „Pač pa smem povedati, da se je trgovska zadruga bridko pritožila zoper gospodo in kmete, ker trgujejo in prekupujejo na veliko škodo pravim, to je meščanskim trgovcem. Pravico do trgovstva in rokodelstva ima le meščan. Že vojvoda Rudolf Četrtri je pred sto leti prepovedal vse nedeljske sejme. Pa kaj pomaga boben, kaj vsi ukazi! Kmetje zapuščajo zemljišča, tvorijo nakupljeno žito, predivo, med, vosek, kože, usnje, živino, drva, sita, rešeta pa tudi železo, svinec, sukno, zlasti pa platno v knežjo grofijo Gorico in na Laško, nekateri pa celo gori do Linca. Ogibajo se naših mest pa trgov in tihotapijo čez gore in skrivne prelaze, da morejo ceneje prodajati nego trgovec, ki pošteno plača mostovino in cestnino. Na tujem zapravljajo denar po gostilnicah in vinjeni oddajajo zvitim tujcem blago po slepi ceni. Prazni pridejo domov in delajo dolgove.“

„Zakaj pa ne bi trgoval kmet, zlasti pozimi?“ ga je prekinil vitez Ahac pikro. „Ali naj tvori le sirov lan in sirove konoplje na Benečansko? Zlasti trgovina s platnom donaša deželi lepe tisočake. Zemljišča so premajhna, da bi redila kmeta. Siromak prenaša svoj tovor prediva čez hribe in doline, v malhi ima pa le kos prosenega ali ajdovega kruha. Prodajati mora, saj svoje predivo ne more popresti vse sam. Ali ne krošnjarijo Solnograjci, Tirolci pa Bavarci po vsem svetu? Tihotapijo pa tudi meščani. Znano je, da ne tvorijo z Gorenjskega proti Trstu zmeraj skozi Ljubljano, kakor bi morali, ampak lepo tiho in skrivaj mimo Polhovega gradca in Vrhnike. Med meščani je tudi mnogo tujcev; ko obogate, pa odneso pete in polne cule — z Bogom, Ljubljana! Kmetje niso gospodi nič dolžni, mesta pa deželi tisočake.“

„Gospoda se poteza za kmeta, zato se mu godi tako dobro, ha ha!“ je porogljivo zavrnil gospod mestni pisar viteza Ahaca. „Dobiček ubogega trpina vtika v svojo bisago. Mimogrede naj vam povem, da Ljubljana deželi ne dolguje nobenega vinarja. — Pa ne

samo kmet, marveč tudi plemenitaši pa njih oskrbniki, prelatje, župniki, vikarji in beneficiatje sejmujejo po kmetih okoli graščin, vasi, samostanov in cerkva ter prodajajo tujcem blago, ki so ga nakupili od kmetov po poljubni ceni.“

„Enako delajo meščani,“ je poudarjal vitez Ahac. „V Ljubljani ni urejene policije, to se pravi, ni nobenega trgovskega nadzorstva. In pomislite, egregie domine: noben plemenitaš in noben duhovnik ni tako neumen, da bi podil tujca od sebe, ako plača mož dobro.“

„Naša policija je že dobro urejena,“ je ugovarjal mestni pisar mirno in odločno. „Ali ne določi mestni svet cen vsako leto? Toda pojdimo dalje! Dolenjski plemiči točijo vino na drobno, dasi nimajo do tega nobene pravice. Nekateri kavalirji imajo kar po dvoje, troje gostilnic, kjer kvantajo in se pretepajo pijanci noč in dan.“

„Sami vendar ne moremo popiti vse vino,“ se je naglo odrezal vitez Ahac. „V tujino ga ne moremo prodajati. S Kranjskega ne gre niti sto veder na leto, ker imajo Štajerci in Hrvatje, Notranjci in Istrijanci boljšo kapljico. Na Gorenjskem pijo le furlansko vino, med Ljubljano in Kranjem le štajersko in hrvaško, vtihotapljeno po Savi. Kmet nam plačuje le s svojim vinom. Mnogi plemenitaši nimajo nobenih drugih dohodkov nego samo vino.“

„Plemenitaši naj opuste vinotoč in prekupovanje, ali naj pa nosijo enaka bremena kakor mi meščani!“ jo je zasolil pisar vitez. „Sami moramo popravljati mostove ne samo pred mestnimi vrati in preko Ljubljanice, ampak tudi mostove čez Gradaščico pred Trnovim in pri Koleziji, čez Mali graben, v Mestnem logu, pri križu na Viču in brvi na Glinicah. Sami moramo vzdrževati Grad, mestno ozidje; utrdbe, stolpe, vodnjake, javna poslopja, orožnico, kruharnico in vse štiri ceste: Dunajsko do Save, Dolenjsko do Rakovnika, Tržaško do Viča, Tirolsko do Šiške. Gospoda pa se zna ogibati davkov. Plemenitaš se zapre v svoj grad in s kameni zapodi odposlanca, ki pride po davke. Meščani nosimo zlasti o vojnem času največje breme, varujemo sebe in kmeta.“

„To ni vse tako,“ je ugovarjal vitez Ahac, že precej jezen. „Tudi plemenitaši plačujejo svoje davke. In ne meščan, ampak kmet nosi najtežje breme tako o mirnem kakor o vojnem času. Kmet popravlja v potu svojega obraza ceste po vsej deželi, celo tam, kjer bi jih morala popravljati mesta. Kmet je najbolj izpostavljen sovražniku, ko čepi meščan za varnim ozidjem.“

„Kakor plemenitaš, ha ha!“ se je rogal pisar. „Mesta dajo kmetu za popravljanje cest orodje, smodnik, hrano in denarja, gra-

ščaki pa nič. Sploh ima gospoda prevelike pravice. Kmeta sme graščak prodati ali zamenjati kakor živino. Kmet se ne sme preseliti s svojega doma, ako se ne odkupi. Kavalirji in deželni uradniki pretepajo meščane. Odvetniki klofutajo in tepo meščane in celo njih žene med pravdo vpičo sodišča. Naš premilostivi knez nam je dovolil, da smemo na Gradu sekati les za mestne utrdbe. Toda tudi plemenitaši hodijo po les, da bo Grad kmalu popolnoma gol.“

Zmagoslavno je pogledal mestni pisar po gostih, vitez Ahac pa se je z vipavcem okrepčal za oster odgovor.

Bog ve, kako bi se bilo končalo strastno prerekanje razburjenih duhov. Tedaj pa je nenadoma počil nad ulico strahovit strel. Potresla so se okna in vrata. Vsi so onemeli mahoma, osupli dvignili glave in se pogledovali vprašujoče.

„Turki!“

Vsi so se ozrli na ostrogarja Pilka, ki je bil nekam plašno izustil strašno besedo. Potem pa so nehotoma pogledali proti vratom, kakor bi moral tam skozi zdaj zdaj prihrumeti sovražnik.

„Jezus, Marija! Ustrelil je na Gradu!“ je prikričala gostilničarjeva debela žena Polona jokavo, blede ko zid. Zgrabila je pri durih viseči molek z velikimi jagodami, sopihala težko, se prekrizala in tarnala, vsa zbegana od silnega strahu: „Za božje in zadnje sodbe voljo vas prosim: molimo, molimo in delajmo pokoro!“ Obenem je prijokala Čičigojeva devetletna hčerka Maruša in trepetaje skrila glavo v materina krila.

„Na Grad, na Grad!“ je zavpil ostrogarček Pilko.

Gostje so skočili pokoncu. Naglo so plačali in odhiteli iz gostilnice. Zunaj je videl vitez Ahac vse črno ljudi, razoglavih, golorokih, glasnih, razburjenih. Težko se je rinil med množico mestni vratar, ki je bil zaklenil Pisana vrata in nesel ključe mestnemu sodniku. Mlado in staro, vse se je gnetlo mimo mestne shrambe za mrvo po strmi poti proti meščanskim utrdbam. Lahna sapa jim je prijetno hladila razgreta lica. Kmalu pa je donašala zagoltni duh po dimu in nad temnim drevjem so zagledali razsvetljen kolobar. Blizu utrdb, na grebenu grajskega hriba sta gorela dva velikanska kupa osmoljenih drv. S stoterimi jeziki je lizal ogenj obe grmadi in prasketaje metal iskre v osvetljeni beli dim. Na licih in na rokah je čutil vitez Ahac njegovo gorkoto. Od spodaj je zaslišal bobnanje vojakov po solnčnem zahodu.

„Poglejte proti jugu, proti Krimu, ljudje božji!“ je kliknil ostrogarček Pilko, ki se je čutil jako hrabrega, odkar je vedel, da

so mestna vrata zaprta. „Poglejte no, kako gore grmade ob taboru na gori Svetega Ahacija, na Mokřici, na Krimu — ne na vrhu, bolj na sredi — in na Ljubljanskem vrhu in tam više na Grmadi, pri Sveti Katarini in na Jetrbenku . . .“

„Pa v nižavi se tudi sveti,“ je pripomnil vitez Ahac.

„Tam so zapalili pa Turki!“ je kričal meščan Pilko. „Poglejte, pogledajte no, koliko vasi gori na barju: Matenja in na levi Loka, za Matenjo pa Brest! Slabo se vidi zaradi dima. Kako se kadi!“

„Jaz pa dobro vidim,“ je dejal mlad Ižanec, dolgokrak možak z visokimi ramami. „Tam goré vasi Tomišlje, na desni ob holmu Kamnik, na levi pa Studenec, zadaj Vrblje in Kremenica in čisto zadaj Ig in Strahomer. Dimi se zelo visoko.“

Na glas so zajokale trepetajoče Barjanke, ki so bile pribežale iz onih vasi na Grad. Jelo se je mračiti.

„Bog se usmili,“ je tožil star kmet, „komaj smo si spet postavili svoje revne bajte, glej, pa nam jih zažgo ti vragi.“ Glas se mu je tresel od žalosti in strahu.

„Kaj pa na gorenjski strani?“ je opomnil ostrogar in hitel gledat proti severu. „Aha! Na Šmarni gori že sveti velikanska sveča na zapadnem vrhu, vštric tabora in cerkvice na izhodnem hribu. Na Šmarjetni gori tudi že kurijo! Kmalu bodo gorele grmade nad Begunjami, nad Bledom, Jesenicami, nad Belo pečjo in oznanjale tudi bratom Koroščem, da se bliža Turek.“

„Rudnik gori!“ je zaklical pri utrdbah močan glas. Množica je zavrvela tjakaj.

„Pomagajta, mati nebeška in ti, usmiljeni Jezus!“ so molile žene, vse prestrašene, s povzdignjenimi rokami; povsodi so se jokali in ihteli drhtajoči otroci.

„Tako blizu so že!“ se je čudil vitez Ahac in pozorno gledal proti Rudniku, kjer so švigali rdeči plameni pod debelimi oblaki gostega dima. „Čez dobro četrť ure so pa lahko pred Ljubljano. Hannibal ante portas!“

Zamišljen se je vrnil z Gradu v mesto in si dejal: „Mestna vrata in gostilnice so zatvorjene. Prenočeval bom pri straži ob Pisanih vratih in čakal Turka. Jutri se pa že poizkusim izmuzati in se pri Žabjaku prepeljati na levi breg. Obiskati moram učenega zdravnika Jisroela, da dobim njegovo čudotvorno mazilo, zakaj človek ne ve nikdar . . .“

Zapeli so ljubljanski zvonovi, zapele so orgle po razsvetljenih molilnicah in zapeli so v polnih cerkvah in zunaj okoli njih meščani in nemeščani in na kolenih prosili božje pomoči.

Vitez Ahac je še nekoliko časa kolovratil po najstarejšem delu Ljubljane. Pri mestnih vratih, ob ozidju, po ulicah, povsodi so stale dvojne straže in povsodi je slišal Slovincem takrat najstrašnejšo besedo: „Turki!“

Književna poročila

Blazij Bevk, Izbrani spevi Publija Ovidija Nasona. I. del. Tretja popravljena izdaja. Tiskal Giov. Paternolli v Gorici 1912. M. 8°. 192 str. Broš. I K 50 v.

Kazalo obsega nad 40 naslovov iz *Metamorfoz*, 20 iz poetskega koledarja, 13 žalostink in seveda nobenega kosa iz mladostnih, t. j. ljubavnih pesnitev. Takoj v začetku zasumite, da se bo uresničila ona besedna igra *traduttore-traditore*. Žal vam je, da ni teh verzov ponašil na pr. kak *Funtek*, saj Ovid velja po pravici za najgenijalnejšega rimskega pripovednika, čigar sila leži skoraj izključno v obliki. Kakor znano, so njegova slava *Metamorfoze*, najsi je bil v žalosti nad svojim prognanstvom sežgal opiljenejši izvod. Govori se v teh 15 knjigah o pravljičah, ki koreninijo v splošno razširjeni veri na zagrobno življenje v raznih oblikah. Osobito grška domišljija je bila napredla radi podobnosti med človekom in živaljo kopo pripovedek o pretvorbi (*metamorfozi*) bitja v bitje. Iz takih mitov je povil daroviti ljubljenc Muz prelesten venec v navidezno kronološkem redu, počenši s stvarjenjem sveta, in kot zadnji listič je vpletel spremenitev Cezarja v zvezdo. Malo poprej je bil napisal šest knjižic *Fasti* po vzgledu *Propercija*, posnemovalca učenih *aleksandrijskih* pesnikov; v podobnih *etioloških elegijah* so tedanji poetje razlagali na podlagi *etimoloških indicijev* postanek vsakovrstnih družabnih naprav, verskih obredov in praznikov, božjega bistva in lastnosti, iščoč jim vzroka (*aitia*). Manjšo ceno imajo cvetke tretje dobe, ki so brstele za časa *Nasonovega izgnanstva* v mrzlih Tomih ob Črnem morju. To so vzdihli iz tujine, tožbe potrtega osamljenca, ki je nosil svojo nesrečo premalo moško.

Kateri nagibi so vodili prevajalca pri delu? Če je hotel osedlati šepajočemu dijaštvu udobnega konjička, bi bil bolje ustregel z razumljivim in čitljivim prevodom v prozi; nad *Kragljevo prireditvijo Homerjeve Ilijade* in *Odiseje* je imel celo neuk kmetski fant svoje veselje. Ako je nameraval pokloniti vsečitajočemu občinstvu, kar ga ni veččega v rabi pokojne latinščine, nadomestek za kovinski lesket *Ovidovih umotvorov*, bi bil moral pridati jedrnat uvod ter postaviti kažipote po antičnem grmovju *bajeslovnih imen* in *zapletenih patronimikov*: tako pa je *Bevkov* poskus mrtvorojeno dete, in kakor je storil *Ovid* s svojimi prvenci, naj bi bil še naš izdajatelj izročil hrapave granese ognju v popravo. Da, snov je zmagala umetnost.

Najhujše je, da si je poslovenitelj dovolil polno bisago smrtnih grehov zoper slovnico, vzvišeno nad ukaze Cezarja. Sram me je naštevati v 20. veku pogreške: *sramožljivost*, *koperneti*, *povekšati*, *močvirje*, *duša se z tugo napolne*, *Merkur s peruti ozračje premiri*, *peč konjev*, *voljna* (n. *volna*), *iznajdelj* (*iznašel*), *u gladkemu teku*, *u zakladih bogat*, *spriden*, *nedorasen*. Nešteto nedoločnikov brez končnega

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

37.

Se Alenčica hitro usuknila,
na konjiča urno je smuknila.
Je Lenčica daleč dirjala,
daleč, oj daleč v ravno polje.
Višji soldat v lini stoji
pa tako pravi pa govori:
Sem spodrči Rožmanov soldat,
žensko telo je presrčno,
moško telo je prelepó;
mi ga pa moramo skušati.

Narodna.

Ljubljsko barje je pokrivala gosta megla. Nad izhodnimi gozd-
nimi vrhovi se je pokazal zadnji krajec.

Po planotah Dolgega hriba in po dolinah ob izhodni strani Dolenjske ceste pri Rudniku in Lavrici so taborili konjaniki bosanskega beglerbega Isa paše. Dasi je bilo že opolnoči, vendar so še vedno prihajali jezdecí z ujetniki in uplenjenim blagom z dolnje strani, od gorenje pa so se vračali ogleduhi, ki so bili oprezovali okoli Ljubljane.

Malone tik nad cesto, na golem zapadnem obronku Debelega hriba južno pod Rudnikom, je stal purpurni šator Osman paše. Na srednjem kolu je brlela oljenica; lahno se je gugala in obsevala s svojim medlim svitom luskinaste oklope, ščite, handžarje in drugo orožje. V ozadju je počival Osman paša na preprogah, mehkih ko mahovina. Na desni blizu vhoda je ležal osemnajstletni Omar, odet s svojim dolgim kaftanom; na levi se je bil zleknil sluga Ilmihal na kupu pregrnjenega listja in smrečja. Naokoli so spali konjaniki deloma v šatorih, deloma pod milim nebom, spali mirno, kakor sita zverjad. Nekateri pa so stali pri konjih, ki so zobali pšenico.

Omar je bedel. Polnočna sapa je strahotno šumela po bližnjih hostah. Skozi razporo v platnu je posijala luna plaho in vendar vablivo. Tiho je šel iz šatora in sedel na bukovo korenino, obla-
zinjeno z nežnim zelenim mahom.

Na temnomodrem nebu so migljale in lesketale zvezde ko razmetani, pozabljeni dragulji. Iz meglenelega morja nad močvirjem

37*

sta se oglašala sova in skovir. Gozdna sapa je odganjala zoprni duh z močvirja in s pogorišča v Rudniku, kjer je še vedno tlelo in se kadilo; majala je konjski rep in zeleno zastavo s polmesecem pred šatorom, razmikala drevesne vrhove in gnala dva podolgasta oblaka v neizmerno veseljnost. Više in više je plula svetla luna, obsevala belo cesto in sula srebrno cvetje na listje in igličevje in mahovite skale. Njena luč je odevala Omarja kakor z lahnim svilnatim pajčolanom.

Odkar je zapustil mladi janičar Vranduk, je vidno shujšal. Kaj vse so videle njegove oči v malo dneh, koliko grozovitosti, koliko neusmiljenosti! Ko so pridirjali preko Banjaluke, Prjedora, Kostajnice, Siska in Samobora proti kranjski meji in mu je dejal Osman paša: „Glej, tu je Hrvaško, tam Štajersko in tam Kranjsko“, tedaj je zatrepetal od radosti. Do dna duše ganjen je gledal in gledal domovino s pobožnimi, svečanimi čustvi, kakor gleda vernik tajinstveno svetišče. Pokazali so mu Savo in Krko; Kolpa je še daleč na jugu, so mu rekli. Ko so se našli včeraj z večjim oddelkom Isa paše, so udarili zopet le proti severu.

Kakor sence iz večnosti so se mu porajali in gubili spomini iz življenja pri čiganih in Turkih. Zganil se je, kadar se je domislil, koliko je prebil strahu, da ga ne spoznajo osmanlije. Venomer se mu je zdelo, da ga opazujejo skrivoma. Najbolj se je bal starega Isa paše in vohuna Erazma. Zato je Omar pazil z največjo pozornostjo, da ne bi zbudil suma o svojem spolu. Kadar so Turki ob prepadih vlekli v obleko ovite konje na vrveh kvišku ali jih spuščali zopet doli, vedno je bil Omar med najurnejšimi. Nihče ni prožil gorečih puščic s tako vnemo v strehe nevernikov kakor Omar. Osman paša je bil jako zadovoljen z njim. Kadar ga je videl zamišljenega, otožnega, ga je tolažil, naj se pomiri in ne žaluje za Fatimo. Kadar je bil Omar priča strašnega divjanja in mesarjenja, kadar so se trepetajočemu bliskale oči od jeze in gneva, je smatral Osman paša vse to za izraz fanatičnega sovraštva do krščanskih malikovalcev.

Ondi, po močvirju, so v redkejši megli poigravale večje višnjevkaste, rumene, rdeče, zelenkaste. Omarju se je zdelo, da vidi tam svetiljke ubežnih kristjanov, skrivajočih se v nevarnem, tujcu nedostopnem barju. V duhu je videl pregnane trpine, ki so izgubili drage sorodnike in imovino, vse . . . Drog šatorov je v vetru ječal kakor pod silno pezo. Megla se je zgoščala.

„Uiti!“ je vzdihnil Omar. „Zdaj je zadnji krajec, zdaj bo izhajala luna vedno kasneje popolnoči.“

Preudarjal je o begu, kakor že tolikokrat. Živa vroča domišljija mu je jasno slikala vse podrobnosti in možnosti, ali hladni razum mu je mahoma porušil vse naklepe in nakane.

„Kam naj pobegnem? Saj ne vem niti tega, kako mi je bilo prej ime. Kje je Kolpa, kjer pojo materino pesem? Kje je Kolpa, ki mi je o njej pravila ujeta deklica? Akotudi bi srečno ušel Turkom, ali me ne bi pobili kristjani?“

Nočna sapa je plaho begala in šumela po bukovju in hrastovju, kakor bi zastonj iskala izhoda. Omar je sklonil glavo. Nikomur ni mogel zaupati, nikomur potožiti; od nikogar ni mogel pričakovati tolažbe, nikar še pomoči, rešitve. Srce mu je težila in tesnila strašna slutnja, da je izgubljen.

„Ali živ se ne vrnem v Bosno!“ je šepetal in stiskal bodalo.

Zvezde so jele bledeti, ugašati. Omarju se je zdelo, da je okoli njegove duše noč temnejša nego v najgloblji šumi. Čimdalje bolj se je gostila belosiva megla nad barjem. Na daljnem vrhu je pel divji petelin. Prihajalo je hladno. V megleni daljavi, v Ljubljani so pozvanjali samostanski zvonovi in klicali menihe k prvi jutranji molitvi.

Omar se je tiho vrnil v šator in legel na preprogo, ki so jo stkale Fatima in njene sužnje. Molil je molitve, ki jih ga je naučila nesrečna žena Osmanova. Stisnil je obraz v preprogo in tiho ihtel. Čutil se je tako nesrečnega, samotnega, zapuščenega kakor še nikoli. Plamenček oljnate svetiljke je trepetal in se zvijal kakor umirajoče bitje v smrtnem strahu . . . Z rosnimi lici je Omar zaspal ob vedno tišjem šumenju gozdov.

Zazorila je zora in kmalu se je jelo gibati in vrveti po turškem taboru. Na brežinah in po dolinah, povsodi med bujnim zelenjem so v jutranjih žarkih živo rdele male in velike lise in pike, visoki, različno vezani turbani in široke hlače. Bogaboječi morilci so se pripravljali k molitvi. Kdor ni mogel do vode, se je ravnal po koranu, ki veli v četrti suri: „Kadar ste bolni ali kadar potujete in ne najdete vode, vzemite drobnega peska in si otrite obličje pa roke z njim, zakaj dobrotljiv je Allah in spravljev.“ Obrnjeni proti Meki, so klečali na molitvenih preprogah in klanjali sabah in se priporočali Allahu za srečo in zmago v sveti vojni zoper preklete krivovernike.

Mlado solnce je pričelo svoj vsakdanji težki boj z barsko meglo. Zanetili so ognje, pristavili velike bakrene kotle in železne račnje, kuhali kašo in pekli janjce. Drugi so napajali svoje konje

in uplenjeno živino v Malinici, ki je tekla od Orljega po Stajski dolini preko ceste na barje. Bilo je jako hladno; videla se je sapa ljudi in živali.

Po zajtrku je zatrobil rog. Vodje večjih oddelkov so se zbrali v velikem rdečem šatoru Isa paše k vojnemu posvetovanju. Vhod je zastiralo zeleno zagrinjalo, obrobljeno z zlatimi resicami. Prostor je bil poln orožja, oprav in košar.

Na gorenjem koncu dragocene krasno pisane preproge je sedel risjeoki beglerbeg Isa paša, strah kristjanov, na sešitih kožuhih divjih mačkov; ta sedež naj bi ga varoval udobola. Glavo mu je ovijal velikanski zelen turban, obšit s svilenimi in zlatimi nitkami. Poteze mračnega suhega obraza so mu bile grde in trde, kakor izklesane iz rjavega kamena. Rdeče pobarvana brada mu je segala malone do širokega pasu, kjer je tičalo močno bojno bodalo s slo-nokostenim ročajem, odičenim s srebrnimi arabeskami in sijajnimi rubini. Roke je stiskal v rokave svojega dolgega kaftana. Navada zapovedovanja je bila udarila njegovemu bitju očiten pečat neomajne energije in vladohlepnosti, pa tudi odurnosti, brezsrčnosti, sirovosti. Bali so se ga najbolj razuzdani turški divjaki; kakor plaha deca pred očetovo palico so trepetali pred njegovimi globoko udrtimi palečimi očmi, kadar so se v njih kresale iskre nagle jeze. Le tak mož, kakor Isa paša s svojim grozovito strogim, žgočim pogledom in ukazovalnim glasom, je mogel uzdati in krotiti podivjane čete.

Drug za drugim so prihajali poveljniki. Vsak se je globoko priklonil Isa paši, dvignil roko na prsi, k ustnam in čelu. Naposled so došli vsi trije glavni zapovedniki: Osman paša, Uzeir aga in Jusuf paša. Isa paši na levi je počenil Jusuf paša iz Maglaja, flegmatičen debeluh. Edino njemu je bilo žal, da ni bil ostal doma, kjer je živel lepo mirno in zadovoljno, ako ga ni ujezila katera izmed četvorice njegovih jezičnih krasotic. Naveličal se je bil napornega četovanja in želel iskreno, da bi bilo tega večnega dirindaja konec. Drugo častno mesto na preprogi je zasedel plečati in žilavi Osman paša, poveljnik vranduški; nosil je najlepše orožje in najlepšo opravo. Poleg njega je čepel mnogo mlajši Uzeir aga iz Travnika, visok in silno močan človek z divjim fanatičnim obrazom in ogromnimi brkami.

Zamorec je prinesel pred Isa pašo rjuho peska.

„Pozovi švabskega plemenitaša!“ mu je ukazal beglerbeg.

Pristopical je sloki vitez Erazem Frauensteiner, oblečen in oborožen kakor pravi Turek. Upala lica so mu žoltela in se gubala ko stare rokavice. Držal se je ponižno, vsiljivo prijazno. Globoko

se je priklonil Isa paši; potuhnjene oči so mu švignile zdaj na levo, zdaj na desno. Nagnil je glavo malo po strani in pričakoval nagovora.

Razen viteza Erazma Frauensteinerja so vohunili Turkom tudi trije pregnani krščanski duhovniki, župnik in dva prelata, in pa Korošec Miha Zwitter, ujet pred Novim mestom. Ta žalostna četvorica pa je bila daleč spredaj pred taborom; sploh pa je med vohuni prvakoval vitez Frauensteiner in dobival največjo plačo, ker je največ razumel o vojnih stvareh.

„Povej nam, kar si poizvedel!“ mu je velel Isa paša in ga ošinil s hladnim, zaničljivim pogledom.

Vitez Erazem je počenil in naglo razgrnil rjuho na preprogi. Potegnil je bodalo iz nožnice, poravnal z njim in z rokama pesek in z malo potezami narisal vanj Ljubljaničo in Ljubljano ter nako-pičil Grad in Golovec. Potem je jel na dolgo in široko pripovedovati, kar je vedel o utrdbah Ljubljančanov. Vsi so ga poslušali kar najpozorneje.

„Najslabše je mestno ozidje tukaj med Ljubljaničo in Vice-domskimi vrati, to je severni zid, čigar popravljanje je Židom vedno deveta briga. Tudi zapadno ozidje plemenitaškega oddelka ni posebno močno.“

„Koliko je sposobnih braniteljev?“ je vprašal Isa paša, ne da bi se ganil ali koga pogledal.

To vprašanje je pahnilo viteza v vidno zadrego. Potresal je pesek na „Golovec“ in „Grad“, kakor se igrajo otroci.

„To je težko povedati,“ je odgovoril naposled.

„Približno!“

„Vojakov najemnikov je okoli dvesto.“

„Ha ha!“ se je zasmel Uzeir aga. „Dvesto! Neverjetno! Budala krščanska! Ha ha!“

„Dalje, Erazme!“

„Meščanov je štiristo do petsto, nemeščanov in kmetov pa več tisoč. Oborožili so vse moške od petnajstega do šestdesetega leta.“

Isa paša je napol zatisnil oči; to je bilo znamenje ozlovoljenosti.

„Koliko topov?“

„Topove sem videl na Gradu štiri po šest centov, štiri po štiri cente in osem možnarjev. Pri vsakih mestnih vratih pa imajo po dvoje kač.“

Tiho je bilo v šatoru. Isa paša je zamišljen gledal Erazmov načrt v pesku.

„Dragi prijatelji!“ se je oglasil Jusuf paša s svojim debelim, gromkim glasom. „Iz vsega, kar smo tukaj slišali, sledi, da je Ljubljana dovolj zavarovana in da je brez topov ne moremo osvojiti.“

Osman paša je pritrjevalno pomajal z glavo. Isa paša pa se je ljuto zaletel v viteza: „Upam, da si nas prav poučil, sicer mi boš moral dati glavo!“ Pri teh besedah se je dotaknil svoje brade, češ, da ostane mož-beseda. „Gorje tebi, ako varaš nas tako, kakor svoje rojake!“

„Govoril sem čisto resnico,“ je hitel vitez Erazem in se trudil, da bi skrnil svojo preplašenost. „Povedal pa še nisem vsega. Poslednje dni je vse kar trumoma vrelo iz okolice v glavno mesto. Ljubljana je prenapolnjena. Meščani so upali, da dobe žita za dva meseca. Nekaj so ga pač prejeli, vsega pa ne; tudi se je potopila velika ladja pšenice v Ljubljanici.“

Isa paši se je razjasnil obraz, Jusuf paša pa ni nehal ugovarjati.

„Ljubljane vendar ne moremo oblegati dva meseca! Niti en mesec ne! V tem bi došla Ljubljančanom pomoč!“

„Ljubljana je bogata!“ je kliknil lakomni in skopi Isa paša. „Pomislite, kakšen plen pri trgovcih in po cerkvah, pri Židih in plemenitaših!“

„Brez topov ni nič!“ je basiral Jusuf aga. „Pustimo Ljubljano še letos. Vrnimo se prihodnje leto s topovi in s pripravami za podkope!“

Večina je odobravalta ta nasvet, vendar se je bala to priznati pričo Isa paše.

„Jusuf paša, ali so ti vtihotapili v sedlo amulet, ki je v njem skrita zajčja dlaka?“

Jusuf paša je leno grabil po pesku, se nasmehnil in zabasiral: „Plena in ujetnikov imamo že zdaj toliko, da jih komaj vlačimo s sabo. Prihranimo si tudi kaj za drugo leto!“

Zopet je bilo tiho v šatoru. Skozi vrzel šatorovega platna je posijal presvetel solnčni žarek na razgrebeni načrt Ljubljane.

Tedaj se je vzravnal Isa paša in zaključil zborovanje z odločnim poveljem: „Ako se nam ne vdajo Ljubljančani takoj, jih bomo oblegali teden dni in se zabavali po okolici. Nas je najmanj petnajsttisoč, sovražnika pa kvečemu tritisoč z vsemi petelini in petelinčki vred. Drugi teden navalimo na preobljudeno in gotovo sestradano mesto. Pokličite mi mojega pisarja! Hasan, krvi! Erazme, po baretno pero! Pergamena ima stavec sam.“

Isa paša je imel okoli stoinpetdeset redovnikov in drugih duhovnikov med ujetniki. Starega župnika Martina si je bil izbral za svojega pisarja.

Ko je dospel sivolasi sključeni starček, mu je ukazal Isa paša: „Napiši latinski: Neverniki! Nas je več nego petnajsttisoč konjanikov in imamo petnajst topov. Vdajte se turškemu orožju izlepa, sicer osvojimo Ljubljano siloma in razsekamo vse prebivalce na drobne kose. V imenu Allahovem: Isa paša.“

Stari župnik pa je dostavil s trepetavo roko v oklepaju takoj po prvem stavku: Turki nimajo niti enega topa. Ne vdajte se! Pomagaj Vam Bog!

38.

O wie ist da frost vnd leyden, wie ist auch da erschreckhen vnd kümmernuß! Wie ist auch da maniger smertzen vnd iamer, vnd manig hertzenlayd! O wie ist da groß trawern, klagen vnd waynen, vnd so vil ängstigung, truebsal vnd leyden! des kains menschen gemuedt gänzlich begreyffen, noch nyemandts so vil geschreybn noch gesagen kann noch enmag!

Kranjski stanovi papežu Sikstu IV. l. 1474.

Isa pašo je silno ljutilo, da sta bila zlasti Osman in Jusuf paša nasprotovala njegovi nakani. Nekaj časa je z Uzeir ago obsedel v svojem šatoru in srdito gnal svoje krive prste skozi dolgo rdečo brado.

„Jusuf paša naj bi bil ostal rajši doma pri svojih babah!“ je zagodrnjal z zagrljenim glasom. „Menda si domišlja, da je tako pretkan in moder, kakor Hadži Derviš efendija, ki je bil tako učen, da je znal govoriti celo njegov konj! In Osman je tudi tak modrijan.“

Ker se ni mogel znositi nad pašama, si je hotel ohladiti jezo nad ujetimi kristjani.

„Med ujetniki imamo mnogo takih, ki niso za nobeno rabo in le ovirajo hitro četovanje, ljubi Uzeir aga! Iznebimo se jih!“

„Tudi jaz mislim tako. Preveč vlačimo s sabo.“

Jusuf paša je zaploskal. Pritekel je črni sluga Hasan.

„Konja! Dva!“

Jezdila sta doli v Staje, v dolino, ki se razprostira med Rudnikom, Srednjim gričem in Debelim hribom od ceste proti Orljemu. Semkaj so bili Turki signali svoje robove iz Istre, Furlanije, Notranjske, Dolenjske.

Zatrepetali so povsodi, kjer sta prijahala mimo. Pokriti le z luknjastimi oznojenimi capami in mokrimi krili, vklenjeni v mrzlo železje, razoglavi, bosí, gladni, žejni, onemogli, hiravi, napol nagi, so se tresli od mraza, od slabosti, od krča, od mrzlice, od strahu. Preširoka koža se jim je gubala na izmozganih telesih. Obrazi teh živim mumijam podobnih nesrečnikov so bili tako umazani, usehli, premenjeni, da je komaj prijatelj spoznal prijatelja. Zbujali so obenem sočutje in gnus. Nad širokimi sinječrnimi koluti so jim buljile široma odprte ordele oči; ušesa so jim štrlela daleč od lobanje in se zdela mnogo večja. Jermenje težkih tovornih košar jim je bilo odrgnilo rame; od udarov in nesnage so se jim naredile črnave in uljesa. Venomer so kašljali, ječali, otresali ude z gnojnimi krastami, da bi odgnali strahovito mučilne muhe in mravlje. Mnogi so strmeli z uklonjeno glavo, s topim praznim pogledom v tla kakor trudna živina, prignana od daleč. Drugi, zblazneli od dolgega trpljenja, od bolečin in vednega strahu, so škripali z zobmi, sukali oči, včasí zatulili ali se zagrohotali, kazali obledelo dlesno in ponavljali vedno eno besedo ali oponašali glasove domače živine. Mlajši in krepkejši možje in fantje so bili priklenjeni z železnimi verigami drug ob drugega, po pet do osem ujetnikov okoli drevesa. Nemirnejši so bili okomatani s konjskimi komati in ojarmljeni z volovskimi jarmi. Turški konjaniki so jim v usta vtikali na sulice nabodene ostanke mesa, polne peska in ilovice. Nekateri so klicali Boga na pomoč; drugi so ga preklinjali. Zopet drugi se niso ganili in so mežali kakor v omotici: turške straže jim ponoči niso dale spati in metale glinaste kepe in kamene vanje. Nekatere bolnike in starce je bila neznosnih muk rešila smrt. Še vedno priklenjeni k živim trpinom, so ležali v travi, na mahu, odreveneli, z napetimi trupli in globokogubatimi, grozotno pretvarjenimi obrazi. Otvorjena so jim ostala osinjela usta in kazala žolte zobe; med upalimi ličnicami so moleli ostnati nosovi; odprte so ostale osteklenele, še ne izkaljene oči, tožeče, očitajoče obrnjene proti nebu. Najbolj shujšana so bila obličja mater, ki jih je neprenehoma trpinčil morilni strah za deco. hte so stis'ka le svoje otroke k sebi, da bi ogrele od mraza otrple in jih mirile, da ne bi jokaje razdražili Turkov; pestovale so jih in dojile, ali tem velim prsim so se bili malone že posušili vsi živi viri. Plakajočim dojenčkóm so turški stražniki tlačili ilovice v usteca. V gorenjem koncu doline so klečali duhovniki in menihi. Starim redovnikom je segala bela brada do verig ob pasu in se svetila ko

čisto srebro. Poluglasno, s povzdignjenimi rokami so molili molitve za umirajoče.

„Vse otroke do petega leta, vse bolnike in starce skupaj!“ je zapovedal Isa paša.

Ko so kristjani videli, da jih hočejo ločiti, so zagnali obupen jok. Dobro so vedeli, kaj pomenijo paševe besede. Kmetje, siromaki, ki svoje žive dni niso bili užili nič dobrega, so ganljivo prosili za življenje. Bolniki in starci so napeli svoje poslednje moči. Vzravnali so se, živi mrlič, zadržavali kašelj in se poizkušali smehljati, češ, da so še močni in zdravi. Zarožljale so verige; dvignile so se drgetajoče roke. Milo so prosile trpeče oči milosti.

Jusuf paša se je namrdal posmehljivo in dejal hladnodušno: „Koran veli: Častite le Allaha samega in ne stavite ničesar poleg njega in bodite dobrotljivi do staršev, do sorodnikov, do sirot, do siromakov, do soseda svojega, pravovernega ali krivovernega, do zvestih prijateljev, do popotnikov in do robov svojih, zakaj Allah ne ljubi oholih in ošabnih... Zato hočemo okrajšati slabotnim trpljenje in jim dovoliti, da se poslove. Glave v košare, da se razveseli padišah!“

Razkovali so spone in verige; silna žalost je prevzela vse, ko so se poslavljali na smrt obsojeni.

„Oče! Mati! Moj sin! Moja hčerka! Oh, moji otroci!“

Ali kmalu so ločile okrotne roke moža od žene, otroke od staršev, prijatelja od prijatelja. Zdajci pa sta dvignila Isa paša in Uzeir aga začudena glave. Slišala sta petje odondod, kjer so klečali duhovniki. Tako ubranih, tako vdanih glasov še nista bila čula nikoli nikjer. Pohlevno je pela z njimi krščanska množica, svečano tiho, kakor z drugih svetov. Dobro sta razločila ponavljane besede: „O Marija!“ Čudovito mehko in toplo so lili mili glasovi v mlado majnikovo jutro in rahlo, plaho trkali na srce. Zdelo se je, da to ganljivo petje raztopi ledene okove in obudi blaga čustva usmiljenja in človečnosti, čustva, ki tle v vsaki duši, akotudi siloma potisnjena na dno, dolgo zanemarjena, zamorjena, dvigne čustva, ki tle in svetijo kakor skriti biseri v temni globini divjega morja... Toda hitro sta obrnila paša in aga svoja konja in molče gledala v tla, kakor bi ju bilo sram hipnega ganjenja.

Medtem je stal Omar v belordecem turbanu in pisani janičarski opravi med rosno, še ne razvito praprotjo pod visokim borovcem, okrašenim z mladimi zelenimi svečami. S sanjavimi modrimi očmi je otožno gledal po divjem prabarju, kraljestvu povodnega moža.

Ponekod sta solnce in sapa polagoma razgnala meglo in odkrila gozdate hribe in gore, prirodni zid barske kotline; tuintam so se kakor srebrne latvice lesketala brezdanja vretja in poplavljene trate. Ljubljanice ni mogel videti; njena bregova so zakrivali hrasti in bukve, zasajeni od ljubljanskih čolnarjev, da je mogla burja manj nagajati veslarjem na visoko obloženih, jako velikih ladjah. Na zamlakuženih tleh so samovali topoli, bresti, jelše, vrbe, breze. Na severu je zagledal na jako temnem hribu nekaj rožastobelega, oblaku podobnega: jutranja luč je ozarjala ljubljanski grad. Tuintam se je pokazal del mestnega ozidja, streha, stolp. Malo niže pod Omarjem sta stala Osman paša in vitez Frauensteiner.

„Erazme, kakšen grad je ondi na levo od ljubljanske trdnjave?“ je vprašal paša.

„Tam je Rožnik; na vrhu stoji zapuščeni stari grad bratov Saurauov, pristava in hiralnica za neozdravne okužene bolnike, za gobave.“

„Tja menda ne bo silil Isa paša.“

Kar so zaslišali iz doline tiho, čarobno petje, kmalu potem pa tesnobne krike in obupne klice na pomoč, divje vpitje in vriskanje. Strahoviti vrišč in hrušč je naraščal čimdalje bolj, polnil vso dolino in kakor mrzla ostrina rezal v mozg. Zona je izpreletela Omarja. Na dolge črne trepalnice so privrele solze. Ves bled se je opotekal v šator.

„Kaj ti je, Omar?“ je jokajočega vprašal Osman paša, ko je prišel za njim.

„Ah, izgubil sem srebrno zapestnico, ki mi jo je podarila Arifa.“

„Eh, pa ti dam jaz drugo.“

Umolknilo je v dolini . . .

Isa paša je mignil. Zatrobil je rog; otožno je odmevalo po gozdovih. Konjaniki so razdirali šatore in vezali platno, osedlali konje, otovorili zvončkljajoče mule in ujetnike s košarami in bisagami, preprogami, uplenjenim pohištvom, polnimi kurniki in z vinskimi mehovi. V kratkem je bilo vse urejeno. Barjaktarji so dvignili zelenosvilene zastave prerokove in že je izginila prednja četa v prašnem oblaku.

Nemudoma so krenili tudi drugi oddelki po cesti, ki se je pela kakor lok proti severu. Konjaniki so sedeli z visoko dvignjenimi koleno po mongolski šegi v globokih sedlih na malih dolgogrivatih konjih, ki so bili vajeni slabih potov, skalovja in jarkov. V jutranjih žarkih so se bliskali in poskakovali krivi handžarji, sulice z zelenimi

zastavicami, veliki loki, puščice v tulih od lisičevine; okrogle tarče so se svetile kakor majhna solnca. Puške so imeli le malokateri. V pisani mešavini so se zibali rdeči, beli in zeleni turbani. Dirjali so po trije, štirji vštric in se previdno ogibali nevarnega močvirja, ki je segalo prav do ceste. Prestrašene od rožljanja orožja in od grmečega topota tisočerih konjskih kopit so nad mahovjem hrumeč in šumeč vzletavale neštete jate divjih labodov, čapelj, štokelj, gosi, rac in žerjavov ter kričeč presedale na travnike in vretja, tupatam varavo pokrita s tanko skorjo šašev, šotnih mahov in mnogolasov, z ločjem in bičjem, z algami, okraki in nežnobarvnimi cveti.

Vitki Omar je jahal na svojem iskrem belem Sarifu med Osman pašo in Uzeir ago. Oborožen je bil kakor drugi, le kopja ni imel nobenega. Od Sarifovega rdečega jermenja so visele zelene resice, od vratu pa rdeč trak z zvezdo in polumesecem.

Naenkrat se je Omar zganil. Voda potoka Malinice, sicer tako bistra, je tekla kalna, rdeča, polna krvavih pen preko ceste v barje. Izpodbodel je svojega konja, da je skočil čez potok.

Kmalu so prijezdili mimo požganega in razdejanega Rudnika pod hrib v senco. Mali Sarif je dirjal s kratkimi naglimi koraki, zdajpazdaj nagajivo pritezal uzde, spuščal lepo glavo k prsim in jo dvigal zopet veselo kvišku ter otepal z dolgim repom po muhah in obadih. Gost prah se je vznášal nad četami, okoli njih in za njimi.

Zadaj je mukala, meketala in beketala uplenjena živina, hripavi priganjači so vreščali, rjuli in s sulicami zbadali živali in težko obložene ujetnike, ki so pogostoma omahovali in pod težkimi tovari v dušljivem, skelečem prahu trudno dvigali otekle ožuljene noge nad kameni.

Plamteče oči konjanikov so sumljivo gledale na desno, na strme obronke Dolgega hriba. Nikjer niso videli žive duše ne bajte.

„Ta kraj je kakor ustvarjen za napad,“ je dejal Osman paša, obrnjen proti Uzeir agi. „Tisoč, dvatisoč mož bi utegnilo uničiti vso našo vojsko. Zagrabili bi nam pot spredaj in zadaj; izgubljeni bi bili vsi, kar nas je. Kam na desno v hrib? Kam na levo v močvirje? Pobili bi nas izlahka s skalami in težkimi hlodi, ali nas postreljali ko stekle pse — pa nas rajši čakajo za svojimi zidovi.“

Spustili so vajeti in skokoma drevili proti Rakovniku in proti Ljubljani. Konji so bili prašni od kopita do grive. V mestu so trobili rogovi.

Prednje čete so se ustavile na dolenjem delu Prul. Ondi so bili travniki mestnih očetov in mestni pašniki, imenovani Dolgi breg;

segali so daleč v močvirje. Tukaj, okoli sedanjega botaničnega vrta in deloma na njem so bili živinski sejmi. Premnogokrat poplavljena tla so bila mehka in mnogokod ugrezna. Radovedno in pozorno, toda obenem dokaj neveselo so gledali Turki proti zatvorjenim, Hrvaškim ali Pisanim vratom. Na mestnem ozidju so se lesketali ščiti in čelade v belem ognju kakor ogledala in sulice so se svetile ko šivanke. Za ozidjem se je kadil gost črn dim; Ljubljčanani so kuhali smolo in krop za sprejem sovražnika.

Isa paša je dal poklicati krivoustega Huseina, najspretnejšega lokostrelca, in mu velel, naj naveže župnikovo latinsko pismo na brezostno puščico. Nato je poslal golobradega Huseina in barjaktarja z belo zastavo proti Pisanim vratom. Pred njima je moralo hoditi pet ujetih mladih deklet. Ko so se dovolj približali mestnemu jarku, je sprožil Husein puščico s pismom preko ozidja. Kmalu je poslal ljubljanski sodnik odgovor po enakem načinu.

Stari župnik je raztolmačil njih pismo, ki je slovelo takole: „Krivoverci! Po starodavni šegi ne sprejemamo nobenih oboroženih nepovabljenih gostov. Vaši topovi so menda na luni. Svetujemo Vam, da se neutegoma izgubite tja, odkoder ste se priklatili, sicer boste morali peš in brez glave v peklenski ogenj. Amen.“

Divje so zatulili Turki, ko so slišali ta žaljivi odgovor. Vsi besni so planili posamezni oddelki v nerednih skupinah proti jarku. Bliskoma so dirjali ob ozidju in prožili goreče puščice, ovite z ožveplanim in osmoljenim predivom. Strelisce so se tresoč zabadale v krove, toda unele jih niso, ker so bile strehe pokrite z mokrimi kožami in namočenimi cunjami. Še preden so mogli vsi sprožiti svoje loke, je zašumel iz mesta po zraku oblak streljic; iz puškarij je šnil ogenj in dim, počile so težke puše in več konj in jezdecev se je valjalo na tleh. Naglo so pobrali mrliče in ranjence in se umaknili. Isa paša je prisegel pri svoji bradi in pri svoji sablji Ljubljčananom strašno osveto.

Dolga, nepregledna truma je zadirjala po cesti, v ostrem kolenu vodeči med Gradom in Golovcem ob potoku proti Poljanam. Nekateri so krenili po grajski poti, pa so se kmalu vrnili, ker so jih bile ustavile globoke in široke volčje jame, pasti, močni trnki za noge in trizobati železni „konjači“. V soteski je stala samo hiša ljubljanskega rablja, obenem konjederca. Takoj so mu zapalili zapuščeni dom.

Isa paša se je utaboril s tretjino konjanikov na Poljanah za vasjo in za velikanskimi kupi gramoza.

Drugi dve tretjini sta presledkoma prebrodili in preplavali Ljubljano, ki je bila zunaj mesta jako široka; desni strmi breg je segal malone do Poljanske ceste. Iz reke sta molela blizu šentpeterske cerkve dva podolgasta „gosja“ otoka; nekoliko više gori je bil tretji. Ti otoki so Turkom jako lajšali prehod čez Ljubljano. Na Gradu so jeli grmeti topovi, ali prepozno; krogle so padale v valove, na otoke in na bregova, da je škropil pesek, prst in voda daleč naokoli. Ljubljanci se niso prav upali streljati zaradi ujetnikov.

Turki so hiteli skokoma po ledini mimo šentpeterske cerkve, župnišča in ograjenega velikega pokopališča. Na starodavnem šentpeterskem predmestju je bilo vse tiho in prazno, nikjer se ni kadil dim iz dimnikov, nikjer ni bilo žive duše; vsa vrata in okna so bila zaprta in zabita.

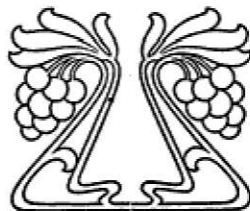
Kakor povodenj so se razlili Turki po Ljubljanskem polju. Kamniške planine je ogrinjala napol prozorna megla. Že oddaleč so uzrli na Friškovcu ograjen prostor z visokimi trinožnimi vešali in odrom.

„Kaj je to?“ je vprašal Osman paša viteza Frauensteinerja.

„Morišče za hudodelnike, ki jih tukaj obešajo in obglavljajo. Ponoči straši tod okoli. Velika bela žena z razbeljenim srpom šviga tiho ko sova okoli vešal. Spremlja jo velikanski črn pes z ognjenimi očmi in gorečim gobcem. Od enajstih zvečer do ene popolnoči se ne upa nihče tod mimo.“

Pri Friškovcu se je obrnil Jusuf paša z drugo tretjino po žitnem polju preko Šentjanževe poti ali Kravje doline, skozi Blatno vas in preko Kriške (Dunajske) ceste proti Jami v Gorenji Šiški.

Osmanov oddelek pa se je ustavil pri Svetem Krištofu v veliki jami, ki so iz nje izvažali Ljubljanci pesek in gramoz za svoje hiše in ceste. Daleč na okoli so Turki postavili šatore malone do starodavnega lesenega pekovskega križa, kjer sta se cepili Kriška cesta in pot proti Klečam. Širno polje se je zdelo polno rdečih makovih cvetov. Nad ljubljanskim gradom pa je poleg novih zlato-modrordečih praporov kljubovalno in ponosno plapolala tudi velika stara belomodrordeča zastava kranjskih stanov.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

39.

Sy vienngen yeden Mann, alt und Chindt habend sy getodt, und annder Volckh alles mit Inn gefuert, dye Kind an die Zewn gespist, und in die Lackhen vertretten, Frawen in den Kindlepetten verfuert, die Kirchen alle verprannt und perawbt, Gotz leichnam unmasslichen geschmacht, Frawen und Junckfrawen zw todt geprawt . . .

Župnika J. Unresta Chronicon Austriacum.

Nad širnim Ljubljanskim poljem je lesketal v ponedeljek po Te-lovem, 3. junija 1472. leta Gospodnjega izredno krasen dan. Sicer tako mirno in tiho ravan je oživljalo neprestano vrvenje in gibanje. V jami pri Svetem Krištofu in daleč naokoli za njo je belel šator do šatora in povsodi so švigali urni mohamedanski jahači križema po pomandranih njivah in tratah.

Ujetniki so morali zgraditi okope pred jamo, pa tudi debeli, visoki nasip od peska, butar, kamenja in hlodov pred Osmanovim škrлатаstim šatorom, razpetim na severnem delu velikega taborišča. Ljubljanski možnarji so grmeli le poredkoma; previdni branitelji so hranili strelivo za skrajno silo.

Osman paša je sedel razoglav, s podvitima nogama na pomarančasto rumeni svilnati blazini in računal na rovaš, koliko utegne izkupiti za robe in robinje; nato je ugibal, koliko enako oblečenih ugrabljenih dečkov in deklic bo mogel pokloniti sultanu. Pred pašo je klečal stari sreepooki sluga Ilmihal; odložil je okrašeno usnjato brivsko latvico in jel z neznano važnim, skrbnim obrazom briti svojega gospoda. Delo mu je uspevalo tako lepo, da se je sam naslajal ob njem in ves blažen počasi pomikal svoj jezik med ustnami od kota do kota. Obenem je pazil, da ne bi prekucnil hrastovega torila z velikimi žoltimi jagodami mandragorovimi, katere je rabil Osman paša vsak večer za uspavalo. V ozadju je na preprogi ždel Omar, zamišljen, z uklonjeno glavo; male roke je sklenil pod levim kolenom. Ohlapna temnozelena janičarska suknja, segajoča mu dopod kolen, in široke rdeče hlače so uspešno utajevale oblike mladega dekleta. Od zunaj so se slišali raznoteri glasovi živahne množice, govorjenje, klici, žvižgi, udarci, grohot, škripot, ropot. Zdajinjzaj je mlačen popoldanji piš zazibal zaveso in dovajal

močan duh po lesu, usnju in konjih. Včasih je ob platnu nežna cvetlica zanihala višnjevo glavico; Omarju se je zdelo, da ga vprašujoče pogleduje zagonetno modro oko.

Že cel teden so taborili Turki pred Ljubljano. Vsak dan so se shajali paše in Uzeir aga v taboru za Poljansko vasjo. Načelniki so primerjali Isa pašo ljutemu risu, Osmana ponosnemu levu, Jusufa lenemu medvedu, Uzeir aga pa nenasitnemu volku.

Ko so oplenili in opustošili mestno okolico, so morili in ropali ob Savi do Kranja, do Radovljice in po Savinjski dolini dopred Celja. Ogibali so se utrjenih mest in gradov. Iztaknili so pa vsako še tako skrito vasico na visokem hribu ali v samotni dragi. Ujetniki, privezani na stremene ali za konjske repe, so jim morali kazati skrivališča znancev po rupah, duplinah in tokavah. Mnogo so zasačili seljakov, ki so se bili vrnili domov, meneč, da so Turki že izginili iz dežele. Povsodi so upepelili hiše, hleve, skednje, kozelce, uljnjake, cerkve, kapelice, znamenja, zasuli korita in vodnjake, posekali sadno drevje. Blizu gorečih sel in vasi so se vnele cele šume. V strahotni krasoti so plameneli široki velikanski ognji daleč v temno noč. Povsodi so pohotni konjaniki lovili žene in dekleta ter se z ostudnim grohotom in nesramnimi kretnjami rogali obupanim žrtvam pričo njih mož in ženinov in staršev. Povsodi so pobili pastirje, poklali prašiče in odgnali čede. Prizanašali niso nikomur, niti bolnim materam, niti dojenčkom, niti zarodkom; nabadali so jih na sulice in jih metali po kolovozih. Zlasti so besneli in divjali, kadar so bili pijani vina in hašiša. Posebno neusmiljeno so mučili stare mašnike in jim trli pokajoče kosti, preden so jih poklali. Povsodi so znamenovali njih pot plameni, mrlič, gavrani.

Neznosno je trpel Omar, kadar je moral biti priča silno gnusnim in ostudnim orgijam. Tedaj se je bal tudi Osman paše, ki je bil ob takih prilikah ves izpremenjen. Trla ga je obupna žalost in mučile so ga strašne misli: „Zakaj morajo ubogi kristjani trpeti tako silno, huje nego živina? Zakaj jim ne pomaga vsegamogočni, preusmiljeni Bog? Ali sta vendarle dva stvarnika in ali je Allah močnejši? Zakaj dovoljuje Bog, da moram tako hudo trpeti tudi jaz, ki nisem storil nikomur nikdar nič žalega? Zakaj je na svetu morje žalosti in komaj studenček veselja?“

„Ali si bolan, dragi moj Omar?“ je vprašal Osman paša, ki je včasih od strani pogledal svojega miljenca.

„Nisem, hvala bodi Allahu!“ se je odzval Omar, pokimal po turški šegi v znak zanikanja in prožno skočil na noge. Njegove

kretnje so bile docela fantovske. Dolga ježa, napori četovanja so mu vzeli vso dekliško gracijoznost.

Sluga je oplaknil pa obrisal paši gladko obrito glavo in mu pomagal omotati turban.

„Dobro, Ilmihale! Zdaj pa le k Savi! Ne mudita se mi dolgo! V kratkem dospe Isa paša.“

Odšla sta in odvezala svoja dva konja in paševega vranca Atmadžo ter odjezdila med šatori. V taboru se je vse gnetlo in motalo, ljudje in živina. Pod visečimi kotli je v pepelu tlela žerjavica. Robje so tesali dolge leštve in delali smolne vence za napad na Ljubljano. Nekateri sinovi prerokovi, premagani od žlahtnega samostanskega vina, so ležali v umazanih, povaljanih opravah znak ob šatorih in smrčali naporno in dolgovezno; pravi mohamedan sicer ne sme piti nikakršnih opojnih pijač, ali žejni grešniki so se tolažili z zaupno domnevo, da jim dobri Allah spričo njih velikih zaslug za pravo vero prav rad odpusti tak majhen grehek, kakor je uživanje trtne kapljice. Od vseh strani so prihajali četaši; vračali so se tudi ogleduhi, ki so vrebali in vohunili okoli ljubljanskega ozidja povsodi, koder jih ni oviralo ugrezno mahovje in močvirje.

Lep je bil dan, ali jako vroč. Noben oblak ni kalil čudovito jasne neizmerne višnjine, ki so se po njej prožile in zatrepetavale pretanke zlate strunice. Tako sijajen in tako prozoren je bil čisti vzduh, kakor za vedrih dni jesenskih. Veliki vrt kranjske dežele, plodovito Ljubljansko polje je bilo domala opustošeno. Pločate podkve turških konj in noge ulovljenih kristjanov so bile pomandrle visoko žito in travo. Nikjer naokoli ni bilo več ne lične vasice, ne prijazne cerkvice. Izza ožganega golega drevja so otožno gledali kupi pepela, oglja in očrnelega zidovja. Zbežale so čebele; prepelice, jerebice in škrjančki so zapustili pohojena gnezda.

Rad je gledal Omar svečano tihe gore, ponosne planine; naslajal in zamikal se je ob prirodni lepoti, pozabil bedo in gorje mlade duše. Kolikokrat je gledal to ponosno nedostopno krasoto — nagledati se je ni mogel. Ali še nikdar se mu ni zdel gorski svet tako čaroben kakor danes. Zamaknjen je motril te holme in brdine, te griče in hribe in gore, motril in občudoval ogromni čarovniški grad, Kamniške planine s skalovitimi strminami in globoko ubrazdanimi goljavami, z orjaškimi stolpi in okopi v stoterih barvah, lučih in sencah, v megleni daljavi pa gorenjskih velikanov ledene palače, in za tankim, tankim vilinskim pajčolanom Triglav s prebelim turbanom.

„Kako lepo!“ je vzkliknil mladi jezdec. „Ilmihale, poglej no! Kako lepo!“

„Mhm, lepo vreme nam je naklonil Allah,“ je odvrnil sluga suhoparno.

„Gore poglej, gore, planine!“

„Planine, gore,“ je kisló zagodel pusti dedec. „Kaj bi, gospodine mladi, s planinami? Planina je planina, gora je gora. Ta je malo večja, druga spet malo manjša; tukaj se pehaj navkreber, tam lazi spet doli: nerodno jezdecu in konju. Pameten konjanik ljubi ravnino, planjavo; ne mara gora. Ako bi bil jaz vladar sveta, bi morali robje razkopati vse hribe in gore, da bi bila lepo ravna vsa zemlja od polnočnih krajev do poldanskih, od jutrovih do večernih.“

„Ozri se na polnočno stran, nekoliko na levo! Tam je kraljestvo nepremaganega zlatoroga. Iz krvi zadete živali niknejo rože, od njih ozdravi ranjena žival mahoma in pahne drzovitega lovca v prepad. Tako so mi pravili ujetniki.“

„O, ta je pa že bosa,“ je zabavljal modri Ilmihal.

Slugova smešna suhoparnost je udobrovoljila Omarja, da je bil vesel vsega, karkoli je videl. Jahala sta skozi jako visoko rž, ki je včasí zavalovala kakor razburkano jezero. Na sivozelenih bilkah so jezdili krasno pisani polži in ošabni presvetli žužki v gizdavih suknjicah. Ob klasju so podrhtavali rumenkasti prašniki, prenežnim zastavicam enaki. Spodaj je sinjela modrica in gorel mak. Ondukaj, dovolj daleč od tabora, so petpedikale v žitu prepelice, v jasnih višavah pa so drobili nevidni škrjančki in peli himno radosti, peli himno svobodnega življenja. Pot je vodila navzdol proti šumeči Savi. V bližnjem gozdu so peli močnoglasni, veseli ščinkavci in kukale žalostne kukavice; v bukovju so ganljivo žvižgali očka kos in pripovedovali zali mamki pa porednim otrokom cele povesti. Po travnikih, osutih z rumenimi zlasticami, belim rmanom, lilastimi kolobarnicami in sivkasto okučmanim regratom, so godli trdovratno zaljubljeni murni.

Kmalu sta bila na bregu Save, kjer so bila peskovita tla vsa razhrojena od širokih turških podkva. Vtopljen v svoje misli, Omar skoraj ni vedel, kdaj sta napojila konje in krenila nazaj proti taboru. Kakor lična igrača se je od modrine odražal ljubljanski Grad s svojimi sivimi zidinami, temnim drevjem in svetlozelenimi travniki med plešavim Golovcem in širokoplečim temnomodrim Krimom v zaledju.

„Ah, da bi bil to grad mojih sanj, grad mojih staršev!“ je vzdihnil Omar natihoma. Kadarkoli je jahal v tej smeri, vselej mu je odkrila mlada duša iz žalostne tesnobne resničnosti v mikalni lepši svet svobodne domišljije in zasanjala o krščanskem junaku. Zaigrala mu je živa fantazija in mu pričarala viteza, mladega kajpa, lepega seveda, pa še prav posebno lepega, hrabrega in obenem tako blagega, kakršnih je bilo žalibog le malo vitezov na svetu. Ta vzorni mladenič pridrevi na krasnem konju s svojimi hlapci v turški tabor, Omar se mu da ujeti — o kako rad! Z Bogom, Turki! — Bridko se je nasmehnil, ko se je lepa utvara razblinila v strašni, strašni prazni nič.

Solnce je bilo komaj za dve pedi nad Polhograjskimi Dolomiti, ko sta prijezdila Isa paša in Uzeir aga z veliko tolpo konjanikov in še večjim krdelom urobljenih Gorenjcev. Boljše je dal Isa paša nemudoma odgnati proti Poljanam. Izredno resen mu je bil okoreli demonski obraz, ko sta se pozdravila z Osman pašo. Kristjani, trudni od dolge hitre hoje, so strahoma pričakovali, kaj bo. Vsi so bili uverjeni, da je Isa paša pravi živi Satan. S povešenimi glavami, s trepetajočimi koleno so stali pred njim. Prsi jim je tesnila strahovita bojazen.

„Odvežite jih!“ je ukazal Isa paša. „Ljubljanci zapirajo ujete Turke v ozkih podzemnih ječah na Gradu, da se reveži mučijo in počasi umirajo od lakote. Mi nismo tako neusmiljeni.“

Radostno so se nasmehnilo oznojeni prašni obrazi, hvaležno so se ozirale plahe oči v pašo; on pa se je namrdnil zaničljivo in gledal čeznje proti svetega Petra cerkvi.

„Ondi so vse kočje prazne, kakor bi bilo vse izumrlo,“ je dejal in pokazal proti šentpetskemu predmestju. „Ali znate dobro teči?“

Izmučeni ujetniki so molčali in se boječe pogledavali. Hoditi so bili morali že dolge, dolge ure in večkrat tudi teči.

„Tecite!“

Nekaj trenutkov so obstali vsi kakor ohromeli.

„Tecite!“ je zarohnel togotni paša.

Navzlic morilni žeji, navzlic gladi in utrujenosti so jeli bežati krepkejši in pomagali slabotnim. Vsak čas se je kdo spotaknil ob grudi ali kamenu in padel; rojaki so ga dvignili z veliko muko in sopihali z njim dalje preko podrtih plotov in skozi trnove ograje. Konjaniki so se norčevali in grohotali za njimi.

Vsi zasopeni, raztrgani in opraskani, so se poskrili nekateri po šentpetrskih kozolcih, senicah, hlevih in listjakih. Drugi so s

poslednjimi močmi ulomili vrata in se skrili v podstrešjih in kletih. Mnogi pa so napol blazni begali po Svetega Petra cesti proti Šentjanževi vasi; toda že pri Ajdovem zrnu so jih prestregli sovražniki.

„Turki! Turki!“ so kričali ujetniki. „Bežite! Skrijte se!“ Ali nikamor več niso mogli, niti v stran, niti k Ljubljani. Zemlja se je potresala od tisočero kopit; sulice in goreče puščice so zveneč drgetale v lesenih oknicah in vratih.

Isa paša je bil ustavil svojega konja pred svetega Petra cerkvijo. Poleg njega so bili Osman paša, Omar in Uzeir aga. Vsa bleda, kakor bi bila vstala iz groba, je pribežala mlada mati v raztrgani kočmajki, z razgaljenimi prsmi. S svojimi razpletenimi dolgimi lasmi je zakrivala golo, komaj dvoletno dekletce. Silen strah ji je pretvarjal obraz. Težko je dihala; dušili so jo vzdih in solze, ki jih je zadržavala z veliko muko. Trepetaje je pokleknila pred Isa pašo.

„Gospod, gospod . . . usmili se nas!“ je jecala presledkoma. „Ko črna živina ti hočemo delati. Prizanesi nam! Pusti nam edino, kar še imamo, življenje in otroke! Spomni se svojih otrok! Spomni se svoje matere!“

Uzeir aga se je ugriznil v gorenjo ustnico; njegovi starši so mu bili umrli še kristjani.

„Bolje znaš brusiti jezik nego vsak vaš pop,“ se je posmehoval Isa paša in nadaljeval glasneje: „Kristjani ne molite pravega Boga, imate lesene bogove, naslikane malike. Zato se bo zverjad in gadja zalega plazila po vaših porušenih domih in cerkvah; popotnik bo slišal po vaših selih le krokotanje gavranov in videl kupe razvalin. Kje je zdaj vaš Bog, kje vaši svetniki, kje vaš papež? Kje je vaš cesar? Kaj vam pomagajo vaši švabski knezi, kaj vaši grofi, vitezi in taborski gvardijani? Kaj vam pomagajo vaši neumni škofje, vaši prelatje in opatje? Kaj vam hasnejo vaše molitve, romanja, zaobljube, procesije, vaši odpustki, vaše maše? Kdo sliši vaše prošnje? Skrij se!“

Bežala je kar najhitreje in izginila za ogalom. Za njo je planila četa divjih Albancev in martolosov. Skakali so raz konje in sekali po proseče povzdignjenih rokah klečečih kristjanov, stopali otrokom na usta, jih butali ob stene, natikali na plotove in brisali krvave sablje ob ženske lase. Žene so onemele od smrtnega strahu. Pokrile so si glave s predpasniki in rutami, da ne bi videle strašnega mesarjenja in umirajočih, ki so grgrali v rdečem blatu. Zatiskale so si ušesa, da ne bi čule preletečega kričanja in jokanja, ki se je zaslišalo zdaj tukaj, zdaj tam in umolknilo mahoma. Onemogle, nepremične, brezvoljne so čakale smrti, kakor čaka zvezana žival

mesarski nož. Kri je izdolbila dolge struge v pesek in prah in se stekala v velike mlake.

Omar je videl vse kakor v megli. Od silne razburjenosti mu je močno utripalo srce; težko je sopel in naglo. Ustne, roke, vse je drhtelo na njem. Čutil se je slabotnega, omamljenega. Bal se je, da omedli.

Počasi je jahal za hišami, kamor se je ljubilo Sarifu. Konj je krenil na ozko stezo med dvema napol sežganima kočama. Na tleh je videl Omar kup osmojenih cunj, čepinj, polomljenega pohištva in polno ugaslih zažigalnih puščic.

Za kupom pa je ležala ona mlada mati, mrtva, v ožgani obleki, brez obrvi, brez las. V njenem levem očesu je tičala puščica. Tanka mrežica strjene krvi ji je opregala sence, levo lice in vrat. Njeno desno oko je gledalo začudeno in prestrašeno v tajnovite daljave veseljnosti. Osinjela mala usta so bila odprta, kakor bi hotela vsak čas poklicati na pomoč. Leva roka je bila pooglenela in opekla do komolca, desna pa, drobna in majhna, toda od trdega dela žuljava, je še mrtva krčevito držala odsekano detinjo ročico. Dva koraka od nje je ležalo malo dekletce z razbito lobanjo. Zid je bil oškropljen s krvavimi možgani; po njih so se pasle velike črne muhe.

Omar je obledel. Tilnik in hrbet mu je preletel leden mraz, da je zatrepetal život. Prevzela ga je neznana trudnost. Vse se mu je jelo sukati pred očmi in se nanagloma pogreznilo v temo. Kolena so mu drhtala, omahnil je, izgubil levi stremen, potem tudi desnega, počasi polznil iz sedla in padel pod konja. Kakor iz velike daljave je slišal zamolkel hrup, pojemajoč šum kipečega vodovja in gluha noč mu je objela duha. Sarif je uklonil lepo glavo k njemu in ga vohnjajal s širokimi nozdrvmi. Ni se ganil od svojega mladega gospoda; gledal je žalostno na vse strani in včasi so prihajali kratki globoki goltniki iz njegovega grla.

Tako ju je našel Ilmihal. Naglo je obrizgal nezavestnemu čelo in senci z vodo iz svoje čutare in ga klical. Bal se je, da je omedleli po nesrečnem slučaju ranjen. Hotel mu je odpeti telovnik in mu razgaliti naporno sopeče prsi, ali že se je Omar ovestil. Zadrgetal je, ko se je zavedel, v kakšni strahoviti nevarnosti je bil pravkar. Pil je iz čutare.

„To je storila vročina, soparica, gospodine mladi! Dobro bi bilo, odpeti tesno spodnjo obleko.“

„Ni treba, hvala ti, Ilmihale! Odleglo mi je.“

Zajahal je zopet Sarifa in odjezdila sta nazaj proti cerkvi. Večerilo se je. Lahne nizke meglice, nežne ko dih, so se vznášale nad Ljubljano in jele opregati Grad.

Isa paša je motril pokopališče, cerkev in župnišče. Svetega Petra cerkev, pred dobrimi desetimi leti še farna cerkev ljubljanskega mesta, je slovela že v XIII. stoletju za najznamenitejšo vežo božjo na Kranjskem. Pri šentpetskem kamenu so krstili novorojence Ljubljančanov in okoličanov; v šentpetsko cerkev so hodili k izpraševanju, spovedi in porokam ljudje iz mesta in s kmetov; okoli šentpetske cerkve je bilo največje ljubljansko pokopališče za meščane in okoličane, za bogatine in siromake. V zidano ograjo in v zunanje stene hrama božjega so bili vzdani lepi in dragoceni nagrobni spomeniki. Poleg cerkve je stalo staro župnišče z majhnimi zabitimi okni in vrati. Ob zidu so bila zložena drva iz gozda šentpetske fare na Rožniku.

„Kaj je obljubil naš presvetli sultan Mohamed Drugi?“ je začel Isa paša po dolgem molku. „Prisegel je pri bradi prerokovi, pri glavi očetovi in naročju materinem takole: Obetam in prisegam, da nočem prej ne počivati, ne pokusiti slastnih jedi, ne poželeti nič prijetnega, ne storiti nič dobrega, niti se obrniti proti zapadu – dokler ne porušim in s kopiti svojega konja ne porazgazim lesenih, železnih, srebrnih in naslikanih bogov, ki so jih z rokami naredili častilci Kristusovi, in dokler ne izbrišem s sveta vseh njihovih pregreh od izhoda do zahoda!“

Fanatiku so se zaiskrile oči. Vzel je Arnavtu lok in prvi sprožil gorečo strelico na streho hiše božje. Kričeč so ga posnemali konjaniki. Nekatere puščice-vžigalnice so priletele v line; zadeti zvonovi so zaječali kakor trpeča živa bitja. Zlodeji so razbili vrata in drevili na grobišče. S handžari in sekirami so razsekali in razmetali lesene križe in rožne grme, pomandrali cvetlice in ulomili skozi ozka pa visoka gotska vrata v cerkev. Opljuvali in oskrunili so oltarje, zasramovali, zasmehovali in omadeževali podobe in kipe. Popadla jih je blazna strast uničevalnosti. Razbijali so svetilnike in svetiljke, kadilnice, monštrance, pozlačene okvire, stojala za mašne bukve in metali marmornate oltarne ploče ob visoke stebre, ki so nosili mrežasto obokani strop. Odsekali so svetnikom in svetnicam nosove, brade, roke in jim iztaknili oči. Zastavo Matere božje pa bandero žebjarjev in kovačev z njih patronom, svetim Eligijem, so raztrgali in navezali kose konjem na repe. Svetinje in najsvetejše so teptali z nogami. Trojica je lomastila na leco, se spakovala in

oponašala krščanske duhovnike; pod pridižnico so rjovel, plesali in se smejali oponašalcem. Tolpa je prihrumela v žagrad, razbila zaklenjene omare in uplenila dragocene mašne plašče, kelihe, patene. Preiztaknili so vse kote. Naposled so razdrobili visoka, pisano poslikana okna, razsekali klopi, spovednice, leco, raztrgali bukve, vence in šope, nanosili sena, zmetali nanj vse, kar je moglo goreti, in zažgali s cerkvenimi svečami. Šele gosti dim in neznosna vročina sta jih prepodila iz božjega hrama.

Skozi razdrobljena okna so bruhnili dolgi rdeči jeziki; ob zidovih se je valil bel, rdečkasto obrobljen dim naravnost kvišku, otkal zvonik in zakril gorenji del cerkve. Nemirno je hrzal Sarif; iskre so letele dopred njega. V kratkem so odeli velikanski plameni vso cerkev¹. Daleč je sijala žarka svetloba v strahoviti krasoti in pošastno ozarjala okolico in divje obrazè, trepetala na handžarih in tarčah.

Nenadoma je jela pihati večerna sapa. Zdaj je razganjala besneči plamen in dim, kakor bi hotela pogasiti požar, zdaj tlačila sajaste oblake do tal, zdaj jih je nosila naravnost kvišku proti zvezdam, zdaj jih trgala in odvajala preko Ljubljanice proti mestu in Gradu. Ali čim huje se je zaganjala v zubelj in dim, tem bolj sta rasla. Goreča cerkev je svetila kakor velikanska baklja. Okajeno zidovje je razpokalo od grozne vročine; iznad strehe so švigale in padale venomer iskre, vroč pepel, žerjavica, saje. Razburjeni konji so nemirno prestopali, puhali in kopali s prednjimi nogami. Turki so se morali umakniti daleč na polje. Grozotno je pokalo tramovje. Izprva rdeči zublji so sevali zdaj z belo svetlobo v temno noč.

Že sta gorela tudi župnikov dom in pristava. V pekoči žarini so popokala okna in padla pred hišo. Mahoma so opredli požrešni plameni leseno streho. Pogorela so vsa stara pisma, listine in beležki najstarejše fare na Kranjskem.

Zdajci je zagrmelo v zvoniku: z visokega zvonišča so treščili napol raztopljeni težki zvonovi. Skoraj potem se je udrla in sesula cerkvena streha in sijajen rdeč dež je siknil in zašumel iz ogromnega ognjišča na vse strani.

Iztočnik je naglo širil požar od hiše do hiše po šentpeterskem in sosednjem šentjanževem predmestju. Goreti so jele tudi vse one

¹ Kamenita spominska ploča na desnem zidu pri desnih vratih šentpeterske cerkve kaže napis: ANNO 1472 DEN 3. IVNII IST DIESES GOTTSHAVS S. PETRI ALS PFARKIRCHEN DER STAT LABACH VON DEM ERBFEINDT CHRISTLICHES NAMENS DEN TVRCKEN ABGEBRENT VND VERHERT WORDEN. 1618. Vzidati jo je dal škof Tomaž Hren, kakor priča druga letnica.

koče, ki se niso bile vnele od turških vžigalnih puščic. Dolga stena plamena in dima je segala od svetega Petra cerkve do avguštinškega samostana blizu špitalskega mostu in do njegove cerkvice, ustanovljene od celjskega grofa Hermana in kranjskega deželnega glavarja, in posvečene svetemu Martinu in Janezu Krstniku. Daleč naokoli je žarelo nočno nebo; velikanski dim, pomešan z iskrami, se je valil proti Šiški kakor iz vulkana. Turki so tulili in vriskali od strastnega veselja.

Z zadovoljnim obrazom se je obrnil beglerbeg k Osman paši in mu velel tako na glas, da so mogli slišati tudi drugi: „Moji ogleduhi so mi javili, da tare Ljubljančane že huda lakota¹. Zarana ne poje noben petelin več in v vsej Ljubljani ni več ne nobenega živega psa, ne nobenega mačka. Revnejši ljudje že nimajo jesti nič drugega, nego ostanke, ovsenjak z otrobi, luščinami, plevmi, mekinami, hrastovo skorjo in kuhano travo. Poročili so mi pa vohuni tudi, da sta na Koroškem nabrala Krištof Ungnad Soneški pa Viljem Šenk Ostroviški dvajsettisoč meščanov in kmetov in da nameravata prihiteti preko Ljubelja in skozi Kokro otemat Ljubljano. Obtemtakem je skrajni čas, da navalimo na Ljubljančane, najbolje že kar zajutra v megli! Treba je kajpa skrbeti za pazljive patrole in straže...“

Paši sta odjahala vsak v svoj tabor. Izpod kopit se je dvigal črn ogelni prah in saje. Ožgano drevje je bilo golo kakor pozimi. Ves večer je čutil Omar grenkobni, trpki dim okoli sebe in vso noč se mu je sanjalo o nesrečni mladi materi pa o velikanskem požaru.

40.

Drugo jutro so se dvignili Turki iz vseh treh taborov zaeno, da bi napadli Ljubljano od vseh dostopnih strani: Isa paša pred Poljanami in frančiškanskim samostanom, Uzeir aga pri Pisanih vratih in na Prulah, Osman in Jusuf paša pri Vicedomskih vratih pa ob zapadnem in južnem ozidju pred Gradiščem in Krakovim.

Isa paša je bil jako slabe volje. Snoči so mu donesli vohuni novico, da so poslali Štajerci Ljubljančanom sokola z listkom, ki jim je oznanjal, da jim prihite vkratkem pomagat tudi oni; naj se zatorej ne podajo, ampak naj vztrajajo junaško. Nič manj ni jezilo paše, da jutranja megla ni bila tako gosta, kakor je bil pričakoval;

¹ Še dandanes jedo na Veliko nedeljo po starih hišah v Ljubljani in drugod za prikuho razsekljane posušene repne olupke, takoimenovano alelujo, v spomin na lakoto leta 1472. za enotedenskega obleganja Ljubljane po Turkih.

komaj so zapustile njegove čete tabor, že je jela giniti in odkrivati okolico: Le mesto in Grad je odevala siva odeja.

Tiho so jahale Isove čete izza Poljan. Nad Ljubljnico so se trgale in zopet spajale lahne meglice, kakor dih povodnega moža in vil. Živahno so fofotale zastavice na sulicah kakor privezani nepotirji, konjski repi na praporih so se zvijali kakor kače. Preko reke je dovajal veter rezki, zagoltni duh še zmerom kadečega se in tlečega požarišča na šentpetrskem predmestju.

Konjaniki so si bili namazali svoje male okrogle tarče na zunanji strani in na robih z lojem, da bi laglje odpolzele sovražne strelice in sulice. Kar najtiše so se bližali okopom in ozidju, ki je varovalo frančiškansko cerkev, pokopališče, vrt in samostan pred Poljanami. Upali so, da osvoje te nezidane nasipe in utrdbe s prvim naskokom.

Isa paša je včasi zadrhtel od nepotrpežljivosti, od maščevalnosti in od plenaželjnosti. Kar se je zganil: v frančiškanskem zvoniku je jelo biti plat zvona. Vkratkem je pozvanjalo tudi na Gradu, v Šenklavžu in pri sveti Elizabeti v meščanskem špitalu.

Poslal je dolgo vrsto najspretnjših puščičarjev proti utrdbam, zgrajenim od kamenja, peska, hlodov in trnovih butar. Nad njimi so videli belozelene čeladne perjanice ljubljanskih meščanov, belordeče šope vojakov najemnikov, njih obraze dopod oči in par odrobljenih oturbanjenih glav zasačenih vohunov.

Vojaki, vajeni vojevati in slepo pokoriti se ukazom, so čakali mirno, da so se jezdec priblížali na petdeset korakov, potem pa so izpalili puške in sprožili samostrele. Pogodili pa so le dvoje mož in troje konj. Turki, nekoliko preplašeni od močnega pokanja, so za hip nehote nategnili uzde, potem pa kričeč drevili dalje. Vojaki in meščani so streljali naglo zaporedoma; prazne puške so jim nabijali tovariši za njimi. Čimdalje tem več napadnikov je pocepalo iz sedel. Tudi konjaniki so hitro prožili svoje loke, ali zadeli so v hlastni naglici le par železnih čelad; druge puščice so obtičale v lesu in butarah.

S strašnim glasom je junačil Isa paša nove čete. Odurni obraz mu je še bolj pačila razjarjenost; srepe oči so mu begale na vse strani. V levi je vihtel zeleni barjak, v desni pa handžar s črnim ročajem, okrašenim s srebrnimi glaviči in višnjevimi safiri. Rotil je svoje ljudi in jim pretil, ali morali so se umakniti za hiše, ki so stale le ob vodni strani Poljanske ceste.

Iztaknili so voz. Naložili so nanj peska in sena. Za tem velikanskim ščitom se je približala devetorica utrdbam in izkopala dva velika kamena iz peska. Brambovci so metali goreče baklje na seno, da se je vnelo. Toda že so porinili Turki dve vreči, polni smodnika, v luknji, užgali zapalnico in potegnili voz nazaj. Kmalu nato je silno počilo in se zakadilo; v nasipu je zevala precejšnja praznina. Mohamedanci so zarjuli od veselja in se z besnim navalom zakadili skozi predor.

Za okopi je kar mrgolelo brambovcev. Poleg vojakov in kmetov, oboroženih s kosami, vilami, cepci, sekirami in cepini, so se gnetli zraven svojih pomočnikov in hlapcev trgovci pod veliko zastavo svojih patronov, svetega Roka in Boštjana. Blizu njih so stali žilavi mesarji z banderom svojega variha, svetega Lenarta, in rdečebelno oblečeni veslarji. Pred šenklavško šolo so belili železo žebjarji pa korenjaški kovači, ki jim je patronoval sveti Eligij. Blizu njih so se zbrali čolnarji pa ribiči, ki so bili dali sezidati prvo šenklavško cerkev na čast svojemu pokrovitelju, svetemu Miklavžu.

Najhuje so sprejeli Turke kovači, sami velikani, goloroki, sajavi, v dolgih usnjatih okrilnikih. S kleščami so jemali iz žerjavice razbeljene kose in debele krogle, po dve in dve zvezane z verižicami, in jih metali med konjanike. Nato so planili nadnje z razbeljenimi težkimi kladivi in dolgimi žarečimi drogi. Konji so se plašili in vzpenjali; grozno opekli, so kričali glasneje nego njih jezdec, ki so padali iz sedel in se zvijali v silnih bolečinah. Vnela se je obleka, goreli so turbani, zadišalo je po pečenem mesu. Na tleh so ležali konji s pritegnjenimi ušesi, vrteli oči, dvigali glave, moleli jezike, širili nozdrvi in tolkli s kopiti, da bi vstali. Turki, vajeni, da se jim ne upira nihče, niso bili pričakovali tako ljutega odpora in odboja. Kar najhitreje so krenili nazaj. Ali od tam so pritiskali drugi. Ubežalo jih je le malo. Mnogo so jih ujeli in pobili brambovci, osokoljeni po zgledu junških kovačev, ki so gnali pred sabo cel roj sovražnikov mimo frančiškanskega pokopališča in samostana proti vodi. Po globoki Ljubljanci so plavali pisani turbani, konjske glave in mrtveci počasi proti mestnemu mlinu.

Pridirjal je sel in javil beglerbegu, da je padel Uzeir aga pred Pisanimi vrati; samostrelna puščica da mu je prebodla vrat skozi in koz. Isa paša je škripal z zobmi, klel turški in hrvaški. Krogla je priletela ob srebrni okrov njegovega korana na prsih in padla na sedlo. Paša se je nasmehnil srdito in gonil vedno nove roje proti predoru.

Vojniki in meščani so streljali hitreje. Druga svinčenka je zadela beglerbegovega konja naravnost v čelo. Žival se je zgrudila mahoma in butnila z glavo ob tla. Isa paša je težko telebnil poleg konja. Na desni roki je začutil skelečo bolečino; handžar je zažvenketal ob kamenu. Naglo so potegnili konjaniki svojega poveljnika izpod konja, odnesli onemoglega na varen kraj in mu obvezali zlomljeno roko, ki je bolela pašo čimdalje tem huje. Zapovedal je napadnikom, naj se umaknejo.

Medtem sta navalila Osman in Jusuf paša od treh strani na Novi trg. Špitalskega mostu se ni lotil nihče, ker so se bali topov in podkopov.

Tudi na Novem trgu so straže takoj zapazile sovražnika. Zatrobili so rogovi; jelo je zvoniti v križanski cerkvi in kmalu nato pa v cerkvi svetega Klemena in Fridolina na Bregu.

Izprva so rojili konjaniki ob jarkih in visoko dvigali kopja z nasajenimi bledimi glavami. Konji so dirjali skokoma z daleč iztegnjenimi vratovi in upognjenimi životi tako blizu tal, da so se stremeni skoraj dotikali zemlje. Hlastno so prožili Turki puščice nad ozidje, kjer so videli pisane čeladne perjanice meščanov in plemenitašev, napete loke in samostrele, metalne stroje in preteče cevi. Topa ni bilo tukaj nobenega. Ljubljjančani so bili postavili na predprsje tudi nekaj oblečenih slamnatih možicev; mnogo strelc in pušic so potratili Turki za te nedolžne možičke, preden so spoznali zvijačo gjaurov. Njih prenaglo prožene strelice so padale od zidov in stolpov v jarke, na strehe, na dvorišča, na ulice in v Ljubljjanico.

Strah in bojazen sta hrabrila tudi manj pogumne in šibkejše. Pokalo je na vsem ozidju, puščice in svinčenke so brenčale v turške tolpe, metalni stroji so se potresali od močnih sunkov in bruhalo v velikem loku kamenje na sovražnika. Tuintam se je zvrnil jezdec s konja, pa tudi za ozidjem in za stolpnimi linami je izginila marsikatera glava, očrnela od dima.

Po prvem navalu so se zaklonili Turki za gostolistnim vicedomskim gajem in za grmovjem in razvalinami v Gradišču. Kmalu pa so rojili drugi roji peš proti najslabšemu zidovju, pred židovskimi hišami na levo od visokih vicedomskih vrat, ki so bile od hrastove sredice in obite z debelimi žebliji in mednimi pločami. Navzlic streljanju so premostili petnajst korakov široki jarek z dolgimi debli. Ročno so naslonili dolge lestve na visoki, s pomijami, smetmi in drugo nesnago onečejeni zid. Z golim handžarom med zobmi, z malimi okroglimi tarčami nad turbani, so plezali urno kvišku kakor

veverice. Že so prisopihali nekateri na gorenjo polovico lestev. Tedaj pa so zagrmeli na njih ščite težki kameni. Ulila se je nanje vrela smola in krop iz dolgoročajnih ponev in kovinastih cevi ter jim poparila kadečo se obleko, kožo in meso. Opekli so padali znak na smetišča in v blatno vodo, da je visoko brizgala ob zidovje, rjuli so kakor obstreljena zverjad, podrhtavali in umirali v strašnih krčih. Naskakovali so drugi roji; z odsekanimi prsti in rokami so strmoglavili v deset laktov globoki blatni jarek. Nekatere lestve so se ulomile, nekatere pa so se vnele od goreče smole.

Omar je sedel čvrsto in pokoncu na konju, ali bil je čisto bled. Omamljen od bojnega hrušča je videl vse kakor skozi meglenino. Kadar je zažvižgala krogla mimo njega ali se zarila v tla, je nehotoma in nevedoma uklonil glavo. Ilmihal, zadet v dlan, si je lizal rano kakor obstreljena zver. Tla naokoli so bila posejana z belopernatimi puščicami.

„Nazaj, Omar!“ je velel Osman paša. „Gjaurska krogla ni vredna, da bi te zadela.“

Ilmihal ga je odvedel za zid v Gradišću.

Turki so odnehali drugi pot. Jusuf paša se je celo naveličal neuspešnega naskakovanja. Navalil je bil s smolnjaki trikrat na ozidje pri križevniškem vrtu in šoli, toda odbili so ga neustrašeni branitelji, med njimi križevniki v belih redovniških plaščih s črnimi križi. Popihal jo je s četami v svoj tabor za Šiško.

Prah je legal na mrtve in ranjene ljudi in konje, na izgubljeno orožje in na rdeče mlake.

Ko so opazili branitelji, da je odjahal velik del sovražnikov, jim je vzrasel pogum in mikalo jih je, da bi zaigrali bojno kolo zunaj mesta. Zatrobila sta dva trobarja in urno zopet potegnili naličnika pred obraza. Hitro so spustili vzdžni most na verigah preko jarka. Natesnoma, sedlo ob sedlu, stremen ob stremenu, je izjahala polovica oklopnikov, meščani in vitezi z oprodami in hlapci, sami korenjaki na izbor. V raznoterih sestavah so pestrele boje na ščitih, na čeladah pa rodbinski znaki, podobe živali, rastlin, orožja. Črne, bele in rdeče čapljine perjanice so nihale nad železnimi šlemi. Vsak vitez si je bil opasal okoli prsi ali pripel na mečevem jermenu pisano vezilo, po navadi resnično ali fingirano darilo lepe dame; na svojo ljubico je moral misliti vsak ob uri stiske in nevarnosti, da bi se izkazal tem večjega junaka. Veliki, koščeni konji so imeli železne naprsnike in načelnjake z železnimi rogmi; njih usnjate odeje so plapolale ko velike peroti zmajev.

Med prvimi sta za vicedomom Jurijem Rainerjem jezdila vitez Ahac Doljanski in mladi baron Otokar Gradnikar. Vitezu Ahacu je trepetalo dolgo pavje pero nad težkim šlemom. Ob širokih prsih sta mu bingljali opletena vinska čutara in kositrena pušica, polna lekovitega mazila, ki ga je bil kupil od veleučnega židovskega zdravnika Jisroela. Ker se je hudo bal, da mu sovražno orožje preseka čutaro in se mu izlije prežlahtna malvazija, je odpil dobro tretjino, preden si je zapel čelado in naličnik. Jahal je rjavega žebca Otokarjevega oprode, ker je bil ta konj hitrejši in krepkejši od njegovega. On in baron Gradnikar sta bila vsa v železju, kakor večina oklopnikov. Za njima je jezdil poleg Otokarjevega oprode Johahim Kheberl; sedel je nerodno sključen na visoki kobili, kakor bi ga tiščala in tlačila velika čelada z močnim grebenom. Sredi oklopnikov je vihrala zastava od češnjevordeče svile z zlatimi plamenci; na eni strani je bila podoba križanega Kristusa in napis „Duce crucifixo Deo“, na drugi pa kranjski grb z napisom „Za domovino“.

Potem so izišli kopjaniki v okovanih usnjatih opravah z jako dolgimi sulicami in se postavili v poln štirjak, po štirinajst mož na vsaki strani. Jesenova kopjišča so tičala v jermenih, visečih od leve rame proti desnemu boku. Kopja so štrlela na vse plati, kakor ježu bodice; ta strahovita falanga se je pomikala kakor živ stroj.

„Zdajle bo pa nekaj!“ je prišlo vitezu Ahacu na misel. „Pre draga moja Fiametta, zdajle se pokaže, če je tvoj zvesto zaljubljeni vitez Ahac, tvoje lepote hlapec, res kaj vreden ali ne. Pomagaj mi, ljubi sveti Juri, pa tudi ti, moj prijazni patron Ahac!“

Ko so Turki uzrli sovražnike, je zaorilo iz tisočernih grl: „Allah il Allah!“ Kakor pobesnili so planili nad pehoto in konjanike. Kristjani so se jim bližali tiho. Urno je izjahala tudi druga polovica oklopnikov.

Turki so izkušali s sabljami presekati dolga kopjišča suličarjev in predreti njih goste redi. Ali zastonj so se zaganjali proti tej živi trdnjavi, ki ji je pomagala konjica na obeh krilih. Nizko nad grivami sklonjeni, so se zaleteli oklopniki z naperjenimi kopji proti mohamedanom.

Osman paši so žarele oči ko žerjavica. Visoko je vihtel svojo damaščanko in kričal: „Naprej, junaki! Ne okaljajte slave naših dedov!“

Turki so izpalili svoje dolge samokrese. Kmalu so se pomešali bojavniki v metežu in prahu. Pisana množica se je motala in gnetla v ljuti borbi ter rinila zdaj nekoliko naprej, zdaj nekoliko nazaj;

zdaj so se vrste širile, zdaj ožile. Toda vihnemu navalu težkih oklopnikov se lahki turški konjaniki niso mogli dolgo ustavljati, tem manj, ker se je njih orožje domala zastonj lomilo in krhalo ob železnih oklopih. Osman paša je ukazal, naj se umaknejo streljaj daleč. Kristjani so takoj planili za njimi. Tedaj je poslal paša čilih čet sovražniku v zaledje, da bi ga zaskočile in mu zastavile povratek v mesto. Križali so se težki meči in ostri handžari, da so se kovale iskre. Kri je tekla konjem od griv, od sedel, od stremen; podkve so polzele v rdečih lužah. Na tleh so ležali pod padlimi konji ranjenci, kleli, tulili, ječali ter zabadali sulice in sablje sovražnim konjem v trebuh ali v kolena.

Vitez Ahac je oddal kopje in ščit svojemu oprodi. Izdril je meč in ga sukal z obema rokama tako hitro, da se je videl nad njim kakor svetlo kolo. Mahal je s tako vnemo in jezo naokoli, da je odsekal sam sebi pavje pero s čelade. Zdajci je pobil dolgi Ejub Joahima Kheberla s težkim bluzdovanom. Razjarjeni vitez Ahac je maščeval svojega oprodo; razklal je Ejubu lobanjo.

Naenkrat je začutil Osman paša, da mu lije toplo izpod turbana.

„Gospod, ranjen si!“ so vpili prestrašeni konjaniki okoli njega. Odjahal je v Gradišče k oddelku v zaklonišču. Kar je pridirjal sel in mu naznanil, da si je Isa paša zlomil roko in se umaknil s četami v svoj tabor.

Tedaj je solnce posijalo skozi izginjajočo jutranjo meglo. Na luskinastih, verižnih in gladkih oklepih so drhteli podolgasti odsevi, od golih palašev so blisketale iskre in žarki. Nenadoma je močan pok pretresel ozračje; na Gradu so jeli grmeti topovi. Za silo obvezani Osman paša je zapovedal, naj se vrnejo čete v šatorišče na Ljubljanskem polju.

„Turki beže! Turki beže!“ se je radostno glasilo med krščanskimi bojevniki.

„Za mano, kdor je junak!“ je zavpil Otokar in dirjal za bežečimi sovražniki. Za njim je drevil vitez Ahac. Oba sta bila v kratkem daleč pred drugimi.

„Nazaj, Otokar, nazaj!“ je kričal vitez Ahac in izkušal obrniti žebca. Toda konj se je vselej zopet okrenil in dirjal za Otokarjem, kakor je bil vajen. To je po pravici jezilo viteza Ahaca in grdo je jel zmerjati rjavca: „Kam pa, kam, ti osel? Kam pa te nese vrag, prisma rjava? Bodi no pameten in nikar ne sili lahkomišelnost v pogubo! Ali si obseden?“

„Ujemite obadva živa!“ je velel Osman paša.

Po kratkem boju so ju razorožili in ju odvedli na njiju konjih proti taboru. Grajski topovi pa možnarji so bruhali venomer kamenje in železo. Turki so se razkropili v majhne roje.

„Zdaj so naju pa ujeli!“ je žaloval vitez Ahac. „Presneta reč vendar! Kdo bi bil pričakoval kaj takega? Ubožica Fiametta, nikoli več ne boš videla svojega zvestega častilca, akotudi prideš na Kranjsko. O ti kosmata nesreča! Zdaj sem pa res radoveden, kaj vse bodo uganjali zarobljeni Turki z ubogim Otokarjem pa z mano. Lepega gotovo nič. Obeta se nama slaba zabava. Kmalu bo tvoje glorijske konce, vitez Ahac, kmalu bo finis finalis!“

41.

Na ljubljanskem Gradu so topovi in možnarji še vedno peli bojno pesem. Turki, prašni, znojni, okrvavljeni, so morali podreti šatore v jami pri Svetem Krištofu¹ in za njo ter se zaklonili za logmi bliže k Savi. Ondukaj je bil tudi vitez Erazem Frauensteiner, ki se je bal Isa paševe jeze.

Po Ljubljanskem polju so begali splašeni openjeni konji s praznimi sedli križema naokoli. Nekateri so bili ranjeni in prišepali sami v novi tabor; druge so polovili konjaniki, ki se niso bili udeležili navala. Sapa, nebeška hišna, je pometala bele oblake, ki so jadrali izza Polhograjskih Dolomitov in delali dolge potujoče sence po širnih poljanah.

Ujetniki, priganjani od četašev, so donašali v mehovih in sodcih vode od Save. Tovariši so ranjencem ustavljali kri s kresilno gobo, izpirali rane, polagali nanje zmečkane pripotčeve, hrastove in rmanove liste, namočene v vinu ali olju, in ovijali otekle ude z mokrimi cunjami. Ko so videli veliko število pohabljenih, grgrajočih, umirajočih in mrtvih pajdašev, in ko so videli, koliko so izgubili ljudi pa konj, ne da bi dosegli najmanjši uspeh, so jeli, hudo varani, na glas godrnjati in se jeziti zlasti nad beglerbegom, ki jim je bil slovesno obetal toliko dragocenega plena. S psovkami so sprejeli njegovega sla, ki je prišel Osman paši poročat, da je sklenil Isa paša zajutra kar precej po prvi molitvi odriniti proti domu.

¹ V spomin na ta odboj Turkov so hodili Ljubljanci izza leta 1584. vsak Veliki ponedeljek po kosilu v slovesnem izprevodu iz sv. Petra cerkve k Sv. Krištofu. V Lovševi ali „Turški jami“ je bila veselica za mladino. Ljubljanci so bombardirali mlade „Turke“ z jabolki, figami, rožiči, piruhi, prestami, žemljami, zlasti pa s pomarančami. L. 1872. pa so razširili staro, od l. 1779. stoječe pokopališče in zasuli Turško jamo. Po 288 letih so morali Ljubljanci opustiti eno najlepših narodnih veselic, kar jih je bilo poleg jurjevanja na Gradu.

„Jutri na vse zgodaj se napotimo proti Vranduku,“ je rekel Osman paša Omarju. „Ko se odpočijemo, te odvedem v janičarsko šolo, v Carigrad.“

Omar se je posilil k veselemu nasmehu; neznanu hudo mu je bilo pri srcu.

Osmanova rana na glavi ni bila ne velika, ne nevarna; vendar ga je precej bolela in ozlovoljevala. Ker mu je bilo v šatoru presoparno, si je dal pogrniti preprogo z blazinami pod košat dob.

„Ilmihale, po Švabo, po Erazma!“

Vitez Frauensteiner se je bližal počasi; morale so ga strašne slutnje. S prekrižanima rokama je pohlevno obstal pred mogotcem. Paša ga je motril tako mrzlo in srepo, da je Erazmu klonila glava kakor pod silno pezo.

„Izdajalec!“

Vitez Erazem se je zganil. Ves bled je plašno stopil korak nazaj. Odprl je usta, izkušal je govoriti, toda nobena besedica mu ni hotela iz stiskanega grla. Zaječal je mučno.

„Vohun Ljubljančanov!“

„Jaz? Ljubljančanov?“ je jecljal z začudenim obrazom in se topo nasmehnil.

„Ti si zakrivil našo nesrečo!“ je vzkipeł Osman paša. „Da bi pobasal dvojno plačilo, si izdal Ljubljančanom nas, kakor si izdal Ljubljančane nam! Mojstrsko si igral dvojno vlogo obenem. Koliko so ti pa plačali gjauri, he?“

„Nič. Ni res, da bi jim bil vohunil. Prisegam ti pri —“

„Tvoja prisega je kakor sapa v puščavi. Kdo naj ti verjame še kaj? Ljubljanske utrdbe so močnejše, posadka je večja, nego si nam čvekal. Starem te kakor modrasa!“

„Zakaj pa jih niste napadli prej? Tako so mogli boljše zavarovati svoje mesto in Grad.“

Osmana je dušila silna jeza; na čelu so mu nabreknile žile. Divje je zarohnel nad vohunom: „Molči! Nesreča na tvojo glavo!“

V strahoviti stiski je vrebal vitez s svojimi drobnimi sivkljatimi očmi na vse strani. Kaj bi? Begala ga je nepričakovana strašna obtožba, skrajna nevarnost, smrtni strah. Osman paša si je vtepel v glavo, da je Erazem dvojen vohun. Kako bi dokazal svojo nedolžnost? Gneval se je sam nad sabo, da ni izginil po ponesrečenem navalu, klel je svojo lakomnost, ki ga je gnala po vohunsko nagrado. Zasmilil se je sam sebi. Že je videl v duhu tisoč preteče dvignjenih handžarov. Obup mu je oblil čelo z mrzlim lepljivim potom.

Trepetaje je zopet pogledal okoli sebe. Tam ob gozdnem robu so se pasli konji. Oddahnil se je globoko. Skrivoma je izbiralo njegovo oko najboljšega dirjalca. Z vso dušo se je oklenil poslednjega upa.

„Osman paša, tako gotovo, kakor veruješ v Allaha in njegovega preroka Mohameda, tako resnično sem povedal vse tako, kakor sem bil videl. Nobene besedice nisem govoril z Ljubljančani ne o vašem orožju, ne o vaših nakanah.“

„Zvijaj se, zvijaj, kakor gad na žerjavici! Pripoveduj bajke otrokom, izdajalec, ostudnejši od blata in črvadi!“

„Ali vas nisem vodil vedno dobro? Ali vam nisem kazal lani pa letos povsod najboljšega pota in plena?“ Pokleknil je. „Pri grobu svojega očeta in —“

„Vstani!“

Vitez Frauensteiner je vstal z drgetajočimi koleno. Že je mislil, da mu je paša naposled vendarle verjel in da je minula nevarnost. Ali sovražni pogled Osmanov mu je segal v srce kakor mrzlo jeklo.

„Bodi tisočkrat proklet! Strahopetec! Izmet! Poglejte hinavca, ki je kriv, da se toliko vaših bratov in prijateljev ne povrne domov!“

Nenadoma je planil vohun mimo paše preko preproge, skočil bliskoma na konja in ubežal proti Savi.

„Za njim! Zgrabite ga!“

Neutegoma so zadrevili stražniki pa drugi konjaniki za uskokom in ga prignali nazaj. Preklinjali so ga in psovali z najgršimi psovskami in nadevki. Orjaški Ismail ga je popadel za vrat in ga treščil raz kobilu ob tla. Obkolili so ga. Njih sovraštvo je našlo žrtev; zdaj so mogli ohladiti svojo jezo zaradi velih izgub in varanih upov. Plašno je gledal v te divje, razkačene obraze s plamenečimi očmi pa sršavimi brkami in bradami. Pretepali so ga z jermeni in sulicami. Raztrgali so mu turban z glave, mu pulili lase, ga grizli v roke. Od vseh strani so molele pesti proti njemu; vsak ga je želel udariti vsaj enkrat in mu pljuniti v otekli obraz.

„Pustite me!“ je stokal. „Nedolžen sem. Dam vam vse, kar imam!“ S kalnimi očmi je proseče gledal besno množico. Na čelu je imel še nekoliko prsti od padca s konja.

„Si vzamemo že sami!“ so se grohotali.

„Erazem je vaš!“ je velel paša.

„Ali kar tukaj?“ je vprašal Ismail.

Paša je pokazal proti Friškovcu.

Vitezu Frauensteinerju je utripalo srce do grla. Polje, gozdi, Ljubljana, Grad, gore naokoli, vse se je zazibalo pred njim, vse mu

je omeglelo pred očmi. Z veliko muko je zaječal: „Aman, aman! Milost! Nedolžen . . .“

Vrgli so ga na tla in mu zvezali roke na hrbtu. Ko je spoznal, kakšna smrt ga čaka, je bridko zajokal.

„Fej te bodi! Oblecite mu babja krila! Sram te bodi!“

Privezali so ga konju na rep; njegovo kričanje in vpitje četašev je polagoma umolknilo v daljavi.

Medtem sta stala vitez Ahac pa baron Otokar Gradnikar v velikem šatoru paševem. Odpela sta si naličnika in odložila čeladi. Obraza sta jima rdela od soparice in nagle ježe.

„Vraga, kdo pa mi je odsekal najlepše pavje pero, kar jih je med Kolpo in Savo?“ se je pogneval vitez Ahac. „Peklenski širokohlačarji! No, dobro sva jim cepila kosti pa kosila glave. Vsako pošteno delo je vredno pravične nagrade. Nagrado si pa morava preskrbeti kar sama. Kdor se zanaša na druge, ostane žalostna copata. Zaslugo poplačati je tudi zasluga. Moja čutara je še cela, hvala Bogu, svetemu Juriju pa tudi mojemu patronu Ahacu! Pij, ljubi moj Otokar, ne bo ti žal!“

„Hvala lepa, dragi ujec, ne ljubi se mi, res ne.“

Vitez Ahac si je slekel jeklene verižne rokavice, dvignil veliko čutaro spoštljivo kvišku in dejal natihoma: „Po pravici se bojim, da mi Turki vzamejo ta moj zaklad. Zato se ne smem dalje obotavljati. Bog nama daj zdravje in nama pomagaj v zlato svobodo! Vivat libertas!“

„Vivat!“ se je žalostno nasmehnil mladi baron, vitez Ahac pa je izpraznil čutaro na en dušek in modroval: „Presneto pisano naju je gledal paša. Sam Bog ve, kaj ukrene mogočnik z mano. Za janičarja, menim, sem že malo prestar. Nemara mi pa naklonijo ime-nitno službo višjega evnuha? Me prav malo mika. Prejkone me proda lakomni dedec za sužnja kam v južnozpadno Azijo ali severno Afriko, kam v Armenijo, Perzijo ali Babilonijo. Videl bi mnogo tujih krajev. Lepa prihodnost, kaj? Toda letos se mi kar nič ne ljubi v tujino, ko kažejo naši vinogradi tako izredno lepo.“

„Mislim, da se moreva odkupiti, ljubi ujec!“

„Ti že, jaz pa ne. Turki zahtevajo preveč odkupnine, od vsakega ple-miča kar po dvatisoč do štiritisoč goldinarjev. Kje bi vzel toliko denarja?“

„Dovolite, da za vas plačam jaz.“

„Tvoja dobrotna ponudba me jako veseli. Morda pa ne bo treba nobene odkupnine. Pobegniva! Niti zvezali naju niso. Menda mislijo, da v težkih oklopih ne bi mogla daleč.“

„Preveč imajo straž naokoli.“

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

42.

Prikreval je godrnjavi Ilmihal z nerodnimi gugavimi koraki trudnega jahača.

„Oba k paši!“

„Kakšne volje, velečastiti efendim, izvoli biti tvoj presvetli gospodar?“ ga je vprašal vitez Ahac jako vljudno.

„Prav slabe!“ je renčal sluga.

„Jaz pa židane, planta asiatica! Osman paša prodaja dolgčas, pa bi se rad pomenil kaj pametnega. No, hajdimo, asine magnifice!“

S težkimi koraki sta odrožljala oklopnika z Ilmihalom proti dobu. Pri paši, nekoliko bolj zadaj, je sedel Omar in mu deval hladilne obkladke na oteklino in rano. Otokar in Omar sta se nekaj trenutkov gledala radovedno, nekako osuplo. Vitez Ahac pa se je lahko priklonil in želel paši malo hripavo, vendar dokaj prijazno dober večer: „Akšamlar hair olsun!“

„Turški znaš?“ se je začudil Osman paša in z velikim zanimanjem motril ujetega viteza, ki je že oddaleč dehtel po žlahtni malvaziji.

„Nekoliko že,“ se je vitez odrezal hrvaški ter si mislil: „Pri-ljuden je mož; kar tika me, kakor starega prijatelja.“ Na glas je pa pridal: „Naučil sem se od ujetnika v Ljubljani.“

„Kako ti je ime? Kaj si?“

„V Ljubljani so mi rekli že vse sorte: grofovsko milost, knežja visokost pa tudi veličanstvo. Pravzaprav pa se imenujem vitez Doljanski, domine gloriosissime!“

„Kaj pa je to?“

„Latinski.“

„Ali znaš tudi latinski?“

„Pa še kako! Le poslušaj: Apud, ante, ad, adversum et cetera ali pa: Quot capita, tot sensus, to se pravi: Vsaka buča se drugam prekucne, kadar je zrela. Pa tudi italijanski govorim in grški, francoski in nemški.“

„In kdo si ti?“ se je obrnil paša k mlajšemu.

„Baron Gradnikar.“

„Imeniten plemenitaš in junak, kakor jaz,“ je dostavil vitez Ahac. „Kakor vidim, si ranjen, domine augustissime! Tukaj imam čudovito mazilo veleslavnega zdravnika. Malo je tako učenih Judov v Ljubljani, kakor je stari Jisroel. Ozdravil ti je že takega, ki je bil skoraj fundamentaliter mortuus, to se pravi takega, ki že ni mogel več migati. Namaži se s temle lekovitim mazilom, pa te neha boleti, kakor bi pihnil.“

„Zdiš se mi čuden človek.“

„Čuden? Na svetu je mnogo čudnega. Meni se zdi najbolj čudno to, da sem tukaj. Priznati moram, da bi bil najrajši sto milj daleč odtod. Ako bi bil jahal svojega konja, ne bi doživela midva nikdar časti, da bi se spoznala. Moj konj je izboren; pameten je in vedno trezen. Kar sam me varno prinese domov. Jako moder je moj serec, moj Zelenko, akotudi je samo konj. Toda zdaj se pa le namaži. Izvoli! Bujrum, efendim!“

Osman paša je še enkrat strogo vprašujoče pogledal vitez Ahacu v oči, potem pa je mignil Omarju, naj ga pomazili s prijetno dišečim zdravilom.

„Čemu ima mladi vitez višnjevo tkanino na prsih?“ je vprašal Osman.

„Vsak vitez mora biti zaljubljen, ali pa se mora vsaj delati pošteno zaljubljenega,“ je pojasnjeval vitez Ahac namestu Otokarja. „Vsak vitez mora nositi darilo svoje ljubice z njenimi bojami. Kdor nima ljubice, si pa vsaj misli, da jo ima in da mu je podarila pisano vezilo. Baron Gradnikar še ni našel kraljice svojemu srcu. Ali zato ne prodaja nobene žalosti, ampak z velikim veseljem nosi svoj višnjev trak. Boje pa pomenijo vsaka kaj drugega: zelena — začetek ljubezni, bela — upapolno ljubezen, rdeča — srce, goreče od ljubezni, višnjeva — zvesto ljubezen, rumena — uslišano ljubezen, rjava — ljubezenske sponse, črna — nesrečno ljubezen.“

„Ali imate smešne običaje!“

„Tudi jaz nosim barve svoje ljubice,“ je naglo nadaljeval vitez Ahac, ves srečen, da je naletel zopet na človeka, ki ni še prav ničesar slišal o njegovi žalostni ljubezni. „Moja uboga Fiametta je bila tako dobra in blaga, da ne kmalu kaj takega. Zahtevala ni nikdar nobene žrtve, nobene žrtvice, kakor si jih izmišljujejo in terjajo druge dame od svojih kavalirjev. Zahtevala bi bila lahko, da si v dokaz svoje ljubezni na primer dam obriti brke in brado samo

na eni strani. Izustila bi le besedico, pa bi ji bil ustregel, saj je v Benetkah večinoma lepo toplo. Ali Fiametta Santarosa ni bila nikdar poredna in hudomušna, kakor so druge, marveč je rajša uživala lepoto moje brade. Nikdar ni bila sitna pa muhasta, zato jo bom ljubil večno!“

„Kje biva?“

„Sam Bog ve, kje. Videl je nisem že trideset let. Vzela je drugega. Umrta pa menda ni, saj je bila zmeraj zdrava.“

„Povej mi, ali nista prismojena vidva oba?“ je ostrmel Osman paša, ki je jel prihajati čim dalje tem boljše volje. „Slišal sem že marsikaj čudnega o vitezi, da nisem mogel verjeti. Ta nosi in časti boje dekleta, ki ga sploh ni — ti nosiš in častiš boje ženske, ki ne veš o njej niti, da še živi.“

„Saj to je ravno prava smetana vzvišene ljubezni, da ljubi vitez damo, ki je nemara sploh ni na svetu! Tega ne prenese vsak, domine serenissime!“

Tedaj se je Omar po dolgem času zopet zasmejal na glas. Tudi Osman paša ni mogel ostati več resen. Nasmehnil se je in rekel: „Zdi se mi, da si iz dežele velikih opic!“

Le Otokar se ni smejal. Omarju je jako ugajal njegov mirni ponosni obraz. Obhajalo ga je čudežno, doslej neznano čustvo. Njegova duša je temno, poluzavedno čutila nenavadno iskreno sočutje do zalega mladega ujetnika. Mladi baron je kmalu opazil, da ga včasih lepe modre oči motre skrivoma s plahim zanimanjem.

„Na deset komolcev zaudarja vino od tebe,“ je opazil Osman paša, ki ga je nehala skeleti rana.

„Vsi smo grešniki, posebno pa jaz,“ se je žalostno odrezal vitez Ahac. „Vendar sem zadovoljen. Že Horacij, slaven pesnik, je učil: Nunc est bibendum, to se pravi: Fantje, le pijmo ga! — To je moška beseda! Tako se govori! Bil je velik grešnik in veseljak, kakor jaz. Včasih je lezel možiček v jarku po vseh štirih domov in kričal: Le s poti, da koga ne pohodim! Moj italijanski profesor me je večkrat karal in grajal, rekoč: Žlahtni mladenič, nadarjen si jako, toda vse prerad paseš lenobo; nikdar se ne naučiš nič posebnega! In vendar sem se naučil mnogo več, nego radouki tovariši, ne da bi si belil glavo, ampak kar tako v zabavo. Proučil sem vso filozofijo. Ali misliš, da je kaj vredna? Mačko! Jedro prave modrosti se skriva v preziranem nauku: Bodi vedno vesel in zadovoljen! Ako nisi zadovoljen, ti nič ne pomaga vse bogastvo, vsa slava, vse skupaj nič. Jaz sem zmerom zadovoljen in vse imam rad, še celo

pajke in muhe in druge mrčese. Taka velika ljubezen do vsega stvarstva je najboljša podlaga osrečevalne zadovoljnosti. Ne jezim se malone nikdar. Jeza je nezakonska mati krivice. V Italiji, deželi učenosti, umetnosti in bogastva, sem se naučil še mnogo drugega, na primer zlato delati.“

„Potemtakem si sila bogat?“ je vprašal paša prijetno presenečen.

„Žalibog narobe. Sicer imam magisterium, tvarino, ki premeni v zlato nepopolne kovine, namreč srebro, živo srebro, svinec, baker, železo in kositer. Ako bi bilo morje od živega srebra, bi ga mogel prečarati v zlato. Pa mi planeti nagajajo, planeti! Nikdar ne stojte v pravem razmerju; sicer bi naredil v kratkem toliko zlata, da bi bilo grdo! Toda prišlo mi je zdajci na misel nekaj čisto drugega. Izvoli mi, gospodine velmožni, povedati, ali vam ni vohunil — vitez Erazem Frauensteiner?“

„Vohunil nam in Ljubljčanom.“

„Ljubljčanom pa že ne!“

Osman paša je začuden pogledal viteza Ahaca in se zamislil. Naposled je zaničljivo mahnil z roko in dejal: „Obsodili smo ga. Ni ga več med živimi. Vse eno. Gad je gad. Umreti je moral sramotno.“

Vitez Doljanski je molče strmел predse. Čutil je velik gnev in gnus do izdajalca; potem pa se mu je zasmilil nesrečnik. „Nihče drug ni kriv njegovega strašnega konca, nego njegova satanska sestra Salda. Le ona ga je pahnila na opolzlo pot.“

Omar je zvedavo motril mladega Gradnikarja. Otokarjev svilnati vojni plašč je bil presekan na več krajih in kazal okrhanine in zareze turškega orožja. Neznana čarobna sila je zamikala Omarja, ko je gledal njegovo vitko somerno postavo, resni, ponosni obraz in mirne pogumne oči. Tudi Otokarju se je budila nedoumna tajinstvena radost, kadar so se srečale njiju oči.

„Odleglo mi je,“ je povzel Osman paša. „Tvoje mazilo je dobro. Tudi govoriti znaš zabavno. Ugajaš mi. V Bosno pojdeti z mano ti in tvoj mladi tovariš.“

„Zahvaljujete se najprisrčneje za tvojo preveliko gostoljubnost,“ se je branil vitez Ahac hlastno. „Nerada bi ti delala napoto. Pusti naju rajši tukaj pa te opišem in pohvalim v svoji kroniki tako lepo, da ti bodo vsi zavidali tvojo glorio.“

Osman paša menda ni dobro razumel tega zapeljivega predloga. Velel je Ilmihalu nekaj turški in suhoparni sluga ju je odvedel zopet v pašev šator.

Morala sta sleči, odpeti in sneti vso opravo. Vsak je dobil le dolgo belo rjuho. Sedla sta na zvito preprogo.

„Kakšna pa sva?“ se je smejal vitez Doljanski. „Kakor dva duhova. No, naju vsaj ne bo tako nadlegovala vročina. Pa v Bosno naju je povabil. Zdaj sva jo pa izkúpila. Jako zarobljeni so Turki, že vidim: pobrali so nama najini vezenini. Posebno lepega vedenja sploh nisem pričakoval od njih, dobro vedoč, da vojskovanje osirovi in oduri tudi blago in žlahtno srce, kakor je na primer moje. Toda tako kosmato barbarstvo mi pa le preseda, ker presega že vse meje. Est modus in rebus, sunt certi denique fines, bi dejal klasični veseljak. Bog ve, kaj bo šele jutri, jutri! Vse premalo so leteli svinčeni lešniki pa železna jabolka v divjake.“

Ko so Turki pokopali svoje mrličé, so jeli pripravljati vse potrebno za jutrišnji odhod. Veliko žarnordeče kolo je zahajalo za Polhograjskimi Dolomiti. Na nebu so se kopičili debeli težki oblaki, ponekod rdeče openjeni od večerne luči.

„Bog ve, ali nama dajo kaj večerje, Otokar? Žerjavove juhe, bobrovih repov ali pečene medvedine nama gotovo ne prineso ali pa mladih divjih labodov, katere jem tako rad. O da bi bil jaz revež vsaj pol ure cesar Heliogabal, ki se je gostil s slavčjimi jeziki in dal leve krmiti s papigami in fazani. Živa duša naju ne vpraša, če sva kaj žejna. Scandalum! Zdi se mi, da sem že zopet trezen. Vae victis! Trezen bom moral spat. O — vojska je pa res nekaj strašnega! Naposled bom moral še na tešče umreti za milo domovino, nullo ferente auxilium. Domovina ne bo imela nobenega dobička od moje smrti. Domovina ima le korist, ako taki možje, kakor sem jaz, žive tako dolgo kakor Metuzalem.“

Omar je prišel večkrat v šator. Prinesel jima je večerje.

„Zali mladenič,“ ga je ogovoril vitez Doljanski prav prijazno, „kako ti je pa ime?“

„Omar.“

„Dragi Omar, bodi no tako dober in vrni nama one vezenine, one drage spomine!“ Omar mu je ustregel in odšel.

„Tega ti ne pozabim nikoli,“ je klical vitez Ahac za njim. „Ljubi Otokar, ta mladi turški masculinum mi ugaja izredno. Gleda tako milo in sanjavo kakor dekle ali pesnik. Tako sem gledal jaz, ko sem še mladoval, Zakaj tudi jaz sem pesnik.“

„Bežite no, dragi ujec!“

„Pesnik sem, pravi pesnik, po božji volji. Doslej res nisem zložil nobene, pa to nič ne de; se vsaj nisem blamiral, kakor navadno oni,

ki začno prezgodaj in se jim preveč mudi, tako da omagajo prekmalu.“

Otokar je sedel zamišljen in mežikal, kakor vselej, kadar je razmotrival kaj sam pri sebi. Vitez Ahac ga je gledal sočutno. Prizadeval si je, da bi ga razvedril.

„Kaj ne, Otokar, škoda. da je Omar fant. Ves drugačen je, nego drugi Turki. Prav nič se ne bi branil, ako bi me hotel poljubiti, to se pravi seveda, če bi bil Omar dekle, zakaj moški se poljubljajo drug drugega samo, ako so prismuknjeni ali pijani.“

Pod oblaki in med njimi je gorelo rdeče in rumeno na vsej večerni strani. Polagoma je zamiral in ugašal purpurni žar. Velika jata vran je letela nad poljem v svoje nočišče. Zapadno nebo je bledelo in sivalo. Od polnočne strani so se trudno iztezale hladovite sence ter spajale gore in nebo v brezoblično temino.

Omar je stal pri svojem Sarifu. Zasačil je sam sebe ob tajni želji, da bi ugajal mlademu plemiču.

„Zakaj to? Zakaj hodim tako rad v oni šator? Zakaj opazujem ujetega mladeniča tako rad in vendar le skrivoma?“

Zdaj se je radoval novih nejasnih čustev, zdaj ga jih je bilo malone strah.

V taboru so bili vedno glasnejši. Nekateri so si pripovedovali, kaj so vse doživeli v davišnjem boju, hvalili sami svojo hrabrost, kazali rane. Drugi so peli čudne pesmi, zdaj počasi, zateglo, pojemaajoče, zdaj zopet glasneje in hitreje ter utihnili nenadoma, mahoma. Povsodi so plesali in pili. Nekateri so si umivali roke in obraz v polnih vedricah in škropili tovariše z vinom. Včasih je preglasil ves ta hrup in hrup vriskujete žene ali dekleta.

Stražnih ognjev je gorelo le malo; nad njimi je gomolel vroči zrak kakor zlat prah. Kmalu je ponehalo živahno vrvenje. Trudni od boja, plesa in pijače, so zaspali konjaniki in sanjali o bujno-udnih odaliskah in huriskah. Okoli tabora so stražile straže in patrole, zlasti na severu in severoizhodu; trudni, zaspani so sedeli konjaniki na konjih ali stali poleg njih.

43.

Prošlo, prošlo jeje devet godin dana,
kaj vre, kaj vre služim Jelačića bana,
Jelačića bana, horvackoga krala.
Nitko, nitko nezna, da sem ženska glava,
da sem samo jedna golubica mlada.

Narodna.

Osman paša je šel počivat takoj, ko je bil odklanjal jacijo. Baron Gradnikar in vitez Ahac sta mirno ždela v kotu prostornega,

zatohlega šatora. Nemirna luč kadeče se oljenice je medlo posvetila zdaj na drog, zdaj na platno, zdaj na ujetnika.

Omar je stal ob vhodu. Noč je bila temna in topla. Včasi je nenadoma zavela hudourni sapa od zapada, kjer so spali pepelnati in črni oblaki. Redkokje je zatrepetavala zvezdica, kakor plašen plamenec daljne sveče izza samotnega okna. Iz gozda se je glasilo žalostno skovikanje. Daleč naokoli so peli murni; navdušeno so jih hvalile neumrjoče žabe in prerokovale dež. Včasi je zavalovala visoka trava rahlo, komaj vidno; presledkoma se je zasvetilo na severu ali zapadu in takoj se je vse zopet potopilo v črnino. Na ljubljanskem Gradu so gorele luči kakor v temi izgubljeni rubini. V daljavi so si odgovarjale predstraže in se priporočale božjemu varstvu: „Jek dür Allah bis millah!“

Omar je bil sila razburjen. Venomer mu je rojilo po glavi: „Jutri krenejo Turki domov. Nocoj, dokler ne izide luna, je še čas —“

Ustrašil se je; ni se upal domisliti nevarno misel. S plašnimi očmi in napol odprtimi ustnami se je obrnil in pogledal po šatoru. Osman paša in sluga Ilmihal, omamljena od uspavalnih jagod in hašiša, sta spala trdno in sople globoko. Tedaj se je ganil vitez Ahac – in bliskoma se je vrstila Omarju misel za mislijo: „Ujetnika sta znana v Ljubljani. Z njima! Turki so opiti. Obleke je dosti. Straže? Geslo mi je znano . . . Tako ugodne prilike ne bo izlepa več!“

Osvojilo ga je neizmerno veselje. V prekipevajoči radosti ni vedel izprva, kaj bi; v tej negotovosti, neodločnosti je obstal kakor ohromel. In iznova ga je oplašila strašna misel, strašna bojazen, da se ponesreči beg. Pritisnil je roko na vroče čelo in mislil, ugibal, preudarjal; upošteval je vse ugodnosti in vse ovire.

„Ah, čas beži in terja odločno dejanje,“ se je ustrašil, „jaz se pa obotavljam.“ Po prstih je šel k vitez Ahacu, ga lahko potrepal po rami, dejal kazalec na usta in pokazal na barona Gradnikarja. Vitez Doljanski je zdramil Otokarja.

„Tiho!“ je šepetal Omar. „Tudi jaz sem ujet kristjan.“

Oba ujetnika sta presenečena dvignila glavi.

„Molčita! Pomagajmo si! Pobegnimo vsi trije!“

„Pobegnita sama!“ se je protivil Ahac.

„Zakaj nočeš z nama?“ je vprašal Otokar.

„Ah, ko sem pa tako debel in širok,“ je vzdihnil vitez Ahac žalostno. „Sumen bi se zdel straži. Moral bi prej malo shujšati. Zaradi mene bi zabredla v nevarnost tudi vidva.“

„Nikakor ne,“ je ugovarjal Omar. „V našem taboru je še par tako močnih mož. Nič se ne boj! Morata se preobleči v Turka.“

„Pa bodi v imenu božjem!“ je odnehal vitez Ahac in pohvalil Omarja: „Pogumen si pa, navzlic mladim letom. Bog ti poplačaj dobro delo!“

Medtem mu je Omar s svojim bodalcem razrezal vezi in se sklonil tudi k mlajšemu. Močnejše mu je utripalo srce: še nikdar ni bil tako blizu Otokarja. Prvikrat sta se dotaknili njiju roki, samo za trenotek sta si pogledala v oči in oba je izpreletel čarodejen plamen. Omar je čutil, da je zardel, povetil je oči ter prerezal konope na Otokarjevih rokah in kolenih. Oprezno, tiho jima je prinesel turške oprave in orožja.

Tiho je stokal širokopleči vitez Ahac, ko je oblačil suknjo, pokajočo v šivih. Spretno jima je omotal Omar pisana turbana.

Tedaj je sapa dvignila zaveso pri vhodu, da je udarila ob drog; platno se je izkušalo dvigniti, kakor bi hotelo odpluti daleč, daleč odondod. Osman paša je jel sopsti hitreje in tiše ter se obrnil na svojem ležišču. Oni trije so stali kakor ukopani. Omar se ni upal dihati. Ob sencih mu je udarjalo kakor s kladivcem. Bal se je, da se zgrudi od silnega strahu. Toda paša je sopol zopet globlje in v daljših presledkih. Ujetnika sta odpela ostroge in se obula. Že so bili gotovi.

Čudna otožnost je tesnila Omarju prsi. Žalostilo ga je, da mora zapustiti Osman pašo, svojega dobrotnika, svojega drugega očeta, ne da bi mu mogel črhiniti besedico hvaležnosti. Skoraj mu je šlo na jok. Še enkrat je, ganjen do dna duše, pogledal po šatoru. Okrenil se je naglo. Tam zunaj je čakalo novo življenje.

Tiho so stopili v temno noč. Sarif in plemičeva konja niso bili daleč.

„Obvari nas Kristus!“ je zašepetal vitez Ahac.

Ko je sedel Omar na svojem Sarifu, ga je minila bojazen; bil je tako miren, da se je čudil sam sebi. Počasi so jahali med šatori. Pred taborom pa jih je ustavila straža, skrita za grmovjem.

„Selam aleikum!“ je pozdravil Omar Turke mirno.

„Allaha ismarladyk — z Bogom!“ so odzdravili z zaspanim glasom.

Nenadoma je začutil Omar nekaj hladnega na obrazu, na rokah. Jelo je pomalem deževati. V daljavi je zamolklo bučal grom.

„Precej tak si kakor Jusuf paša,“ je dejal Omar vitezuh Ahacu.

„Zadaj že. Kdo bi bil mislil, da bom jaz, krščanski vitez, kdaj kakor Turek jahal po Ljubljanskem polju! Škoda, da sem moral tolovajem pustiti čutaro, čelado, oklep, obleko, meč in srebrne ostroge. No, mojega dragocenega bodala pa le niso dobili. Zdaj hvalim lahko vse svetnike, da sem ga zastavil. Oh, kako mi je čudno. Tako lepo trezen nisem še nikdar jahal ponoči. Stvar se mi zdi smešna, obenem pa dokaj žalostna in nevarna.“

Pri pekovskem križu se je zdelo Omarju, da sliši za sabo peketanje. Jezdili so hitreje. Srečno so dospeli mimo drugega križa ob začetku celovške ceste in dirjali skozi vicedomski gaj, dasi je bila tu pot nevarna, ker so bila tla razrita in posuta z gladkim orožjem, mrtvimi Turki in konji. Ustavili so se ob gajevev robu.

„Za nami so!“ je dejal Omar. „Slišite topot?“

Vsi trije so razburjeni dvignili glave; slišali so zamolke, enakomerne udare, ki so se bližali od severa.

Skokoma je dirjal baron Gradnikar proti Vicedomskim vratom. Za nazidki sta stala dva stražnika z dolgimi kopji in samostreli. Ko sta ugledala jezdeca, sta zažvižgala. Odgovorili so jima žvižgi odspodaj in takoj je bilo osem mož na ozidju ter naperilo samostrele proti Otokarju.

„Stojte! Ne streljajte! Jaz sem tukaj, baron Gradnikar.“

„Geslo?“ je vprašal stražni načelnik.

„Dunaj. Ušli smo Turkom preoblečeni. Odprite! Za božjo voljo, hitro! Turki so za nami!“

„Tudi jaz sem tukaj, vitez Ahac Doljanski. Odprite, odprite!“

Takoj so spoznali viteza Ahaca gromki bas. Izza zidovja so se čuli hitri težki koraki po lesenem mostovžu in stopnicah.

Omar se je obrnil in videl dve temni postavi na konjih za debli. Kar je priletelo nekaj belega. Začutil je udar na prsi. Pred sabo je videl vitezovo roko, ki je vrgla turško puščico na tla. Na prsnici ga je jelo skeleti.

„Ranjen sem!“ je dejal tiho.

Prijahal je Otokar in dvignil oslabelega Omarja predse na svojega konja. Zarožljale so železne verige, zaropotal in loputnil je leseni most preko jarka; zaškripali so zapahi in ključi v velikih ključanicah Vicedomskih vrat.

„To traja pol večnosti,“ je godrnjal vitez Ahac in se oziral nazaj. Venomer so frčale tihe strelice v zid; toda bliže se zasledovalci niso upali, ker so tudi strelci na ozidju pridno prožili puščice s svojih dalekonosnih samostrelcev.

Naglo so jezdili skozi vrata. Sarif je sam sledil svojemu gospodu. Hitro so zaprli vrata za njimi. Otokar je čutil, kako burno se dvigajo Omarju prsi, kako drgeta njegova mokra mala roka na njegovem tilniku. Držal ga je previdno in varno, kakor mlajšega brata, ki ga je treba braniti in čuvati.

„Kar tukaj doli k zdravniku Jisroelu!“ je velel vitez Ahac, ki je sočutno gledal Omarja. Krenili so na levo po Reverenčni ulici in mimo sinagoge v dolgo ulico. Liti je jelo v gostih strunah. Konji so čofotali in brodili po velikih lužah in globokem blatu. Vitez Ahac je potrkal pred zdravnikovim stanovanjem z železnim trkalom, visečim ob zaklenjenih vratih.

„Jisroel! Jisroel!“

Vse je ostalo tiho v temni ulici, le dež je bobnal po strehah in pljuskal po mlakah. Vitez Ahac je potrkal močneje. Odprlo se je okence nasprotne hiše Šmulove. Ob medlem svitu lojenke se je pokazalo blede lice Miriamino. Nenadoma je veter ugasil svečo.

„Ranjenca imamo. Jisroela iščemo.“

Miriam je spoznala glas viteza Ahaca in rekla: „Jisroela ni doma. Moral je k bolniku. Njegova žena Dita je pri nas. Tudi Dita zna streči ranjencem. Zatorej kar k nam! Odpremo vam takoj, gospod vitez!“

Privezali so konje k oknom pod široki kap. Odprla so se hišna vrata in na pragu se je prikazal suhi Šmul ben Zuar s svojo bradato veliko glavo in velikanskim kljukastim nosom, ki so ob njem bingljali sesvedrani pajes kakor oblanice. Obenem je prilajal pes Azu, pa naglo zopet odlajal v vežo.

„Blagoslovljen, kdor prihaja!“ jih je pozdravil Šmul in dejal desnico pod bakreno svetilko, da je ne bi ugasil močni prepah. Ko pa jih je pogledal natančneje v veži, so se mu od smrtnega strahu ježili lasje; toliko da mu ni padla svetilnica iz močno trepetajoče roke. Z izbuljenimi očmi je strmel vanje, uklekal z drgetajočimi koleno, se naslonil ob zid in dvignil desnico visoko predse, da se je videla grda luknja na komolcu njegovega ogoljenega kaftana.

„Au, au! Turki!“ je stokal in lovil sapo; zobje so mu šklopotali in tresel se je tako, da je rožljala železna verižica z gasilnikom na svetilki. „Pomagaj; Jehova!“

„Kakšni Turki pa?“ je kričal vitez Ahac, hripav od jeze. „Hitro naprej!“

„Usmili se nas, presvetlo turško veličanstvo!“ je jecljal Šmul in zvijal svoj mršavi život kakor v smrtnih mukah. „Milost, au, au!“

„Pokaži nam dalje!“ je zarohnel vitez Ahac.

„Vse vam pokažem, prevzvišeni gospod sultan! Pokažem vam vse svoje beraštvo, samo nikarte me ne —“

„Čenča! Ali ne poznaš viteza Ahaca?“

„Poznam, poznam! Velika čast . . . Vaša grofovsko svetloba je šla med Turke, au!“ Pokleknil je predenj. „Prizanesite nam, lepo vas prosim na kolenih! Tako gotovo bodi vaša turška milost vedno zdrava in vesela sto let od nocoj dalje, kakor vam obetam trideset lepih poštenih procentov od svojega bornega imetja, ako nas —“

„Molči, prismoda! Kristjani smo vsi trije. Ne boj se! Kje je Dita, da pomaga temu ranjenemu mladeniču?“

Še enkrat je prestrašeni Šmul plašno pogledal vse tri in jim posvetil po hodniku v sobo, ki nikakor ni bila tako umazana in zanemarjena kakor veža in prodajalnica, ampak je bila dokaj čedna in prijazna. Stene so bile opažene z umetno rezljanim pisanim lesom. Tla je pokrivala velika preproga s tkanimi cvetlicami in ptiči. Od stropa je visel sedmerorok lesteneč. Na mizi, pogrjnjeni z belim platnenim prtom, so bile odprte hebrejske bukve. Na stolih z visokimi naslanjali so pestrele rožnordeče baršunaste blazine. Dišalo je po gosji pečenki in okisani zélieni.

„Kar nič se ne boj, Dita!“ je hrabil Šmul ženo Jisroelovo in majal z veliko glavo, da so mahali pajes okoli ušes in nosu; njegova senca je segala do stropa. „Nič se jih ne boj, kakor se jih jaz ne!“

Postarna gospa Judita, žoltopolta, precej okrogla žena zdravnikova z dvema podbradkoma in prijaznimi očmi, je stala mirno poleg Šmulove hčerke. Njena obleka ni kazala nobenega lišpa; glavo pa je pokrivala črnosvilnata ruta in oglavnica, okrašena z zlatimi vrvicami.

Omar se je bil oprijel z obema rokama mize; zdelo se mu je, da se pogreza beli prt pred njim. Čutil se je silno trudnega. Omahnil bi bil takoj, da ga ni podpiral baron Gradnikar. Judita je primaknila naslanjač. Rahlo so spustili Omarja na stol. Obsedel je docela onemogel. Šumelo mu je po glavi in pred očmi so mu plesali ognjeni kolobarji.

„Mladenič je ranjen na prsih,“ je dejal vitez Ahac.

Miriam je prinesla goloten kozarec starega vina, gospa Judita pa je odhitela domov po zdravila. Omar je pil nekoliko in potrpežljivo čakal. Molčali so vsi. Bliskalo se je redkeje. Kmalu se je vrnila zdravnica. Omar je pogledal plašno naokoli.

„Ostani pri meni, dobra deklica!“ je prosil Šmulovo hčer. „Ostanita tukaj ti in gospa. Drugi naj gredo vun, prosim.“

Slišal je kakor v polusnu samo še, da so odšli v drugo sobo in zatvorili vrata. Pred očmi so mu vstajale in ginile begotne sence in zdelo se mu je, da se ugreza v hladno temo. Ves truden in oslabel od strahovite razburjenosti je zaspal z visečima rokama.

Judita se je sklonila k njemu in mu odpenjala obleko na prsih. Miriam mu je odmotala turban z vroče glave. Kar so se usuli krasni dolgi lasje kakor zlato po naslanjaču. Pogledali sta se iznenadeni. Še bolj pa sta osupnili, ko sta zagledali med razgaljeno obleko dvoje snežnobelih deviških polukrogel.

„Devojka!“ sta vzkliknili začudeni.

Na prsnici je rdela majhna rana. Zadišalo je po žganem vinu in mazilu. Ko sta opravili vse potrebno, sta zapeli obleko.

„Rana je neznatna,“ je poročala zdravnica onim v drugi sobi. „Obleka, verižica in kost, prsnica, so ustavile puščico. Rana zatorej ne utegne mnogo škodovati, pač pa duševno trpljenje in razburjenost. Ali zdaj se boste gotovo čudili! Kaj vam povem? Poslušajte! V oni sobi ne počiva ranjen mladenič, ampak ranjeno lepo dekle!“

„Dekle?“ so ponavljali vsi in pogledovali začudeni drug drugega in smehljajočo se gospo Judito. Suhi Šmul ben Zuar je gledal posebno debelo in jel mahati z nerodnimi rokami na vse strani.

„Kaj je nocoj?“ se je čudil in zamišljen dejal koščeni kazalec na svoj ostrorobi kljukasti nos. „Turki niso Turki, ampak Turki so kristjani, Bog jim daj srečo in zdravje od nocoj do zadnje ure! Mladenič ni mladenič, ampak mladenič je — mladenka! Naposled moja Miriam ni Miriam, marveč Miriam je — Abraham ali Zoref ali Fajvel in jaz, Šmul, nisem Šmul, nego sem — Rebeka ali Sara. Jaj, jaj! Ako se mi ne meša že zdaj, se mi pa zmeša še nocoj, in ako ne bom mešuge že nocoj, bom pa mešuge prav gotovo vsaj jutri! Vse je narobe, au. In nihče se ne čudi, da hodimo še zmerom po nogah in ne po glavah.“ Tako je šalobardal, ves vesel, da ni prišel nihče plenit.

Vsi so hiteli po prstih v drugo sobo. Zunaj je viharil veter.

Tuja mladenka je slonela mirno na blazinah. Glava ji je počivala na gostih dolgih laseh kakor na zlatem zglavju. Miriam ji je bila sklenila roke nad rahlo dvigajočimi se nedri. Od zavese je odsevala tajinstvena luč na njen čisti blede obraz. Otckar je stal kakor ukopan in gledal, gledal.

„Feminini generis!“ je potrdil vitez Ahac potihoma, motreč nežnega janičarja, še vedno opasanega z malo damaščanko. „Saj se mi je precej početkoma zdelo nekaj takega.“

Nevihta je odbesnena nad druge kraje. Poredkoma so trkale kaplje ob okna. Tiho so šumeli jagnedi in Ljubljana. Judita je odprla oknico. Sveži zrak je udaril v zadehlo sobo. Na bližnjem ozidju so si odgovarjale nočne straže.

Mlada tujka se je zopet osvestila in takoj opazila občudujoče poglede. Plaho je povabila oči in zardela. Prijela je roko Šmulove hčerke, ki je stala poleg nje. Deklici sta se posestrili, ne da bi bili črhnili besedico.

„Ali ti je kaj bolje?“ vpraša gospa Judita.

„Malo bolje. Hvala vama, hvala!“

„Kako pa ti je ime?“

„Omar,“ odgovori zanjo vitez Ahac. „Toda Omar je arabsko moško ime. Omar je bil hraber velikan; preroka Mohameda prijatelj, pobožen, kreposten, strog, radodaren knez, je ustanovil državo kalifov in uvedel novo letoštetje izza Mohamedovega bega iz Meke v Medino.“

„Izprva mi ni bilo tako ime. Ko sem bila majhna, so me vzeli cigani iz gradu in me imenovali Omarja.“

Tedaj premakne neznanka roke.

Šmulovo oko takoj zapazi zlatnino na njenih prsni. Z rokama in z brado pokaže tjakaj in se muza: „Jaj, kako lepa verižica, jaj, kako lep križ in kamen! Kakor resnično bi rad živel zadovoljen in zdrav najmanj še sto let, tako resnično bi rad kupil dragotino in plačal takoj po najvišji ceni z dobrimi benečanskimi cekini.“

„Ne bodi no tako netečen in molči nam vsaj zdaj o kupčiji, lakomnost čifutska!“ ga osorno zavrne vitez Ahac, hlastno pristopi k neznanemu dekletu in ogleduje verižico.

„Škoda, da je križek okrhan, au!“ obžaluje Šmul.

„To je od turške puščice,“ de vitez Ahac in mrmra: „Križek z osmerooglatim smaragdom . . . grofovska krona . . . črki U in B . . . Ursini-Blagaj . . . Drago dete, kdo ti je dal verižico s križkom?“

„Moja . . .“ Ihtenje ji vzame glas.

„Pomiri se, ljuba moja, in odgovori mi! Kdo ti jo je podaril?“

„Mamica. Nobenega drugega spominka nimam od doma, nego samo tole in — in pesem o grlici.“

Vitez Ahac pogleda navzoče in čudno se mu trese glas, ko jim veli: „Prosim, pojdite vsi vun! Ostani samo ti, Otokar!“

Ko odidejo, vitez Ahac še enkrat ogleda križ in črki ter jeclja v neizmernem veselju: „Moj Bog . . . ali je mogoče? Kdo bi . . . Kako . . . Ali je res? Ali se mi le sanja?“

Otokar in tuja devojka ga gledata vsa zavzeta.

„Kaj pa je vendar?“ vpraša baron Gradnikar, ki ni videl viteza Ahaca še nikdar tako ganjenega in ga ni še nikdar slišal govorečega tako mehko in ljubo.

„Otokar!“ vzklikne vitez Ahac, rahlo potegne mladega barona k dekletu in zašepeta: „Naša Alijana!“

44.

Dober mesec pozneje, vročega julijskega popoldne, sta sedela osemnajstletna komtesa Alijana in baron Otokar Gradnikar v razkošno opremljeni prvonadstropni sobi Blagajevega gradu in šahala z navideznim zanimanjem.

Šele ko je okrevala popolnoma, je vitez Ahac iz Ljubljane obvestil grofa Majnarda. Pred dvema dnema se je vrnila z njim, Otokarjem in močnim spremstvom na rojstveni grad pri Vinici in nestrpno čakala prihod staršev iz Slavonije.

Udobno novo življenje ji je ublažilo in unežilo vso nalašč privajeno fantovsko negracijoznost v hoji in kretanju. Krasna modrina njenih sanjavih oči se je poglobila, umilila, tajinstveno potemnela. Teme ji je kitil venec preprostih temnomodrih zvončic. Dolgi zlatorumeni lasje so ji blesteli na višnjevobaršunasti obleki, odičeni s tankimi srebrnimi vezeninami. Bujno so ji zorela nedra in ustna. Sveži obraz ji je bil radosten, jasen; le včasih ga je osenčilo otožno-sladko koprnjenje.

Docela novemu življenju se je privadila tako kmalu in tako izlahka, da se je čudila sama sebi. Deset dolgih let je bila morala skrivati svojo nevarno tajnost. Skoraj omamljalo jo je popolnoma novo čustvo velike, velike sreče, ko je smela odložiti pretežko breme. Globoko ganjena je čutila kipeče veselje do življenja. Bridka, strašna preteklost se ji je zdela od dne do dne bolj tuja; zdela si ji je kakor grozne divje sanje. Izprva je bila v zadregi, kadar je opazila, da jo gledajo Ljubljančani in Ljubljančanke s tako nadležno, brezozirno radovednostjo, da šepetajo in ugibajo o njej, ki jo je ovevalo nekaj velezanimivega, kakor vonj daljnih jutrovih dežel. Vitez Ahac jo je imenoval hčerko svojega brata in se rad postavljal z njo. Polagoma se je privadila zijalastim obrazom in ni več zardevala.

Mladi baron Gradnikar ji je sedel malo okorno nasproti. Nemirno se je igral z dvojno zlato verižico, ki mu je visela na višnje-lastordečo baršunasto suknjo. Zdaj je dvignil desnico, da bi potegnil slonokosteno postavico, zdaj je zopet odtegnil roko in si popravljaval lepi živordeči baret, ki je z njega nihalo belo pero preko dolgih črnih las na levo ramo in mu osenčalo ogoreli obraz.

„Pazite na svoj stolp!“ ga je opomnila Alijana.

Baron Otokar je, sam nase nejevoljen, pomajal z glavo. Tiho je bilo v prijetno hladni sobi, le včasih se je slišalo drsanje ličnih figuric po šahovnici. Vse je bilo urejeno čisto tako, kakor pred desetimi leti: zidove so pokrivalo lepo tkane opone od vrha do tal in med njimi so bili naslikani prizori iz svetega pisma in viteških bojnih iger. Počasi se je usipal pesek ure v okusno izrezljanem okviru. Okna so zastirali zeleni senčniki, ustavljali zunanjo vročino in milili prejarko poletno svetlobo.

„Gospod baron, vaša kraljica!“

Otokar je izgubival figuro za figuro. Očitno mu je bil šah deveta briga. Vse drugod so rojile njegove nevesele misli. Venomer si je ponavljal, da bo lepih dni kmalu konec, zakaj vsak čas se utegnejo vrniti Alijanini starši. Privadil se je bil njene preprijetne družine tako, da mu je bila misel o skorajšnji ločitvi naravnost neznosna. Čutil je preživo, da Alijane ne bo mogel pozabiti nikdar. Jako ozlovoljen je ugibal, kaj bo, kadar pojde odondod, kaj bo, ko ne bo več videl cvetočega dekleta in ne bo več slišal njenega čarobnega glasu. Že zdaj je bil nemiren, ako jo je pogrešal le uro. Toda mladi gospod baron Otokar Gradnikar je bil eden izmed onih dičnih junakov, ki bi šli rajši žgečkat lačnega leva v levnjak, nego bi povedali obožavani deklici, kako jim pravzaprav utriplje ranjeno srce. Alijana se je zdela Otokarju navzlic vsej prijaznosti in ljubeznivosti vedno enako mirna, ponosna, vzvišena, nebrižna, nedostopna. Sram ga je bilo, da bi ji govoril o svojih čustvih, zakaj bal se je močno, da se utegne osmešiti z nerodnimi besedami, ki nikakor ne bi mogle niti približno izraziti veličino njegove strastne ljubezni. Hudo ga je mučila ta negotovost in zastonj se je prizadeval, da bi se ojunačil in razodel svoje najbolj vroče želje. In obtemtakem ji je govoril le o drugem, jo spominjal prejšnjih dni na gradu, jo spominjal neskrbnih zlatih časov, ko sta bila oba še otroka, onih iger in zabav na grajskem vrtu, one najlepše dobe, ki mine kakor nepozabno lepo jutro. Premnogokrat se je spominjal onega prizora, ko je držal ranjeno Alijano pred sabo na konju, ko je čutil njen

Na dvorišču so stali hlapci in vojniki v dveh vrstah, pri vhodu pa sta čakala dva rdeče in zeleno oblečena pažeta s srebrnima palicama. Za moškimi so šepetale radovedne dekletke, glava do glave. Zarožljaj je vzdignil most, škripaje so se odprla težka vrata in glasno se je razlegalo veselo kričanje in vriskanje, ko je stopila grofinja Mila iz nosilnice ter odložila popotni plašč in pajčolan.

Alijana je skočila k materi, se zdaj smejala, zdaj jokala in jecala: „O mati! Moja mati!“ Grofinji so lile solze po bledem, še vedno lepem obrazu. Pristrčno je objela hčerko, jo poljubljala in gledala, gledala. Iz modrih oči ji je sijala vsa milina in sreča materinega srca. Alijana ji je bila podobna kakor mlajša sestra, podobna zlasti v plemenitem izrazu obličja, v sanjavih očeh in na njih okolici, na nežno oblikanem čelu in ob sencih. Obraz ji je žarel od velike radosti in je bil še lepši nego sicer. Vsi so jo gledali ginjeni. Komtesa je zatrepetala, ko je po dolgem času zopet zaslišala mili glas materin.

„Ah, Alijana, draga zlata hčerka! Dolgo, dolgo sem prosila Boga milosti, da bi te mogla zopet videti. Hvala Njemu, ki me je uslišal! Ah, kako težko sem čakala!“

„Zato je svidenje tem slajše!“ je dejal grof Majnard in poljubil Alijano na belo čelo. Mož se je bil precej postaral; na sencih in v bradi je bil že marsikateri siv las. Držal se je veselo, vendar obenem umerjeno dostojanstveno.

„Odslej ostaneva vedno skupaj!“ se je radovala grofinja Mila.

„Človek snuje, Bog boguje,“ je momljal belolasi malone osemdesetletni grof Felicijan, ko je stiskal roke sinu in snehi. Leta so mu bila upognila život in oči so gledale trudno.

Pozdravili so ju še vitez Abac, baron Gradnikar in duhovnik. Vsi so šli v prvo nadstropje. Ko se je grofinja Mila okopala in preoblekla, sta šli z Alijano v njeno nekdanjo spalnico.

Vse je bilo še tako, kakor oni dan, ko je bila zadnjikrat tukaj. Nemo je ogledovala svojo posteljico, svoje igrače: v zibelki svojo punčko, previdno odeto, pisane lesene ptiče, kovinaste jelene in ture, lončene posodice, kroglice in vrtalke. Na mizici je videla svoje zlato pisalo z dekliško glavico na gorenjem koncu in slonokosteno povosčeno tablico. Na njej je bilo zapisano z velikimi, otroškimi potezami: Dobrega otroka varuje angel varuh. Sreci sta se jima topili ob teh drobnih stvarih; gledali sta jih s temnim čustvom, kakor da jih oveva dih onega usodepolnega, strašnega dne. Narahlo je potegnila grofinja komteso k sebi na klop in Alijana je jela pripovedovati...

Sam ni vedel, kako so mu uhajale besede. Zdelo se mu je, da je govoril še precej gladko, in zelo je bil vesel, da je vendarle premagal upornost neubogljivega jezika. Zdajci je čutil, da jo je prijel za nežno, mehko roko in da mu je ni odtegnila. Burno je objel zardelo devojko in jo vroče poljubil na živordeče ustne. Ni se branila. Pogledala ga je plaho in zaeno vdano. V njenih očeh sta blesteli solzi. Obraz ji je lepšala zagonetna otožnost.

„Žalostna si? Zakaj?“

Nasmehnila se je. Ni mu hotela kaliti srečnega trenutka. Srce ji je težila strašna slutnja: nenadoma ji je prišlo na misel, da se utegne kaj pripetiti staršem, preden jih bo mogla videti.

„Alijana, zlata moja Alijanica, ali ljubiš tudi ti mene tako ognjevito, tako neizmerno, kakor ljubim jaz tebe?“

Poljubila ga je krepko pod male brke.

„Kako si lepa, ljubica moja! Kako si lepa!“ je ponavljal venomer in jo poljubljal vedno iznova na ustne, čelo, oči, na lica, na ušesca, na roke. „Ljubica moja! Ljubica moja!“

„Ah Otokar, ako naju kdo zagleda!“ se je zdramila preplašena komtesa. „Zdi se mi, da slišim korake.“

„Saj ni nič, ljubica!“ jo je miril in ji hitel zatrjevati, da je najsrečnejši človek na svetu in da se ne vrne še tako kmalu domov! Bil je ves vesel in blažen in jezik mu ni delal nobenih ovir.

Medtem je ležal vitez Ahac golorok, sicer pa oblečen na svoji široki postelji in premišljal: „Kje je neki ona podzemeljska jama, ki je o njej pripovedovala Alijana? Tod okoli ob Kolpi je gotovo ni.“

Kmalu pa so se mu zasuknile misli na drugo plat. Pobrcal je malo z nogama in modroval: „Kakšen čudak je ta Otokar! Ha, ha, do bareta je zaljubljen v našo zalo Alijano, pa ne da bi ji povedal! Leseno se drži in hladno, da bi se videl tem modrejši in dostojnejši. Pa boji se menda prehudo, da poreče ona: Ne boš kaše pihal, Janez! Ali res ne vidi, da ga ima rada? Menim, da tudi starši ne bi zoprvali njiju zvezi. Saj je baron Otokar Gradnikar vendar eden najvzornejših plemenitašev, skoraj tak, kakor svoje dni jaz. Pa tudi naša Alijana je jako čedna punca. Kadar bom prave volje, zložim njej na čast krasno pesem. Primerjal bom Alijano mladi, napol razcveli rožici, ki baje vito in čudovito dehti v rosno jutro poletno. Res je: Blagajeva hči bo lahko izbirala, ker bo izredno bogata; ona podeduje več gradov, nego ima baron Gradnikar konj. Pa vendar! Ako ljubiš deklico, se nikdar dolgo ne obiraj, ampak ji povej nemudoma in jo poljubi in junaško pritisni na srce, pa bo

stvar lepo v redu! Škoda vsake zamude! Ali taki so mladeniči dandanes: samo skrivaj vzdihujejo za ljubicami, da se vragu gnusi. V tem oziru smo bili mi vse drugačnega kova, hvala sveti Afroditi! Jaz na primer sem napovedal svoji Fiametti ljubezen takoj prvi teden in nikdar mi ni bilo žal. Kaj takega je treba urediti zarana, da se ne priklati kakšen siten rival. Ali Otokar nemara čaka, da Alijanica njemu razodene ljubezen? Uboga devojka vendar ne more popasti mladeniča in mu reči: Medved medvedji, ne bodi no tako presneto pust! Ali nisi spoznal, da se ti ne bi branila prav nič, ako bi me lepo poljubil enkrat ali tudi dvakrat ali celo stokrat? Kar priznaj mi, da me ljubiš iz vsega srca, na vse kriplje, blazno, kakor se pravi... To se vendar ne spodobi devojki. Kaj takega naj opravi on, ljubimec, zato pa nosi hlače. Ako bi veljala Otokarjeva, se ljudje kmalu ne bi več možili in ženili in svet bi bil vkratkem tako žalostno prazen, kakor včasih moja denarnica. Vse to bi lahko povedal baronu Gradnikarju jaz, njegov starejši prijatelj. Toda, kjer se tretji vtika v srčne razmere, ondi se rado izcimi kaj nerodnega in potem zabavljata obadva večinoma nedolžnemu posredovalcu. Zatorej rajši jezik za zobe! Ako sta Alijana pa Otokar usojena drug drugemu, se že sama pobotata, akotudi z nepotrebno zamudo. Nekateri prismojeni pesniki sicer klobasajo, da izvira iz ljubavne muke in žalosti poseben užitek, čudovita slast. Jaz pa nič kaj ne zaupam užitku, ki boli. Oporekam, da se more trezen, pameten človek veseliti od same žalosti, in tudi, da more zdrav človek žalovati od veselja. Zdaj pojdem pa gledat, kaj že kaj uganjata.“

Baron Gradnikar je pripovedoval komtesi Alijani pravkar nekaj sila važnega na uho. Obtem ji je bil ovil roko okoli pasu in ona ga je objela okoli vratu. Ko sta, vsa zamaknjena, nenadoma zagledala široko postavo viteza Ahaca, sta planila vsaksebi, kakor da je treščilo mednju. Alijana je živo zardela in povesila oči; prvi pot v njenem življenju je ni oveselila prisotnost ujčeva. Še bolj v zadregi je bil pa Otokar; kar izlepa ni vedel, kaj bi. Oba sta stala pred ujcem, kakor dva uboga grešnika.

„Oho — kaj pa se je vendar dogodilo?“ ju je vprašal in se muzal hudomušno. „Zakaj molčita kakor dva zvezdogleda?“

Otokar je pokašljeval, Alijana pa je proseče pogledala ujca.

„Poljubljala sta se. No, vendar enkrat! Še to sem želel učakati. Saj to vendar ni nič čudnega, da se ljubijo mlada srca. Tako veli večne prirode modri ukaz. Še celo jaz sem se moral pokoriti temu povelju. Le poljubujta se, kolikor se vama ljubi, jaz vama ne branim.“

Veseli me, da vidim tako lep par! Čestitam vama prvi. Želim vama iskreno: bodita srečna obadva, srečnejša nego vajin ujec!“

Zahvalila sta ga, vitez Ahac pa je dejal nečakinji: „Prosila si me, da ti pokažem tvoje pradede, slavne grofe Blagaje, in kaj povem o njih. Pojdimo zatorej v obednico. Drugo pot se mi morda ne bi ljubilo.“

Odšli so v sosednjo veliko sobo, kjer so visele očrnele, skoraj nepoznatne slike Blagajevih grofov in grofinj v čudnih oblekah in frizurah.

„Rodovina grofov Blagajev izvira iz Slavonije,“ je začel vitez Ahac z važnim glasom. „Ta gospod tukaj je Štefan Goriški, sin Nikolaja. Grof Štefan je premagal okoli leta 1200. nemškega roparskega viteza Alberta Mehovskega po dolgem boju. Zato je dobil od ogrskega kralja Bele Tretjega Vodico med Sano in Uno v stari Slavoniji in kraljev grb: rastočega leva z zlatimi kremplji in zlato krono. Bil je najveljavnejši plemenitaš med Kolpo in Savo. Tale dva sta njegova sinova Babonič Prvi in Štefan Drugi, banus primorski. Baboničevi sinovi so gospodovali v Vodici, Štefanovi pa ob Kolpi in Korani. Štefan Drugi je imel kar pet sinov, ki so imeli mnogo posestva tudi na Kranjskem. Štefan Tretji je banoval trideset let, do leta 1300. Njegov brat ban Radoslav Prvi je imel največ zemlje. Kako bogati so bili grofi Blagaji že takrat, to sklepamo lahko iz dejstva, da je Radoslavov starejši brat Štefan Tretji leta 1295. podaril cistercijanom kostanjeviškim s privolitvijo svoje žene in obeh sinov Ladislava in Štefana mehovskemu gradu pripadajoče vasi Črmošnjice, Zlatnik, Groblje, Kalce, Stankovo, Prilesje ob Bregani, devet in pol kmetij v vasi Gradici in vas Zbore. Bil je ban vse Slavonije in je celo smel kovati denar . . .“

Alijana in Otokar sta poslušala izpočetka z velikim zanimanjem, skoro pa sta se jela dolgočasiti in si poredno namigavati. Vitez Ahac je kmalu uganil, da pridiga le sam sebi in oznanil nenadoma: „Dovolj za danes. Finis finalis!“

Tedaj je prihitel plah, bled paže in mu ponižno javil, da ga čaka tuj mož pred njegovo sobo in želi govoriti o nujni in važni stvari z njim na samem. Otokar in Alijana sta šla na vrt, kjer sta sedela na klopici stari grof Felicijan in grajski duhovnik Juraj pop Draganović. Vitez Ahac pa se je vrnil v drugo nadstropje. Glasno so odmevali njegovi koraki na kamenitih pločah po dolgem obokanem hodniku.

Konec mostovža, pred vitezovo spalnico je stal slabo oblečen goslar, velik, mršav, toda plečat. Trdi, kozavi obraz mu je bil hudo

upal. V globoko udrtih očeh so se mu kresile čudne luči. Dolgi lasje so mu bili razkuštrani in se mešali z gosto brado. V prašni ohlapni obleki hrvaškega kroja so tičali trni. Dolgonohtne žilave roke so držale klobuk, preprost lok in enostrunske gosli. Vitez Ahac ga je odvedel v svojo sobo in zaprl vrata za sabo.

„Častiti gospod vitez, ali me ne poznate več?“ ga je vprašal čudni neznanec in uprl svoje lesketave oči vanj.

„Ne poznam. Kdo si pa?“

„Matkovičev Marko, vaš bivši sluga.“

„O — Marko? Ti?“

Marko je zavzdihnil globoko; desnica mu je izginila za dolgo brado.

„Gospod! Pred desetimi leti so ugrabili cigani grofu Blagaju hčerko. Vest mi je očitala: Zakaj je niši varoval bolje? Zarotil sem se, da ne bom miroval prej, dokler ne izvoham one ciganske drhali in rešim uropane deklice. Blodil sem od mesta do mesta, od sela do sela, od sejma do sejma, goslal in iskal in opraševal križema sveta. Naposled se je vendar Bog usmilil trpina: zasledil sem jih! Med njimi sem spoznal ono ciganko, ki je bila tukaj v gradu, preden je izginilo dete. Previdno sem jih zasledoval ponoči in podnevi.“

„Kje pa so, kje?“ je hlastno vprašal vitez in stopil bliže predenj.

„Čisto blizu šatorijo na hrvaški strani, v gozdu med Pribanjci in Janjčani. Moških je komaj deset, dvanajst.“

„Pojdiva!“

V kuhinji je naročil vitez Ahac, naj dajo goslarju jesti in piti. Skoro nato je stalo dvajset grofovih konjanikov pripravljenih na dvorišču. Marko je ves oživel. Siloma je zadušil radostno ihtenje. Tudi njemu so dali konja in odjezdili preko Kolpe.

Že oddaleč so zaslišali zamolklo cigansko godbo. Na gozdni jasi je stalo več okajenih zakrpanih šatorov. Pod sajavimi kotli so goreli ognji. Okoli njih se je gnetla in valjala naga kodrava ciganačad. Napol dorasla dekleta z razgaljenimi nedri so plesala z veliko vnemo strasten ples.

„Pazite, da ne uide zlasti nobena ženska!“ je opozoril vitez Ahac in dvignil roko. Konjaniki so iznenada pridrevili z naperjenimi sulicami iz gošče in obkolili tabor od vseh strani.

„Milost, milost!“ so prosili prestrašeni cigani in popadali na kolena. „Usmilite se nas!“

„Ali te imam vendar enkrat, vražja potepenka!“ je zakričal Marko, ki je bil skočil s konja in pograbil staro ciganko, da se je zvijala v njegovih železnih pesteh.

„Povejte, kdo je ugrabil hčerko grofa Blagaja!“ je velel vitez Ahac. „Sicer vas denemo vse skupaj na grajske tezalnice!“

Vsi so pokazali na staro ciganko, trepetajočo v Markovih rokah in vpili: „Čirikli! Čirikli!“

Čirikli je gledala v otopelem strahu kakor priklenjen volk, potuhnjeno in preteče, divje in plaho. Tresla se je tako, da so zveneče rdeče in zelene kroglice, pripete v razpletene gavranje lase, ki so ji viseli po hrbtu in golih prsih.

„Stojte!“ je viknila. „Kriva nisem toliko jaz, kakor ona lepa črnolasa gospodična!“

„Lažeš!“ je zakričal vitez Ahac. „Katera gospodična?“

„Vaša sosedinja!“

„Salda plemenita Frauensteinerjeva?“ se je čudil vitez Ahac.

„Užila je gadji strup, ki okameni človeku srce. Ona me je pregovorila, ona me je nagradila. Pokažem vam podzemno jamo in pot v oni grad, ako mi obljubite, da mi ne storite nič žalega.“

„Ne pogajaj se, nevesta zlodejeva! Pokaži! Hajdi!“

Vitez Ahac je poslal dva moža v grad po baklje. Večji oddelek je takoj odjahal preko Kolpe proti Frauensteinerjevemu gradiču in zasedel vse izhode. Vitez Ahac pa je počakal z manjšim oddelkom, da sta prinesla ona dva plamenice. Sledili so ciganki, oddali na levem bregu konje dvema varuhoma in se odpeljali v čolnu po Kolpi.

Nenadoma je pokazala Čirikli na precej strmo obrežje na levi. Skočila je iz čolna in odgrnila bujno zagrinjalo zelenih plezalk in ovijalk ter pokazala temno votlino. Privezali so čoln ob vrbo, prižgali baklje in šli za ciganko. Izprva so tavalili globoko uklonjeni, skoro pa se je jela jama večati. Vsi zavzeti so stopali po vlažnih, s kristali osutih tleh. Od prelepih belih kapnikov so čarobno odsevali podolgasti odsevi, od kristalov na stenah in stropu so se bliskale in lesketale stoterobarvne lučke kakor živožarne pisane zvezde. Iskre in utrinki so padali od prasketajočih plamenic in ugašali z rahlim cvrketom na mokrotnih tleh ali v tolmuncih.

Salda plemenita Frauensteinerjeva je vedela dobro, kaj se godi. Klečala je v svoji izbi ob omari in brskala po predalih. Po sobi je bilo vse razvlečeno na odgrnjeni veliki pernici, na lični nizki mizici, na težkem stolu s previsokim naslanjalom, na klopi, na hrastovih stopnicah pod oknom, na risji koži pred posteljo, prav povsodi je bila razmetana razna šara, odrezki, napol dodelani okraski, pahljače in druga drobna roba. Okroglo ogledalce med dvema razbitima lesenima goloboma je ležalo počeno pri stojalu s preslico in srebrnim vretenom.

Vstala je. Črna obleka, črni lasje so jo delali še bolj blede. Na ponosno dvignjeni glavi se je svetil rdečesvilnat šapelj z zlatimi motvozki. Izza gostih dolgih trepalnic so žarele velike temne oči, še vedno krasne, zapeljive, demonske. Vzorno lep bi bil njen duhoviti obraz, da ga niso kazile ohole, zasmehljive ustne in nekoliko premočne čeljusti. Še zmerom so belele roke, vrat, obličje ko hermelin. Črnobaršunasto krilo z jako širokimi rokavi je bilo nad bujnimi prsmi globoko izrezano in pod njimi prepasano z usnjatim pasom, okrašenim z opali in zlatimi arabeskami. Na levem podlaktu se je svetila srebrna zapestnica z dvema kačjima glavama. S palcem in kazalcem levice je držala votel benečanski prstan, ki je imel na zunanjem robu ostro iglico, skrito v plitvi luknjici.

„Izgubila sem vse. Mrtev je moj brat, mrtvo je moje življenje. Pričakovati ne morem ničesar, ničesar več! Kaj bi meni tako ničevo, jalovo življenje, tako životarenje, neplodnejše, slabejše nego v vsakem samostanu! Odživela sem... O da bi bilo le skoraj že vsega kraj in konec! Ali ni mi še odživelo srce, to neugnano srce! Blagajevi, le veselite se, le! O — vaše veselje zamori prav kmalu neizprosna žalost. Kar je Salda započela, Salda tudi dovrši. En sam pritisk — haha — en sam pritisk tega prstana odpahne vrata večnosti. O človek, ponosno bitje, ničevo bitje, ki te more ugonobiti ena sama kapljica! Jutri osorej me morda že ne bo. In vse bo, kakor je bilo. Solnce bo veselo sijalo nad šumami in lokami, Kolpa bo šumela in pela svojo tajnovito pesem... vse bo tako, kakor je bilo. Pa tam? Kaj bo tam, v večnotihi deželi, kjer jih je več nego tukaj? — Ah... vseeno, vseeno. Pot je jasna, gre naravnost. Le naprej, le dalje, dalje...“

Odmaknila je šilo na prstanu in vtila v votlino brezbojno vodico iz drobne stekleničice. Vzela je bronasto svetilko, prižgala ovoščeno dušo in odšla po ozkih zavojnatih stopnicah v pritličje. Konec hodnika med ječami je s kolenom pritisnila na skrit glavič. Zaobrnil se je širok kamen in stopila je v podzemeljski hram. Vsa zamišljena je stopala po vlažnih tleh. Na stenah, na kapnikih, povsodi je vse prelestno zaigravalo v belem, žoltem, zelenem, višnjevem, rdečem svitu, se iskrilo v prirodni pralepoti in opaliziralo s čarobnimi lučmi kakor samo dragoceno kamenje, kakor igrača povodnim vilam iz Kolpe. Od Saldine postave in od stalagmitov so rasle pošastne sence po tleh in stenah, se pomikale kakor podzemni demoni in tonile v temi. Počasi je šla dalje.

Nenadoma je stalo pet mož okoli nje. V vseh obrazih je videla mrke sovražne oči. Nasmehnila se je zaničljivo.

„Gospodična Frauensteinerjeva, povabljeni ste na Blagajev grad!“ je izpregovoril vitez Ahac rezko in čudno je odmeval njegov debeli glas v podzemeljskem hramu. „Vaša navzočnost je nujno potrebna. Dovolite, da vas spremimo!“

Zavila je oči v onemogli topi jezi kakor ujeta tigra. Odvedli so jo iz jame, ugasili baklje, jo odpeljali v čolnu in ji naposled ponudili konja. Šele zdaj so zapazili, da je bila izginila Čirikli. Nihče se ni zmenil zanjo. Ne da bi črhnila besedico, je Salda prijahala v Blagajev grad. Vitez Ahac jo je zaprl v ječo z najmočnejšimi vrati.

Komtesa Alijana ni ničesar vedela o tem. Zvečer je pripovedovala Otokarju in vitezu Ahacu o žalostni usodi dobre Fatime, svoje druge matere. Omenila je tudi njeno svarilo na smrtni postelji: „Omar, varuj se črne kače!“

„Črne kače . . .“ je ponavljal vitez Ahac počasi. „Umirajoči vidijo baje v prihodnost . . .“

„Dragi ujec, povej nama no, zakaj si že ves dan tako zamišljen?“ je povprašala komtesa.

„Ljuba moja, poslušajta, povem vama vsebino prelepe francoske junaške pesmi, naslovljene „Renaut de Montauban“. Grof Aymon je imel z Ajo, sestro cesarja Karla Velikega, štiri sinove. Renaut, najmlajši, je bil največji junak. Odrobil je svojemu bratrancu, slabotnemu in zategadelj zlobnemu cesarjevemu sinu Ludoviku glavo, ker je bil ta mevža grdo razžalil Renautovega najstarejšega brata Alarda. Cesar Karel Veliki je zato oblegal brate v Renautovem gradu Montaubanu ali Beli gori. Že so obleganci zaklali vse konje. Žalostno je dejal junak Renaut svoji gospe Klarisi, hčeri kralja Yva, da bo treba zaklati tudi njegovega prezvestega konja Bajarda. Konj pa je razumel in pokleknil kakor človek, ki prosi milosti. Vsi ganjeni, so mu prizanesli začasno. Oblegani bratje so ušli na njem na grad Ardane. Karel Veliki pa jih je oblegal tudi ondukaj. Naposled je njih mati Aja preprosila cesarja, svojega brata. Obljubil ji je, da se neha bojevati zoper nje, ali predati so mu morali svojega ljubljenega vranca Bajarda. Brezsrčni cesar je dal močnemu konju obesiti dva mlinska kamena na vrat in ga pahniti z mostu v globoki Ren. Konj se potopi, pa si pomaga zopet na površino, se iznebi kamenov, priplava na breg in prirezgeta, kakor bi se jokal, k svo-
jemu gospodu Renautu. Karel pa zahteva, naj vranec pogine. Navežejo mu šest mlinskih kamenov, dva na vrat in enega na vsako nogo in ga sunejo v reko. Ali zopet se dvigne od dna, razbije kamene s

podkvami in priskače k svojemu gospodu. Neusmiljeni cesar pa mu noče prizanesti. Brat Alard boža konja in zastonj svari Renauta, naj ne odda Bajarda. Deset mlinskih kamenov obesijo na vranca in ga pahnejo tretjikrat v vodo. Še enkrat pomoli zvesti konj glavo iz valov, išče gospoda in z očmi milo prosi pomoči. Ko je utonil Bajard, Renaut ni hotel jahati nobenega konja več. Pomenišil se je v Koloniji. Delavci so ga ubili in ga v vreči vrgli v Ren. Priplaval je na breg, kakor Bajard, voz z njegovo krsto pa je drdral sam, brez konj, do Dortmunda. Poslej so ga častili kot svetnika.“

„Zakaj si nama to pravil?“ je vprašala Alijana.

„Hotel sem vaju opozoriti, da nekateri velepobožni kristjani niso nič manj neusmiljeni kakor Turki.“

Pozno zvečer je prijahal sel in javil, da dospeta grof in grofinja zajutra.

45.

Alijana od neizmerne veselja dolgo ni mogla zaspati. Vstala je zarana, oblekla novo modrobaršunasto obleko in hotela staršem naproti. Toda ujec Ahac je zahteval trmasto, naj ju počaka v rojstvenem gradu, kjer ju je bila videla poslednjikrat.

Nemirno je hodila po veliki dvorani, lepo okrašeni z zelenim smrečjem in rdečimi rožami. Odhitela je na dvorišče; priprave za slovesni sprejem so bile malone že dogotovljene. Povsodi so se gnetli hlapci in dekle. Vsi so se oblekli pražnje. Krotki jutranji žarki so lili bledordečo svetlobo na sivo zidovje, koder ga ni opregala bujnost loza. Od balkona in oken so viseli dragoceni gobleni pod cvetnjaki, venci, kitami in pisanimi praporci. Nad najvišjim stolpom je vihrala dolga belomodrordeča zastava. Vitez Ahac je z važnim obrazom ukazoval in dal tuptam kaj prestaviti ali popraviti. Vojniki so nabijali topove.

Alijana se je vrnila v prvo nadstropje, da bi mogla zagledati starše že od daleč. Kadarkoli je slišala ropot od spodaj, vselej je skočila k oknu, meneč, da so že došli. Tudi Otokar je bil razburjen.

Naposled je zatrobil vratarjev rog in zagrmeli so topovi. V grajski kapeli je pozvanjalo.

„Gredo! Že gredo!“ je kliknila Alijana. Izpreletelo jo je vroče. Po licu se ji je prelila živa rdečica. Zastajala ji je sapa in srce ji je utripalo tako močno, kakor da ji hoče skočiti iz prsi. Pritisnila je roke na nje in se jela tresti. Kar je planila skozi vrata, po hodniku, po stopnicah. Ujec in Otokar sta hitela za njo.

Na dvorišču so stali hlapci in vojniki v dveh vrstah, pri vhodu pa sta čakala dva rdeče in zeleno oblečena pažeta s srebrnima palicama. Za moškimi so šepetale radovedne dekletke, glava do glave. Zarožljajal je vzdružni most, škripaje so se odprla težka vrata in glasno se je razlegalo veselo kričanje in vriskanje, ko je stopila grofinja Mila iz nosilnice ter odložila popotni plašč in pajčolan.

Alijana je skočila k materi, se zdaj smejala, zdaj jokala in jecala: „O mati! Moja mati!“ Grofinji so lile solze po bledem, še vedno lepem obrazu. Pristrčno je objela hčerko, jo poljubljala in gledala, gledala. Iz modrih oči ji je sijala vsa milina in sreča materinega srca. Alijana ji je bila podobna kakor mlajša sestra, podobna zlasti v plemenitem izrazu obličja, v sanjavih očeh in na njih okolici, na nežno oblikanem čelu in ob sencih. Obraz ji je žarel od velike radosti in je bil še lepši nego sicer. Vsi so jo gledali ginjeni. Komtesa je zatrepetala, ko je po dolgem času zopet zaslišala mili glas materin.

„Ah, Alijana, draga zlata hčerka! Dolgo, dolgo sem prosila Boga milosti, da bi te mogla zopet videti. Hvala Njemu, ki me je uslišal! Ah, kako težko sem čakala!“

„Zato je svidenje tem slajše!“ je dejal grof Majnard in poljubil Alijano na belo čelo. Mož se je bil precej postaral; na sencih in v bradi je bil že marsikateri siv las. Držal se je veselo, vendar obenem umerjeno dostojanstveno.

„Odslej ostaneva vedno skupaj!“ se je radovala grofinja Mila.

„Človek snuje, Bog boguje,“ je momljaval belolasi malone osemdesetletni grof Felicijan, ko je stiskal roke sinu in snehi. Leta so mu bila upognila život in oči so gledale trudno.

Pozdravili so ju še vitez Ahac, baron Gradnikar in duhovnik. Vsi so šli v prvo nadstropje. Ko se je grofinja Mila okopala in preoblekla, sta šli z Alijano v njeno nekdanjo spalnico.

Vse je bilo še tako, kakor oni dan, ko je bila zadnjikrat tukaj. Nemo je ogledovala svojo posteljico, svoje igrače: v zibelki svojo punčko, previdno odeto, pisane lesene ptiče, kovinaste jelene in ture, lončene posodice, kroglice in vrtalke. Na mizici je videla svoje zlato pisalo z dekliško glavico na gorenjem koncu in slonokosteno povoščeno tablico. Na njej je bilo zapisano z velikimi, otroškimi potezami: Dobrega otroka varuje angel varuh. Srci sta se jima topili ob teh drobnih stvareh; gledali sta jih s temnim čustvom, kakor da jih oveva dih onega usodepolnega, strašnega dne. Narahlo je potegnila grofinja komteso k sebi na klop in Alijana je jela pripovedovati...

„Ubožica moja, koliko si morala pretrpeti!“ je zavzdihnila mati.

„Imela sem vendar tudi mnogo sreče, hvala Bogu! O, tudi ti si trpela mnogo, ti pa ljubi oče.“

„Ah, zdaj bodi pozabljeno vse, vse! Odslej bomo živeli srečno in mirno . . . Ti si zatorej rešila ujca Ahaca in barona Gradnikarja, ujec in baron pa tebe. Otokar se je razvil v zalega mladeniča. Ali ti je kaj povšeči?“

Alijani so zagorela lica izdajalsko. Skrila je glavo na materine prsi in ji zašepetala v uho: „Ljubiva se.“

„Ljuba hčerka, ne želim nič drugega, nego da te vidim srečno,“ je dejala mati nežno, toda resnobno. „Ti si mi vse na svetu. Pomisli dobro! Ali ga ljubiš iskreno?“

„Ah, mamica, neizmerno, neizmerno!“

Objela je mater in zaihtela. Preobladala jo je hipna otožnost. Odšli sta na vrt k drugim. Vsi zo se zabavali izborno, ko je pripovedovala Alijana, kako se je vedel ujec Ahac v turškem taboru pri Ljubljani. Od njene iskrene radosti se je širilo veselje po vsem gradu.

Prekmalu jim je minul lepi dan. Od reke in od gozdov je dovajal večerni vetrič prijetno hladnoto, ki je v rahlih valih plula skozi odprta okna. Na bronastih lestencih so gorele sveče in stoteri žarki so odsevali od ogledal, pozlačenih okvirov in dragih posod. Po večerji je vitez Ahac opisoval slavnost Ljubljančanov v proslavo srečne zmage nad Turki, o zanimivi tekmi čolnarjev na Ljubljanici, o veselem plesu pod lipo na Starem trgu pred rotovžem. Po dolgih, dolgih letih se je grofinja Mila zopet prisrčno smejala bratu. Grof Majnard pa je rekel, da hoče povabiti v kratkem vse znanke na bližnjih gradovih in z njimi praznovati srečni povratek Alijanin.

„Ah, mamica, zapoj vendar ono pesem o golobici!“ je prosila komtesa.

Paže je prinesel harfo z lepo izrezljano labodjo glavo na prednjem koncu glasbila. Grofinja je jela nalahko prebirati strune, dvignila glavo malo više in zapela preprosto narodno pesem: „Pridi, golobica zala!“ Krasno se je ujemal zvonki glas pevke s tajinstveno zamolklimi akordi. Iz temnosinjnih oči ji je seval nenavaden žar. Vsem se je zdela kakor izpremenjena v drugo, više bitje. Blažen nasmeh ji je ozarjal obličje s čudovito lepoto. Alijana jo je gledala, ne da bi trenila. Vsi so poslušali pozorno. Tiše in tiše so drhteli, zamirali tajnožalni zvoki harfe, kakor petje utopljenih zvonov iz globokih tolmunov bajnega jezera. Komtesa je objela mater in jo

poljubila. Čutila se je tako docela srečno, tako lahko, tako svobodno, kakor še nikdar. Dušo ji je naslajalo čudežno čustvo osrečevanja, ljubezni do vseh . . .

Drugi dan po obedu so sedeli Blagajevi, vitez Ahac in baron Gradnikar v veliki dvorani. Komtesa Alijana je bila oblekla preprosto belo obleko, ki se je dražestno oprijemala njenih bujnih oblik. V lase si je pripela rdečo vrtnico. Od vratu ji je visela na nedra zlata verižica s križem in smaragdom.

Na ukaz grofa Majnarda sta privedla dva moža gospodično Saldo plemenito Frauensteinerjevo. Najprvo je pogledala grofinjo in se oveselila, ko je videla na njenem bledem obrazu sledi dolgotletnega togovanja.

„S katero pravico ste me ujeli?“ se je obregnila nad grofom Majnardom. Pokoncu in ponosno je stala pred njim.

„S katero pravico ste nam vzeli naše dete?“

„Lahko bi tajila, pa ne maram. Lahko bi rekla, da je lagala ciganka. Toda vse priznavam z največjim veseljem!“

„Alijana, poznaš to gospodično?“

„Ne poznam je, oče!“

„Imela sem krinko, ha, ha!“ je pojasnila Salda.

„Kako ste nam mogli storiti toliko žalega?“ je vprašala grofinja Mila.

Salda je prežeče motrila Alijano. Oči so se ji lesketale kakor tigri, ki vreba na gotov plen. Naposled je zamrmrala: „Lepa devojka . . .“

„Alijana, varuj se laskave hinavke!“ je svaril vitez Ahac nečakinjo na glas. „Glej, to je ona črna kača!“

Salda se je zasmejala zaničljivo in se komaj malo po strani ozrla nanj. Iznova se je obrnila k Alijani: „Odpustite mi, ljuba komtesa. Trpeli ste po nedolžnem.“ Ponudila ji je roko, ki se je na njej svetil benečanski prstan.

„Odpuščam vam,“ je odvrnila Alijana blagodušno. Bala se je črno oblečene plemkinje, ki so ji tako čudno plamtele strastne oči. Obotavlja se, ji je podala desnico. Tačas je začutila lahen ubad na dlani in naglo umaknila roko. Razen Salde ni tega opazil nihče. Divje veselje se ji je zablislilo v očeh in dejala je počasi: „Posrečilo se mi je.“

„Kaj se vam je posrečilo?“ je vprašal grof Majnard začuden.

„Moja osveta. Toda, gospod grof, opozarjam vas, da sem svobodna plemkinja. Izvolite me takoj izpustiti!“

„Ne. Oddam vas deželnemu gosposkemu sodišču.“

„Sodišču? Na vsem svetu ne pripoznam nobenega sodnika!“

„Pripoznati jih boste pač morali!“

„Nikdar ne! Mene bo sodil samo Bog! Nihče me ne odpravi žive iz tega gradu.“

„Kako naj razumemo to?“

„Razumete kmalu,“ je odgovorila porogljivo z užaljivo veselostjo.

„Kakšno bitje ste? Ali vas nič ne peče vest?“

„Vest? Ali je mar tebe kaj pekla vest, ko si zapeljal ubogo ljubico? Nisem se mogla maščevati drugači nego z zvijačo, ali recimo odkritosrčno: hinavsko, zahrbtno.“

Grofinja Mila je zavzdihnila in zakrila obraz v rokah.

„Hujši ste in okrotnejši, nego največji hudodelnik!“ je vzkipeł grof Majnard. „Zaničujem vas. Gnusite se mi. Demon! Demon!“

„Verjamem. Svoj čas se vam pa nisem gnusila?“

„Zdaj, Salda Frauensteinerjeva, zdaj se bomo maščevali mi!“ je kričal grof Majnard. Zastonj ga je mirila njegova soproga.

Saldine demonske oči so se kresile zagonetno. Razodevale niso prav nobenega strahu, nobene bolesti, marveč le dosmrtno, divje sovraštvo. Okrenila se je k Alijani in jo vprašala: „Komtesa, ne čutite nič?“

„Kaj je to?“ se je prestrašila grofinja Mila.

Zdajci je pritislila Salda obe roki na srce in zaječala tiho. Jela je močno drgetati. Ohromele so ji noge. Omahnila je na stran in se zgrudila z nazaj upognjeno glavo na preprogo.

„Odvedite nesrečnico!“ je veleł grof Majnard hlapcema. „Po zdravnika!“ Paže je odstopical po prstih.

„Pustite me tukaj!“ je šepetala Salda s pojemajočim, izpremenjenim glasom. Vili so jo silni krči. „Ah, moj prstan . . .“

„Kaj bi prstan?“ je vprašala grofinja Mila sočutno.

„Umiram . . . V prstanu je bil najhujši strup. Ah, koliko trpim . . . Ah, strašno! Toda, saj ne odhajam sama. Komtesa Alijana, poslovite se od svojih staršev! Ali ne čutite ničesar?“

Alijana jo je gledala osuplo in plaho. Popadel jo je silen strah. Boječe se je privila k materi.

„Kaj govori?“ je vprašal grof Majnard hlastno.

„Blede se ji,“ je odgovoril vitez Ahac.

„Komtesa Alijana . . . tudi vi ste na pragu večnosti.“ Vsa bléda in upala je poglédala z motnimi očmi grofa in šepetala: „Majnard, zakaj si me varal? Brezmejno sem te ljubila — in sovražim te brezmejno . . .“

Umolknila je. Čelo ji je orosil smrtni pot. Ležala je nepremično; le okoli stisnjenih usten ji je podrhtavalo bliskoma. Sopla je naporno. Oči so ji strmele kakor v daljno praznino.

Nenadoma je jelo Alijano mraziti. Čutila je, da ji trepetajo kolena in dozdevalo se ji je, da se ji umikajo tla pod nogama. Pogledala si je dlan; opazila je komaj vidno oteklino. Sedla je v naslanjač. Grofinja ji je ovila vsa prestrašena roke okoli vratu.

„Mati, mene je tako strah!“ je tožila. „Na srcu mi leži kakor gora in kakor mrtve so mi noge.“ Težko je lovila sapo. V njenih žalostnih očeh se je razodevala groza in prošnja po pomoči. Obličje ji je bilo tako blede, kakor bi ga obsevalo solnce drugega sveta.

„Ne smeš mi umreti, Alijana!“ je ihtela mati. „Komaj sem te našla, pa te zopet izgubim, ah!“

„Le malo veselja ste doživeli z mašo, ljubi starši! Ne jokaj se, draga mati! Z Bogom!“

„Ah, ne govori tako, ljubo dete . . .“

Krči so zavili trpeče oči. Grofinja je omedlela. Odnegli so jo v drugo sobo. Z veliko muko je pogledala Alijana naokoli. Kalne oči so iskale Otokarja. Iztežka je izpregovorila njegovo ime. Poljubil jo je s solznimi očmi. Trepetal je na vsem životu, po glavi mu je šumelo kakor orkan. Grlo se mu je stiskalo in izustiti ni mogel nobene besedice.

Mrzel pot ji je olil čelo. Še se je krepko mlado telo branilo ljutim napadom. Grof Majnard se je sklonil k njej in jo klical z drgetajočim glasom. Polagoma je omagalo srce, ugašalo mlado življenje. Alijana je mirovala. Vse je bilo tiho. Le stenske opone so zatrepetale, kakor od kril smrtnega angela. Grof Majnard se je zgrudil na stol in tiščal pesti ob vroče čelo. Alijana je slonela pokojno na stolu, kakor bi spala. Smrt ji je izžela zadnjo solzo.

Otokar je čutil bolečino, kakor da ga pali razbeljeno železo. Vitez Ahac je bil od žalosti ves otopel. Stari grof Felicijan je mrmral zamišljen: „Človek snuje, Bog boguje“. Na hodniku je zapel zvonček. Prišel je grajski duhovnik.

Vitez Ahac je taval iz dvorane. Na koridoru se je oprijel stebra in zaihtel tako silno, da je pretreslo do mozga vse v dvorani. Za njim je prišel Otokar in se ga oklenil. V grajski kapeli je jelo tožno pozvanjati. Z velikega stolpa je zavihrala dolga črna zastava. Na dvorišču so klopotala kopita. Konjaniki s črnimi zastavicami na sulicah so jahali naznanjat po sosednjih gradovih, da je preminula komtesa Alijana, hči grofa Blagaja.

